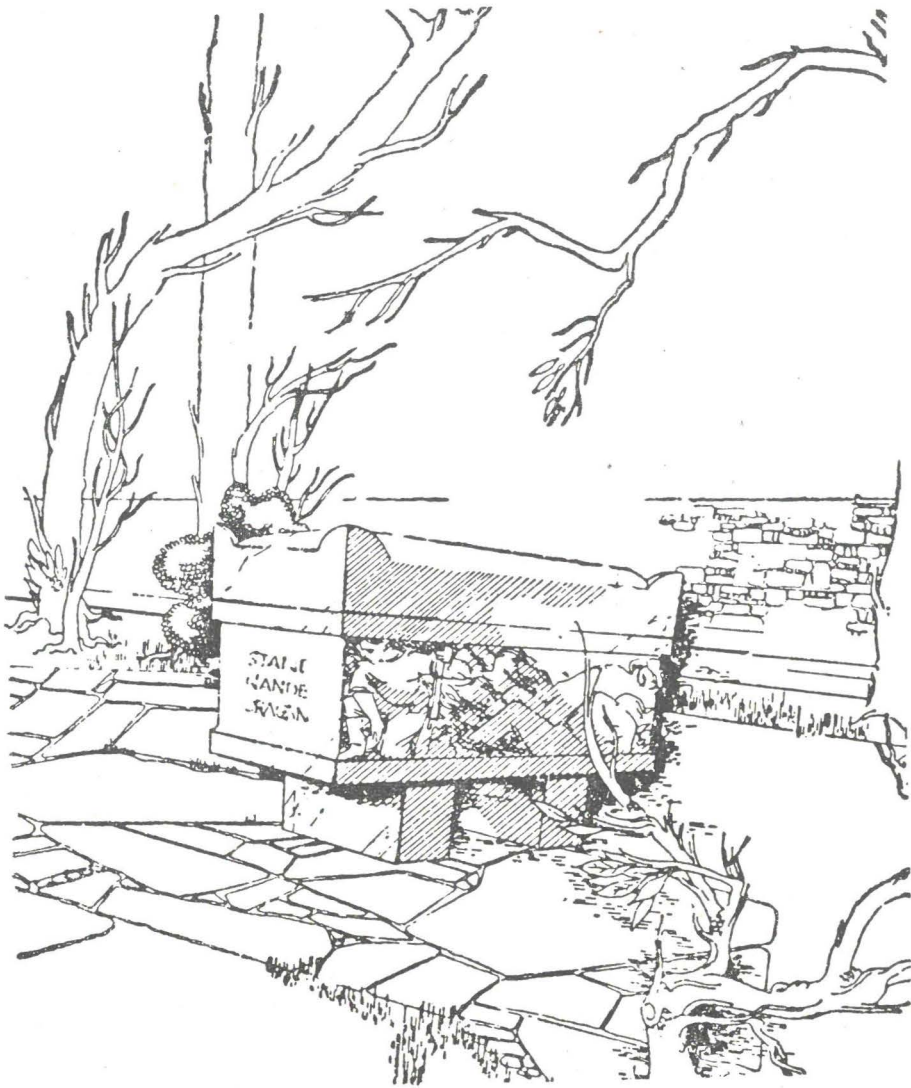

BOREC

1952 ★ 4

BOREC

VSEBINA 4. ŠTEVILKE

Ob velikem prazniku slovenskega naroda	97
Ali naj jim bo Trst nagrada za storjene zločine	98
O arhitekturi spomenikov padlim borcem	100
Stari partizani pripovedujejo: Slovenska pomlad 1941	104
Janez Menart: »Vojno sodišče«	106
Zimski spomini	107
Tega ne bomo pozabili	108
Smrt fašizmu — svobodo narodu!	112
»Izseljevanje Slovencev«	114
Oton Župančič: »Tuje in domače ime«	114
Stano Žagar — vzgleden komunist in borec	116
Igo Gruden: »Sinku«	117
Pesnik Igo Gruden	117
»Spoved«	118
Bilo je na otoku (nadaljevanje)	121
Knjige, ki nas zanimajo: Prvi učbenik za partizanske poveljnike	123
Življenje in delo naših organizacij: Ne pozabljajmo na tekoče naloge	123
Dobri uspehi v postojanskem okraju	123
Dvajset glavnih smeri Titove štafete	126
Partizanska dobra volja: Kurirjeva »nezgod«	127
Tehnika in njene novosti:	128

Naslovni klišee: inž. arh. E. Mihevc — spomenik herojem v Ljubljani. Samostojne ilustracije je izdelal akademski slikar Ive Šubic.

Fotografije na strani 112 in 113 so iz arhiva Muzeja narodne osvoboditve v Ljubljani.

Našim naročnikom

Vse naročnike ponovno naprošamo, naj čimprej poravnajo vsaj polletno naročnino.

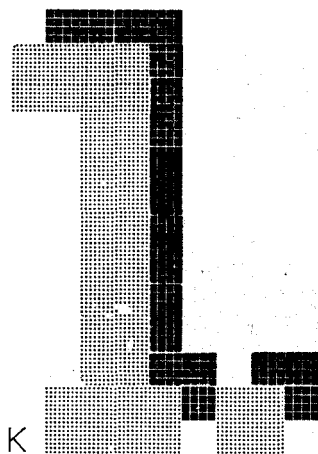
Še vedno je med naročniki nekaj takih, ki dolgujejo lanskoletno in letošnjo naročnino. Vse te prosimo naj nakažejo do 31. maja lanskoletni dolg, sicer jim bomo morali ustaviti pošiljanje revije. V prihodnjih dneh bomo vsem dolžnikom poslali opomine, katerim bomo priložili tudi položnice z navedbo zneska, ki naj ga nakažejo.

Mnogim smo v januarju poslali revijo na vpogled. Ker nam niso vrnili prve niti druge številke, jih smatramo za redne naročnike in so prav tako, kot ostali, dolžni poravnati naročnino.

Novim pa tudi starim naročnikom in ostalim bralcem sporočamo, da lahko naročijo pri naši upravi vezan letnik revije »Borec« za leto 1950, v katerem so poleg ostalih partizanskih spominov, tudi spomini narodnega heroja Dakija. V ta namen naj na naš tek. račun 601-90321-3, Uprava revije »Borec«, Ljubljana, nakažejo znesek 300.— din (250.— za knjigo, 50 din za pošne stroške) in naj navedejo svoj točen naslov. Lahko pa tudi osebno dvigajo navedeno knjigo, s čimer si prihranijo pošne stroške.

Vsem naročnikom tudi toplo priporočamo knjigo Matevža Haceta »Partizanski spomini«, ki se dobi v vseh poslovalnicah Državne založbe Slovenije, tudi izven Ljubljane. Cena knjigi je 200.— din.

»Borec« izhaja mesečno. Urejuje uredniški odbor, odgovorni urednik Bojan Ajdič. Rokopise pošiljajte uredništvu revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva 16, poštni predal 195. Posamezna številka 30 din, celoletna naročnina 360 din. Naročnino pošiljajte upravi revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva 16, poštni predal 195 ali na ček, račun NB 601-90321-3 — Tiskarna »Slovenskega poročevalca« v Ljubljani.

K MAJU ČESTITA

IN POŠILJA BORBENE POZDRAVE

VSEM DELOVNIM LJUDEM NAŠE

SOČIALISTIČNE DOMOVINE

**REPUBLIŠKA ZVEZA
KMETIJSKIH
ZADRUG
LRS**

SLOVENIJA-IMPEX

IZVOZNO - UVOZNA AGENTURA

LJUBLJANA - JUGOSLAVIJA

BEETHOVNOVA 14
POŠTNI PREDAL 168

METALI, RUDE
STROJI
ELEKTRO-MATERIAL
ORODJE
TEH. MATERIAL
PREMOG
GRADBENI MATERIAL
KEMIKALE
USNJE
TEKSTIL

*S raznim kvalitetnim blagom Vam postrežejo v poslovalnicah
trgovskega podjetja*

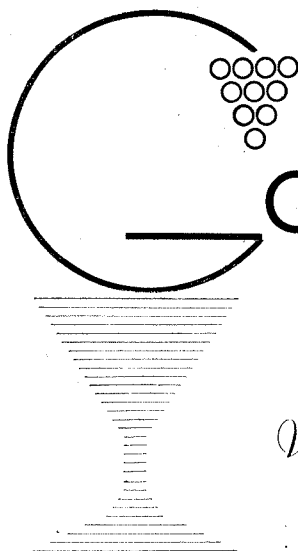
IZBIRA

ROKAVIČAR, *Tyrševa 2*

MODA, *Frančiškanska 5*

PRIBOR, *Prešernov trg 3*

OKRAS, *Čopova 54* / PERILO, *pasaja Nebotičnika* / VRVARNA, *Sv. Petra 31*

GOSTINSTVO

Ljubljana

TRŽNA ULICA 6

Vam nudi na debelo:

RAZNA VINA, ŽGANJE, LIKERJE
IN OSTALE BREZALKOHOLNE
PIJAČE

KOLEKTIV

Tovarne kleja

L J U B L J A N A , ŠMARTINSKA CESTA ŠT. 50

čestita k 1. maju vsem delovnim kolektivom v Sloveniji

KLAVNICA CELJE

čestita ob 1. maju vsem svojim odjemalcem

SOLIDNA POSTREŽBA!

NAJNIŽJE TRŽNE CENE!

PRIPOROČAMO SVOJE IZDELKE V DELIKATESI NA TOMŠIČEVEM TRGU

Veletrgovina

PREHRANA

Ljubljana

TITOVA CESTA 15

ČESTITA K 1. MAJU VSEM DELOVNIM KOLEKTIVOM. ŽELEČ JIM OBILO USPEHOV PRI URESNIČEVANJU GOSPODARSKEGA DVIGA NAŠE SOCIALISTIČNE DOMOVINE

Naj živi 1. maj, dan pregleda delavnik sil!

CESTITAMO k prazniku dela delovnim kolektivom in vsem svojim odjemalcem ter se priporočamo za njihova nadaljnja naročila

AGROTEHNIKA

UVOZNO PODJETJE ZA OSKRBOVANJE ZADRUŽNEGA KMETIJSTVA

LJUBLJANA, Zupančičeva 8-I — Telefon štev. 37-78

S POSLOVALNICO na Gosposvetski cesti 3, ki vam nudi iz uvoza raznovrstne kmetijske stroje, sadjarske, vrtnarske in vinogradniške potrebščine, rezervne dele itd.

ELEKTRO-LJUBLJANA

DIREKCIJA LJUBLJANA

LJUBLJANA, CRTOMIROVA UL. 3a

telefon št. 50-21, 50-22,

z obrati:

obrat **LJUBLJANA-MESTO**, Krekov trg 10, telefon št. 20-96, 43-69
obrat **ZIROVNICA**, Zirovnica—Moste št. 28, p. Zirovnica, telefon št. 464
obrat **KRANJ**, Kranj, Stara cesta 3, telefon št. 338
obrat **DOMŽALE**, Domžale, Kolodvorska ulica 9, telefon št. 56
obrat **VRHNIKA**, Vrhnika, Svabičeva ulica 4, telefon št. 46
obrat **GROSUPLJE**, Stranska vas 55, p. Grosuplje, telefon št. 30
obrat **NOVO MESTO**, Novo mesto, Ljubljanska 30, telefon št. 157
obrat **VIDEM — KRŠKO**, Videm 15, telefon št. 18
obrat **Črnomelj**, Črnomelj 220, telefon št. 8
RTP ČRNUČE, telefon št. 21-07
MONTAZNA GRUPA, Ljubljana, Crtomirova ulica 3a, telefon št. 50-21, 50-22
GRUPA ZA DOPOLNILNO ELEKTRIFIKACIJO, Ljubljana, Crtomirova ulica 3a.

Dobavljamo električno energijo industriji in široki potrošnji. Gradimo in vzdržujemo naprave za prenos in razdeljevanje električne energije.

Projektiramo in izvršujemo elektroinstalacijska dela vsake vrste in v vsakem obsegu.

Projektiramo, gradimo in obnavljamo električne centrale krajevnega pomena.

Popravljamo električne stroje in aparate.

Tovarna trikotažnega perila

PLETENINA

LJUBLJANA, ZALOŠKA CESTA 14

TELEFON 22-05, 25-50

TEKOČI RAČUN PRI KOMUNALNI BANKI 601-1-43200-5

čestita vsem svojim odjemalcem

K PRAZNIKU 1. MAJA

NUDIMO VAM PO ZMERNIH CENAH
BOGATO IZBIRO TRIKOTAŽNEGA BLAGA IZ SVILE
IN BOMBAŽA ZA ŽENSKE, MOŠKE IN OTROKE

Ljubljanska tovarna hranil

LJUBLJANA, Šmartinska cesta 30

Telefon 23-56

priporoča svoje priznane **kavovine**, »Projo« v $\frac{1}{4}$ in $\frac{1}{2}$ kg zavitkih, »Rženo sladno kavo«, splošno znane »Ovsene kosmiče«, ki so odlična hrana za diabetike in otroke, vaniljev sladkor in razne pudinge.

Podjetje sprejema naročila v vseh količinah in jih izvršuje takoj po dnevnih cenah.

GOSPODINJE IN BOLNIKI, SEGAJTE PO NASIH IZDELKIH!

Ob 1. maju pošilja naš delovni kolektiv borbene pozdrave vsem kolektivom živilske stroke in odjemalcem naših proizvodov!

„Slovenija - Živinopromet“

PODJETJE ZA IZVOZ
ŽIVINE
IN ŽIVALSKIH
PROIZVODOV

LJUBLJANA

PARMOVA UL. 33

Telefon 42-12, 29-05
Brzojavni naslov: Slovpromet
Ljubljana

Kupujemo od državnih
posestev, kmetijskih za-
drug in kmečkih delov-
nih zadrug govejo živino,
delovne in klavne konje,
prešiče ter jih izvažamo
po najugodnejših pogo-
jih

ODPAD

PODJETJE
ZA PROMET Z ODPADKI

Ljubljana

PARMOVA 33

odkupi vse odpadke po
zvišanih cenah

POSLOVALNICE, PODRUŽNI-
CE IN SKLADIŠČA:

Ljubljana, Domžale, Kranj, Tržič,
Maribor, Ptuj, Dravograd, Ljuto-
mer, Celje, Konjice, Velenje, Trbov-
lje, Št. Peter na Krasu, Il. Bistrica,
Logatec, Rakov, Ajdevščina, Sel-
kan, Idrija, Tolmin, Brežice, Novo
mesto, Črnomelj

OB I. MAJU

POZDRAVLJA DELOVNI KOLEKTIV HOTELA, KAVARNE
IN RESTAVRACIJE

UNION

V L J U B L J A N I

BORCE NAŠE LJUDSKE REVOLUCIJE IN JIM ZA-
GOTAVLJA VSO POMOČ IN SODELOVANJE
VEDNO IN POVSOD, PROTI SLEHERNEMU, KI
BI HOTEL NA KAKRŠEN KOLI NAČIN OSKRUNITI
ALI CELO VZETI PRIDOBITVE NAŠE BORBE IN S
KRVJO OSVOBOJENO DOMOVINO

Z ZAUPANJEM V TITA, PARTIJO IN NAŠO LJUDSKO ARMADO —
NAPREJ V SOCIALIZEM!

Trgovsko podjetje
z nafto in naftnimi derivati

Jugopetrol

Ljubljana, uprava Tyrševa 34

nudi cenjenim strankam vse
naftne derivate

Obrnite se na naše poslovalnice, ki imajo
črpalke v krajih:

LJUBLJANA-mesto,	tel. 53-36
LJUBLJANA-Zalog,	tel. 49-10
MARIBOR,	tel. 21-91
CELJE,	tel. 83
PTUJ,	tel. 20
DRAVOGRAD,	tel. 33
MURSKA SOBOTA,	tel. 34
NOVO MESTO,	tel. 11
BREZICE,	tel. 52
KOČEVJE,	tel. 50
POSTOJNA,	tel. 56
AJDOVSCINA,	tel. 36

Prodajamo blago na debelo in na drobno.
Vse blago se dobi v prosti prodaji.

TRGOVSKO PODJETJE

MANUFAKTURA

LJUBLJANA, Sv. Petra cesta št. 1-II,
telefon 32-90

s svojimi poslovalnicami:

Miklošičeva cesta št. 18 »Cicibana«
Copova ulica št. 3
Pred Skofijo št. 21 pri »Vodnjaku«
Sv. Petra cesta št. 11
Smartinska cesta št. 15
Vodnikov trg št. 5
Litijska cesta št. 29
Predjamska ulica št. 24

obvešča, da nudi cenjenim odjemal-
cem bogato izbiro raznovrstnega blaga
po najnižjih dnevnih cenah.

Obiščite nas — in zadovoljni boste!
CESTITKE K 1. MAJU

Okrajna tovarna čokolade in likerjev **Rajhenburg**

Vam nudi po zelo ugodnih cenah
kvalitetne izdelke:

KONSUMNO ČOKOLADO,
DESERTNE ČOKOLADE v raz-
nih manjših veličinah,
KAKAOV PRAH in
KAKAOVCAJ,
privozistne likerje, kakor
„CVETLIČNI LIKER“ 38 %
in „KAKAOV LIKER“ 33 %

Prepričajte se sami o naših solidnih
cenah in priznani kvaliteti!

VSEM DELOVNIM LJUDEM
CESTITAMO K 1. MAJU

Gospodarsko združenje industrijskih servisov LRS,

Ljubljana, Parmova ul. 33, tel. 31-21

nudi v svojih podjetjih:

Kovinski servis — Ljubljana,
Titova 16, tel. 36-38
Industrijski servis — detajl — Ljubljana,
Titova 16, tel. 34-71
Grafični nabavni zavod — Ljubljana,
Resljeva 26/I., tel. 20-02
»Chemo« import-eksport — Ljubljana,
Titova 50, tel. 46-57
»Elektrotehna« — Ljubljana,
Parmova 33, tel. 20-92
Kovinski servis — Kranj,
Majstrov trg 4, tel. 341
Kovinski servis — Maribor,
Partizanska 34, tel. 26-91
»Kemikalija« ind. servis — Maribor
Partizanska 34, tel. 22-83
Kovinski servis — Celje,
Mariborska 13, tel. 112
Kovinski servis — St. Peter na Krasu,
tel. 17, s podružnico v Solkanu,

kovino in kovinske izdelke, kemikalije,
barve in lake, tekstil, usnje in gume,
elektrotehnični material, papir in papirne
izdelke vsem industrijskim in rudarskim
podjetjem na območju LRS.

Trgovsko podjetje „ŽELEZNIČAR“

nudi potrošnikom v svojih poslovalnicah v Ljubljani in drugih krajih širom po Sloveniji
KVALITETNO MANUFAKTURNO, ŠPECERIJSKO IN GALANTERIJSKO
BLAGO V NAJVEČJI IZBIRI — P O S T R E Ž B A S O L I D N A !

TRGOVSKO
PODJETJE

»Kurivo«

LJUBLJANA

Masarykova 15 - Tel. 25-70, 27-45

S SVOJIMI DEVETIMI POSLOVALNICAMI V LJUBLJANI, PRI-
POROČA POTROŠNIKOM DRVA, ŽAMANJE, ŽAGANJE, OGLJE
PREMOG IN KOKS

K 1. maju vsem delovnim kolektivom — barbene pozdrave!

LJUBLJANA-EXPORT

podjetje za izvoz in uvoz

LJUBLJANA

Tomšičeva ulica 2
Telefon 22-63

Poštni predal 382
Telegrami: Ljubljanaexport

MESNI IZDELKI IN KONSERVE, MLEVSKI PROIZVODI, PIVO, MINERALNE
VODE, ETHERIČNA OLJA, ESENCE, KOLONIALNO BLAGO, SUROVINE ZA
PREHRAMBENO INDUSTRIJO, GOZDNA SEMENA IN SADIKE,
KRMILA ZA ŽIVINO, ČREVA

K 1. maju čestitamo vsem delovnim kolektivom

BOREC

GLASILO ZVEZE BORCEV NARODNOOSVOBODILNE VOJNE SLOVENIJE

ŠTEV. 4. — APRIL 1952

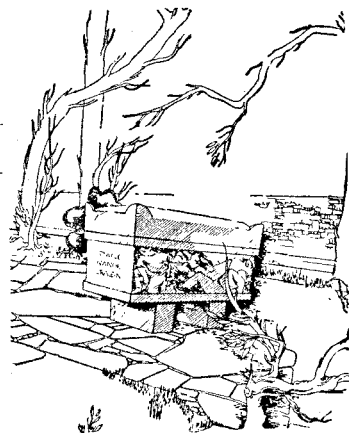
Ob velikem prazniku slovenskega naroda

Vedno večji uspehi, ki jih dosegamo na vseh področjih našega javnega udejstvovanja, predvsem pa še na mednarodnem poprišču in v našem gospodarstvu, nam vse bolj jasno osvetljujejo važnost Ljudske fronte Jugoslavije; za slovenski narod pa je važnost OF, kot vse-ljudske organizacije, še toliko večja, ker je bila organizacijsko izoblikovana in utrjena že pred enajstimi leti, takoj po fašistični okupaciji. Prav ti uspehi pa, ki jih je omogočila LFJ, otipljivo dokazujejo sposobnost in moč KPJ, ki je leta in leta, posebno odkar je bil za sekretarja CK izvoljen tovariš Tito, pripravljala ljudi za odločilno in dokončno borbo proti izkoriščevalcem, za svobodo in demokracijo. Sramotni izdajalski pakt, ki ga je sklenila jugoslovanska buržoazija, fašistični napad na Jugoslavijo ter zadržanje vodstva in vrhov vseh buržoaznih strank v tistih najtežjih dneh, ko je ostala zvesta svojemu ljudstvu samo KPJ, so odkrili vso gnilobo, nesposobnost, pokvarjenost in strahopetnost vladajoče klike ter samo še pospešili in okrepili vezi med Partijo in ljudstvom. Tako je 27. aprila 1941. leta z ustanovitvijo OF Slovenije, v katero so se, kot rezultat temeljitega dela CK KPS, poleg članov KP vključile tudi nekatere druge demokratično usmerjene grupe, bilo stvarno samo še formalno potrjeno že obstoječe stanje.

Naloge, ki si jih je zadala OF in načela, ki si jih je postavila, so že od vseh početkov pritegovale v OF vse, kar je bilo pošteno na Slovenskem, pravtako kot so se prav zaradi teh nalog in načel borili proti OF in lastnemu narodu vsi mrčni elementi na čelu z visokim klerom in vrhovi bur-

žoaznih strank. Ze takrat, v najtežjih in obenem najslavnejših dneh slovenskega naroda, pa se ni vodila borba samo proti okupatorju in izdajalcem, temveč je OF pod vodstvom KP od vseh početkov narodnoosvobodilne vojne začela oziroma nadaljevala tudi brezkompromisno borbo za demokracijo, proti izkoriščanju človeka po človeku, skratka: borbo za človeka vredno življenje. Zavest, ki je prežemala vse poštene ljudi širom po naši domovini, da se je z ozirom na sovražnike in stvarno stanje potrebno za goli obstoj in pravičnejšo družbeno ureditev boriti na življenje in smrt, je bila osnovni pogoj in najsigurnejši temelj za borbo proti vsem sovražnikom delovnih ljudi. Prav to dejstvo je tudi OF omogočilo, da je vse bolj prodirala med ljudi ter se je — kljub težavam in ogromnim žrtvam, predvsem ker so za velike ideale, svobodo in lepšo bodočnost naroda, dajali življenja njegovi najboljši sinovi — nenehno krepila in razvijala ter postala vseljudska organizacija naroda, ki do takrat, razen kmečkih uporov, v svoji zgodovini ni poznal velikih dni. V tej borbi so jugoslovanski narodi, tesno povezani med seboj in vodeni od CK KPJ, postali nepremagljivi in do osvoboditve izvršili to, po čemer so stoletja težili.

Z osvoboditvijo, oziroma z zmago nad sovražniki, se je OF še bolj utrčila ter je samo tako lahko začela uspešno široko aktivizacijo in mobilizacijo naših ljudi za nove naloge, od katerih so bile obnova, izgradnja, borba proti podedovani zaostalosti in proti vsem odkritim in prikritim sovražnikom, najvažnejše. Nezadovoljene rane, ogromne človeške

žrtve, zavest zmage in zavest, da smo od vseh narodov, s katerimi smo se borili proti fašizmu za skupno stvar, za zmago sorazmerno največ prispevali ter da bomo kot taki v skupnosti narodov tudi tretirani, zavest svobode, moči in pa spoznanje, da si lepši in boljši svet lahko ustvarimo samo z lastnimi napori, vse to je bilo najvažnejše gibalno za premagovanje vseh težav. OF je poglabljala to zavest v naših množicah, v katerih je rasla vera v lastne sile in zaupanje v partijsko vodstvo. Zato ni nič čudno, da so se prav na LFJ usmerili najhujši napadi birokratske kaste iz vzhoda okrog CK VKP (b), pravtako, kot se vanjo in v naš enopartijski sistem zaletavajo nekateri sovražniki naše svobode in napredka iz zapada. Moč naše Partije, ki ji je glavna pomoč na terenu OF, pa se kaže prav v tem, da nismo samo vzdržali podlih napadov, temveč da smo prav v tem času dosegali največje uspehe v izgradnji in obrambi naše domovine. Pri urejanju družbenih odnosov dosegamo uspehe, ki jih pred nami še nihče ni dosegel. Naši delovni ljudje so kot skupnost postali lastniki vseh proizvodnih sredstev. Vse napade naših sovražnikov smo uspešno odbili in vse, tudi najtežje naloge v dosedanjih socialistični graditvi, izvršili lahko predvsem zato, ker smo pod vodstvom Partije tesno povezani v vseljudski organizaciji in ker jedro te organizacije predstavljajo prekaljeni borci za pravice delovnih ljudi. Člani ZB so in bodo tudi v bodoče tisti, ki usmerjajo delo in borbo naših frontnih or-

ganizacij v skladu z interesi delovnih ljudi, kot nas uči naša Partija.

Pred nami so še vsekakor težke naloge. Nadaljnja demokratizacija, vse večje uveljavljanje delavskih svetov in neposrednih proizvajalcev sploh v proizvodnji in delitvi akumulacije, preobrazba kmetijstva in krepitev obrambne sposobnosti, so naloge, ki jih bomo izvedli samo, če bomo vztrajni in dosledni, kot smo se tega naučili od starih borcev in v času narodnoosvobodilne borbe, in če bomo neizprosnji v borbi do sovražnikov vseh barv. Dokler bodo kjerkoli v svetu, predvsem pa na naših mejah, sovražniki svobode, napredka in človeštva, grozili, napadali, dokler bodo močnejši v svetu poskušali izkoriščati in podjarmljati slabейše, tako dolgo se bomo morali, kljub vsem težavam in ogromnim žrtvam, temeljito pripravljati na vsako eventualnost in v vsestransko krepiti obrambno moč naše domovine. Naši sovražniki naj čutijo, da smo v obrambi svojih osnovnih pravic nepremagljivi! Poleg svoje lastne moči, ki ji je osnova zavest naših delovnih množic in ki dobiva tudi z vsakim dnem močnejšo materialno bazo v naši oborožitvi, se zavedamo tega, da so v tej najpoštenejši borbi krepko na naši strani tudi milijonske množice poštenih ljudi v svetu. Prav zaradi zgodovinske važnosti našega uspešnega borbenega in nepopustljivega odnosa do vseh napadov iz vzhoda in zapada, je še posebna dolžnost prav članov ZB, kot najizkušenejših in najzavednejših članov OF, da še naprej v frontnih organizacijah gradijo in izpopolnjujejo lik novega socialističnega človeka.

Nadaljnja uspešnejša ali počasnejša graditev zavisi poleg materialnih pogojev tudi od zavesti ljudi. Najvažnejša naloga naše Partije in OF je bila vzgoja in poučevanje ljudi. Samo zavedne in z znanjem oborožene množice bodo lahko izpolnjevale naloge, pred katerimi stojimo. Naši sovražniki se seveda takih z zavestjo in znanjem oboroženih ljudi, najbolj boje. V težnji, da bi zavajali in preslepili naše ljudi, se sovražniki iz vzhoda in zahoda vedno najdejo na skupnih stališčih. Vsi predvsem poskušajo izkoriščati težave, s katerimi se borimo in ki so v glavnem posledica naše zaostalosti. Ob ne-

zmanjšanih besnih napadov s strani kominformovskih despotov je tudi Vatikan pri nas, na čelu sovražnikov iz zapada, okrepil svojo podlo dejavnost. Vatikan z vso svojo gosto razpredeno mrežo skuša predvsem pod krinko »vzgoje« ljudi in obrambe vere zaslepljati naše ljudi in jih odvracati od vsakodnevnih nalog. Stvarno pa poskuša s tem zavirati utrjevanje demokracije pri nas in graditev socializma, pravtako kot sedaj v celoti podpira in deloma celo vodi gonjo italijanske iredente za priključitev Trsta k Italiji, kar bi bil seveda šele začetek ustrežanja nenasitnim željam lačnih fašistov, a obenem vsestranska pomoč imperialističnim težnjam Kremlja. Zvesti, služab-

niki Vatikana farizejsko dvigajo glave in izvršujejo umazano »raboto«. Do njih so bile včasih naše frontne organizacije premalo budne in odločne. Vsem tistim znanim in neznanim junakom, ki so dali življenja za lepše dni naših ljudi, smo dolžni, pravtako kot smo odgovorni pred bodočnostjo in našim mladim rodom, da nikoli več ne bomo pustili, da bi naše ljudi vzgajali v mračnjastvu, zaostalosti in medsebojnem sovraštvu. Tako blizu so še žrtve, ki jih je v veliki meri zakrivila in v celoti odobrvala umazana vatikanska politika ves čas narodnoosvobodilne borbe, in je v Sloveniji le malo duhovščine, ki nima na vesti groznih zločinov nad lastnim narodom, da je potrebno že v kali zatreti vse pozikuse odvajanja naših ljudi, predvsem pa mladine, od osnovnih demokratičnih in človečanskih načel. Naše ljudi bomo še bolj kot doslej vzgajali sami v okviru organizacij OF. S pravilno prevzgojo in poučevanjem ljudi bomo še lažje zajeli in odkrili vse razpoložljive sile in sredstva za izvršitev najvažnejših nalog, bodisi pri utrjevanju obrambne sposobnosti, pri preobrazbi naše vasi, ali pa pri nadaljnji krepitvi naše industrije. Dolžnost vsakega člana OF, predvsem pa še članov ZB pa je slej ko prej, da bodo svojo pripadnost in privrženost k organizaciji nakazovali predvsem s svojim vsakdanjim delom in življenjem. S tem bomo najdosledneje izvrševali želje tovariša Tita, izvajali naloge naše Partije, najlepše proslavili veliki praznik slovenskega naroda in se najdosledneje oddolžili vsem žrtvam za našo svobodo.

Franc Simonič

Ali naj jim bo Trst nagrada za storjene zločine?

Množične aretacije in zapiranja slovenskih antifašistov v Trstu v letih 1940 in 1941, januarja in oktobra 1942, februarja 1943, itd., množični procesi pred »Tribunale speciale« (Izredno sodišče), množične smrtne in zaporne kazni ter obsodbe tržaških antifašistov, vse to je res terjalo med tržaškimi antifa-

šisti hude žrtve, vendar antifašističnega gibanja nikoli ni uničilo.

Preganje tržaških antifašistov je pod vodstvom kvestorja Ettore Messane doseglo višek na prehodu 1942. v 1943. leto. V teh najtežjih mesecih narodnoosvobodilnega gibanja v Trstu so fašisti zaprli in obsodili veliko

število članov narodnoosvobodilnih odborov v Trstu. Tržaški antifašisti se seveda kakor ovce niso predajali, za kar so bili popolnoma upravičeni. Številne policijske borbe s tržaškimi fašističnimi patruljami in agenti, pri čemer je bilo ubitih ali likvidiranih več fašističnih agentov, so to tudi javno pokazale.

Ko je hotel 9. februarja 1943. leta, nekoliko po 20 uri, agent Javne varnosti, Salvattore Monaco, aretirati enega izmed vodij tržaškega narodnoosvobodilnega gibanja, je le-ta ubil tega agenta. Razbesneli fašisti in skvadristi pa so, da »maščujejo« svojega »nedolžnega« agenta, tri dni pobijali po Trstu antifašiste in zavedne Slovence, samo zato, ker so bili »slavofili«. Kakšni so bili ti zločini, lahko razvidimo iz originalnih italijanskih dokumentov.

(Objavljamo nekaj podatkov o fašističnih grozodejstvih, ki smo jih povzeli iz originalnih italijanskih aktov »Legione Territoriale dei Carabinieri Reali di Trieste«.)

☆

11. februarja 1943. leta so trije neznanci ob 12. uri — verjetno skvadristi ali vojaki MVSN — napadli v Rojani dva železničarja. Z revolverji so ju pretepali in bili v obraz. Ko pa so izvedeli — ker se je eden od napadenih železničarjev legitimiral — da je eden izmed njih fašist, so ju fašisti prosili oprostčenja in se oddaljili.

Istega dne ob 20. uri so neznanci v Servola Superiore št. 461 ubili Luciana Jurasa.

Ob 19.30 so neznanci poklicali Viktorja Kneževića, stanujočega Via Servola 66, naj gre na postajo fašistične milice. Na cesti pa so ga napadli in ranili.

Istega dne ob 21. uri je skupina skvadrstov razbila gostilničarju Vladimiru Subanu v Via Guar-diella št. 1400, vso opremo.

12. februarja ob 21. uri sta dva neznanca povabila »slavofila« Karla Bernetti, stanujočega v Via Ponzianino št. 4, na ulico in ga z revolverskimi strelji težko ranila.

Ob 21.30 je bil na isti način težko ranjen delavec Matejo Čermi, stanujoč v Via Molino a vento št. 5.

12. tega meseca, približno ob 23.30, sta dva neznanca, najbrž kvadrista, vstopila v hišo Marcela Lutmana pokojnega Alojza, starega

37 let, stanujočega v ulici R. Sanzio. Potem ko sta se predstavila kot agenta P. S. (Publica siccuranza, Javna varnost, op. ur.), sta pozvala brata zgoraj imenovanega, po imenu Bruna, starega 41 let, trgovskega pomočnika, da jima sledi na postajo CC.RR. (kraljevi karabinjerji, op. ur.). Ko sta neznanca prišla skupaj z Brunom Lutmanom v ulico Cilino, sta streljala nanj s samokresom in ga težko ranila v glavo. Omenjeni je podlegel med prevozom v lokalno bolnico »Kraljice Jelenne«. (Opomba uredništva: glej original, ki je kiliširan).

☆

Smo v letu 1952. Italijanski fašizem leze spet iz mušjih lukenj

in so se ga navzeli tudi italijanski vladni krogi. V gonji proti Jugoslaviji so čudovito složni bivši fašisti, pobožni demokristjani in Moskvi pokorni hlapci — kominformisti. Zahtevajo Trst, in v isti sapi Pulj, Reko, Zader, Dalmacijo in Črno goro. Vsega tega so si nekdaj že zaželeli... Toda — vse tako kaže! — najbrž so pozabili, kako klavirno se je njihov imperializem končal.

Zločini pa, ki so jih napravili našim svobodoljubnim bratom v Trstu in drugod, nas vselej opominjajo, da je usoda Trsta naša sveta stvar — zato brez nas o njegovi usodi ne bo nihče odločal! Se to: ali naj jim bo Trst zdaj nagrada za storjene zločine...?

LEGIONE TERRITORIALE DEI CARABINIERI REALI DI TRIESTE

TENENZA DI VIA COLOGNA

CCGN 32/II di prot. div. III

Trieste 11, 13 febbraio 1943/XXI

OGGETTO: Omicidio nella persona di LUTMAN Bruno.

ALLA REGIA PREFETTURA DI	TRIESTE
ALLA REGIA QUESTURA DI	TRIESTE
AL QUANDO DEL GRUPPO DEI CARABINIERI REALI DI	TRIESTE
AL COMANDO DELLA COMPAGNIA DEI CARABINIERI REALI DI	TRIESTE

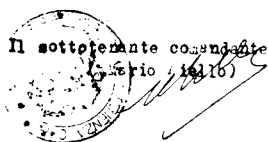
Ore 23,30 circa, giorno 12 corrente, due sconosciuti, titiensis squadrieti, recatis in casa di Lutman Marcello fu Luigi di anni 37, residente in via R. Sanzio, dopo essersi spacciati per agenti di P.S., invitavano il fratello del suddominato, a nome Bruno, di anni 41, commesso di negozio, a seguirlo fino alla stazione dei CC.RR..

I due sconosciuti, giunti insieme al Lutman Bruno, in via Cilino, sparavano contro di questo dei colpi di pistola, ferendolo gravemente al cranio.

Il detto decedeva lungo tragitto mentre veniva trasportato al locale ospedale "Regina Elena".

Indagini.

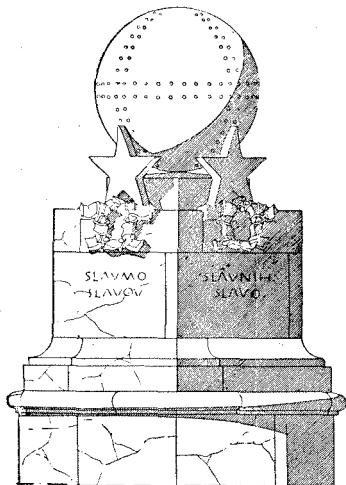
Il sottotenente comandante tenenza

Fotografski posnetek enega izmed številnih dokumentov o fašističnih zločinih proti antifašistom v Trstu, ki jih brani muzej NOB v Ljubljani

O arhitekturi spomenikov padlim borcem

Vsepovsod po Sloveniji, tu bolj tam manj, si odbori Zveze borcev prizadevajo postaviti spomenik padlim borcem svojega kraja. Naša skupna dolžnost je, ne le dolžnost teh odborov, da se na tak način

Slika 1. Načrt za spomenik v Trnovem (Ljubljana); arhitekt prof. Josip Plečnik

skromno oddolžimo padlim borcem, naša skupna dolžnost je, da za nas same, za naše bodoče rodove in za ves svet zapišemo našo najslavnejšo zgodovino v stoletne kulturne spomenike.

Pestra je zbirka osnutkov za spomenike v osvobodilni borbi padlim borcem in žrtvam fašističnega nasilja, ki jih sprejema sekretariat Glavnega odbora Zveze borcev v pregled in oceno. Med njimi so osnutki najrazličnejših projektantov, od naših znanih arhitektov in kiparjev do

ljudi neznanega imena ter neznanega ali mopenega strokovnega znanja. Razumljivo je, da so osnutki neukih ljudi največkrat taki, da jim morajo ocenjevalci odreči kvaliteto in jih zavrniti, ker taki osnutki zanemarjajo osnovna načela gradbene tehnike in arhitektonskega oblikovanja, ker projektant ni bil izdelal tehničnih podrobnosti spomenika, ker ni dobro izbral gradiva ali ker je že osnovna zamisel spomenika slaba. Ocenjevati te osnutke je najtežje, ker vsak ocenjevalec ve, da je tudi nekega projektanta napotila k snovanju spomenika iskrena želja, počastiti spomin in izraziti zaslužen priznanje padlim borcem in žrtvam. Vsak ocenjevalec ve, da s svojo kritiko osnutka nehoti prizade ne tudi iskren patriotski namen projektanta ali organizatorja gradnje spomenika.

Da bi bilo tega čim manj, da bi bili ocenjevalci čim redkeje postavljeni pred neprijetno izbiro — ali potrditi slab spomenik ali žaliti iskren patriotski čut projektantov — tudi temu so namenjene te besede.

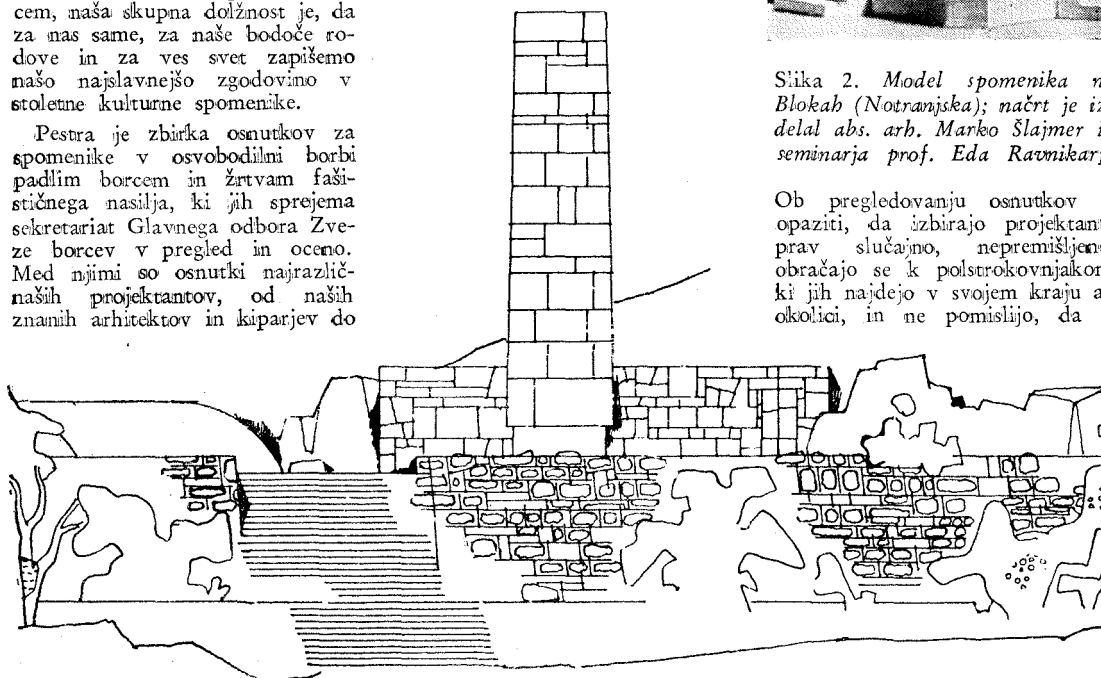
Organizatorji gradnje spomenika padlim se vse premalo zave-

dajo, da je z mrtvim gradivom izraziti živo željo, počastiti padle borce za domovino in jih postaviti za svetel vzgled živečemu in bodočim rodovom, težka stvar. Zato se mnogokrat površno pripravijo h gradnji spomenika in k iskanju osnutka za spomenik.

Slika 2. Model spomenika na Blokah (Notranjska); načrt je izdelal abs. arh. Marko Šlajmer iz seminarja prof. Eda Ravnikarja

Ob pregledovanju osnutkov je opaziti, da izbirajo projektanta prav slučajno, nepremišljeno: obračajo se k polstrokovnjakom, ki jih najdejo v svojem kraju ali okolici, in ne pomislijo, da je

Slika 3. Načrt za spomenik v Trebnjem (Dolenjska); arhitekt prof. Edo Ravnikar

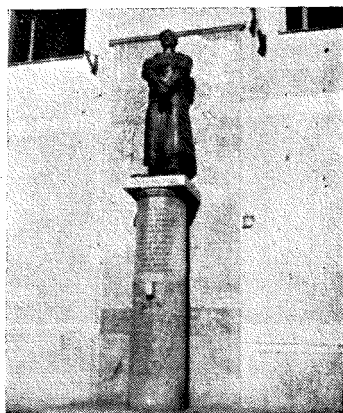
spomenik padlim arhitektonski objekt, ki zahteva večje in drugačno znanje ter izkušnost, kot z njo razpolaga že zidarski mojster, stavbenik ali gradbeni tehnik, kaj šele človek brez sleherne strokovne izobrazbe (primerjaj sliko 1 in 2).

Nikakor pa s tem ni rečeno, da ne more kdorkoli imeti dobre zamisli za spomenik. Toda ustrezne arhitektonske oblike ji brez strokovnega znanja ne more dati, kakor tudi ne more voditi vseh drugih tehničnih priprav za njegovo zgraditev.

Rekel bo kdo, čemu sta pregled in ocenjevanje osnutkov za spomenike sploh potrebna? Naj odločata okus in izbira tamošnjega odbora Zveze borcev in prebivalcev kraja, kjer pripravljajo gradnjo spomenika. Morda bo kdo dejal, če more biti kaka ocena sploh močnejša od ljudske želje ter zdravega prirodnega čuta za lepoto?

In vendar je potrebno bdeni nad načrti spomenikov, ker ne postavljamo teh spomenikov samo zaradi želje preživelih borcev, prebivalstva in svojcev padlih. Hoteti moramo več — počastiti spomin in izraziti priznanje padlim na tak način in s takimi sredstvi, da bo spomeniku vsakdo, pa tudi ostro strokovnjakovo oko, priznal svojstva kulturnega spomenika naše dobe. Spomenikov, ki jih postavljamo v spomin naši najbolj slavni zgo-

dovini in najboljšim sinovom naše domovine, ne postavljamo le za danes ali jutri. Zato morajo biti taki, da jim bo zagotovljen stoletni obstoj, da bodo resnično prikazovali in dokazovali našo revolucionarnost, naš patriotizem in našo narodno kulturo hkrati

Slika 5. Spomenik v Kamniku, odkrit 1949. leta; arhitekt Vinko Glanz, kipar Boris Kalin

nam samim, našim bodočim rodovom in širokemu svetu. Zato je potrebno, da bodo ustrezali občepriznanim pravilom gradbene tehnike in umetniškega oblikovanja, pravilom, ki so rezultat stoletnega iskanja in izkušenj. Spraviti v sklad ta pravila z našim narodnim čutom za lepoto, je težka naloga vsakogar, ki se loteva projektiranja spomenikov.

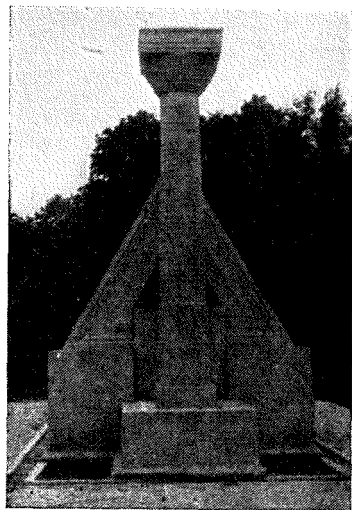
Vprašali se bomo, ali niso ti umetniški zakoni take vrste, da jih pozna in jim priznava veljavo le strokovno izobražen človek in da ta itak običajno pride s svojimi strokovnjaškimi zahtevami v nasprotje z ljudskim okusom in željami? Prav to ni res! Če prihaja projektant spomenika v nasprotje z zdravim ljudskim okusom, je prav to znak, da ni dovolj zvest občepriznanim zakonom arhitektonskega oblikovanja in gradbene tehnike ali ne zna teh zakonov prav uporabljati ali pa njihovega smisla in pomena ne zna ljudem razložiti.

Brez posebnega premišljevanja bo vsakdo pritrdil, da je naravni kamen primernejši za spomeniško arhitekturo kot beton. Da spomenik ne more nuditi pravega izraza, če mu nismo zagotovili primerne okolice, lepih pogledov nanj in če ga nismo obsadili z lepim zelenjem ali drevjem

(primerjaj sliko 3). Da je spomenik potrebno postaviti na tako mesto, da ga bo srečavalo čim več ljudi, a vendar v zatišju od prometa. Da mora biti velikost spomenika v skladu z njegovo okolico. Da se mora njegova velikost ravnati po okoliških gradbenih objektih, ki mu dajejo arhitektonski okvir. Da lahko velikost spomenika izbiramo bolj svobodno, če ga nameravamo postaviti v prosto naravo. Da spomenik bolje izraža svoj namen, če je sestavljen iz preprostih, strogih, pravilnih in med seboj skladnih oblik, kot pa če je nasharjen in natičkan (primerjaj sliko 4). Da je kamnoseška tehnika primernejša za izdelavo spomenika kot zidarska. In temu podobno.

Kljub temu naštevanju je treba priznati, da je težko z besedo povedati, kakšen naj bo spomenik, ki bi mu zbrane lastnosti dale tak arhitektonski značaj, da bo s svojimi oblikami izražal tisto, kar smo se namenili z njim povedati. Mogli bi kratko reči — spomenik bodi monumentalen, vendar s tem nismo nič več povedali kot to, da naj ima lastnosti dobrega spomenika in približno to, kar smo hoteli zgoraj opisati.

Vzori, ki jih največkrat uporabljamo za monumentalno arhitekturo, nimajo svojega izvora v naši narodni umetnostni zgodovini, ampak smo jih podedovali iz davne preteklosti kulturno razvitih narodov, zlasti iz stare grške in rimske kulture, ki sta v svoji arhitekturi dosegli tako popolnost in toliko monumentalnosti, da

Slika 4. Spomenik v Laškem, odkrit 27. aprila 1951; šola prof. J. Plečnika

Slika 6. Spomenik v Frankolovem, odkrit 22. julija 1951. leta; izdelan brez načrta, avtor nepoznan

Slika 7. Spomenik v Stični (Dolenjska), odkrit septembra 1951. leta; arhitekt Marko Župančič

mista ostali le last svojih narodov, marveč last vsega kulturnega človeštva. Opozarjam, da se moramo učiti na teh vzorih predvsem zato, ker so graditelji uporabljali tako gradbeno tehniko, ki je njihovim izdelkom zagotovila stoletni obstoj. Zato ne moremo zgrešiti, če tamkaj tudi za našo nalogo iščemo vzorov ali vsaj napotkov, naukov in meril. Mnogokrat greši projektant spomenika prav zato, ker hoče za vsako ceno zakriti svoje neznanje prav s tem, da išče oblike, o katerih bo mogel potem s ponosom dejati, da jih ni nikjer posnel in da se jih je sam izmislil. Toda bolje je slediti dobremu vzoru, bolje je dobro posneti ga kot pa ponujati svoje — pa slabo. Končno je tudi za posnemanje vzorov potrebno znanje, kajti tudi dober vzor more nevedča roka spremeniti v slab izdelek. Največji umetniki so se učili na vzorih svojih prednikov, a tudi na vzorih, ki so jim jih nudili izdelki od mikogar vplivane narodne tvornosti. Znano je n. pr., da cenimo arhitekturo naših lepih kozolcev ter starih kamnitih in lesenih kmetijskih hiš. Kako so mogli ti neuki graditelji zgraditi objekte,

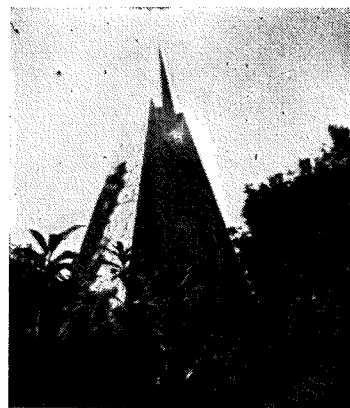
katerim še danes priznavamo lastnosti dobre arhitekture? Zato, ker so pri svojem delu zvesto sledili namenu objekta, ki so ga gradili, ker so upoštevali značaj gradiva, ki so ga uporabljali, ker so obvladali svoje orodje in si niso prav nič domišljali, da delajo kaj »nadčloveškega«.

Tovarišem, ki so si nadeli plemenito nalogo, pripraviti vse potrebno za zgraditev spomenika padlim borcem in žrtvam, s tem uvodom še vedno nismo največ pomagali. Če hočemo tem tovarišem pomagati z nasveti, tedaj moramo upoštevati dva primera: prvega — da imajo možnost naročiti osnutek pri strokovnjaku-arhitektu ali kiparju in drugega — da te možnosti nimajo. Prvo, kar jim moremo svetovati, je to, da naj vedno poizkusijo to možnost le najti.

Ker projekt za spomenik ni velika naloga, vsaj ne naloga, ki zaposluje arhitekta z obsežnimi načrti, sem prepričan, da se bodo arhitekti na vsako vabilo, projektirati spomenik padlim borcem, radi odzivali. Kolikor vem, so bili tudi doslej redki taki primeri, da bi odbori Zveze borcev naleteli na gluha ušesa, kadar so se obračali za osnutke na strokovnjake, pa naj so se obrnili na projektantska podjetja »Slovenija-projekt«, Zavod za urbanizem in komunalno tehniko, mestne projektivne biroje, Društvo arhitektov Slovenije ali na Fakulteto za arhitekturo ljubljanske univerze. Vendar odbori Zveze borcev čisto sploh ne iščejo strokovne pomoči pri gradnji spomenikov, ker najdejo na terenu človeka, za katerega sodijo, da je v stanju zasnovati spomenik. Za pridobitev osnutka se je treba najprej obrniti na arhitekta, čeprav žele naročniki spomenik v kiparski izvedbi. Tudi če naj bo spomenik kiparsko delo, je treba pred graditvijo in preden pristopi kipar k svojemu delu, rešiti več arhitektonskih in gradbenih vprašanj, kot je izbira mesta postavitve, izbira podstavka, ureditev okolice in drugo. Na te naloge je arhitekt bolj naučen kot kipar (primerjaj sliko 5).

Strokovnjaka za projektiranje spomenika padlim torej ne bo težko najti. Toda tudi temu je treba pomagati: dati mu je treba priložnost, da izbere primerno mesto za spomenik, pripraviti mu potrebne mere tega mesta in okolice,

preskrbeti mu plemenito gradivo in strokovnjake za samo zgraditev spomenika. Nedvomno je naravni kamen najprimernejše gradivo za spomenik in od nekdanj najpogostejše uporabljan za tak namen. V veliko pomoč bo arhitektu, če bodo iniciatorji gradnje spomenika vnaprej poiskali kamenite bloke, čim večje, tem boljše, in če bodo že ob naročilu osnutka postregli projektantu z izmerami izbranih blokov. S tem bodo mnogo olajšali delo sebi in arhitektu, ki mu bo v tem primeru naloga bolj določena in ne bo izgubljal časa s premišljevanjem, za kakšno osnovno obliko in velikost se sme odločiti. Tudi je s tako pripravo storjen prvi korak k sami zgraditvi spomenika, ker so naročniki projekta lahko prepričani, da bodo dobili takega, kot so ga v stanju uresničiti. Vem, da bodo naročniki še vedno v skrbeh, čeprav so delo poverili strokovnjaku, ali bo

Slika 8. Spomenik v Vrtojbi (Primorska), odkrit 1949. leta; avtor nepoznan

ta razumel njihove želje, ali bo zadel njihove predstave o lepem spomeniku. Čim tesneje bodo z arhitektom sodelovali pri vsem njegovem delu — pri iskanju primernega mesta za spomenik, pri pripravljanju primerne okolice spomeniku, pri izbiri ustreznega gradiva, pri razgovorih z graditelji in obrtniki, pri samem projektiranju, tem manj bo skrbi, da jih bo arhitektov osnutek presemetil ali celo razočaral. Imeli bodo zavest, da spomenik ni le delo arhitekta, marveč tudi delo njih samih.

No, v drugem primeru iz kraških hribov vzrokov arhitekta ali

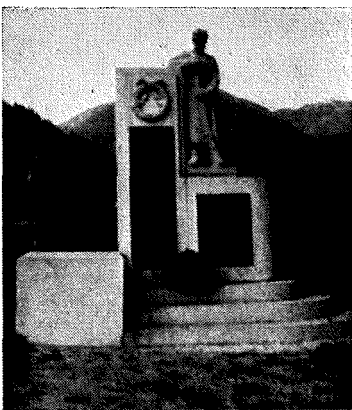
Slika 9. Spomenik v Zg. Rečici, odkrit 22. julija 1951. leta; izdelan brez načrta, avtor nepoznan

kiparja ne bo mogoče najti. Takrat je bolje, da se organizatorji gradnje spomenika bolj zanašajo na same sebe kot na šušmarje. Bolje je, da se skušajo sami odločiti za spomenikovo osnovno obliko, njegovo velikost in mesto postavitve. Kako se odločiti? Tudi v tem primeru in zdaj še bolj je treba najprej poiskati kamniti blok ali nekaj večjih blokov za spomenik. Mnogokrat bo prilika, da najdemo mogočno skalo v lepi naravni okolici, ki more sama postati spomenik po neznatni obdelavi, morda celo samo z oklesanjem plošče za napis. Tudi kamniti blok, ki ga bodo našli v kamnolomu, mnogokrat lahko obdrži svojo obliko, ki jo je dobil pri lomu (primerjaj sliko 6). Če pa se lotijo obdelave, tedaj naj izberejo preprosto geometrično obliko kocke, piramide ali priskekane piramide, valja, kvadra, stožca ali priskekanega stožca, ali kombinacijo teh oblik (primerjaj slike 7 in 8). Ponavljam še enkrat — naj bo spomenik raje manj obdelan, naj ima preprosto pravilno obliko, toda velik naj bo in če le mogoče iz enega samega kamnitega kosa. Najslabši so tisti spomeniki po Sloveniji, ki so z uporabo zidarske tehnike sestavljeni iz večjega števila manjših kamnov (primerjaj sliko 9) ali spomeniki, ki imajo obliko in značaj najbolj običajnih meščanskih, katoliških nagrobnikov (primerjaj sliko 10). Geometrično pravilne oblike, še prav posebno če so velike, so vedno lepe in monumentalne. Ni slučaj, da se nam je iz davne preteklosti ohranilo mnogo takih in podobnih spomenikov, pri katerih ni sodeloval arhitekt, pa jim vendar pripisu-

jemo monumentalnost. Tudi spomeniki iz davnine nam potrjujejo, da je naraven kamen tisto gradivo, ki zagotavlja spomeniku stoletni obstoj. To želimo tudi spomenikom, ki jih postavljamo v spomin na našo veliko osvobodilno borbo.

Ker se v spomenikih tako pogosto pojavlja motiv Triglava v vseh mogočih in nemogočih oblikah, moram spregovoriti tudi o tem. Vsak motiv, ki ga pre pogosto uporablja nevesča roka, posebno če je vrh tega izdelan s primitivno tehniko, se prej ko slej izmaliči (primerjaj sliko 9). Nasprotno pa more večša roka tak motiv pogosto uporabljati, ker mu zna vedno dati novo plemenito obliko in soglasna razmerja (primerjaj sliko 2 in 8). Drugače je z motivom, katerega oblika je geometrično bolj določena in nihče ne more pogrešiti, kadar jo uporablja, kot na primer peterokraka zvezda. Vendar moramo paziti tudi tu, da ji ne poizkušamo dati nenavadnih, ampak čim bolj pravilna in umirjena razmerja (primerjaj slike 1 in 7). Tak motiv, kot je peterokraka zvezda, je treba dosledno izdelovati iz plemenitega gradiva, iz kamna ali kovine.

Na koncu še nekaj besed o črkah za napise. Tudi lepe črke smo podedovali od starih Grkov in Rimljanov, ki so občepriznane kot najlepše, in je nesmiselno poizkušati, da bi iznašli boljše. Napisi naj bodo sestavljeni iz samih velikih črk, takozvane antike, ki jo mora poznati vsak boljši kamnosek. Sicer pa najdete zgled

Slika 10. Spomenik v Zg. Rečici, odkrit 1945. leta; izdelan brez načrta, avtor nepoznan

za take črke skoraj v sleherni dobri tiskovini. Tudi tisk jih je namreč osvojil kot najpopolnejše, saj jih je izpustilo in jim utrdilo oblike stoletno prizadevanje grafičnih strokovnjakov. Antični črkopis je služil za osnovo vseh lepih črkopisov. Napisi naj bodo stavljeni tako, da se bo sredi vsake posamezne vrste pokrivala z osjo napisne plošče ali z osjo tistega dela spomenika, ki ste ga bili izbrali za napis (primerjaj sliko 11).

Slika 11. Spomenik na Ježici (Ljubljana), odkrit 1950. leta; šola prof. J. Plečnika, kipar Stojan Batič

Kadar bodo iniciatorji gradnje spomenika v zadregi pri izbiri mesta za njegovo postavitve, ne morejo zgrešiti, če ga bodo postavili v nedotaknjeno naravo — v zelen breg, sredi mogočnih dreves, vrh hriba ali na večji gradbeni objekt kot na primer most, na kamniti oporni zid, na rob terase in podobno. Tako nameščen spomenik ima lahko zelo preprosto obliko, če je vrh tega še velik ter grajen iz plemenitega gradiva, bo vedno učinkoval monumentalno in bo stoletja spominjal bodoče rodove na najslavnejši del naše zgodovine.

Marjan Tepina

Glavni odbor Zveze borcev NOV Slovenije, komisija za zbiranje dokumentacij, poziva bivše partizane, da čimprej napišejo svoje spomine, zlasti na 1941. in 1942. leto.

STARI PARTIZANI PRIPOVEDUJEJO

Slovenska pomlad 1941

Tesnoba je zgrabila 6. aprila 1941 vse Slovence, ko so fašistične vojske udarile na našo domovino. 27. marec je zbudil iskro samozvesti. Sicer se v Sloveniji tedaj ni nič spremenilo. Na oblasti je ostal klerofašizem JRZ, ki je že dolgo pripravljaj udinjanje Jugoslavije nacizmu in fašizmu. Uro za uro je napetost naraščala. Premilki vojske, delna mobilizacija, zatemnjevanje mest. Srca so se stiskala v napetem pričakovanju. Tedaj so se začeli zbirati že tudi voditelji političnih strank. A ne za to, da bi povedli narod v borbo za ogroženo svobodo! Povezala jih je skrb za najozje strankarske koristi, za skupno taktiko, da se čim manj zamerijo bodočim okupatorjem ter si ohranijo vladajoče položaje med ljudstvom.

V nedeljo 6. aprila je izbruhnila vojna. Bil sem na Dolenjskem, blizu Višnje gore, mobiliziran v mitraljeskem bataljonu novo-ustanovljene Triglavske divizije.

Nemci so napadli na severni meji, proti Prekmurju in Mariboru. Nad nami so preletavala nemška letala. Ljubljana je doživela prvi letalski napad. Tudi Italija je napovedala vojno. Začele so se širiti novice, da so naši zasedli Postojno, da so odbili Nemce, da smo že v Sofiji, Skadru, Zadru in na Reki. Iz Ljubljane so prihajale vesti, ki so nas zaskrbele: Nemci so v Mariboru, v Poljčanah, prodirajo proti Celju...

Premaknili smo se globlje na Dolenjsko. Začelo je snežiti. V nočem mraku se pomikajo kolone žalostne vojske. Zakaj se umikamo? Zakaj puščamo Ljubljano za seboj? Kdo bo brnil mejo proti Italiji? Obsedeli smo pri Višnji gori. Ljudje so se zbirali v skupine in se pomenkovali. Oglasili so se agenti: »Domov!« Potem še najtežja vest: »Nemci so v Zagrebu!« Oficirji so izginili. Po cesti mimo nas so prihajali iz Novega mesta prvi de-

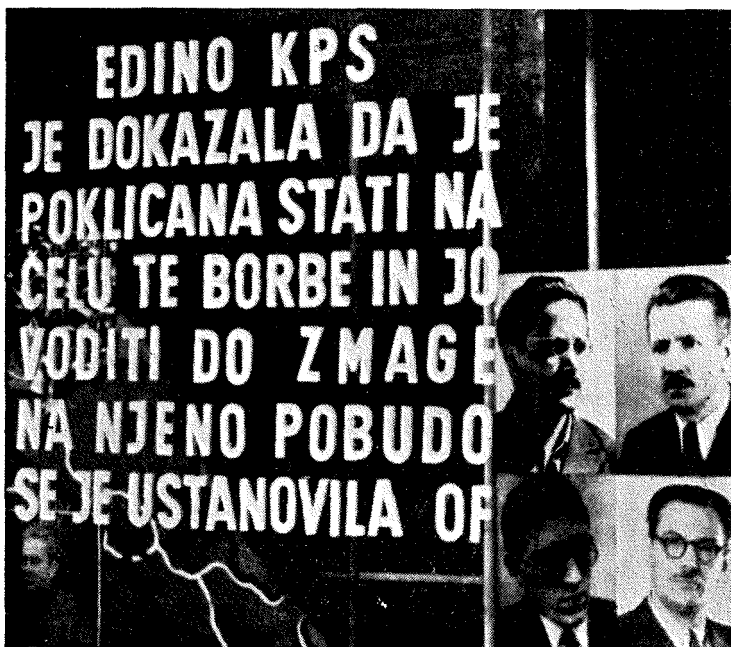
zertirji. Vedno več jih je bilo. Kmalu so se pripeljali na kamionih; med njimi vedno več oficirjev. Takrat je začela plahneti tudi naša enota. Vsako uro nas je bilo manj. Končno smo se še zadnji odpeljali na kmečkem vozu proti Ljubljani. Pozno popoldne smo zagledali belo zastavo na Ljubljanskem gradu. Natlačen in njegov »Narodni svet« sta predajala Ljubljano. To uro so vdirale po tržški cesti v mesto prve kolone bersaljerov.

Nemci so zasedli Štajersko in Gorenjsko, Italijani Notranjsko in večji del Dolenjske z Ljubljano. Kazalo je, da je odbila zadnja ura slovenskemu narodu, ki ga je zgodovina postavila v sredo med imperialiste. Kdo naj nam pomore, kdo naj prepreči uničenje? Evropa je bila na kolenuh pred Hitlerjem, perspektive vojne so bile dolge. Tu je bila še Sovjetska zveza, za katero smo bili pričani, da bo prej ali slej poslegla v vojno. Toda zdaj je imela še prijateljsko pogodbo z Nemčijo... Verjeli smo, da mora konec koncev fašizem propasti.

V to težko razpoloženje je kmalu posijala upolna luč: Osvobodilna fronta. Najbrž se niso ohranili nikakršni zapiski iz tistih dni proti koncu aprila. Ostal pa je spomin, obdržal se je močan vtis olajšanja, ki je zajel slovenske ljudi, ko je Komunistična partija zaklicala k borbi.

Zadnje dni aprila je prišel k meni na dom Boris Kidrič. Povabil me je na sestanek k Jožetu Vidmarju. Tam sem srečal stare znance iz vodstva Društva prijateljev Sovjetske zveze: Kidriča, Aleša Beblerja, Borisa Ziherla, Jožeta Rusa, dr. Ferda Kozaka in prof. Šturma. To je bilo 27. aprila.

Razgovor je začel Boris Kidrič ter analiziral položaj, v katerem smo Slovenci. Postalni smo žrtev imperializma! Jugoslavija je propadla skoraj brez odpora, kar je posledica njene motranje gnolobe. Vse sile, ki so doslej predstavljale Jugoslavijo, so odpovedale. Katastrofa je pokopala pod seboj tudi vse stare stranke. Vse stare vezi med jugoslovanskimi narodi so potrpane. Edino, kar danes

Z lanske razstave ob desetletnici ustanovitve Osvobodilne fronte

veže naše narode, je Komunistična partija, ki je ostala živa in ne-kompromitirana. Partija predlaga zatoj ustanovitev Protiimperialistične fronte, v kateri naj se združijo najprej vse sile slovenskega naroda. Okrog tega jedra naj se potem zbere vse ljudstvo. Osnova Fronte je slovenski proletarijat, ki je do zdaj pokazal veliko borbenost. Proletariat je tudi nosilec naprednih družbenih idej, ki so danes v spopadu s fašizmom. Nanj se moramo v prvi vrsti opreti. Cilj Fronte: borba proti okupatorskemu imperializmu za osvoboditev naroda. Sredstva Fronte: široka množična ilegalna organizacija, propaganda v tisku in besedi, takojšnja priprava za aktiven upor.

Razgovor je tekel v okoliščinah, ki so spremljale položaj. Nekateri so bili zaskrbljeni nad delnim uspehom hitlerjanske demagogije na Štajerskem in na Dolenjskem. Toda bili smo prepričani, da bo po hipni omami kmalu prišlo iztreenjenje. Ljudstvo mora v kratkem spoznati, da so vsi upi v rešitev socialnega in gospodarskega vprašanja s strani Nemcev — prazni. Spoznalo bo, da je okupator njegov smrtni sovražnik ter da je rešitev le v borbi. Javno smo se zavedali, da je izhod, ki so ga predlagali komunisti, vezan na velike žrtve. Toda ne bom se motil, da sem že takrat pri vseh prisotnih jasno občutil odločitev, da je boljše častno umreti kot borec, kakor pa počasi poginjati kot klavna živina ali pa celo sramotno pasti na kolena pred sovražnikom.

Vse nas je takrat spremljala še ena misel: Sovjetska zveza. Prepričani smo bili, da ni več daleč dan, ko bo tudi ona stopila na bojno pozorišče. Prav misel na Sovjetsko zvezo je slehernega od nas opogumila, da smo kljub brezupnim izgledom z zaupanjem zrlji v prihodnost. Verovali smo, da je Sovjetska zveza edina sila na svetu, ki more napraviti konec fašizmu ter rešiti človeštvo.

O teh rečeh je tekel pogovor, ki sem ga po spominu skušal vsebinsko obnoviti. Sklep sestanka: ustanovi se Protiimperialistična fronta. Vanjo vstopijo kot osnovne skupine: Komunistična partija Slovenije, krščanski socialisti, Sokoli in kulturni delavci. K sodelovanju se pritegnejo tudi vse ostale skupine, ki so sodelovale v »Društvu prijateljev Sovjetske

zveze«, obenem pa se začne s širjenjem organizacije med vsemi poštenimi Slovenci v mestih in na podeželju. Program Fronte je tak, kakor ga je predlagal Boris Kidrič. Začasna eksekutiva se poveri Kidriču, Rusu in Fajfarju. Mislim, da smo že na tem sestanku sklenili izdajati glasilo Fronte »Slovenski poročevalec«, ki je prvič izhajal za časa Stojadinovičevih volitev kot glasilo kmečko-delavske koalicije. Partija se je obenem zavezala, da dá Fronti na razpolago ves svoj tehnični aparat.

Odločilni korak je bil napravljen. Skromen začetek velikega razdobja našega naroda. Za ta začetek, kakor tudi za vse, kar je za njim prišlo, gre največja in zgodovinska zasluga Komunistični partiji. To je bilo že večkrat poudarjeno, toda prav ob priliki, ko obnavljamo spomine na tiste dni, se moramo tega dejstva še prav posebno spomniti. Posebno tisti, ki smo bili bližje prče dela Partije v pripravah na odločilne dogodke še v stari Jugoslaviji, ob ustanovitvi Fronte in pozneje skozi vse razdobje osvobodilne borbe, moramo dejstvo njene zgodovinske zasluge prikazati vsemu našemu ljudstvu.

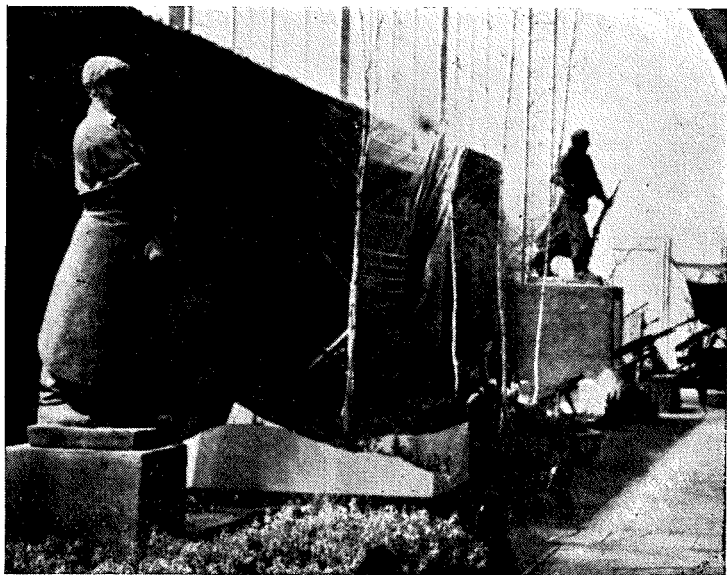
Nemogoče bi bilo najti v slovenskem javnem življenju silo, ki bi združevalno povezala vse svobodoljubne ljudi, ki bi modro in preudarno vodila osvobodilno delo ter organizirala tako zmago, ka-

kršno smo doživeli, če bi ne bilo Komunistične partije.

Res so se v našem javnem življenju pred vojno oblikovale v raznih taborih napredne in svobodoljubne skupine, ki so potem v Osvobodilni fronti odigrale narodu koristno vlogo. Ni pa bilo med njimi združevalne sile, ne brezobzirno odločnih ljudi in mi-kakršne izkušnje ilegalnega dela, kakor tudi ne predvsem preizkušene teorije in taktike osvobodilne borbe. Vse te lastnosti je imela Partija, ki je bila zato sposobna, da je postala iniciator in organizator zmagovite osvobodilne borbe.

Osvobodilna misel se je v možganih valovih razlila po vsej Sloveniji. Naslednje tedne so se vključevale v Fronto druga za drugo vse naprednejše in poštene organizacije ter skupine. Začeli so se ustanavljati odbori Fronte po tovarnah, ustanovah, ulicah in društvi. Kmalu jih je bilo samo v Ljubljani nad 400. Italijanski okupatorji so bili brez moči. Domača reakcija pa se je še vedno zazibavala v prijetnem upanju, da bo v »lojalnem« sodelovanju z okupatorjem preživela vojne čase in si obvarovala korita tudi za bodoče.

Italijani so vedeli, da utegnejo doživeti odpor predvsem pri komunistih. Po spisih, ki jim jih je izročil klerikalni policijski direktor Hacin, so pred 1. majem začeli zapirati komuniste. Tj pa

Z lanske razstave ob desetletnici ustanovitve Osvobodilne fronte

Janez Menart:

Vojno sodišče

*Trinajst jih je; privedla jih je straža.
Kot da sodniki Hada bi sedeli,
molče sedijo trije colomelli.
Obtožnica navaja: Sabotaža...*

*Nihalo spě. »Obtoženi prizna...«
Molče sedijo trije colomelli,
pisalni stroj pa votlo zadrdrá,
kot da bi zadrdrali strelí.*

se pravočasno umaknili; znova so odšli v ilegalo. Okupatorji so ostali praznih rok.

Maja in junija so se začeli zbirati na Gorenjskem in Štajerskem prvi partizani. To so bili v glavnem delavci-komunisti, ko so se začele prve aretacije in izseljevanja. Skupine so se večale in so v začetku poletja že začele z oboroženimi akcijami.

Tudi Fronta je začela takoj zbirati orožje. Že ob kapitulaciji Jugoslavije so mnogi zavedni in borbeni ljudje poskrbili dokaj orožja. Zdaj je prihajal čas, ko ga je bilo treba izkopati in uporabiti.

V nedeljo 22. junija sem se vračal s Polhovega gradca, kamor sem odšel zaradi nekega skrritega orožja. Ljubljana je bila vsa na nogah. Izšlo so posebne izdaje časopisov z vestjo o vojni s Sovjetsko zvezo. Italijanska policija je bila na nogah. Zvečer so bile prve obsežnejše racije po ulicah.

Tega dne je bilo v Ljubljani ustanovljeno Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet. Prvi komandant je postal France Leskošek-Luka, politični komisar Miha Marinko, člani poveljstva pa: Boris Kidrič, Aleš Bebler, Dušan Podgornik in Marijan Breclj.

Tiste dni se je vrnil iz Beograda Edvard Kardelj. Poprej smo ga poznali pod psevdomimom Spe-rans. Ob zlomu Jugoslavije je bil v Beogradu, kmalu za tem pa je šel po partijsko-organizacijskih poslih v Zagreb, kjer je že zadnje mesece pred izbruhom vojne preživel v ilegalnem delu.

Kmalu po njegovem prihodu je bil sklican prvi, tedaj še nepopoln plenem Osvobodilne fronte. Glavno poročilo je podal Edvard Kardelj, ki je zlasti obrazložil pomen vstopa Sovjetske zveze v vojno.

S tem dejstvom dobiva tudi Fronta v Sloveniji svoj popolni pomen. Predlagal je spremembo iz Protiimperialistične v — Osvobodilno fronto.

V istem času je Kardelj napisal članek za »Delo«, v katerem je posnel in zgostil misli iz svojega referata na plenumu Fronte. Članek je zaključil z besedami: »Bolj kakor katerikoli drug narod v Evropi je slovenski narod — razkosan med tri fašistične razbojnike, barbarsko razkosan, raznarodovan — življenjsko zainteresiran v tej veliki borbi. Samo ena je pot do osvoboditve in združitve slovenskega naroda: zmagoviti triumf velikega boja, ki mu stoji na čelu ZSSR. Samo ena je zato dolžnost slehernega bojevnika za svobodo slovenskega naroda: vključiti se v veličastni boj ZSSR in vseh svobodoljubnih narodov proti fašizmu, uničevati okupatorje na vsakem koraku in z vsemi sredstvi pritegovati v ta osvobodilni boj vse nove in nove ljudske množice, ustvarjati močno oboroženo partizansko vojsko, stopnjevati vsenarodni odpor slovenskega naroda v sveto nacio-

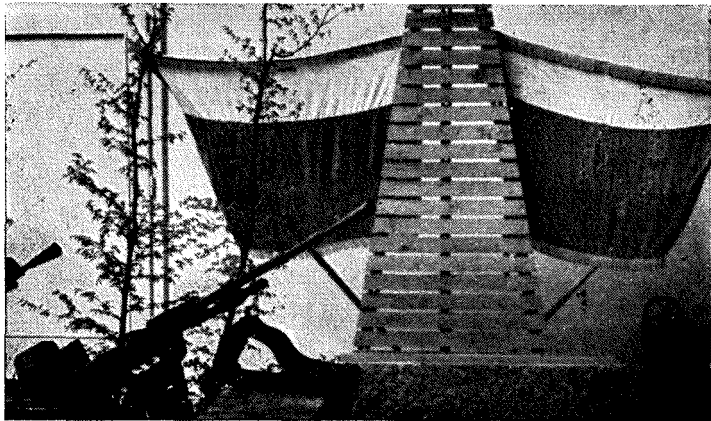
nalno vojno proti okupatorjem, združiti vse slovensko ljudstvo v Osvobodilni fronti in ne položiti orožja prej, dokler ne bo fašistični sovražnik stert in uničen ter naša zemlja osvobodjena, združena in očiščena tiranov.«

To je bil bojni ključ Komunistične partije Jugoslavije pod Titovim vodstvom, ki ni oklevala niti trenutek, ampak se je pogumno postavila na čelo narodom ter jih povedla v borbo, težko in krvavo — za zmago nad fašizmom.

Kaj so takrat delale in kje so bile tiste partije, ki se danes širokoustijo in si pripisujejo nekakšne zasluge? Kje so bile bolgarska, romunska, madžarska, češka ali italijanska partija? Tudi te so bile junija 1941 iz Moskve pozvane na pomoč proti fašistični agresiji. Njihovi voditelji so takrat nekje v ruskem zaledju otepavali boršč in vodili kavarniško strategijo ter se pripravljali za svojo današnjo vlogo servilnega miganja z repki nasproti svojim krušnim rednikom in gospodarjem ter bevskanja nad našo Partijo in našimi narodi, ki so s svojo borbo odtehtali vse njihove doprinose k zmagi nad fašizmom, in za svojo svobodo ter zmago socializma v tej vojni žrtvovali sorazmerno celo več kot Sovjetska zveza.

Prav je, da se v mislih pogosto vračamo nazaj na težke začetke naše osvobodilne borbe. Tudi danes nam je potrebno takšnega poguma, požrtvovalnosti in odločnosti, pa tudi vere v popolno zmago, kakršna nas je zajemala spomladi 1941.

Tone Fajfar

Z lanske razstave ob desetletnici ustanovitve Osvobodilne fronte

Zimski spomini

Sneg je tedaj padal in padal. Segal je že čez strehe barake in tudi okna na njih so bila z njim že zakrita. Le ozka gaz je vezala kuhinjo z barako za osebe in od tam do bolniške barake in pisarne. Veje ogromnih bukev so se sklanjale. Kot težke zavese so se zdele, kot da od vseh strani zapirajo kotel, v kateri je skrita sredi roških gozdov, daleč od obljubljenih naselij, samevala bolnica »Lašče«. Vse to pa je pokrivala neizmerna tišina.

Na gazi se je tu pa tam prikazala postava kuharja z naročajem drv, ali bolničarka. Sicer pa je bilo vse mirno; le iz dimnikov se je vil trak plavkastega dima.

V baraki za ranjence je bilo živo. Levo in desno stran barake, zgrajene iz neotesanih ogromnih debel smrek, so zaslanjali pogradi, postlani s smrečjem. Na belih rjuhah so ležali ranjenci, pokriti s prešitimi odejami najrazličnejših barv. Nekateri so posedali po pogradih in pestovali obvezane roke. Bolj gibljivi so se drenjali okrog preprosto zgrajene peči, v kateri je vse dni in noči gorelo.

Okrog Jožeta, ki sta ga ranjeni nogi priklepali nepremično na posteljo, so se zbirali ostali ranjenci. Smejali so se njegovemu pripovedovanju... »Na vogalu hiše sva se srečala; on je šel ven, jaz sem hotel notri. Debelo sva se pogledala — a naglo se je obrnil in zavil za drugi vogal. Jaz, ne bodi len, snamem brzostrelko, in — naglo za njim. Obletel sem prvi, drugi, tretji in nato še četrti vogal. Ni ga bilo, hudiča belega! Pogledam naokrog, nikjer

ga ni. Znova stečem okrog hiše in zagledam za vogalom samo še njegovo bežečo peto.

»Ha, haha!« so se smejali navzoči, Tonček, kurir iz petnajste pa: »To si ga podil za seboj!« Jože ga je užaljeno pogledal, Drejc pa, ki se je zbal, da ne bo slišal dogodka do konca, je neusmiljeno dregnil Tončka v ranjeno roko, tako, da je le-ta zaškrtal z zobmi in kar spačeno pogledal. Njuno pozornost je spet priklenil Jože:

»No, tedaj mi je bilo dovolj te dirke. Ustavil sem se za vogalom in čakal. Začul sem njegove korake in že mi je planil pred brzostrelko. Pritisnem s kazalcem. Toda — ni se sprožila... On je spoznal mojo zadrego in planil mazaj. Potegnili je jeziček pri svojem orožju. Jaz sem tedaj že izvelkel samokres. On vrže bombo, v tem ustrelim. Omahnila sva oba hkrati. On za vedno — jaz le za kratek čas. O, da se mi le brž pozdravijo noge! Strašno mi je že dolgčas po brigadi!« je še pristavil in se popraskal po goli glavi in za ušesi. Tonček, ki se je ves čas smejal pa mi miroval. »Ali ti frizura nagaja, ha, ha?« Jožetova frizura je bila res smešna. Strojček za rezanje las se je bil pokvaril in tako ga je bolničarka Ivanka kar se dá lepo »postrgala« z navadnimi škarpami. Tončkova trditev je bila torej upravičena. Poleg ranjenih nog je bila Jožetova frizura najbolj boleča točka. Lasje so mu bili v ponos in zato je z Ivanko odslej govoril samo — uradno. Nemirno se je premaknil in dejal:

»Ko bi imel lase in dovolj cigaret, bi že še nekako zdržal

med vami. Tako pa...« Obmolknil je in vzdihnil.

Tako je tekkel pogovor med borci Šlandrove, Gubčeve, Tomšičeve, Ljubljanske in drugih brigad v tistih dolgih zimskih dnevih. Odvijal se je, razvijal, vedno pa se je končal ali pričel s pogovorom o tobaku. Že teden dni ga miso imeli v postojanki. Skoraj ves lipovec so že pokadili, nevarnost pa je pretila tudi kamilicam...

Stane z Iga, že starejši ranjenec v tej postojanki, je vzdihnil:

»Jeseni je še bilo. Prinesli so nam domačega tobaka s Planine. Cele butare ga je bilo. Sušili smo zelene liste. Jure, — zdaj je spet v Cankarjevi, — ga je rezal tako kakor s strojem. Stebla smo metali skozi okno in Ivanka je vsak dan pometla zvrhano smetišnico ogorkov. O, to so bili časi, da!« Zamislil se je in pričel obračati že stokrat obrnjene žepe.

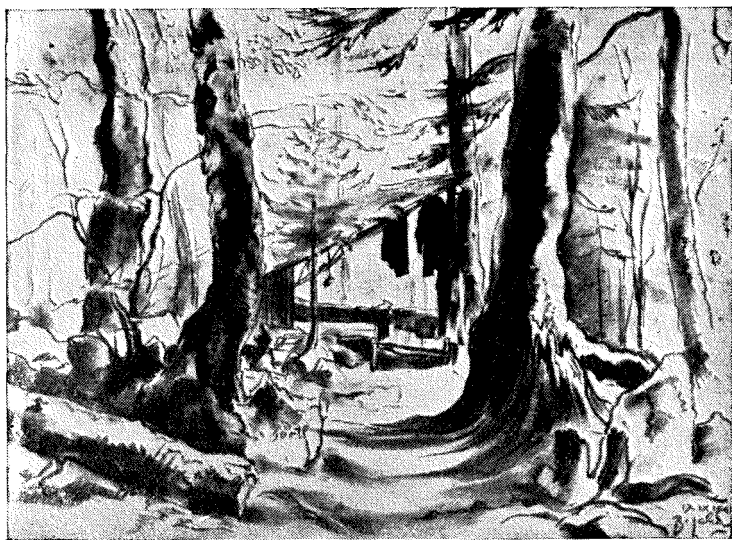
»Ne čenčaj več o tistem tobaku, ki ga že zdavnaj ni!« se je oglasil Matija. Dum-dumka mu je v neki borbi razkldala desno nogo skoraj od kolena do gležnja. »Raje točno povej, kam ste zmetali tista stebila! Sam vstanem s tole polomljeno berglo, čeprav se mi zdi, da ne bom nikoli več prav hodil z njo, pa grem ponje!«

In je v resnici visoko dvignil nogo s podstavkom vred, a se pri tem bolešno skremžil in obstal.

»Na akcijo!« Dvignili so pod, če bi pod širokimi špranjami našli cigaretne ogorke. Res, nekaj so jih našli. Nato so razmetali visok sneg pod oknom. Čez nekaj časa so že sušili na peči tobakova stebila, na katerih so v jeseni rastle tobakovci listi. Ni so bila še povsem suha — že so jih razrezali. Iz zdravnikove pisarne so prinesli nekaj pol papir-

Na partizanskem letališču v Sloveniji (25. februarja 1945): težke ranjence bodo odpeljali z letali v varno zaledje

Božidar Jakac: Odprta bolniška baraka v Rogu, 1943. leta

ja — in cigarete so bile zvite... Prav po bratovsko so vlekli kiselnast in pekoč dim, in se zadovoljno muzali. Matija, najstrastnejši kadilec, je dim likar požiral in se režal: »To so zdravila, fantje! Še noga me več ne boli!« Naslednji večer, ko so ranjenci že pospali, je prišel kurir. Vso uro je kolovratil okrog postojanke, preden jo je našel, čeprav je trdil, da jo najde z zavezanimi očmi. Iz nabasane torbe je vzel zavitke, v katerih so bile prave cigarete.

»Skoraj bi jih požrli volkovi,« je pripomnil kurir in pokazal prazna šaržerja. »Dva sem podrl pri Fabrovem križu! Mislim, da ju ni več, ker so ju verjetno že požrli sestradani volkovi!«

Milena, ki je bila dežurna, je veselo poskočila, ko je prišla v pisarno zaradi cigaret. »Dvajset cigaret za vsakega ranjenca, deset za člana osebja,« je izračunal zdravnik Lojze. »Jutri boš razdelila. Ti lahko vzameš že nocoj, je še rekel in zlezel v posteljo. V baraki so ranjence si je prižgala cigareto in sedla na zaboj ter ob svetlobi gorečih polen čitala Gorkega knjigo »Mati«.

Ranjenci so mirno spali, le Matija je glasno smrčal. V desnem kotu je nekdo v spanju polglasno poveljeval. Ure so se vlekle. Mileno je skelelo v oči; zaprla je knjigo, prižgala drugo cigareto in zrla v plamenčke. Omamen vonj goreče cigarete se je leno dvigal pod lesen strop. Njene

misli pa so splavale preko zasneženih gozdov in dolin k svojim dragim za bodečo žico okupirane Ljubljane. Kako jim je? So še živi? Cigareta je dogorela...

»Hr, hr, mhr — mm,« se je prebujal Matija. »Milena, ali si ti?« jo je tiho poklical. »Česa želiš?« ga je vprašala. »Nič!« Nato je nadaljeval: »Veš, sanjalo se mi je, da sem kadil.«

»Lipovec, ali kamnilce?« ga je šaljivo vprašala. »Primojdanaj, pravo cigareto! Še sedaj vonjam cigaretni dim.« Nasmehnila se je. On pa je vzdihnil: »Oh, Milena, kako je to hudo. Če bi mi zdaj dala cigareto, res, nikoli te ne bi pozabil! Mislim bi mate, čeprav bi se moja stara jezila.«

Prižgala je cigareto in mu jo ponudila. Matija je vlekel in vle-

kel — sladka omama ga je vsega prevzela.

»Samo molči, da drugih ne prebudiš!« je prosila. Ubogal je. Tobakov dim pa je le počepetal soseda Stanka z Iga tako močno, da se je prebudil. Planil je pokonci in bil pri priči buden:

»O, sto zelenih Švabov, Matija! Kje si dobil cigareto?«

Pri tem vzkliku so se prebudili še drugi ranjenci. Menciali so si oči in mrmrali: »Cigarete? Kje, kdaj, kako, kdo?« Milena je morala v pisarno. Tiho je vstopila, naložila peč in zakašljala. Zdravnik se ni prebudil. Kakor tat je pograbila cigarete in planila z njimi skozi snežni metez v barako k ranjencem.

Vse je bilo pokonci. Zadovoljni so odpirali zavitke in računali: »Dvajset cigaret. Če kadiš polovčke, ostane štirideset ogorkov. Iz teh lahko napraviš dvajset predelanih cigaret. Za en teden smo vsekakor preskrbljeni.«

Čez nekaj minut je bila baraka polna dima. Tonček je zatrjeval, da so tako najbolj zakonspirirani. Nihče ni več mislil na spanje. Pogovarjali so se o borbah, o domu in o vsemogočem, polni veselja in zadovoljstva. Nekateri so celo zlezli s postelj in posedli okrog peči. Plamenčki so jim obsvetljevali shujšane obraze. Iz njihovih ust je tiho zadonela najlepša partizanska pesem:

»V temni noči ob tabornem ognju pesem junaki pojo...«

Zunaj pa je snežilo. Nekje je zatulil volk. Za kuhinjo pa, kjer je visoko na drevesu viselo veliko stegno zaklanega vola, je žalostno zabevskal lisjak. Njegov odmev se je čul daleč sredi Roga...

Ljudmila Belšak

Tega ne bomo pozabili

Tistega hladnega aprilskega jutra 1943. leta, so domači zgodaj odšli na njiivo. Stara mati, mama in jaz smo ostale doma. Stara mati je tudi to jutro, kot vedno, s počasnimi koraki mrmraje merila izbo od enega do drugega okna. Jaz sem stala v kuhinji pri štedilniku, pazljivo motreč kozico mleka, da mi ne bi vzkipelo. Bila sem tako zamišljena, da nisem čula korakov v veži.

Vzdramila sem se šele, ko so trije partizani, dva stara znanca-domačina in nek Jeseničan, stopili v kuhinjo. Že na prvi pogled sem opazila, da so trudni in lačni; povabila sem jih k mizi. Mama jim je takoj postregla z vročim mlekom in kruhom. Sele, ko so se za silo odteščali, se jim je razvezal jezik.

»Z Dolenjske prihajamo,« je pripovedoval najstarejši. Bil je star

partizan; že pred poldrugim letom je zapustil tovarno na Jese-nicah in odšel v gozdove. Udele-žil se je prenekaterega boja z Nemci. Videl je tudi, kako je bila decembra 1941. leta ubita sku-pina policistov, bil je priča boju v Dražgošah in v Poljanski do-lini.

»Šli smo po orožje,« je nada-ljeval, »in sedaj se vračamo.«

Nekaj časa sem jih molče po-slušala, potem pa sem se tudi jaz pridružila njihovemu pogovoru. »Tudi naš Savo je bil z vami, ko ste odhajali na Dolenjsko. Tudi on se je vračal, a se ni vrnil.« Vprašujoče so me pogledali. »Da,« sem dejala, »ni mu uspelo doseči domače vasi. Ko sta s Francem iz naše vasi šla skozi Zabjo vas, so ju vaščani opazili in ju ovadili Nemcem, ki so ju takoj zasledo-vali. Ko sta o mraku dospela na Malenski vrh in stopila v neko hišo, so Nemci obkločili hišo in ju ujeli. V Loki so ju zaprli in nato odpeljali v Begunje. Čez štirinajst dni so ju ustrelili na križišču pri Kamni gorici. Sedaj počivata za begunjskimi zidovi.« Obmolknila sem, kajti v grlu me je nekaj stisnilo in solze so mi obile lica. Tudi mama je tiho ihtela, oni trije pa so naju pomilovalno gle-dali. Poznali so Sava in pripo-vedovali, kako hraber, da, celo drzen je bil. Nosil je mitraljez in prenekateri Italijan je pod nje-govim rafalom omahnil.

Potem pa, kot da so se zavedli nevarnosti v belem dnevu, so vsi trije naglo odšli. Sklenili so pre-spati dan v Vancovcu, ponoči pa nadaljevati pot.

Kmalu po njihovem odhodu pa je stara mati prestrašeno krikni-la: »Nemci so tu!« Res, proti hiši se je vila dolga kolona Nem-cev. Sprva sem od strahu kar otrdela, toda takoj nato sem se zbrala in jih hladnokrvno prič-a-kovala. Ropotali in rožljali so v veži, kot, da je prišla živina s paše. V veži so se razkropili na vse strani: nekaj jih je planilo po stopnicah, drugi v shrambo, nekaj pa jih je prišlo v kuhinjo.

»Kje imate bandite?« so vpra-ševali in me odgnali s seboj, ko so preiskovali hišo. »Kje skrivate strelivo in orožje?« so silili va-me. Predrzno sem jim odgovar-jala in se posmehovala, ko so z naperjenimi brzostrelkami pred seboj, previdno vtikali nosove v vsak kot, v vsako omaro, skrinjo

in na podstrešju celo v dimnico. Ker niso ničesar našli, so bili še srditejši.

»Zakaj lažeta,« so se zadirali vame in v mam, »da ni bilo banditov tu? Videli smo jih z onega hriba, ko so odhajali iz vaše hiše proti gozdu.« Nasmeh-nila sem se in mirno odgovorila: »Ah, to so bili golcarji iz sosed-nje vasi. Vsak dan hodijo tod. Pod Koprivnikom pripravljajo drva.« Menda so mi verjeli, ker so postali prizanesljivejši. Spra-ševali so tudi staro mater, če kdaj vidi bandite. Delala se je, kot da jih ne sliši. Ker pa jo je nekdo le preveč nadrl, ga je za-vrnila: »Ne!«

Vse več je bilo okrog hiše po-licistov in še so prihajali iz gra-pe. Nosili so tudi mitraljeze in minomete. Pripravljajo ofenzivo, mi je naenkrat postalo jasno. Vedno bolj sem bila razburjena.

Na oni strani, v Vancovcu, so partizani. Kam se bodo skrili? Da bi se postavili po robu, niti misliti ni! Premalo jih je, teh zelencev pa toliko. Iz tega raz-mišljanja me je zdramil rezek glas: »Naprej!« Nemci so se po-časi pomikali proti gozdu. Glo-boko sem se odahnila, ko je od-šel zadnji. Toda skrb, kaj bo s partizani, ki so zjutraj odšli od-tod, me je vedno bolj mučila. Morda so kje zaspali in jih lahko najdejo Nemci. Tolazila pa sem se ob misli, da sta Stanko in France domačina, ki dobro po-znata kraj, tretji pa je star izku-šen borec.

Niti ena ura ni minila, ko je bilo na drugi strani čuti strelja-mje. Pokalo je vedno huje in na vseh straneh hriba, da se ni da-lo ugotoviti, od kje pravzaprav streljajo. Stara mati je počasi in nemirno hodila po izbi gor in

Nikolaj Pirnat: »Vdrli so v naše domove...« (iz zbirke ilustracij: »Domovi — Ječe — Gozdovi«)

dol. Meni ni šlo nobeno delo več izpod rok. Na oni strani pa je pokalo huje in huje, zdaj niže, zdaj zopet višje. Bila sem že tako nemirna, da mi je vse, kar sem vzela v roke, padlo na tla. Mama je postajala vedno bolj bleda in me je nemo pogledovala. Zadnje tedne je revica toliko prestala, da že govoriti ni mogla več.

Opoldne so se vrnili domači iz njive. Jed ni nikomur dišala. Vse je prevzela skrb. Streljanje še ni prenehalo. Menili smo se o tem in onem, ugibali, kateri partizani so danes v Vancovcu in dognali, da so verjetno tam tudi Jože, Mišo, Mirko, Franc, poleg tistih treh, ki so zjutraj odšli od nas.

Po obedu so domači spet odšli na njivo, jaz pa sem pripravila vse potrebno, da zamesim kruh. Brez misli sem hodila iz izbe v kuhinjo in zopet nazaj. Niti opazila nisem, kako drve Nemci proti hiši. Opazila sem jih šele, ko so bili prvi že v veži. Nekaj se jih je zakadilo naravnost proti mentengi, kjer sem mesila testo. Divje so gledali. »Ti si zjutraj dejala, da ni bilo banditov tu. Ali še potrdiš to izjavo?«

»Se!« sem kljubovalno siknila skozi zobe in uporno strmela zelenцу v obraz, spačenem od jeze. »Lagala si, razumeš!« je sikal. »Ujetniki so sami priznali, da so bili tu in da so prejeli kruh in mleko. Nekaj kruha še imajo!«

»Tega pa ne verjamem,« sem ježno odgovorila. »Nikogar ni bilo tu! Vsaj jaz nisem nikogar videla.« Tedaj je udaril s težkim okovanim čevljem ob tla, da se je stresla izba: »Priznaj, sicer te ustrelim!« Tudi jaz sem cepetnila z nogo in dejala kolikor mogoče glasno: »Kar ustrelji, toda tu ni bilo nikogar!« Pozneje sem se čudila svojemu pogumu. Nemec je zaklel in odšel v kuhinjo. Staro mater in mene pa je prepustil dvema stražarjema. V kuhinji pa je eden stražil mamo, kateri sta se pridružili po prihodu z njive še sestra in sosedova Ivanka. Jurko in brat France pa sta morala ostati v veži. Podobno so ju zasliševali kot prej mene. Odgovarjala pa sta kakor jaz. V tem pa je policist privlekel mimo okna ujetega partizana Stanka; držal ga je na vrvi, zaviti okoli vratu. Brat je prebledel. Kasneje mi je pripovedoval, da je tako prepričevalo lagal, da je verjel samemu sebi, toda ko je ugledal Stan-

Skupina kurirjev in članov obveščevalnega centra »Lubnik« v Martinj vrhu v Selški dolini 1943. leta

ka, privezanega na vrvi kot živinče, se mu je zameglilo pred očmi. Ko je Nemec, ki je prej zasliševal brata, opazil njegovo zmedo, ga ni več zasliševal. Zvezali so njega in Jurka ter ju odpeljali. Enako bi storili tudi z nami, da se niso v zadnjem hipu premislili. Strašno so se zadirali nad nami, zahtevali, naj se takoj pripravimo za odhod, končno pa so nas le pustili doma.

Brez moči smo obsedele pri pečji; bila je topla, pa nam je mraz kljub temu pretresal kosti. Sestra in mama sta jokali, meni pa so ustnice drgetale, da niti spregovoriti nisem mogla...

Popoldne se je vleklo brez konca. Pokanje in streljanje na oni strani še ni utihnilo. Ko se je zmnožilo, sem stekla do sosedja. Tudi Logarjevi so bili vsi preplašeni. Moški so se pravočasno poskrili. Ženske so pripovedovale, da so Nemci pri sosedu Miznikarju našli čiste tri partizane: dva so ujeli, tretji — France pa jim je ušel. Poleg njiju pa so zvezali in odpeljali s seboj še ubogega Tomčeta, ki je mlo prosil, naj ga pustijo doma, da ne bo kravica sama. Miznikarjeve so namreč Nemci že v začetku leta izselili. Doma je ostal le Tonče, ki sicer ni bil sposoben za težko delo, pazil pa je na kravico in jo krmil.

Tega dne sta padla v nemško zasedo tudi partizan Mišo in Jože iz Železnikov. Iz prve zasede sta ušla srečno, brez prask in stekla po hribu navzdol proti trgu. Toda že sta padla v drugo. Bila sta obkoljena. Mišo je pogledal okrog sebe, se sklonil in se kot maček prihuljeno pognal preko Sore. Na drugi strani je izginil med hišami. Kam pa sedaj? Nemci so mu bili

za petami. Očitno ga niso hoteli pobiti, pač pa živega ujeti. Divji lov se je nadaljeval. Tudi Jože se je srečno prebil skozi ogenj in prišel do hleva, ki je bil zgoraj poln sena. Zaril se je vanj in se oddahnil. Toda prežgodaj! Krogle so frčale vse križem in Nemci so bili že pred hlevom. Najbrž so tudi opazili kam se je skrnil, ker so obroč okrog hleva zoževali.

»Ne smejo me dobiti živega v roke!« je sklenil Jože in vzel v roke samokres. Misel mu je za hip zbežala nazaj. Kako se je veseli svobode! Koliko je o njej pravil tovarišem, tržanom in vaščanom v okolici! Drugi jo bodo dočakali... Zdrznil se je. Hlev se je vžgal; plamen se je bliskovito širil proti njemu. Še hip — tesneje je stisnil ročaj samokresa, ga počasi dvignil in pomiril pod brado. Rezek strel in Jože je omahnil v seno...

Tržani so se preplašeno stiskali po hišah. Ko je prenehalo pokati, se je ljudem nudi grozen prizor. Skozi trg so vlekli ranjenega Miša, vkleknjenega v verigo. Z obeh nog mu je curljala kri. Po obrazu je bil okajen od dima in ves krvav. A hodil je z vzravnano glavo. Iz oči mu je sijal čuden blešč. Zdelo se je, kot da govori: »Ne klonite, verujte v našo zmago!«

Ko ga Nemci le niso mogli ujeti, so streljali za njim. Zadet v obe nogi je padel. Planili so nanj in ga zvezali.

Nekaj tednov kasneje sem se peljala v Škofjo Loko. Hotela sem obiskat mamo, ki je medtem zbolela in na smrt bolna ležala v bolnici na Golmiku. Ker ni vozil avtobus, sem se peljala s kamionom, ki je prevažal drva. Sedela sem poleg šoferja in mislila, kako bo mama vesela, ko ji bom prinesla pozdrave od njenih ljubljenih sinov partizanov. Pri Selcah sem opazila nemške zasede. Čim bliže sva bila Dolenji vasi, vse več Nemcev je bilo. Pod vasjo so stali veliki avtobusi. »Nekaj pripravljajo,« je zaskrbljeno dejal šofer. Vozil je počasneje... Privozila sva mimo zadnje hiše, ki stoji nekoliko izven vasi, ko ugledam na ovinku pri cesti skupino policistov in... Zamazim in znova pogledam. Spreleti me groza. Stresem se in pogledam še enkrat. Očem nisem mogla verjeti. Ne spravim glasu iz sebe. Šofer je pridružen zaklel.

Na ovinku je štrlelo iz zemlje

pet kolov, na tleh poleg njih pa so ležala ustreljena trupla talcev. Videti je bilo, da se je katero od njih nalahno zganilo. Na kolih pa je bilo privezanih zadnjih pet talcev; vsi še niso bili popolnoma mrtvi, kajti ko sem drugič pogledala tja, se je eden krčevito zganil.

Gestapovci so ustavili kamion, naju legitimirali in nato spustili.

Na mrtvih so sklonjene delale vaščanke; vse je prevzela nema groza. Privozila sva že v sotesko, ko sem se zavedla. Po licih so se mi udre solze in iz prsi se mi je izvil dolg vzdih: »Tako si umiral tudi ti, moj ljubi bratec.«

Podzvestno sem se na kolo-dvoru uvrstila med čakajoče. Sem in tja me je kdo od potnikov vprašujoče pogledal, vprašal pa me ni nihče, zakaj sem objokana. Že med potjo sem sklenila, da mama tega ne sme zvedeti. Saj je zbolela zaradi žalosti, ko je padel sin, ostalih pet pa je bilo kdo ve kaže...

Bolestno se je nasmehnila, ko sem vstopila v bolniško sobo in ji položila roko v pozdrav. Bleda lica pa so ji lahno zardela, ko sem ji povedala, da sem zjutraj govorila z Janom in Milošem.

»Veš, mama, Prešernova brigada je pri nas,« sem ji zgovorno pripovedovala in zatajevala v sebi nemir. »Navsezgodaj zjutraj so prišli vsi trije bataljoni in štab, ki se je naselil v hiši; en bataljon je pri Logarju, drugi za »travnikičkom«, tretji pa pri nas doma. Mišo in Jan sta v prvem bataljonu, ki je pri Logarju. Vesela in zadovoljna sta. Le zate ju skrbi. Težko čakata, da se vrneš domov.« Ko sem ji tako pripovedovala, sem že nekoliko pozabila na jutranji dogodek.

Tedaj je stopila v isto sobo hčerka mamine sosedice, doma iz Dolenje vasi. Vsedla se je k postelji in kmalu pričela govoriti o streljanju talcev v Dolenji vasi. Pogovor je slišala tudi mama, čeprav sem se z znaki na vse načine trudila, da bi sosedici dopovedala, naj o tem molči. »Kaj ti nič ne veš o tem?« me je mama vprašujoče nagovorila in vedno bolj bledela. »Vem, mama, toda nisem hotela, da bi ti izvedela,« sem odvrnila. »Bojim se, da bi ti škodovalo.«

»Ne bo mi več škodilo.« je mirno odvrnila. »Žalost, ki me je prej razjedala, se je sprevrgla v sovraštvo. Ne veš, kako težko se

zatajujem. Tam, na tej postelji poleg mene, je do včeraj ležala neka Nemka, ki je ob vsaki priliki bruhalo sovraštvo do partizanov. Ko so nad Jelovico letali bombniki in so z njih sipali kroglice na naše fantje, je vsa navdušena kričala: »Vse naj pobijejo, vse do zadnjega!« Bilo mi je, da bi planila iz postelje in jo stisnila za grlo. Pa sem se premagala in si grizla ustnice.«

Pozno popoldne sem se poslovila. V Škofiji Loki so bili vsi razburjeni. »V dolini je ofenziva,« so mi pripovedovali, »ni vanjo hoditi v noči peš domov.« Pregovorili so me, da sem ostala v Loki.

Drugi dan dopoldne sem se odpravila na pot. Po dolini je bilo še vse polno vojaštva in policije; na vseh križiščih so bile močne zasede. V Luši sem zavila navkreber in preko hriba prišla domov okrog poldneva. Doma je bilo vse v neredu. Sestra in stara mati sta se čudili, da sem tako srečno prišla mimo vseh zased. Stara mati je pričela pripovedovati:

»Ne veš, kaj vse sva tačas z Ančko doživeli! Ko si včeraj zjutraj odšla, je obveščevalec sponočil štabu brigade, da v Dolenji vasi Nemci nekaj pripravljajo, ker jih je vse polno naokoli. Na mah je bil II. — Blažev-bataljon pripravljen. Skoraj tekli so proti Stirpniku. Prišli so že prepozno, ker so Nemci že storili svoje: devet-majst talcev je padlo, med njimi tudi Mišo iz Železnikov. Kljub temu so napadli policijo. Ker pa je bila nemška moč prevelika in ker so le-ti dobili pomoč, so se naši umaknili. V našo hišo so prinesli partizani nekaj ranjencev in jih v stranski sobi obvezali, jih

naložili na nosila in odnesli dalje. Za njimi se je umaknila tudi brigada. Ostali sva sami. Nisva vedeli, kaj naj počneva.«

Drugo jutro zama je bilo okrog in okrog vse polno Nemcev. Kar ležli so izza njiv in grmov. Prihuljeno so se privlekli do hiše, se raztepli po njej in po hlevu. Sledov za partizani je bilo še dovolj. Soba, v kateri so obvezovali ranjence, je bila še krvava. Stara mati je hodila počasi sem in tja in kratko odgovarjala na vprašanja. Sestra pa se navidezno sploh ni zmenila za Nemce in je šla v hlev krmiti in molzt krave. Nekaj najbolj surovih policistov je odšlo za njo. »Zakaj je v sobi krvavo?« je nekdo grulal vanjo. Ni ga povsem razumela in je molčala. »Me ne razumeš?« se je zadržal. »Ne!« je kratko odvrnila in molzla dalje. Ponovil je prvo vprašanje, to pot še glasneje. Ančka pa je molzla naprej in spremljala debele curke mleka prav od vμένα pa do posode. Bila je obrnjena tako, da ni vedela, ko se ji je Nemec približal, jo prijel za roko in jo potegnil izpod krave. Zaklel je in jo pričel klofutati. Posoda z mlekom ji je padla na tla. Ko ji je kni že curkoma tila iz nosa, jo je prenehel tepsti. Vlekel pa jo za seboj prav do sobe, kjer so bili krvavi madeži. »Kaj so delali banditi tu?« je vprašal. »Ne vem,« je v joku odvrnila, »nisem bila doma. V senožeti smo sušili seno.«

Istočasno pa je drugi Nemec zasliševal staro mater na zgornji veži. Na skrinji je našel Janove hlače, jih nekoliko stresel v roki, rekoč: »Kam pa te hlače spadajo?«

»Menda veš kam!« je porogljivo odgovorila. »In zakaj je ta soba zaklenjena?« je vprašal, ko sta prišla do mamine sobe. »Ne vem,« je kratko zinjla. »Razbil bom vrata!« je nadaljeval. »Le!« se je zasmejala stara mati. V njeni sobi za omaro so bili bratovi škornji. »To so pa gotovo škornji kakkega bandita?« je zasikal. »Da,« je navidezno mimno odgovorila. Bilo mu je dovolj. Zadržal se je: »Ko bi že ne bila tako stara, bi te ustrelil!« Ona pa: »Saj me tudi tako lahko! Toda boš potem še manj izvedel od mene!« Ogorčen jo je pustil in odšel. Nekaj časa so še razgrajali krog hiše, potem pa so maglo odšli.

Da, tega nikdar ne bomo pozabili...

Mojca

SMRT FAŠIZMU - SV

Protest jugoslovanskih narodov zaradi poslednjih fašističnih izgrede v italijanskih mestih in v Trstu je vzkipeł iz spoznanja, koliko nasilja je fašizem človeštvu — posebno pa še nam — že prinesel in kaj pomeni njegovo obnavljanje. Protijugoslovanska gonja v Italiji je združila v bratovščino večino strank; podajajo si roke vatikanska služabnica-krščanska demokracija, Moskvi pokorni kominformisti in ponovno opogumljeni fašisti. Razgrajachi po ulicah so nastopili z zahtevo po Trstu, Istri, Pulju, Reki, Dalmaciji in celo Črni gori ter navdušeno vzklikali dučeju. Spet se jih je lotil imperialistični apetit, ki mu daje potuho celo italijanska vlada. Vse kaže, da so italijanski vladni krogi in tudi angleški in ameriškanski »trgovci« pozabili na zgodovinsko resnico. Trst je prvič pripadel Italiji leta 1918 kot darilo za zavezništvo v Atlanti. Trst in drugi naši kraji in naši ljudje so bili predmet kupčije, versajska Jugoslavija pa, ki so jo po-

»Naša moč je v dejstvih, v zgodovinskih dejstvih, naša moč je v naši pravici, naši nacionalni pravici, v ozemeljski pravici, v vsem. Tu smo močni in tu nas ni mogoče omajati!«

Tito

OBODO NARODU!

stavili na noge isti mešetarji, se temu ni mogla in ni upala upreti.

Fašistični nastopi po italijanskih mestih so odgnili v nas bližnjo preteklost. Naše slike kažejo fašistične zločine na naši zemlji v času okupacije. Fašistično zverinstvo najbolj izpričuje slika iz Hude Južine (pri Grahovem), kjer »črne srajce« nosijo na kol nataknjeno glavo politkomisarja Črta, ki se je v boju s fašisti na Obloškem vrhu boril do zadnjega naboja. — Kamor so prišli so se jali smrt in razdejanje.

Tega človeštvo ne sme nikoli pozabiti! Tega predvsem jugoslovanski narodi ne bomo pozabili! Zato bomo branili našo zemljo in naše ljudi, zato Trst ne more in ne sme biti nagrada za fašistične zločine. Vsi, ki mislijo mešetariti z našim življenjem, naj vedo, da je nova Jugoslavija iz drugačnega testa kot je bila stara! Svojega ne damo! Naj ne pozabijo v Italiji, da je in bo vedno živo naše geslo: Smrt fašizmu — svobodo narodu!

»Nobene rešitve Trsta brez naše udeležbe in privolitve ne more biti! Nikoli ne bomo storili nekaj, kar bi bilo proti želji in volji naših narodov, znali bomo braniti koristi naše države!«

Tito

„Izseljevanje Slovencev ...“

Ob zori 14. aprila 1942 je bila Slovenska Koroška podobna obsežnemu vojnemu področju. Motorizirani oddelki 171. nemškega policijskega bataljona ter do zob oborožene SS čete so drvele po cestah v mirne slovenske doline in vasi. Tam so jih že čakali njihovi poverjeniki, da so jim pokazali pot do domov slovenskih »zločincev«. S puškinimi kopiti so vdirali v mirne, večinoma še speče domove. Po skrbno pripravljenih seznamih so zbirali prepadle družinske člane in jim ponavljali grozno povelje celovške gospode: »Izselitev! Izselitev!« V nekaj minutah so se morali pripraviti na odhod. Kam...? Ni bilo časa za premišljanje niti za iskanje najpotrebnejših stvari. Policijski pobalini so priganjali, so hoteli... Nato so naglo odgnali ljudi na že pripravljene kamione...

Ta dan najhujšega gorja je doživela vsa širna Slovenska Koroška! Po obsegu izselitvene akcije je postala daleč vidna naokoli jezikovna in narodnostna meja koroških Slovencev, ki jo koroški šovinisti v javnosti desetletja niso hoteli priznati. S krivjo in solzami jo piše ta dan nemški šovinizem na Koroškem. S tem priznava pred svetovno javnostjo mejo, ki jo je za »nobrajane potrebe« le predobro poznal vedno. Zaplenjeni dokumenti to jasno govorijo.

Tako so si 14. aprila 1942. leta v skupnem trpljenju podajali roke koroški Slovenci od Brda do Ljubelič, od Gozdanj in Djekš pa tja do Sel in Kapelskih grabnov. Neregledne vrste izseljencev so prihajale... Najstarejši med izseljenci, Luka Dovjak iz Sel, star nad 85 let, in najmlajša izseljenka Lojzika Tarman iz Podgorja nad Ločami, stara komaj 16 dni, sta bila nevarna za veličino »velike Nemčije«... prav tako nevarna kakor ostali zavedni koroški Slovenci. Vsa ta množica brezpravnih je v taborišču Zrelec čakala nadaljnje odločitve oholih nacistov. Ves dan so popisovali osebne in premoženjske razmere. Vsake izseljenec je dobil svojo posebno številko, izkaznico in ploščato znamko. Brezčutni SS pobalini pa so uvrščali posameznike in družine po svoji volji v razne skupine, jih fotografirali, izbirali in se posmehovali njihovi bedi. Drugi dan je bil enak prevemu.

Zvečer pa so izseljence naložili v živinske vagone in jih odpeljali proti severu v Nemčijo... Sredi »velikega nemškega rajha« pa so čakala na koroške izseljence štiri, posebej zanje pripravljena taborišča: Hesselberg, Frauenaurach, Schwarzenberg in Rebnitz. Nepopisno je bilo življenje in trpljenje v teh taboriščih. V to brezupje pa je prišlo novo poročilo: vsa imovina izseljencev na Koroškem je bila po zakonu o »zločincih zoper državo in narod« brez odškodnine zaplenjena v korist nemškega rajha. Na slovenska posestva so prihajali petokoloniski nemški pripadniki iz tujine, predvsem nemški Kanalcani in južni Tirolci.

Prvi partizanski strelji proti nemškemu okupatorju na Gorenjskem pa so kmalu odjeknili tudi preko Karavank. Partizanska junaka pesem narodnega upora je zadonela po gorah in gozdovih Slovenske Koroške. Nacisti so daljnosčnost tega dejstva kmalu spoznali in odgovorili z vsem besom svojega krvavega režima. Vendar tudi to ni moglo zatreti osvobodilnega gibanja. Od vsepovsod je odmevalo krvavo masčevanje za zločine in stoletno zatiranje — upor se je razširil preko vsega ozemlja Slovenske Koroške. Slovenski partizani so zlasti pazili tudi na domove izseljencev, katere so nemški priseljenci brezobzirno izkoriščali. Mnogi naseljenci so se morali umakniti. Razmere na ozemlju Slovenske Koroške so bile po za-

Borci XIV. divizije na Koroškem, v Celovcu, maja 1945. leta

Oton Zupančič:

Tuje in domače ime

Prešerni Hallerstein,
premima Koča vas!
Razbojni Hallerstein,
pokojna Koča vas!
Oholi Hallerstein!
Minoli Hallerstein!
Nikoli Hallerstein!
Upiraj se, ne upiraj,
po naši volji včera
in danes, jutri, zmeraj
vseskozi Koča vas!

slugi slovenskih partizanov že kmalu po izselitveni akciji take, da celovški oblastniki niso tvegali nadaljnjih izselitev, kot jih je sprva predvideval izselitveni načrt za »rešitev koroškega vprašanja«. Načrt nadaljnjih množičnih izselitev so odložili za nedoločen čas... (Priobčujemo odlomek iz spominov Karla Prušnika-Gašperja o izseljevanju koroških Slovencev. Avtor je svoje številne spomine pripravil za tisk.)

Bilo je meseca aprila 1942. Na občinskem uradu v Grabsteinu sem imel opravke. Ljudje so v uradu čakali na nakaznice za hrano. Nenadoma pa so vsi stopili k oknu in strmeli v zelen avto, ki je peljal proti Celovcu. Ujel sem besede: »Izseljevanje Slovencev...« Da, z zelenim avtom so odpeljali Rupijevo družino iz Grabsteina. Hipoma sem se zavedel... Še preden sem se odpeljal iz Grabsteina domov, je prišla za menoj žena. V roki je držala brzozavko. »Pridi takoj. Rezi.« To je bila vsebina. Takoj sem se odpeljal k sestri v Celovec. Kaj bo? Naših še ni v Celovec. Sel sem k direktorju DAG in mu odločno povedal:

»Kar se bo zgodilo z mojim očetom, naj se zgodi tudi z menoj. Če boste izselili mojega očeta, izselite tudi mene.« Hotel sem tudi k Maier-Kaibitschu. Pa me ni sprejel. Zvečer sem se odpeljal v Železno Kaplo. Na kolodvoru so bile vse oči uprte vame. Dora Trušnarjeva je prijokala k meni: »Tvoji starši so že odšli. Popoldne so prišli ponje. Vladimirček je tudi odšel,« je pristavila drhte.

Pripovedovala je tudi, da so izselili Stoparjevo družino, Brečkovo, Jersovo, Laninškovo, Smrtnikovo. Zašknipal sem z zobmi. Hotel sem domov. Ko sem stopil s kolodvora na cesto, sem kot okamenel.

»Kaj boš hodil domov, če ni tam več očeta, matere in sina!« je zaklicala Micka Kolarjeva. Obrnil sem se, a nisem mogel oditi. Videla je, da trpim. »Pojdi vendarle domov,« mi je svetovala. »Kaj bom hodil, ko ga pa nimam več!« sem izbruhnil. »Oropalji so mi ga!« Nato mi je bilo laže. Takoj sem odšel na vlak, ki je peljal proti Sinči vasi. Videl in slišal sem ženo bauerführerja, ki se mi je hotela oprostiti, češ da njen mož ni kriv... Zakaj je bilo to potrebno, sem izvedel šele pozneje in danes ve vsak Slovenec, kakšno vlogo so pri izseljevanju igrali ortsbauernführerji, ortsrupenleiterji in nacistični župani. Ko sem prišel v Grabstein, in sem v gostilni po silni sreball juho, je pod oknom zapropotal motor. »Tukaj so, hudiči!« sem zamrmral. Prepričan sem bil, da so prišli pome. Pa je bil le Anton Grill, stari naš jegert, kateremu je prav tako pretela izselitev. Pripovedoval mi je, da je vse ukrenil, da ne bi bil izseljen. Bil je v Celovcu pri predsedniku odvetnikov, ki mu je sestavil prošnjo. Bridko sem se mu smejal. Spoznal sem, da še upa... Mislil je, da je v nacizmu še nekaj pravice. Nisem ga mogel tolažiti. Nič me bo pomagalo, čeprav je njegov sin Tonči v nemški vojski in prestreljen skozi prsi, nič ne bo pomagalo, čeprav ima pomembno gospodarsko delo kot lesni trgovec. Nemcem gre za slovenska posestva in si hočejo prilastiti sad trdega dela in garanja Slovencev!

Danes so šli naši, jutri greste vi! »Ni mogoče,« je vzdihnil Jegertov oče. In res! Naslednjega dne so ga izselili... Nemci niso izbirali med premožnimi in revnimi Slovenci. Nemci niso ločili Slovence v komuniste in nekomuniste, v te ali one svetovno nazorske ljudi! Neusmiljeno so pobrali vse, četudi se je ta ali oni trudil, da bi kakorkoli ustregel velikonemškemu rajhu. Dokler ni prodal svoje narodne zavesti, je bil za nemške fašiste sovražnik, in kot takega ga je bilo treba uničiti, iztrebiti, izseliti...

Naslednjega dne sva obiskala

s sestro starše v celovškem izseljeniškem taborišču v Zrelcu. Žalostna in pretresljiva slika. Mati je jokala. Vladimir se ji je stiskal v krilo in jokal. Po očetovem razoranem obrazu so pritekale debele solze. Toda — smejal se je, smejal. Ne, režal se je. Čuden smeh... Tudi jaz sem se režal. Z očetom nisva hotela pokazati gestapovcem, ki so nas stražili, da sva žalostna. Govorila sva vsakdanje stvari.

V Zrelcu so bile slovenske družine iz vse Koroške. Iz Radič, Sel, St. Janža v Rožu, iz Ziljske doline in Podjune. Slovo od njih je bila moja tiha borbena

prisega: »Borim se za vas vse!« Takrat sem poznal samo nekaj slovenskih družin, ki so bile v Zrelcu na poti v negotovo bodočnost... Naslednjega dne sva šla s sestro na dom v Lobnik kamor sta prišla tudi oba ortsbauernführerja, Trobej in Lesnikov Karl. Zadnji se je razjokal. Bil je pošten in je občutil nesramno krivico, ki se je zgodila z nami in vsemi poštenimi slovenskimi družinami. Karl ni imel pri nacistih kdo ve kaj ugleda. A ne zato, ker se je rad napil, temveč, ker je imel zelo razvit čut poštenosti. Vse drugače se je opravičeval Trobej. »V Beogradu so na-

Pred desetimi leti so Nemci na Koroškem izseljevali Slovence, s čemer so hoteli »dokončno« rešiti koroško vprašanje. To namero pa so jim preprečile partizanske enote. — Na sliki: žena z otrokom v izseljeniškem taborišču sredi »velikega nemškega rajha«

šli spisek zarotnikov, na katerem so bili zapisani tudi vaši,« je modroval.

»Tega pa sam ne verjameš!« sem mu odgovoril, »ker je hudičevo smešno«. Ko sta odšla, sva odšla s sestro v sobo, kjer sta spala oče in mati. Sestra je jokala. Tolažil sem jo in se skušal delati močnega. Smejal sem se ji... »Saj nič ne pomaga, če jo češ!« sem ji dejal. »Oh, moja mama, moj oče!« je stokala in se zvijala v krčih. Ušel sem ji in začel tavati po shrambah. Povsod sem videl sadove pridnih in marljivih rok. Delo našega skupnega trpljenja. Na podstrešju je bilo polno zlato rumene ozimne pšenice. Vedel sem, kako je pri nas pšenica v trdih rokah. Pšenični kruh smo jedli samo ob večjih praznikih. Oče je znal iz vsakega koščka ilovnate zemlje iztrgati lepo pšenico. »Prihranili smo si jo, odtrgali od ust — za te proklete hudiče!« me je spreletelo. Oče in mati, oba tako stara, je ne smeta uživati. Streslo me je v srcu in zadrgnilo v golčancu. Stemnilo se mi je pred očmi... Slike našega skupnega garanja in trpljenja so šle z vso naglico mimo mene... Zaihtel sem. Stekel sem po stopnicah v izbo matere in očeta. Sestra je še vedno ihtela. »Tako se mi zdi, kakor da sta oba umrla,« je tulila, »a rajši bi videla, da bi umrla, da bi vsaj vedela, da sta rešena. Tako pa ne vem, kje sta in kaj ju vse še čaka.« Takrat se je pretrgalo tudi v meni. Ne jokal, tulili in rjovel sem kot trpinčena žival. Po izbruhu sem se nekoliko umiril. Začel sem trezno in razsodno misliti. Vendar nisem prišel do pametnih zaključkov. Srce mi je nekaj narekovalo. Nekaj bi moral ukreniti proti zločinu, ki so ga Nemci storili Slovencem. Kaj, tega pa nisem vedel... Blodil sem okoli brez pravega cilja, brez sleherne politične orientacije, skoraj brez glave...

Ko so me čez 14 dni v Grabsteinu odpustili oziroma vrgli iz službe, sem, me glede na oblasti, zapregel konje, nametal na vozove svoje pohištvo in stvari in se preselil iz Lipe na dom v Lobnik. Kaj sem hotel drugega? Mislil sem si — v domačem kraju bom še najbolj varen. Tam so tudi moji ljubljeni gozdovi, planine... Če me je kdo od Nemcev vprašal, kaj počnjam, sem jim

odgovoril, da iščem novo službo. In res sem jo iskal. Toda ne službo, temveč rešitve, da zadovoljim svoji slovenski vesti! V nekaj tednih, ko sem bil doma, sem izvedel marsikaj novega. Iz Solčave so prihajale razveseljive novice o »gošarjih«, o »lesnih«. Obiskal sem starše v Frauenrauhu v Nemčiji. Vendar jim takrat še nisem mogel vsega povedati. Ko sem jih obiskal drugič, meseca avgusta 1942, sem jim že povedal, da imam zveze s slovensko vojsko. Ko pa sem se poslovil od njih, sem jim že prisegel, da bom šel s puško v roki braniti njih in vse izseljence. Janko Malej iz Sel —

Stano Žagar — zgleden komunist in borec

Sponosom se letos spominjamo desetletnice junaške smrti mladega revolucionarja in zglednega mladinskega voditelja Stanota Žagarja (mlajšega), katerega ime je z mladinskim gibanjem, predvsem pa z njegovim revolucionarnim jedrom, z organizacijo SKOJ, že pred vojno, zlasti pa v prvih letih okupacije tesno povezano. Že kot mladeniča so ga njegovi starši, zlasti njegov oče, padli narodni heroj Stanko Žagar, vzgajali v revolucionarnem duhu, z osnovnimi marksističnimi pogledi na svet. Težke življenjske razmere, skozi katere se je prebijala z bonno učiteljsko plačo številna družina (a vkljub temu je vseh 5 otrok obiskovalo gimnazijo), je Stano, najstarejši sin, najbolj občutil. Čeprav je bil še mlad, je že iskal vzroke socialnim krivicam in težkemu življenju delovnih ljudi takratne družbene ureditve.

Stano je bil vesel, skromen in zelo bister fant, med mladino in sošolci zelo priljubljen. Vedno je bil z njimi v družbi, najsi kot smučar, nogometaš, planinec, na izletih, zabavah, pri delu dramatskih krožkov itd. Ker je bil iskren in dober tovariš, ga je mladina vzljubila. Njegov dom je postal zbirališče mladine. Njegova zasluga je, da je med njegove vrstnike našla pot takratna napredna revija »Mladina«, katero so z zanimanjem prebirali. Tako se je za mladina, na katero je preko Stanota Žagarja dobila vpliv tudi

Zg. Kot — pa mi je rekel v slovo: »Rešite nas, dragi prijatelji! Rešite nas tisti, ki ste še na svobodi! Na kolodvoru Eisteter sva si krepko stisnila roki. Dejal sem mu: »Bodi miren, Janko, in zaupaj! Ne bomo vas nikoli pozabili!«

Na poti domov so me v Solnogradu aretirali gestapovci. Bil sem jim sumljiv, ker nisem imel Wehrpassa. Izključni listi so mi vzeli. Ta je bil moj edini osebni dokument. Šele čez dva dni so mi ga zopet izročili, ko so me v Celovcu izpustili. Preden pa sem šel domov, so me gestapovci dobro ogledali...

Partija, posredno ali neposredno politično udejstvovala, opravljala napisne akcije, trosila letake in se udeleževala raznih izletov, skupno s starejšimi ljudmi, med njimi s člani Partije.

Leta 1938 se je iz te mladine izluščil njen najnaprednejši del in se združil v grupi SKOJ. Štela je 5 članov; njen sekretar je postal Stano. Ta grupa je aktivno povezovala mladino in sodelovala pri vseh političnih akcijah ter tako pomagala Partiji. Člani SKOJ so aktivno delovali tudi v Kranju, kjer so obiskovali gimnazijo in obrtno šolo ter tam skupaj z ostalimi skojevci organizirali med mladino obrtne šole protest okrajnemu glavarstvu, v katerem so zahtevali 8-urni delavni čas in plačilo za delo. Ta protest, podpisan od učencev, je posebno odposlanstvo, v katerem so bili zastopniki SKOJ, odneslo okrajnemu glavarju. Tudi na gimnaziji je bila velika aktivnost skojevcev, ki so se skupaj z drugimi dijaki borili proti strankarskemu protekcionizmu itd. Tej politični aktivnosti skojevcev se je postavila po robu zlasti kranjska duhovščina s Skrbcem, takratnim dekanom na čelu. Več mladincev in skojevcev so izključili iz šole ali pa jih kaznovali z ukori in jih slabo ocenili.

Organizacija SKOJ na Dobravi pri Kropi se je čedalje bolj širila. Pred razpadom stare Jugoslavije je štela že 12 članov. S poštrevovalnim delom med mla-

dano je mladi Stano postal pravi lik mladega komunista in mladinskega voditelja. Leta 1939 se je udeležil konference SKOJ v Ljubljani. Nato pa je razširil svojo dejavnost po vsej Gorenjski: obiskoval je sestanke SKOJ v Bohinju, Jesenicah, Trzinu, Kranju itd., na njegovo pobudo pa je bila ustanovljena organizacija SKOJ v Kropi in Otočah.

Leta 1940 se je Stano skupaj s starši (njegovega očeta so zaradi revolucionarnega delovanja odpustili iz službe) preselil k sorodnikom v Celje. V celjski gimnaziji se je prav tako politično aktivno udeleževal. Ob napadu na staro Jugoslavijo je bil prostovoljec v jugoslovanski vojski. Po kapitulaciji se je vrnil v Ljubljano, avgusta 1941 pa so ga poslali kot mladinskega vodjo na Gorenjsko. Tu je obiskoval organizacije SKOJ, jim pomagal ter organiziral mladino za borbo proti fašizmu. Kmalu je postal sekretar mladinske organizacije na Gorenjskem.

Kot bорец-partizan je bil v številnih borbah. Sodeloval je tudi pri vstaji v Bohinjskem kotu leta 1941. Ko je leta 1942 odšel v okolico Kranja, kjer je utrjeval mladinsko organizacijo, se je pridružil skupini partizanov, ki se je zadrževala na področju Golnika, Križ in Naklega. Udeležil se je tudi vseh bojov, katere je ta partizanska skupina vodila z Nemci. Ob njegovem prihodu je bila ta skupina maloštevilna, preko organizacij SKOJ pa jo je Stano ob sodelovanju drugih aktivistov povečal na 24 borcev. Ob nekem spopadu z Nemci je bil Stano teže ranjen v nogo. Ker ni mogel oditi s partizansko enoto, so ga skrili v gozdu. Okrog njega so lazili nemški fašisti, vendar ga niso odkrili. Ponoči so tovariši odpeljali Stanota k nekemu kmetu, kjer so ga za silo obvezali. Le kratek čas se je tu zadrževal. Z nekaj tovariši je odšel v neko duplino blizu Okroglega pri Kranju. Nemci pa so jih zaradi izdaje odkrili. Obkolili so duplino in streljali na dva partizana, ki sta se pokazala iz dupline in hotela po vodo. Enemu izmed njih, Planinu, je uspelo pobegniti. Več ur je ležal v Savi, ker narastle Save ni mogel preplavati. Na ostale v duplini pa so Nemci navalili in jih skušali zajeti. Tako so v duplino spustili gorečo, z bencinom prepojeno

Igo Gruden:

Sinku

*V Nabrežini blizu Trsta
se tvoj oče je rodil:
kjer je v morju skala čvrsta,
se porodu je podil,
v zimi z burjo se boril.*

*V šolo hodil je v Gorico:
ko prihajal je domov,
vozil se je z jadrnico,
z ribiči veslal na lov
tja do istrskih bregov.*

*Dnevi so prišli temačni,
takšnih ni še videl svet:
mrki tuji v dobi mračni
so teptali kraški cvet
pet in dvajset stransih let.*

*Naj kdor koli kdaj te vpraša,
kdo živi na zemlji tej,
vedi: zemlja ta je naša,
tvoji dedi spijo v njej,
zanjo bori se naprej!*

slamo, s katero naj bi jih zažgali, metali v duplino ročne granate, vrtali in razstreljevali skalo, spustili na vrvi v duplino ujetega partizana, katerega so pripeljali iz Begunj, da bi jih pregovoril k predaji, itd. Ker Nemci niso mogli partizanom v duplini do živga, so pripeljali oklopni vlak, iz katerega so streljali v duplino, tako da je bilo partizanom v duplini zaradi neprestanih eksplozij in plina že težko dihati. Zavedali so se tega, a tudi, da se živi ne smejo predati fašistom. Zato so uničili vse, kar bi lahko sovražniku koristilo, tako tudi obleko in orožje. Objeli so se in zapeli pesem »Bratje le k soncu svobodi« za njo pa še »Internacionalo«, nato pa so se

ustrelili. Ko so Nemci znova navalili na duplino, je bila skupina partizanov, med njimi tudi Stano Žagar, že mrtva, tisti pa, ki so bili omamljeni od plina in se sami niso mogli ustreliti, na pol živi.

Tako je gorenjska mladina izgubila sposobnega in predanega mladinskega voditelja, naša Partija pa enega svojih zvestih in predanih članov. Stano Žagar je junaško umrl. Njegovo delo pa je obrodilo obilo sadov. Spomin nanj je zlasti med gorenjskimi partizani vedno svež in se ga vsak, kdor je z njim živel, delal in se boril, vedno, posebno pa ob 10-letnici njegove junaške smrti (18. aprila 1942) ponosno spominja.

Jože Bertonec-Marjan

Pesnik Igo Gruden

D ne 18. aprila se spominjamo rojstva slovenskega pesnika Iga Grudna. Igo Gruden, dobrovoljni ljubljanski advokat, pošten slovenski rodoljub, zaveden Primorec iz tržaške okolice, pesnik, glasnik primorske zemlje, glasnik ljubezni, bratstva med narodi, pesnik pogrebneč staremu svetu, opisovalec trpljenja našega naroda in našega človeka med vojno, glasnik veré v prihodnost, pesniški oblikovalec življenja novega sveta, slovenski umetnik, ki zasluži, da se ga spomnimo in posvetimo nekaj besed in misli njegovemu spominu.

Prišla je prva vojna in Igo Gruden je moral iz šole na fronto, kjer je bil hudo ranjen. Ko je bil kot invalid odpuščen, je odšel na Dunaj študirat pravo, katerega

je dovršil v Pragi. Po koncu vojne, ko so Primorsko dodelili Italijanom, se je naselil v Ljubljani in živel tu kot advokat. Vendar pravdač stare vrste to ni bil. Bilo je, kot pravi Fran Albreht, zgolj življenjsko potrebno zlo. Njegova prava družba je bila med pesniki in pisatelji. Ves čas se živahno literarno udeležuje. V začetku druge vojne je povezan v Osvobodilni fronti in pogumno brani borce za svobodo pred italijanskimi vojaškimi sodišči, dokler leta 1942 ne aretirajo še njega samega. Nekaj časa trpi v Viscu in Padovi, potem pa ga pošljejo stradat na Rab. Tu dočaka kapitulacijo in se umakne skupaj z dalmatinskimi begunci najprej v Italijo, potem v Afriko. Tu se vključuje v Osvobodilno vojsko, po osvoboditvi Beograda

pa sodeluje v slovenskih oddajah beograjskega radia, dokler se po koncu vojne ne vrne v Ljubljano. Živahen in ves sredi dela v jeseni 1948 nenadoma zbolí in 29. novembra nepričakovano umre, na višku svojih ustvarjalnih sil.

Grudnovi pesniško delo obsega gotovo najmanj tisoč pesmi. Sicer pa, Igo Gruden je snoval pesmi od mladega do konca svojih dni. Prve pesmi je objavil komaj štirinajstleten; z osemnajstim leti se je pojavil v »Ljubljanskem Zvonu« in je tik po prvi svetovni vojni izdal že prvo pesniško zbirko. Tu je objavil predvsem svoje mladostne ljubezenske pesmi, med katerimi pa so nekatere že posvečene tudi primorski zemlji, o katere usodi barantajo tedaj v Versaillesu. Toda teh pesmi je vedno več in Gruden jih izda v samostojni zbirki. Naslov »Primorske pesmi« pove, da so posvečene ožji domovini, ki jo prav tedaj trgajo od matičnega telesa.

*Kot ptič ogromen se je razprostrl
teman oblak nad domovino
mojo...*

*Ah meni žalostno je, da bi umrl,
pozabil na bolest in žalost svojo.*

Predstavljajo pa te pesmi protest proti krivicam slovenskemu narodu.

Kaj bi nam pel o ljubavi poet?
začenja Gruden svoj prolog v »Primorskih pesmih«. In na to si odgovarja:

*Poj o sovražstvu in uporju poet!
Dvigni za nas našo sklenjeno
pest...*

Ko je zločin nad Primorsko dovršen, Gruden-pesnik skoraj utihne in molči do druge svetovne vojne, ko izda novo zbirko pesmi z značilnim naslovom »Dvanajsta ura«. Vmesna doba dvajsetih let je dolga in zamotana. To so »leta tegobnega iskanja«, kot pravi Filip Kalan, »leta osebnega in socialnega razočaranja, leta politične malovernosti in boemskega brezupa, leta obsešnjaške duhovitosti in ogorčenega protesta zoper družbeni kaos, leta otožne želje po sreči in groteskno vedre vere v bodočnost človeškega rodu«. »Dvanajsta ura« je zbirka pesmi, ki po svojem občutju predstavljajo pravo pogrebno pesem staremu svetu. Pesnik sluti propad starega sveta, kateremu je odbila dvanajsta ura;

pred vrati pa je že vihar, iz katerega se bo rodil novi svet. V nekaterih pesmih se pesnik še izgublja v obupu nad usodo človeštva in svojega naroda:

*Brez vere, brez zavetja in brez
keritja
oziramo v temi se naokrog.
nad brezni umiramo viharov dni.*

Toda pesnik že sluti novi čas:

*Do dna izpijmo te pogrebne čaše
in za usodo novega sveta
jih treščimo ob tla.*

Res, novi čas je že na obzorju. Toda prej mora slovensko ljudstvo prestati še mnogo gorja. Sam pesnik postane žrtev okupatorja, ki ga goni po taboriščih. In v tem trpljenju se rode Grudnu njegove najlepše pesmi. V njih izraža svoje osebno trpljenje:

*Pravijo, da težki boji so pri nas.
Si doma? Na tujem v robstvu
črnem?*

Bom te živo našel, ko se vrnem?

*V upu, dvomih, v strahu zate sem
ves čas.*

Obenem pa slika trpljenje vsega slovenskega ljudstva. Pesmi: Celica številka pet, Talci, Rabske pesmi, so pretresljive priče trpljenja našega ljudstva v njegovi zgodovinski vstaji in obenem obtožbe okupatorjevega nasilja.

*V skupnih verigah, pripeti z
obroči,
mračni gredo kakor val mrmrajoči,
spremlja jih le naš pogled božajoči,
da vam ne vtonejo v sence pozab
V Padovo, v Gonars, v Renicci,
na Rab.*

*V okenh zamreženih vzpete roke,
kakor pribite na križe omrežja,
spremljajo jih kot pozdravi z
obrežja:*

*z njimi gre naše, te zemlje gorje,
ko se od doma jim trga srce.*

Te svoje pesmi izda Gruden že v osvobojeni domovini, v zbirki: »V pregnanstvo«.

„Spoved“

Nastopila je druga vojna pomlad. Po vsem Dolenjskem in Notranjskem so bile požgane vasi, tisoči internirancev so umirali na Rabu in vse jetnišnice v Italiji so bile prenapolnjene. V tistih dneh so župniki in kaplani štiridesetih fara prebrali z lece sledeče oznanilo: »Prevzvišeni gospod škof so potrdili č. g. Jerneja Žitka D. J. iz kongregacije za širjenje vere v Rimu, za glavnega kurata Slovencev, ki so v internaciji ali v zaporih v Italiji. Tisti, ki imajo svojce tam, naj prinese v župnišče njihove naslove in po 20 lir za stroške, da nobeden naših mož in fantov ne bo ostal brez duhovne tolažbe.«

Župniki so zbrali naslove in denar, in vest o tem je čez mesece prodrla celo do internirancev na otoku Ustichi, v jetnišnice Campobasso, Spoleto, Porto Longone na otoku Elbi, Castel Franco in na Tremite, ko kurata še ni bilo na spregled. Življenje v prenatrpanih lukenjah se je vlekel naprej ob litru pomij in štiristopetdesetih gramih kruha na dan, ko je že pozabljeni odmev »škofove skerbi za duševni blagor jetnikov«, dosegel seženske zidove nekdanjega frančiškanskega samostana v Parmi, ki ga je avstrijska oblast v Lombardiji že pred sto leti spremenila v jetnišnico.

Odlomek iz zgodbe neznanega jetnika, najdene v napol sežgani zapisnici med razvalinami jetnišnice v Parmi po velikem bombardiranju, pripoveduje o »dušebrižništvu« škofovega kurata med jetniki.

Zjutraj je bolničar poklical Marina in mu dal zavitek aspirina. Bolničar obide vsako jutro vse lince na vratih in daje jetnikom zdravila, ki jih je predpisal zdravnik. Zdravnik ni Marinu ničesar predpisal, in tako je vedel, da je dobil obvestilo. Skriva je prižgal žvgalico in na notranji strani ovitka so se pokazale črke. Ta način je bil naj-

bolj zanesljiv za stik med trakti, ker pazniki niso mogli slutiti, da prihaja s praški v sobe tudi pošta. Tako so bili povsod obveščeni o važnih novicah, s katerimi ni bilo moč odlašati, če je bil sestavljen red nenadnih preiskav, ki so bile potem zaman in pazniki niso odkrili niti šivanke, čeprav so praznili celo slamnjače.

»V prvem traktu sta bila izda-

na dva partizana, ki sta se skrivala pod drugimi imeni. Komandant zaporov ju je takoj vrgel v celico in o tem poročal tudi na ministrstvo. Oba pojmeta na novo sodbo...» Tako je bilo napisano.

Ze dolgo se je nekaj pripravljalo. Komandant je klical posameznike v pisarno in skušal zvedeti, kaj se govori po sobah; kdo so vodje in kaj počno jetniki, ko pazkov ni blizu.

Marin še ni utegnil uničiti sporočila, ko je paznik skozi linico poklical njegovo številko in odklepal vrata. V naglici je Marin stisnil papir v kroglico in ga pogotnil.

»Paket imaš najbrž!« je rekel Koren. Marin pa ni segel po torbi. Ostro je pogledal Korena in priprl oko. Vedel je, da je kaj drugega, morda v zvezi s sporočilom in v pisarno so bili že dolgo tega klicali Pirnata, Strnada in Kovača, ki so potem povedali, da so samo podpisali prošnje za znižanje kazni, ki so jih poslali na ministrstvo njihovi domači.

Ko gresta Marin in paznik po hodniku, paznik na vprašanje samo skomigne z rameni in potem odpre vrata.

Črn kakor ščurek sedi jezuitski pater ob komandantovi mizi.

»Odkod si!« začne črnih z oljenim smehljajem, ko se Marin še ne more prav zbrati. Zdaj je po naglasu spoznal domačega človeka in se zagledal v prstni obraz z zlatimi maočniki.

»Preklete, če te nisem že nekje videl!« je govoril njegov pogled. Jezuit, ki je obiskoval jetnišnice, spovedoval jetnike in jim delil aluminijaste svetinje, se je delal tujega, le način je spremenil.

»Imate starše?« je potem poravnal, ko je uvidel, da se ta mladenci ne bo hotel zaupati. »No, da...« Ni prav vedel, kako bi izpeljal pogovor, ki je bil uradno namenjen za »dušno tolažbo« jetnikov, ki v tuji deželi niso imeli prilike za spoved v svojem jeziku. »Velike nevarnosti pretijo mladim ljudem,« je pričel. »Ječa lahko popravi slabega človeka, dobrega pa tudi pokvari. V težkih časih živimo...« je zavil oči, »ko tudi najpravičnejši sodnik ne more ločiti ljulke od pšenice...«

Na mizi pred njim so ležali papirji. Marin je po razcefranem robu prepoznal svoj spis, kjer so bili njegovi podatki, prepis obsodbe in zapiski o njegovem vedenju v jetnišnici.

»Tako torej! Ta svetniški ščurek lazi po jetnišnicah in vohuni...« je v mislih dejal Marin.

Ravdušno je poslušal pridigo in porogljivo gledal na spis, da je jezuit nazadnje le opazil to pogledovanje in pokrtil papirje z rokavom.

»Kako je z njim?« je vprašal potem, ko je Marin odšel in so zunaj na hodniku tresnila železna vrata. Komandant je vprašujoče vrgl dlani predse, kakor je imel navado.

»Ne spoznamo se pri teh ljudeh. Kaznovan še ni bil, pošte ne prejema nobene...« Potegnil je spis k sebi. »Tu...« je iskal po razpredelnikih. »Dvakrat je bil na zdravniškem pregledu; pcuritis je

zapisal zdravnik. K maši ne hodi in paznik poroča, da se sicer dobro vede.«

»Ni nevaren,« je zdaj prebral jezuit v stolpcu za opombe in se maslonil na stolu. »Nevaren...? Kako to označujete?« je vprašal.

»Za nevarne smatramo jetnike, ki so že kdaj skušali pobegniti, potem take, ki bi utegnili napasti paznike...«

»Tak človek ne bo nikogar napadel!« je spregovoril jezuit, tu so drugačne nevarnosti, ki jih lahko ustvarja s svojim vplivom na jetnike, s propagando... Tu je treba paziti!«

»Storimo, kar moremo,« se je zvijal komandant, ki mu ni bilo posebno prav, da bi mu dajal

Nikolaj Pirnat: »...umirat od gladu...« (iz zbirke ilustracij: »Domovi — Ječe — Gozdovi«)

nauke tak pater iz Rima, čeprav je prihajal s pooblastilom ministrstva, da sme obiskovati jetnike, se pogovarjati z njimi in jih spovedovati.

»Seveda, — pazniki ne razumejo jezika,« je povzel jezuit. »Priporočil bi vam, da skušate ločiti

»Iz dobrepoljske fare, gospod pater,« je odgovoril Kobal in pozabil na spoved. »Oh, ko bi mi mogli kaj pomagati...«

»Rad bi vam pomagal, pa so taki med vami, za katere v Rimu nočejo nič slišati. Kako pa živite?«

»Slabo, gospod pater. Še tisto

Kobal je kar odprl usta. »Kaj ste vi zanje, gospod...?« je začuden zategnil.

»Nič zanje...« se je spet znejevoljil glas v spovednici. »Za vero gre, ki bi nam jo brezbožni komunisti radi vzeli. Kaj ne veste, da požigajo cerkve? Pregarjajo duhovnike!«

»Meni partizani niso nič naredili! Še seno so mi pomagali spravljati... Italijani pa poštene ljudi zapirajo, ti hudiči!«

»V spovednici kolnete?« je rezelko odsekal jezuit.

»Ne zamerite, gospod...« je še ves od jeze zadihano povzel Kobal. »Kaj sem le naredil, da moram biti tako zaprt...« mu je šlo na jok.

»Vojska je. Vsi moramo trpeti... Domov pišite, naj gospod župnik napravijo prošnjo za vas. Mogoče se bo dalo kaj doseči, ker imate fanta pri prostovoljcih v Legiji. Le ne dajte, da bi vas komunisti kaj mešali! Nič jim ne verjemite! Oblast je od boga, bog pa svoje cerkve ne bo zapustil. No, molite zdaj!«

Lunica se je zaprla in starec se je začudil, kako zlahka je dobil odvezo, brez pokore. Zmajal je z glavo.

»Italijane hvali...« si je mislil.

☆

»Kako pa je bilo, oče?« je Trtnika vprašal Bezgovec, ko je starec spet sedel na postelji in s svojim pogledom šinil po sobi.

»O spovedi se ne govori, če še ne veš tega!« ga je kratko zavrnil Trtnik.

»Saj ne mislim vpraševati, kakšnih grehov ste se spovedali. Kakšen duhovnik je, menim, ki zna po naše.«

»Misijski je. Iz Rima,« je povedal Trtnik, ko so okoli njega ostali iztegovali vratove. »Učen gospod, ki študirajo pri papežu.«

»Tako?« se je čudil Bezgovec.

»Nič bi vam ne škodovalo, če bi se spovedali,« je rekel Trtnik in pogledal okrog sebe.

»Šema stara!« se je obrnil Strnad.

»Nekaj bo!« je potem rekel Robniku. »Zastonj ne hodi takle misijonar po arestih.«

»Za belo gardo jih nabira...« je nato menil Robnik. »Samo, če simislijo s takimi, kot je Trtnik, kaj pomagati, jim mora že presneto trda presti.«

»Zvedeti bo treba,« je rekel Koren, »s kom je govoril in kdo

izobražence od preprostih ljudi, da jih ne pokvarijo. Samo izobraženci so okuženi s komunizmom,« je nadaljeval. »Prav med njimi so gotovo vodje! Enakost nastopanja v vseh jetnišnicah kaže na to, da obstoja organizacija, ki preprečuje, da bi mogli biti posamezniki izpuščeni, ker ministrstvo ni prepričano o zanesljivosti teh ljudi. Na drugi strani pa ta organizacija izvajajo pritisk, da se jetniki ne upajo prositi za pomilostitev.«

»Kaj menite, da bi bil ta 34-18 eden izmed vodij?« se je zavzel komandant.

»Ne morem reči!« je prekrizal jezuit roke na prsih. »Pazite, pravim...!«

☆

»Gredo!« je z okna javil Robnik, ko je paznik vodil priglasičence za spoved čez dvorišče proti kapeli. Spokorniki so pravkar šli čez svetlo liso. Zadnji v vrsti je šlapal Trtnik.

Papeški odposlanec ni bil preveč zadovoljen s odzivom, čeprav je bilo obljubljeno, da bodo spovedanci lahko prebili vse popoldne v kapeli, kjer je bil vsaj hlad in mir, če že kdo ni maral za boga. Razočarano je pogledal po dvajsetorici ljudi, ki so se postavili v vrsto pred spovednico.

Stari Kobal, ki je dobil dve leti, ker je z latio pretepel mulo, ki jo je italijanski vojak privezal k jablani in je ogrizla vse lubje, se je prislomil k mreži v spovednici. Vratca so se odprla.

»Odkod pa ste?« je zaslišal.

malo kar dobim od doma, bi radi, da bi razdal, pa mi zavidajo,« je javkal starec.

»Kako pa vaša fant, ali sta še doma?« ga je prekinil jezuit.

»Kaj ju poznate, gospod?« se je zveselil Kobal. »Jože je doma, so mi pisali, Miha pa je pri belih na Krki...«

»Prav je tako!« je spet posegel spovednik. »Le pri belih ne recite, ampak pri Legiji!« ga je opomnil. »S kakšnimi ljudmi pa ste skupaj? Ali vas kaj pregovarjajo?«

»Nič dosti, ker nočem biti v njihovi kompaniji. Bolj mestni ljudje so...«

»Kaj pa se menijo?«

»Ja, o vojski in kako bo potlej. Za Ruse vlečejo.«

»Koliko pa je takih?«

»Precej, bi dejal. Samo štirje možaki se držimo bolj skupaj, drugi pa so vsi mladi.«

»Zakaj pa so zaprti?«

»Za vse ne vem. Eni zavoljo orožja, drugi pa ker so pisali po zidovih in so papir dobili pri njih.«

»Partizana mi mobenega?« je zdaj zategnil pater.

»Tisto pa ne vem, gospod. Saj veste, da jih kar postrelijo, če jih ujamejo.«

»Ali kdo kaj hujska proti veri?«

»Ne bi rekel... Samo k maši ne gre nobeden; še možaki ne, in pravijo, da je italijanska maša za Italijane...«

»Bog je povsod isti!« je znejevoljen opomnil jezuit. Tudi Italijani so dobri ljudje.«

vse je bil pri spovedi razen tistih, ki smo jih videli. Marin pravi, da jezuit najbrž vohlja za organizacijo.»

»To bo pa lahko dolgo vohljaj, preden bo kaj odkril. Kakšno organizacijo neki?« se smeje Robnik in se vleče na posteljo. »Kar ima kdo v glavi, tega noben drug ne more vedeti,« še zamomlja, ko si podvihuje blazino.

»Da, če nimaš tudi na jeziku!« se je kratko obregnil Marin in prisedel h Korenu.

☆

Že dolgo se je zdelo, da se nekaj kuha. Vedno bolj oprezujejo in več paznikov je tudi novih. Gotovo je vmes kdo, ki razume, kaj se govori in prisluškuje.

»Tisti jezuit ni bil iz Rima, ampak iz Ljubljane!« začne Marin.

»Še tu ne dajo miru!« vzkipi Koren. »To bi spodrepil hudiča črnega, dal bi mu...«

»Narobe bi bilo kaj pokazati,« dé Marin, »da zdaj vemo, kakšna je bila tista spoved! Gotovo je privedel koga, da bo po njegovih navodilih skušal odkriti naše zveze. Treba bo paziti, kdo se bo pri-glašal na raport h komandantu in koga ključje v pisarno.«

»Meniš, da je kdo od naših?« šepne Koren in pogleda po sobi. Strnad gre mimo, zato je Koren utihnil in Marin gre za njegovim pogledom.

Bezgovce posluša Kovača, Čadež se umiva nad čebrom.

Muhe se sučejo okrog svetilke na stropu in trzajo sem in tja, kakor bi bile privezane na vrvičah.

»Ne!« povzame Marin. »Trtnika ne štejem. Kar je vedel, je pri spovedi povedal. Jezuit je vsakogar spraševal, kdo so komunisti. V prvem traktu so izbrali Kamnarja, ki še zna tiste spovedne molitvice. Tak, kakor je, je jezuita lahko speljal. Zalega je nekje v prvem nadstropju. Tam so večinoma ljudje, ki so jih prijeli prav spočetka zaradi skrivanja vojaškega blaga in takih malenkosti. Kljub temu pa tudi drugod ne sme nihče biti nenadzorovan.«

»Saj nobeden nič ne ve!« pravi Koren. »Neumnosti pa, o katerih se vseprek pogovarjamo, menda ne bo nihče trosil okrog. Da smo proti fašistom, pa je jasno. Zato pa sedimo. Saj še Trtnik ni zanje.«

»Res je. To bi komandanta in tistega jezuita prav nič ne zanimalo. Važno pa je le to, da smo spet

uspeli, da smo nekaj novega dosegli in spoznali! Ne, ne bodo nas! Nikoli! Komandant je že sedaj ves divji, a bo še bolj! Zato se žene, da bi dognal, če se še kdo pod napačnim imenom skriva med nami. Jezuit je lahko presodil, da smo povezani, ker so bile prepre-

čene tiste skupne prošnje za pomilostitev, da zdaj ne morejo dobiti svojih ljudi ven in za belo gardo.«

»Ljudje so vedno bolj z nami,« pritrli Koren, »in še bolj bodo, ko počasi spregledajo!«

Boris Režek.

France Šušteršič:

Bilo je na otoku

(Nadaljevanje)

Pri baraki ob vhodu so stali oficirji in smehljaše gledali žalostni prizor. Od nekod je prišel duhovnik — oficir z rdečim križem na prsih. Za hip se je ustavil in s svetohlinskimi izrazom na obrazu naredil z belo roko križ nad malo krsto. Potem je v družbi z drugimi oficirji odšel proti hiši na bregu, kjer je bila »ambulanta« — hiša, kjer so bila zaprta mlada, lepa dekleta... »Si videl Tine, kako nas bodo pokopavali?«

Tine je buljil zdaj v belo krsto, zdaj v Žagarjevo družino, ki je jokala ob ograji. Oči so se mu divje svetile pod košatimi obrvmi. Stisnil je šapaste roke v pesti in zaškrtal z zobmi.

»Mene že ne bodo, razbojniki zeleni!« je zamrmral. »Toda otroci...«

»Ferma!« je tedaj zahreščal vojakov glas.

Stali so pred barako dežurnega oficirja. Le-ta jih je že čakal, da jih prešteje in zabeleži njihovo vrnitev v dnevno poročilo. Preden je stopil vojak in mu raportiral. Potem je pokazal s prstom na Arčona. Oficir je molče stopil v barako in se vrnil z verigo v roki.

In tako so Arčona prvič privezali h kolu. Prvič in zadnjič, kajti kmalu nato se je zgodilo nekaj, česar se je bal, odkar je prišel v taborišče.

Izmed internirancev, ki so ga

Otok Rab — množično morišče slovenskega ljudstva. Italijanski fašisti niso prizanesli niti nedolžnim otrokom, katere so s svojimi uničevalnimi metodami spremenili v žive okostnjake, v žive mrtvece... In sedaj, ko italijanski fašisti znova dvigajo glave, naj naši narodi pozabijo na številne zločine, ki so nam jih prizadejali? Ne, nikoli ne bomo pozabili! — Slika prikazuje internirane otroke na otoku Rabu

gledali privezanega h kolu, se mu je približal mlad človek z belo čepico na glavi. Ni prišel naravnost — prišel je od strani, prihujeno kakor lačna podgana. Toda Arčon ga je kljub temu opazil.

»Izdal me boš, svinja,« je siknil. »Izdal me boš, podrepenik be-li.«

Človek z belo čepico na glavi je izginil med šotori. V dolgem ovinku je šel proti baraki dežurnega oficirja. Pred vhodom v barako je visoko dvignil roko v pozdrav, potem pa je pokazal s prstom na »trg lakote«, kjer je bil privezan h kolu Arčon, jetnik v zeleni srajci...

☆

V hiši na hribu, kjer je bila karabinjerska komanda, je bilo drugi dan nenavadno živahno. Vojaki so se hvalili, da so odkrili in prignali k zasliševanju »komandan-ta banditov.«

Ta »komandant banditov« je bil Arčon. Vkljenjen je sedel pred karabinjerskimi oficirji in jih gledal z zaničljivim nasmehom. Na mizi so ležale pole papirja, kjer je bilo na dolgo in široko napisano, kar je povedal izdajalec.

Začelo se je zasliševanje. Vsa-

ko vprašanje in odgovor je sproti prevedel prevajalec.

»Si bil partizan?«

»To že tako in tako veste.«

»Si bil komandir čete?«

»To nisem bil. Bil sem včasih le vodja patrulje.«

»Kolikoli Italijamov si ubil?«

»Mislim, da sem jih deset. Pa zapišite raje dvanaajst, ker sem morda premalo povedal.«

Takega odgovora nosilci mogočnega Mussolinijevega imperija niso pričakovali. Pričakovali so vse kaj drugega: da bo jetnik gledal vanje plašno kakor na verigo priklenjen lisjak in da bo govoril proseče in ponižno ter priznaval krivdo počasi, potem ko bo pasji bič že nekajkrat zažvižgal nad njegovim hrbtom. Pred njimi pa je sedel — ne plašen lisjak, ampak drzem, ponosen lev, zaničljivo zroč v njihove zlate »sarže«, z lahnim nasmehom okrog ust, kakor da sploh ne čuti verige, ki se mu je zajedla v koščeno roko.

Izpraševalec je nervozno brskal po papirjih in si grizel ustnice, njegov сосед, debel tenente, pa je ves zaripel v obraz vzdihoval: »Dodici Italiani... Che porcheria!«

»Da, dvanaajst sem jih,« je po-

novil jetnik. »Pa bi jih še mnogo več, da me niso presenetili fašisti v hiši, kjer sem ležal ranjen.«

Začudeno so se spogledali. Kako da niso vojaki takoj spoznali partizana v ranjencu? Toda kje je rana, o kateri govori?

Jetnik je odpel zeleno srajco in na prsih se je prikazala sveža, komaj da zaceljena brazgotina. Ponosno je zrl izpraševalcu v oči, kar je le-tega še bolj ujezilo.

»Kdo je bil še s teboj v četi?« je zavpil.

»Tega ne bom povedal.«

»Ti bomo pa mi povedali! Nekdo, ki te pozna, nam je vse povedal.«

»Če veste, zakaj sprašujete!«

»Kdo je bil še s teboj v četi?« je zarjovel izpraševalec in prijel za pasji bič.

Molk. Niti žilica se ni premaknila na jetnikovem obrazu.

Bič je zažvižgal in padel po jetnikovem hrbtu. Le-ta pa je sedel kakor kip. Oči je zaplil v izpraševalca in na usta mu je legel še porogljivejši nasmeh.

Ko so videli, da nič ne opravijo, so veleli straži, naj ga odžene. Okrog vratu so pripeli debelo verigo. Med vpitjem in zmerjanjem so ga vlekli po hribu navzdol, potem pa so ga privezali na železen drog, kakor ujetega medveda. Nad njim pa so postavili šotor.

V mraku, ko se luči še niso prižgale in tudi reflektor še ni zažarel, je nekaj zasumelo pod krilom Arčonovega šotora. Stegnil je roko in potipal — roka je začutila mekaj toplega. To je bila pločevinasta skodela, polna makaronov.

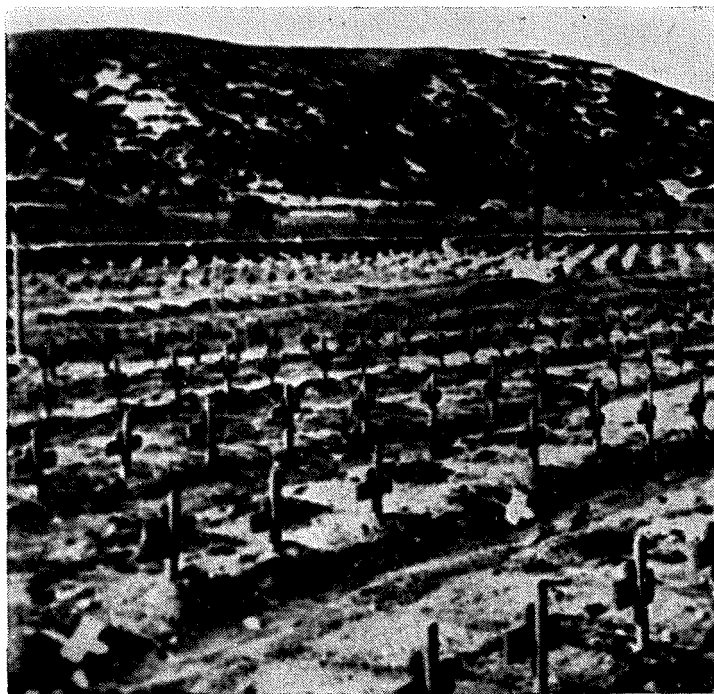
Tudi naslednji večer mu je nevidna roka potisnila pod šotor skodelo večerje. Potem pa so ga odpeljali — mekam, od koder se ni več vrnil.

Prav takrat, ko so odpeljali Arčona, so Tineta privezali h kolu. Zjutraj ga je mamreč zasačil vojak, lko je kradel v kuhinji makarone...

☆

Konec avgusta je bilo taborišče že skoraj polno. To se pravi: ves prostor, kar ga je bilo ograjenega z žico, je bil poln šotorov, ki so bili približno po poldrug meter oddaljeni drug od drugega. Vsak šotor je bil dolg okrog tri, širok pa okrog dva metra. V njem je prebivalo oziroma ležalo šest ljudi.

Taborišče je bilo razdeljeno na štiri sektorje. Vsak sektor je imel

Pogled na del obširnega pokopališča internirancev na otoku Rabu

svojega komandanta (italijanskega poročnika) in svojo kuhinjo. Kuhali so (izmenoma) makarone in riž. Ker pa so vsak dan prihajali novi interniranci, je bila »mineštra« v kotlih čedalje redkejša. Zgodilo se je, da je vseh šest ljudi, kolikor jih je prebivalo pod šotorom, našlo v rjavi brozgi en sam makaron. To se pravi, v petih skodelah je bila sama brozga, v šesti pa je plaval en makaron. Ljudi je držal pokonci le še kruh. Toda hlebčki so bili vsak dan manjši in čedalje več otrobov je bilo v njih. Borba za kotle — kdo jih bo po končani delitvi »mineštre« postrgal in polizal — je bila čedalje hujša. V vrsti, ki se je vsak opoldan in večer vila pred klati v vsakem sektorju, se je od slabosti vsak dan kdo onesvestil in telebnil na tla. Znaki množičnega hiranja so bili že vidni: štrleče lichenice, umazano-rumena koža, trudni koraki...

Nekega dne se je med čakanjem v vrsti tudi Tinetu zvrtilo pred očmi. Padel je na tla kakor hlod in pri tem podrl dva zraven njega stoječa trpina. Ko se je prebudil, je ležal v šotoru. Na čelu so se mu svetile potne kaplje. S široko odprtimi, vprašujočimi očmi je gledal »sostanovce«, ki so že dremali.

»Danes te je pa vrglo,« mu je

dejal sosed, starejši možakar, ki je ležal na Arčonovem mestu. »Kosilo sem ti kar jaz prinesel.«

Tine je vzel skodelo iz njegoveh rok in jo takoj izpraznil. Pri tem sploh ni potreboval žlice, ampak je »mineštro« kar popil, ker je bila redka kakor luža na cesti. Potem je zaškrtal z zobmi in vrgel skodelo v kot.

»Ali sem zdaj kaj bolj sit, kaj? Prokleta, še bolj mi kruli po trebuhu!«

»Sostanovci« so molče gledali v umazane plahte. Tudi njim se ni nič bolje godilo, toda bili so toliko na boljšem, da njihovi želodci niso potrebovali toliko kakor Tinetov. V primeri z medvedjo Tinetovo postavo so bili skoraj prtljivki.

»Kaj pa, če bi šel v ambulanto, Tine?« ga je pobaral sosed.

»Ho, ho, v ambulanto! Da bi stal v vrsti in čakal na Blažev žegen!«

»Morda se ti pa le posreči, da te sprejmejo. V ambulanti je bajé »mineštra« tako gosta, da žlica v njej stoji.«

»Saj nisem bolan, da bi me sprejeli, hliniti pa se najbrž tudi ne bi znal. Pa tudi, če bi bil bolan... Ali si že slišal tisto pesem... čakaj, kako že pravi?

Samo eno kitico sem si zapomnil: Ko pa pred zdravnika stopiš, gor in dol pogleda te. Buono, via! ti poreče, pa opravljeno je vse.

Zasmejali so se — toda v tem smehu je bila trpka bolečina, ki je ni mogel nihče prikriti. Vedeli so, da je sestavil pesem nekdo izmed internirancev, nekdo, ki živi med njimi, ki strada in trpi.

»Tudi jaz sem že slišal to pesem,« je dejal Tinetov sosed. »Pa sem si zapomnil le njen konec:

Ce bo šlo tako naprej,
z nami bo ojej, ojej...

Tine se je zamislil. Če bo šlo tako naprej in če Italijani še dolgo ne bodo dovolili nobenih poštnih zvez, po katerih bi dobival od doma pakete, se bo treba boriti na vse mogoče načine za obstanek. Kaj če bi šel spet ven na delo? Morda bi prišel v stik s kakšnim domačinom, morda bi tako le prišel do kakkega kosa kruha, ali pa bi vsaj kak strok koruze stisnil v žep na njivi? Pa kaj, ko ga tista dva stražarja tako dobro poznata! Prav gotovo ne bi pustila, da gre ven... Kaj pa, če bi vendarle poskusil priti za nekaj dni v ambulanto? Morda bi poskusil š šepanjem?

(Se nadaljuje)

KNJIGE, KI NAS ZANIMAJO

Prvi slovenski učbenik za partizanske poveljnike

Prve partizanske narodnoosvobodilne čete, ki so nastajale v letu 1941 širom po Sloveniji, so s svojimi uspešnimi borbami in akcijami kmalu obogatile svoje dotedanje izkušnje o načinu borbe proti okupatorjem in osvobodile mnogotere nove taktične prijeme partizanskega vojevanja. Obenem pa so te čete pokazale vso neuporabnost taktike bivše jugoslovanske vojske, a obenem tudi nujnost strokovne vojaške izobrazbe v partizanskih četah. Prenesti dotedanje izkušnje na mlajše kadre, posredovati jih novim na-

stajajočim četam, učiti se napadati in boriti se, z eno besedo: oborožiti se s tedanjim pogojem, odgovarjajočim vojaškemu znanju, je postala pereča potreba in naloga.

Eden izmed ukrepov Centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije, da reši to perečo vprašanje in pripravi partizanske čete za nove borbe, ki so jih čakale, je bila zamisel, da se sestavi učbenik za partizanske poveljnike. V ta namen je CK KPS zadolžil tedanjega komandanta Kamniškega bataljona, tovariša Marjana Dermastjo, da na podlagi izkušenj

partizanskih čet, v sodelovanju z bivšimi španskimi borci, napiše vojno-strokovni učbenik za partizanske starešine. V novembru in decembru 1941. leta je Dermastja ob izdatni pomoči namestnika komandanta Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet, tovariša Aleša Beblerja, sestavil »Kratek tečaj za partizanske poveljnike«. Pri tem je uporabil tudi svoje znanje iz vojaške strokovne literature bivše jugoslovanske vojske, iz katere je povzel tisto, kar se je lahko uporabilo za partizanski način vojevanja.

Na ta način nastali učbenik je verjetno konec decembra 1941 ali najkasneje v januarju 1942 izdelala centralna tehnika CK KPS

kot ciklostilirano brošuro na 54 gosto tipkanih straneh pisarniškega formata, z naslovom »Kratek tečaj za partizanske komandante«, z označbo na prvi strani: »Izdalo Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet«.

Originale tega dokumenta, ki je zelo važen z zgodovinske kakor tudi vojaško-strokovne strani, hrani muzej narodne osvoboditve v Ljubljani.

»Kratek tečaj za partizanske komandante« je sistematično urejen učbenik, v katerem poglavje za poglavjem objasnjuje vse, kar je nižji partizanski poveljnik in partizan moral vedeti, da bi se čim uspešneje boril proti okupatorjem. Tečaj je s praktičnimi navskleti in izkušnjami, primeri in priročnimi tabelami za pionirsko in minersko službo, s skicami, ki nazorno prikazujejo mehanizem in sestavne dele puške, mitraljeza, samokresa in bomb, vsekakor mnogo pripomogel, da so partizanske čete in bataljoni ob množični ljudski vstaji spomladi in poleti 1942. leta lahko prerasli v višjo obliko organizacije — v partizanske odrede in grupe odredov. »Kratek tečaj za partizanske poveljnike« je bil torej eden izmed mnogih ukrepov našega najvišjega slovenskega vojaškega in političnega vodstva, da se slovenske partizanske čete v zimi 1941/42 notranje utrdijo, oborožijo s teorijo in izkušnjami, politično, moralno in vojaško strokovno izobrazijo, da bi lahko postale jedro množične vstaje slovenskega ljudstva spomladi 1942. leta, jedro, okoli katerega se je vojaško organizirala množica novincev iz naših mest in vasi. Najbolj nazoren primer take kvantitativne in kvalitativne rasti partizanske enote v tej dobi je skoraj gotovo II. štajerski bataljon, ki je nastal 15. decembra 1941 na Kremenjku, pod poveljstvom narodnega heroja Franca Rozmana-Staneta. Iz knjige ukazov omenjenega bataljona, ki je ohranjen v Muzeju narodne osvoboditve, kar tudi pričajo še danes živi borci bataljona, je razvidno, da je bil ves razpoložljivi čas v taborišču uporabljen za učenje. Iz bataljona se je spomladi razvila močna II. grupa odredov, ki je pokazala solidno izvežbanost moštva v mnogih borbah v »Ljubljanski pokrajini« in na pohodu na Štajersko preko Gorenjske. Glavni štab jo je tedaj celo pohvalil za uspehe pri izobrazbi

moštva in poveljniškega kadra. Podoben razvoj dosežejo spomladi tudi druge enote. V sklopu teh vojaških izobraževalnih priprav je odigral nedvomno veliko vlogo prvi slovenski vojaški učbenik »Kratek tečaj za partizanske poveljnike«, ki je, kolikor je do sedaj znano, tudi prvi vojaški partizanski učbenik, — ki obravnava partizanski način vojevanja — v jugoslovanskem merilu.

Z ozirom na to, da bo »Kratek tečaj za partizanske poveljnike« objavljen v »Zborniku dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni narodov Jugoslavije«, ki ga izdaja Vojno-zgodovinski inštitut Jugoslovanske ljudske armade, se ni potrebno spuščati v podrobnejši prikaz vsebine. Potrebno pa je poudariti meke zelo zanimive in tehtne odlomke. »Kratek tečaj« takole razlaga na primer partizanski način vojevanja, ta »najuspešnejši način borbe za osvobodjenje posebno malih narodov«, ki je mogoč samo tam, »kjer je razpoloženje ljudstva za borbo, t. j. pri vodstvu pravične vojne«:

»Naša borba je pravična narodnoosvobodilna borba, s katere vodstvom in nadaljevanjem zasledujemo cilj: osvoboditev in združitev slovenskega naroda.«

Že iz namena in cilja naše borbe izhaja, da je naša borba čisto napadalnega značaja in da pozna obrambo samo v smislu taktičnega umika iz frontalnega spopada s premočnim nasprotnikom, zato, da mu na drugem mestu z nenadno napadalno akcijo prizadene večje izgube, ali pa, da mu iz boljšega položaja in z večjo učinkovitostjo našega orožja v obrambi prizadene čim večje izgube ter na ta način omogoči in pripravi naš napad.«

V poglavju »Moštvo« se prepričljivo poudarja moralno-politični moment pri partizanskih enotah, ki ga postavlja na prvo mesto: *»Samo po sebi je jasno, da je moštvo najvažnejši element borbe, da brez njega še tako dober tehnični material ni uporaben, da je torej moštvo duša vsake operacije in brez njega si ni mogoče zamisliti kakršen koli uspeh«.* Ko razvija dalje to misel, pravi, da je *»... zmaga vedno na strani močnejših bataljonov po morali«* in: *»V borbi bo namreč zmagal vedno tisti od obeh nasprotnikov, ki ima višjo moralo, ter zato trdovratno vztraja na svojem načrtu. Zato je treba skrbeti za to,*

da se v partizanih razvije zavest, da ga ni napora, ki ne bi bil premagljiv, če se ga le lotimo z dobro voljo in vnemo, ...« Kakor je moralno-politični moment v partizanskih enotah za časa NOB bil eden od odločujočih faktorjev zmage, tako ima danes v sistemu vzgoje v naši ljudski armadi prvorazredni pomen.

»Kratek tečaj« posveča vso pozornost partijski organizaciji v partizanski enoti in ji daje svoje mesto tudi v pogledu njenih čisto vojaških funkcij v borbi. On pravi: *»Ne majhnega pomena je v odredu jedro preizkušenih ljudskih borcev, zavednih in vdanih stvari. To jedro bo velika podpora komandantu in politkomisarju pri njunem delu. Čete, kjer je to jedro krepko, so bile vedno aktivnejše in boljše ter so redkokdaj opovedale tudi v najkritičnejšem trenutku.«*

V poglavju »Osnovna partizanska enota — četa« se predvideva točna formacija čete, ki naj ima 50 mož s tremi vodi strelcev, vodom mitraljezcev in vodom inženjercev. Vod mitraljezcev se deluje v borbi posameznim vodom ali pa ga komandir čete uporabi tam, kjer je najbolj potreben.

Poleg nadaljnjih poglavij: »Akcije, napadi, obramba« (ki se deli na podpoglavja »a) Gibanje«, »b) Stanovanje«, »c) Ogledovanje«, »č) Zavarovanje«, »d) Borbene akcije«, »e) Sabotažne akcije« in »f) Naseljena mesta«), »Pouk in vežbanje moštva« (ki se deli na podpoglavja: »I. Poznavanje orožja«, »II. Uporaba orožja«, »III. Približevanje in oddaljevanje«, »IV. Praktično vpeljevanje v službo«, »V. Vežbanje mitraljezcev«, »VI. Vežbanje bombašev« in »VII. Vežbanje za nočne akcije«) so še poglavja »Pionirska služba« in »Minerska služba«. Iz vseh teh poglavij, ki detajlno in na lahek način obravnavajo vojaške strokovne izkušnje partizanskih enot, je čutiti osnovno misel, ki jo na primerih stvarno razvija: partizanski komandant mora biti neizmerno predan stvari, iniciativen in vztrajen; vedno mora iskati nova pota in nove načine v borbi; študirati mora okupatorja in biti od njega modrejši in zvetejši. Tak pa je lahko samo komandant revolucionarne ljudske vojske, kakršna je bila in je naša ljudska armada.

Zdravko Klanjšček

ŽIVLJENJE IN DELO NAŠIH ORGANIZACIJ

Ne pozabljammo na tekoče naloge

Na zadnjem posvetovanju sekretarjev Glavnih odborov Zveze borcev NOJ, ki je bilo pri Centralnem odboru v Beogradu, so govorili tudi o tekočih nalogah organizacije Zveze borcev.

V razpravi o proračunu organizacije Zveze borcev, o članarini in o finančnem poslovanju je bilo določeno, da se morajo vse organizacije odločno zavzeti za točno in redno plačevanje članarine.

Nadalje so govorili o proslavah pomembnih zgodovinskih dogodkov v letošnjem letu. V zvezi s tem je bilo dogovorjeno, da je potrebno izdajati spominske knjige posameznih partizanskih enot, prirejati svečane proslave in akademije, partizanske večere, komemoracije, itd. Poudarjeno je bilo, da je treba organizirati take proslave brez finančnih stroškov. Eventualno pomoč organizacije Zveze borcev ali vlade je treba uporabiti za take namene, ki bodo trajne vrednosti, in na katerih se bodo lahko vzgledovali bodoči rodovi. Odbori oz. komisije, sestavljene za organizacijo proslav ob desetletnicah posameznih partizanskih enot, se morajo nujno povezati z Glavnimi odbori Zveze borcev.

Na posvetovanju so razpravljali tudi o centralnem časopisu organizacije Zveze borcev narodnoosvobodilne vojne, o »Crveni zvezdi«. Sklenili so, da je treba posvetiti mnogo večjo pozornost temu časopisu, tako zaradi vsebine, kakor zaradi pridobivanja novih naročnikov.

V razpravljanju o delu sekcije bivših internirancev in deportirancev je bilo sklenjeno, da pri okrajnih odbori ne bodo ustanovljali posebnih komisij. Lahko pa se po potrebi ustanove začasne skupine, da bodo lažje izvršile določene naloge. Bivši ujetniki, interniranci, zaporniki in deportiranci morajo mnogo bolj kot doslej objavljati svoje spomine.

Še vedno tekoče naloge vseh organizacij Zveze borcev pa so med drugim tudi tele: zbiranje zgodovinskega gradiva, pisanje

kronike, spominov, prirejanje partizanskih večerov, itd. Prav tako pa morajo organizacije ZB nenehno skrbeti, kako se vzgajajo in živijo otroci padlih borcev, če obiskujejo šole, kako se uče za bodoče poklice, itd. Posebno je paziti na tiste partizanske otroke, ki so vnesli svoje premoženje v

Izvenarmadna vzgoja je važna naloga ne samo organizacij ZB, temveč tudi ostalih društvenih organizacij. — Na sliki: z lanskim vaj (manevrov) izvenarmadne vzgoje ljudstva

kmečke delovne zadruge. Na posvetovanju so govorili tudi o izvenarmadni vzgoji ljudstva. Sklenjeno je bilo, da morajo organizacije Zveze borcev in koordinacijska telesa vsestransko pomagati pri izpolnjevanju minimalnega programa izvenarmadne vzgoje zlasti tistim organizacijam, ki vsebujejo elemente izvenarmadne vzgoje.

Dobri uspehi v postojnskem okraju

Organizacije Zveze borcev v postojnskem okraju so se lani zelo utrdile in razširile. Če je bilo v preteklih letih pri sprejemanju novih članov, takih, ki so imeli vse pogoje za sprejem, dokaj ozko stališče, je bilo to lani popravljeno. Vendar pa so zanimive ugotovitve o številu članov ZB v vsem okraju. V začetku leta 1951 je bilo evidentiranih 7.460 članov ZB. Po temeljitnem pregledu pa so ugotovili, da ta številka ni povsem pravilna. Izkazalo se je namreč, da je članov mnogo manj, kot so pokazale »suhe« številke. Končni podatki so pokazali, da je v vsem okraju le 5671 članov. Vendar pa je razlika 2099 članov delno opravičiti, toda ne kot padec članov, temveč kot njihov odhod. Predvsem velja to za številne člane, ki so bili službeno premeščeni (Oblastni LO, železniška direkcija, vojaški garnizoni, ljudje iz vasi itd.). Kljub vsemu pa še vedno ni

ugotovljeno nihanje za okoli 400 članov. Delna krivda leži seveda na posameznih osnovnih organizacijah, ki odhajanja članov niso za beležili. Lani je bilo novo vključenih 310 članov, vendar je to še premalo. Ugotovljeno je tudi, da so pri sprejemanju novih članov premalo pomagale tudi partijske organizacije.

V prvi polovici lanskega leta vsi člani Okrajnega odbora miso pokazali za delo največjega zanimanja. Kasneje se je to izboljšalo in se je njihovo delo izražalo že tudi pri osnovnih organizacijah. Zlasti veliko aktivnost so pokazali meseca junija in julija, pred proslavo 22. julija. V vsem okraju je bilo tedaj 16 večjih prireditev, katerim je prisostvovalo okrog 6500 ljudi. Pomembno prireditev oz. proslavo so priredili v Novi vasi s partizanskim taborjenjem.

Tudi šestmesečnemu tekmovanju

so posvetile organizacije posebno pozornost. Ustanovili so 10 krajevnih tekmovalnih štabov, ki so vodili tudi tekmovanje izvenarmadne vzgoje. Partizanski pohod je spremljalo 5500 ljudi. Pred 22. decembrom lani je bilo 35 proslav, na dan JLA pa 25. Skupaj je prisostvovalo tem proslavam okoli 10.000 ljudi. V tem tekmovanju se je okrepila tudi organizacija PAZ, ki šteje sedaj okoli 1000 ljudi.

Pomembno delo so opravile organizacije ZB pri reševanju predlogov za odlikovanja. Sestavili so 2100 predlogov. Pri tem delu je sodelovalo samo pri Okrajnem odboru ZB 25 članov, pri krajevnih organizacijah pa 195 ljudi.

V vsem postojnskem okraju je sedaj 13 spominskih plošč in dva spomenika. Še v večih krajih bodo letos postavili spominske plošče in spomenike (v Postojni, Rakluku, Starem trgu in drugod). Ob otvoritvah spominskih plošč je bilo 9 taborenj. Ko so odkrili spominsko ploščo v Leskovi dolini, so člani obiskali položaje, kjer se je v VI. ofenzivi borila Tomšičeva brigada. Podobno je bilo tudi na »Ravber komandi« pri Postojni. Obiskali so tudi partizanske bolnice pri Babnem polju, taborišče na Križni gori, kraje na Nanosu in nad Jurščami, itd. Več samotnih partizanskih grobov so prenesli v skupne grobove.

Krajevna zveze so lani dopolnjevale življenjepise borcev in žrtev. Spisano je 240 življenjepisov (od 1682). Lani so razdelili 912 spomenic za padle borce in 636 spomenic za žrtve.

Organizacija Zveze borcev je izdatno pomagala tudi pri obnovi. Obnovljeno je bilo 58 požganih domov. Mnogi so gradivo še dobili in bodo v letošnjem letu obnovili svoje domačije. Skupno je dobilo gradivo 172 pogorelecev. Organizacije so tudi posredovale, da bodo nekaterim ljudem zmanjšali ali odpisali kredit, namenjen za obnovo.

Iz dela krajevnih organizacij ZB je razvidno, da se je delo izboljšalo tam, kjer so dobri krajevni aktivisti. Zlasti velja to za uspehe v Dol. Košani, Šmihelu, Begunjah in Hrenovicah. Jasno je, če bi tudi v nekaterih drugih organizacijah izvolili predane in delovne odbornike, bi se tudi položaj takoj izboljšal. Res je, da so na primer v Novi vasi iz last-

nih virov postavili spomenik padlim borcem, niso pa dovolj utrjevali svojo organizacijo. Člani so tudi celo dopustili, da je bil izvoljen za tajnika človek, ki zaradi svoje slabe preteklosti sploh ni upravičen biti med člani ZB! Podoben primer je tudi v Iga vasi, za predsednika iz Podgore. Ko so dobili odlikovanja, je il-tal med odlikovanci vodil razbijaško

politiko, češ da njegovih predlogov niso upoštevali. Dobro je, da takih primerov ni veliko, povedo nam pa že navedeni, da je za dobro delo osnovne organizacije potrebno izvoliti ljudi, ki so voljni delati, predvsem pa tudi tiste, ki so upravičeni delati v taki organizaciji tudi zaradi svoje predanosti in zaslug iz preteklosti, iz narodnoosvobodilne vojne.

Glavnemu odboru Zveze borcev NOV Slovenije

Vse resolucije, ki jih prejema GO ZB NOV Slovenije zaradi fašističnih pohleпов po Trstu, izražajo isto: »Smrt fašizmu - svoboda narodu!« in »Tujega močemo — svojega ne damo!« Kakor med narodnoosvobodilno borbo, tako so tudi danes bivši borci trdno odlo-

čeni, da ne odstopijo od svojih pravic niti za korak. — Od številnih resolucij, med katerimi so tudi resolucije organizacij ZB iz Sv. Ane, Krškega, Rajhenburga, Trebnjega, Poljčan, iz terenskih organizacij ZB v Ljubljani, Apač, itd., objavljamo sledečo:

Rezervni oficirji iz Lesc, Begunj in Zirovnice, zbrani 30. marca v Lescu na ustanovnem zboru Združenja rezervnih oficirjev, Vam pošiljamo sledečo resolucijo:

Ko se v Italiji dvigajo razni fašistični elementi in kažejo svojo grabežljivost do Trsta in celo do Dalmacije, ko spletarijo okoli Trsta, ko s svojimi fašističnimi izzivani in manifestacijami po ulicah Trsta, Rima, Milana in drugod, žalijo narode Jugoslavije, ko s tem svojim početjem žalijo tudi vse naše žrtve iz narodnoosvobodilne borbe, bi vsem takim in podobnim izzivalcem povedali samo tole: Trst, Gorico in Istro smo osvobodili mi, borci narodnoosvobodilne vojne Jugoslavije. Mi smo prelivali kri za našo zemljo, čeprav smo bili za naše kraje kasneje ogroženi. Se vedno pa smo pripravljeni boriti se za vse, kar je naše. Smatramo, da so naše zahteve pravične in da smo še vedno upravičeni klicati: »Tujega močemo — svojega ne damo!«

Dvajset glavnih smeri Titove štafete

Kakor vsako leto, tako bodo tudi letos naši delovni ljudje, vsi naši narodi s prenašanjem štafetnih palic častitali tovarišu Titu k njegovi šestdesetletnici.

Letos bo organizacijo Titove

štafete prevzelo društvo »Partizan«, sodelovala pa bodo vsa ostala športna društva in množične organizacije. V Beogradu se bo letos združilo dvajset glavnih štafetnih smeri, v katere se bo do Beograda stekalo na tisoče vaških, okrajnih in drugih lokalnih štafet. Mnoge štafete bodo odšle z velikih gradbišč, hidrocentral, tovarn in drugih objektov, iz zgodovinskih krajev itd.

Letos bo imela Titova štafeta v Sloveniji šest glavnih prog (smeri), in sicer: Triglav—Samobor, Dolnja Lendava—Ljubljana, Železne dveri—Ljubljana, Koper—Ljubljana, Bovec—Razdrto in Črnomelj—Planina. Štafeta iz Koroške se bo priključila 19. maja v Dravogradu, štafeta iz Trsta pa 20. maja v Kopru. Skupna dolžina glavnih prog Titove štafete bo letos znašala v Sloveniji 1.118 kilometrov.

15. maj — Dan zmage

Doslej smo praznovali v naši državi 9. maj kot praznik zmage. Na V. rednem zasedanju Ljudske skupščine FLRJ pa so ljudski poslanci sklenili, da bomo odslej praznovali 15. maj kot dan zmage. To spremembo je predlagala skupina ljudskih poslancev z utemeljitvijo, da se je Jugoslovanska ljudska armada borila proti okupatorjem do 15. maja 1945, ko je popolnoma osvobodila našo domovino. Tega dne so bili zadnji boji in tega dne je izšlo tudi zadnje poročilo Vrhovnega štaba.

PARTIZANSKA DOBRA VOLJA

Kurirjeva „nezgoda“

Bizjakov Jakec, ta vam je bil kurir! Nikdar prej in tudi poslej se kurirska postaja 3 G ni mogla pohajati z boljšim.

Jeseni 1943. je prišel izpod Jelovice na to stran Sore v karavlo, ki so jo sami šaljivo imenovali »Vintgar«. Bila je zgrajena v ozki, s strmimi bregovi obdani grapi, po kateri je šumel studenec, ki je ponekod delal skoraj po en meter visoke slapove. Ti sicer niso bili podobni Vintgarju, bili pa so le slapovi. Zato so kurirji postaje 3 G upravičeno imenovali svojo karavlo »Vintgar«.

Prvič je prišel Jakec v našo hišo v spremstvu komandirja Jurkota. Podal mi je roko in se prijezno nasmehnil, rekoč: »Tebe sem pa nekoč že videl nekje,« malo pomislil in nadaljeval, »aha, že vem, še pred vojno. Ali se spomniš? V Radovljici sva bila s Petrom v gostilni, pa sta prišla Ti in Francka«. Takoj sem se spomnila, da sva se res tam srečala. No, pa sva postala prijateljca.

Odlej je prihajal večkrat k nam. Včasih po opravkih, drugič zato, ker mu je postalo dolgčas v »Vintgarju«. Od sedmih kurirjev jih je bilo šest vedno na poti, eden pa je varoval karavlo, pripravljaj in kuhaj hrano za tovarise, ki so se navadno ponoči vračali. Tako je vsak teden enkrat prišel na vrsto tudi Jakec za domače »dežurstvo«.

Tudi tistega »usodnega« popoldneva se je Jakec naveličal dežuranja ter je prišel k nam. Ustavil se je v kizolcu, kjer smo obrezovali repo. Vzel je iz žepa svoj »vedno oster« nož in nam pomagal. Ko se je znočilo, smo se preselili na skedenj in nadaljevali pri luči.

Jakčeva zvesta spremljevalka je bila njegova puška — mala italijanka. Ob vsaki priliki jo je hvalil in je bil nanjo zelo ponosen: natančno mu je »mesla«, lahka je bila in še lepa povrhu, skratka, bila je puška, ki ji ni bilo para. Radi smo mu nagajali, da je zaljubljen vanjo. Takrat se je široko zasmel, da so se mu zasvetila zobje in so mu lica zlezla nekam na oči, da je kar zamizal.

Tudi tega dne je imel Jakec preko desne rame obešeno svojo italijanko. Ker ga je pri delu ovirala, sva mu s stricem svetovala, naj jo za kratek čas odloži. A ni se dal pregovoriti. Ker pa mu je le vedno znova silila z rame, jo je končno snel in jo položil v korito slamoreznice.

Šalili smo se, pripovedovali različne zgodbe, se smejali in tako obrezali že zadnji voz repe. »Sedaj bomo pa še malo rezanice narezali,« je odločil stric Tinca. Johanca je stekla po stopnicah na gornji pod in vrgla pred slamoreznicu velik otep slame. Potem smo si razdelili delo: Tinca bo porival po koritu slamo in cime, ki mu jih bova z Jakcem prinášala, med zobate valje stroja, Johanca pa bo grabila rezanico izpod stroja. Ko je bilo vse pripravljeno, sem v sosednem prostoru vključila tok. Vedno hitreje se je vrtelo veliko kolo stroja in že so se vsuli prvi šopi rezanice na tla. Tedaj pa je močno počilo enkrat, dvakrat, trikrat — od jeklenih rezil so se odtrgale svetle iskre in v loku je vrglo jermen s kolesa. Vsi smo od strahu onemeli in obstali. Kaj je prišlo med valje? Vprašujoče smo se spogledali, ker prvi hip ni bilo nikomur jasno, zakaj to pokanje. Jakec je menda prvi ugotovil, kaj se je zgodilo. Planil je h koritu in z mrzlično naglico začel odmetavati slamo. Na dan je privlekel svojo ljubo »italijanko«. Sprva je prebledel, nato pa ga je oblila rdečica. Dvignil je puško, pogledal v zrak, kot vedno, kadar je bil jezen, in krepko zaklel. Pogled na puško je bil res klavern, meni pa je kljub temu šlo na smeh. Cev je bila namreč na koncu tako lepo zaokrožena, da je bila podobna kljuki od deznika. Leseni del je bil ves oškrbljen in na koncu obcevi kar oklešččen. Ogledoval je puško od vseh strani in majal z glavo. Mi smo ga od strani pomilovalno gledali. Meni je že postalo žal, zakaj sem se prej nasmehnila. Kar naenkrat se je zasmel, stegnil roki pred se kot bi hotel streljati, rekoč: »Tako, sedaj bo pa okoli ovinka mesla.« Vsi smo se zasmeli in se čudili,

da se more sedaj še šaliti. A takoj se je zresnil in trpko dejal: »Le kaj naj zdaj počnem s to polomijo?« Spet jo je obračal v rokah in končno ugotovil, da na koncu ukrivljene cevi manjka »muha«. »Kaj pa zdaj?« Johanca, ki je doslej tiho stala ob strani, je pokleknila h kupu rezanice in pričela iskati »muho«.

Stric Tinca pa je med tem ogledoval jekleni rezil, ki sta bili šele pred kratkim novi, a sedaj od vrha do dna po sredi preklani, na ostrini pa sta kazali velike škrbine. Kakor se je Jakec žalostil zaradi svoje puške, je bilo stricu žal lepih jeklenih rezil.

Po dolgem iskanju je Johanca našla »muho« in jo veselo izročila Jakcu. Videti je bilo, da ga je najdena »muha« za silo potolažila. Toda znova se mu je zmračilo čelo. Kaj bodo rekli tovariši, ko bodo videli kakšno puško ima? Mi smo mu objubili, da bomo molčali. Tišino, ki je nastala za tem, je presegal Tinca, ko je dejal: »Veš Jakec, mesi puško k Jošku na Grič, pa ti jo bo za silo zravnal.« Ni mu bilo treba dvakrat reči. Poslovil se je in odšel k Jošku, čeprav je bilo do njega uro hoda. Ta je znal popravljati ure, brusil je drvarjem žage, pozimi pa je izdeloval nože, tehtnice itd. Ves zasopel je prihitel k njemu in mu v eni sapi povedal, kaj pravzaprav hoče. Joško se ni rad lotil takega dela, ker se je bal, da bi se cev zlomila. Dolgo

sta se trudila, predno se jima je posrečilo za silo zravnatí cev, na katero je Joško pritrdil še »muho«.

V noči se je vrnil Jakec v karavlo, položil puško na zgornji pograd, se še sam vlegel poleg in tako pričakal tovariše, ki so se do jutra vsi vrnili. Drugi dan je moral on na »zvezo«. Previdno je obračal hrbet, tako, da ni nihče v polmraku, ki je bil vedno v karavli, opazil spremembe na njegovi puški. Le Tone, s katerim je odhajal na »zvezo«, ga je vprašal, zakaj ima tako oškrbljeno puško. Debelo se mu je zlagal, da je prejšnji dan tako nesrečno padel z njo, ko je odhajal iz »Vintgarja« in mu je med skalami spodletelo. Vso pot je bil čudno raztresen. Premišljeval je, kako bo streljal z njo. Bal se je, da mu ne bo morda razneslo cevi ob strelu, a tudi to je Jakec po svoje imenitno rešil.

Za našim kozolcem tik gozda

je ležalo na kupu kakih 10 debelih hlodov. Med nje je Jakec previdno položil nabasano puško, za petelina privezal vrvico, se vlegel za kupom na tla in — potegnil. »Kar revsknilo je iz nje,« je pripovedoval kasneje, »bal sem se dvigniti in pogledati, tako me je skrbelo, če je morda ni razneslo.« Vse se je srečno izteklo in tovarišem, ki so opazili, da z njegovo puško nekaj ni v redu, je povedal to, kot prvi dan Tonetu, ko sta šla skupaj na »zvezo«. Kaj prida mu niso verjeli, zvedeli pa le niso, kaj se je v resnici zgodilo z njo.

Pozneje je puško neke zamenjal, ker ga je vedno znova spominjala nezgode, a tudi mi nikoli več dobro »nesla«.

Nekdanji kurir Jakec živi še danes. Upam, da mi ne bo zameril, če sem po devetih letih prelomila obljubo in povedala, kaj se je pripetilo z njegovo »italijanko«.

Proračun za gradnjo tega tunela znaša po zamisli konstruktorja 95 milijonov funtov šterlingov, temu znesku pa je treba prišteti še najmanj 10 milijonov funtov za gradnjo pilotskega tunela. Izdatki za gradnjo tega že davno zamišljenega projekta bi bili torej precej veliki, a že površen pregled nad prometom čez Kanal la Manche nam pove, da bi se podvodni tunel v najkrajšem času izplačal. Po uresničitvi te zamisli bi velik del tovornega, zlasti pa še osebnega prometa, ki se sedaj odvija po morskí poti, odpadel na podvodno pot, in iz prispevka takš za prehod bi bili stroški gradnje kmalu kriti. Ne smemo namreč pozabiti, da je Rokavski preliv znan po svojem viharnem morju in da bi bila podvodna pot, če prezremo vse drugo, mnogo varnejša od morske; bila bi pa seveda tudi mnogo hitrejša in udobnejša.

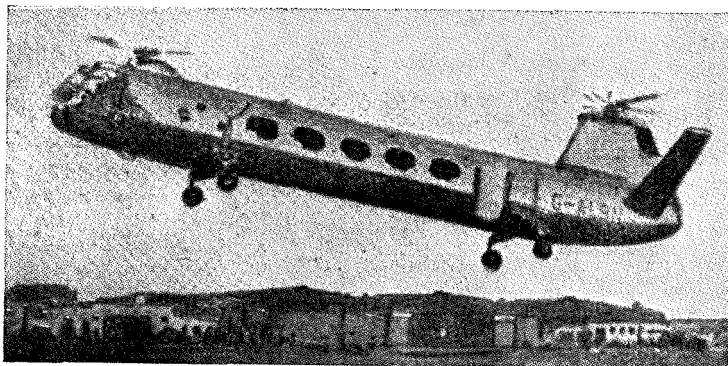
Vprašanje stroškov pa ni glavna ovira gradnji podvodnega tunela. Je drugo, važnejše vprašanje, in to je strateška stran uresničitve tega načrta. S podvodnim tunelom bi bila namreč precej prizadeta »idealna izoliranost« angleškega otoka, ki je skozi vso zgodovino omogočala Angliji, da se je držala vstran od vseh spletk in preprirov v Evropi in ji s tem ustvarjala dominanten položaj nad njenimi evropskimi sosedi. To je jedro odpora proti zgraditvi podvodnega tunela med Evropo in Anglijo in to je vzrok, da Anglija tudi na najnovejši predlog podvodne gradnje še ni rekla svoje zadnje besede, čeprav so nanj že pristale Francija, Italija, Švica in države Beneluxa.

TEHNIKA IN NJENE NOVOSTI

Bodo gradili tunel pod Rokavskim prelivom?

Zamisel o graditvi tunela pod Rokavskim prelivom ali Canalom la Manche, že dolgo vnema mnogo tovrstnih konstruktorjev in razgovorov o tem, ali bi bilo ta tunel priporočljivo izkopati ali ne, in teče menda že več kot polno stoletje. Trenutno je na dnevnem redu zopet nov projekt za gradnjo tega tunela in prizadete države se še vedno niso odločile, ali naj ga osvojijo ali ne.

Po projektu francoskega inženirja Andréja Badevana naj bi začeli graditi tunel pod Rokavskim prelivom na francoski obali pri rtu Gree Nea-u, končal pa naj bi se na angleški strani pri Folkestonu. Podvodni tunel bi bil zgrajen v dveh nadstropjih; eno bi bilo za avtomobilski, drugo pa za promet z električno železnico. Njegova največja globina pod morsko globino bi dosegla 140 metrov.

Dvomotorni helikopter, ki ga vidimo na sliki, je namenjen izključno potniškemu prometu

Zložljivi voziček

Neko podjetje v tujini je izdelalo posebne vozičke za invalide. Res je, da so doslej imeli invalidi več vrst vozičkov. Pri vseh pa je bila ta pomanjkljivost, da so bili pretežki, ali pa, da so bili preveliki. Zato invalidi z njimi niso mogli potovati daleč. Nova vrsta vozičkov pa ima to prednost, da se da v nekaj minutah zložiti ali razstaviti. S tem novim zložljivim vozičkom bo invalidom omogočeno, da bodo odšli na daljša potovanja, kajti voziček bodo lahko zložili in vzeli s seboj. Voziček pa zavzema zelo malo prostora.

TOVARNA DUŠIKA RUŠE

RUŠE
PRI MARIBORU

nasl.: Tovarna dušika, Ruše
telefon: 22-48, Maribor
telegraf: Azot-Maribor
žel. postaja: Ruše, ind. tir
tek. rač.: NB Maribor-okol.

PROIZVAJA:

KARBID, FEROKROM, CIANAMID,
NITROFOSKAL, KORUND, AMONI-
JAK, AMONIJAČNO VODICO, KI-
SIK, AMONSULFAT, DISSOUS PLIN,
OGLJIKOVO KISLINO, ŽVEPLENI
DIOKSID, CIANID, KOMPRIMIRANI
ZRAK, DUŠIK

K 1. maju čestitamo vsem delovnim kolektivom

PIBODARNA UNION

tovarna špirita in kvasa, sladarna, ledarna

L J U B L J A N A

PRIPOROČA SVOJE IZDELKE

K 1. maju čestitamo vsem delovnim kolektivom in svojim odjemalcem!

SATURNUS

TOVARNA
KOVINSKE
EMBALAŽE

L J U B L J A N A

Izdelujemo:

litografirano embalažo za izdelke prehrabene industrije;
vso ostalo okroglo in oglati embalažo iz bele, črne in aluminijaste pločevine;
okrogle in štirioglate turistovske doze;
aluminijaste kozice, lonce, krožnike in skodelice;
svinčene in pokositrene tube;
litografirane, ponikljane in pokromane pladnje v raznih oblikah;
otroške igrače: vedra, škropilnike, bobne, lopatice, hranilnike;
električne prenosne peči, likalnice in kuhalnice;
kolesarske zgoščevalke in zvonce, avtomobilske zgoščevalke, žaromete, stop- in zadnje svetilke;
aluminijaste fiole, moške in ženske glavnike vseh vrst iz troliturne mase;
eluksirane napisne tablice.

Borbone pozdrave in čestitke k 1. maju

Kuverta

TOVARNA KUVERT
IN PAPIRNATIH VREČIC

L J U B L J A N A

TITOVA CESTA 67 — TELEFON 28-07

izdeluje kuverte, pisemski papir v mapah in kartonih, dišavne in špeci-
rijske vrečice brez tiska in s tiskom,
vizitke, manufakturni papir s tiskom,
desnirani papir in vrečice po poseb-
nih željah naročnikov itd.

VSEM DELOVNIM KOLEKTIVOM ČESTITAMO K PRAZNIKU 1. MAJA

TOVARNA **ZMAJ** BATERIJ
L J U B L J A N A

nudi tele proizvode: ploščate baterije BD 4,5 V — okrogle bate-
rije BC 3,5 V — amerikske BJ 1,5 V — anodne baterije 45, 60, 90, 120
in 150 V — suhe elemente ELL 1,5 V — nalivajoče elemente ENL 1,5 V

Trgovsko podjetje z živili

TITOVA (doslej Tyrševa) 21

Poštni predal 200

NUDI VSEM TRGOVSKIM PODJETJEM DRŽAVNEGA IN
ZADRUŽNEGA SEKTORJA TER GOSTINSKIM OBRATOM
VSE ŠPECERIJSKO IN KOLONIALNO BLAGO PO NAJ-
NIŽJIH CENAH

VELEZALOGA SOLI I

POSTREŽBA TOČNA IN SOLIDNA I

KOVINA

L J U B L J A N A

Uprava: Stritarjeva 7

Telefon: direkcija 53-74, računovodstvo 21-38

čestita vsem delovnim kolektivom
in se priporoča za nakup v svojih
poslovalnicah:

ŽELEZNINA:

„Železo“, Stritarjeva 7
„Oprema“, Gosposvetska 4
„Kladivar“, Zaloška 21
„Pri kosi“, Miklošičeva 15
„Veriga“, Celovška 59
„Okovje“, St. Vid 91

KOLESA - KOLESNI DELI - OTROŠKI VOZIČKI:

„Kolesar“, Karlovška 4

ELEKTROTEHNIČNI MATERIAL:

„Elektrooprema“, Mestni trg 2
„Svetla“, Gosposvetska 10
„Elektra“, Cesta 29. oktobra 19

GRADBENI MATERIAL:

„Cement-opeka“, Smartinska 21

FURNIRJI:

„Slovenija-furnir“, Gosposvetska 13

Bogata izbira!

Strokovna in kulturna postrežba!

Kmetijski magazin

LJUBLJANA, PARMOVA 33
Telefon 51-71 — Poštni predel 20

s svojima poslovalnicama

v Celju, Aškerčeva 19

in

v Mariboru, Meljska 5

nudi vsem sektorjem kmetijstva LRS:

STROJE, ORODJE, REZER-
VNE DELE, ZAŠČITNA
SREDSTVA, UMETNA GNO-
JILA IN KRMILA

TRGOVINA KOČEVSKIH DRŽAVNIH POSESTEV

LJUBLJANA, Tyrševa 29

s svojimi šestimi po-
slovalnicami v Ljub-
ljani in poslovalnico
v Idriji, Postojni, na
Bledu, v Ribnici in v
Kočevju

SE PRIPOROČA
POTROŠNIKOM!

Gospodinjske potrebsčine,

PLETARKE IZDELKE, SUHO ROBO, LESNO GALANTERIJU,
OTROŠKE IGRAČE TER KERAMIČNE IZDELKE IN LONČARIJO

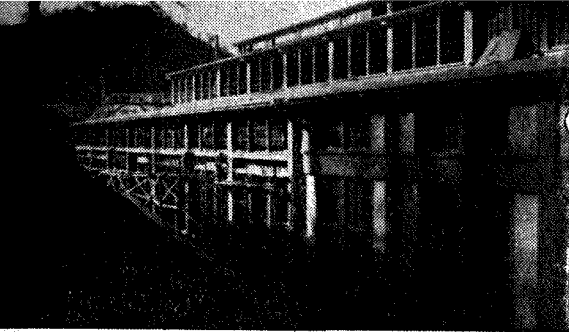
DOBITE PO NAJNIŽJIH DNEVNIH CENAH V

novi trgovini na drobno

MESTNI TRG
ŠTEVILKA 24

DOM

NASPROTI
MAGISTRATA

Izvršujemo solidno in
kvalitetno vsa v grad-
beno stroko spadajoča
dela na visokih in niz-
kih gradnjah

SPLOŠNO
GRADBENO
PODJETJE

BETON

CELJE, LJUBLJANSKA 16

GROSTIČNO PODJETJE
TEKSTIL
L J U B L J A N A
PRED ŠKOFIJO 3

Telefoni: Uprava 29-09, 51-09,
skladišče 29-21,
knjigovodstvo 28-61,
Poštni predal 132

N U D I I Z SVOJIH
PESTRIH IN BOGA-
TIH ZALOG VSE VRSTE SEZIJSKIH BOMBAŽNIH IN VOL-
NENIH TKANIN, KONFEKCIJO, TRIKOTAŽO IN PLETENINE

K 1. maju čestitamo vsem delovnim kolektivom!

KOLEKTIV KAVARNE

NEBOTIČNIK

v Ljubljani

*Vsem svojim gostom ter vsem
delovnim ljudem naše sociali-
stične domovine čestita k
27. aprilu in 1. maju*

Trgovsko grosistično podjetje

Tel. 52-71, 52-73.

Poštni predal 34.

G A L A N T E R I J A

Ljubljana, Sv. Petra cesta 1

Vabimo kmetijske zadruge, krajevne in okrajne trgovine ter gostinstva, da si ogledajo našo stalno zalogo vsakovrstnega blaga:

RAZNA

GALANTERIJA:

*Trudimo se za
dobro postrežbo,
največjo izbiro in
najnižje cene! —
Rezervirajte naro-
čila za naše stalne
potnike!*

gumbi, ogledala, sponke,
broške, britvice, noži,
jedilni pribor itd.,
usnjeni izdelki,
ščetarski izdelki,
vrvarski izdelki,
papirnati izdelki,
ovojni in pisemski papir,
šolske potrebščine,
čistilna sredstva,
kolonjska voda,
kozmetika,
nogavice,
klobuki,

baretke,
čipke,
žnore,
trakovi,
igračke,
leseni izdelki,
otroški vozički,
gramofonske plošče,
strojepisne mizice,
gostilniške in
kuhinjske mize,
klubske mizice,
lesene pete,
lesovi za škornje itd.

K 1. MAJU ČESTITAMO VSEM DELOVNIM KOLEKTIVOM!

GOSTINSKO PODJETJE

Rio

LJUBLJANA, Kardeljeva ul. 5

*čestita vsem
delovnim kolektivom
k 1. maju*

V restavraciji, buffetu in na vrtu
nudi svojim gostom prijetno
razvedrilo

ČEVAPČIČI-RAŽNJIČI
PLES OD 22. DO 24. URE
POSTREŽBA TOČNA
IN SOLIDNA!

ZA OBISK SE PRIPOROČA „RIO“

En dan stare piščance
raznih pasem od kontroliranih
selekcioniranih zdravih kokoši
vam nudi

VALILNICA

Št. Vid nad Ljubljano

Telefon 780

Vsak četrtek sprejemamo prinesena
ali poslana jajca v valjenje. Odpo-
šiljamo vsako število piščancev ali
račk po pošti ali železnici

Rejci, obnovite si kokoške družine
z boljšimi nesnicami!

Rejci ob vodah, priskrbite si pravočasno
račke, katere nudi Valilnica in pohitite z
naročili

Vsem kolektivom borbene pozdrave
k 1. maju!

DELOVNI KOLEKTIV

*čestita ob prazniku
1. maja vsem delovnim
ljudem naše domovine
in želi še več uspehov
v borbi za izgradnjo
socializma*

Tovarna avtomobilov
izdeluje:

Tovorne avtomobile
„PIONIR“ (3 tone)
avtobuse
prikolice (3 tone)
šasije, specialna
orodja in pnevmat-
ska orodja

Transjug

LJUBLJANA, Masarykova 17—21

MEDNARODNA ŠPEDICIJA. IZVOZ, UVOZ,
TRANZIT, CARINJENJE, TRANSPORTNO
ZAVAROVANJE, VOZINSKE REKLAMACIJE,
TRANSPORTNE KALKULACIJE ITD.

*Posvetujte se z nami, da dosežete najcenejši in najugodnejši
način trgovanja!*

Imamo najboljše inozemske špediterske zveze

Za večje Transporte Vam izposlujemo popuste pri ino-
zemskih železnicah

Specialne Transporte obravnavamo individualno

Vzdržujemo reden železniški in kamionski zbirni pro-
met z vsemi državami severne in zahodne Evrope

Nudimo Vam svoje usluge pri vseh tovrstnih poslih po
najnižjih konkurenčnih cenah

KLIČITE v Ljubljani tel. št. 20-60, 23-67, 31-60 ali 42-56,
v Mariboru tel. št. 21-71,
na Jesenicah tel. št. 2-48,
v Sežani tel. št. 29

**GLAVNI ODBOR
ZVEZE BORCEV
NARODNOOSVOBODILNE
VOJNE SLOVENIJE**

TER UPRAVA IN UREDNIŠTVO REVIJ
BOREC

ČESTITAJO
VSEM ČLANOM ZVEZE BORCEV
IN VSEM DELOVNIM LJUDEM
NAŠE SOCIALISTIČNE DOMOVINE

K 27. APRILU IN 1. MAJU

BOREC

1952 * 5

BOREC

VSEBINA 5. ŠTEVILKE

Naš tovariš Tito	129
Vladimir Nazor: »Tovariš Tito«	131
Stari partizani pripovedujejo: Na Tomanovi planini smo obračunali	133
Šestnajst jih je bilo	136
Prvomajske akcije	137
15. maj — Dan zmage naših narodov	138
Matej Bor: »Svoboda«	140
Matajur — beneški Doberdob	140
Volk dlako menja — čudi nikoli	142
Bilo je na otoku (nadaljevanje)	144
Intermezzi	146
Knjige, ki nas zanimajo: Zbornik dokumentov o narodno-osvobodilni borbi	148
Življenje in delo naših organizacij: Sklep, ki še vedno ni uresničen	149
Zbirajmo dokumente iz narodno-osvobodilne borbe!	150
Ustanovni kongres Združenja rezervnih oficirjev	152
Poznate objavljeno fotografijo?	153
Dražgoška borba — zgodovinski dan kranjskega okraja	153
Partizanska dobra volja (ilustracije Ive Šubic)	157
Tehnika in njene novosti	158
Pismo našim naročnikom in bralcem	160

Naslovni klišé: Božidar Jakac — maršal Tito, Jajce 1943 (zasedanje v Jajcu), rdeča kreda.

Fotografije na straneh: 138 (spodaj), 139, 140, 142, 143, 144, 145, 146 in 153, so iz arhiva fototeke Muzeja narodne osvoboditve v Ljubljani.

Našim naročnikom

Novim pa tudi starim naročnikom in ostalim bralcem sporočamo, da lahko naročijo pri naši upravi vezan letnik revije »Borec« za leto 1950, v katerem so poleg ostalih partizanskih spominov, tudi spomini narodnega heroja Dakeja. V ta namen naj na naš tek. račun 601-90321-3, Uprava revije »Borec«, Ljubljana, nakažejo znesek 300.— din (250.— za knjigo, 50 din za poštne stroške) in naj navedejo svoj točen naslov. Lahko pa tudi osebno dvigajo navedeno knjigo, s čimer si prihranijo poštne stroške.

Vsem naročnikom tudi toplo priporočamo knjigo Matevža Haceta »Partizanski spomini«, ki se dobi v vseh poslovalnicah Državne založbe Slovenije, tudi izven Ljubljane. Cena knjigi je 200.— din.

»Borec« izhaja mesečno. Urejuje uredniški odbor, odgovorni urednik Bojan Ajdič. Rokopise pošiljajte uredništvu revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva 16, poštni predal 195. Posamezna številka 30 din, celoletna naročnina 360 din. Naročnino pošiljajte upravi revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva 16, poštni predal 195 ali na ček, račun NB 601-90321-3 — Tiskarna »Slovenskega poročevalca« v Ljubljani.

En dan stare piščance
raznih pasem od kontroliranih
selekcioniranih zdravih kokoši
vam nudi

VALILNICA

Št. Vid nad Ljubljano
Telefon 780

**Vsak četrtek sprejemamo prinesena
ali poslana jajca v valjenje. Odpo-
šiljamo vsako število piščancev ali
račk po pošti ali železnici**

Rejci, obnovite si kokoške družine
z boljšimi nesnicami!

Rejci ob vodah, priskrbite si pravočasno
račke, katere nudi Valilnica in pohiňte z
naročili

Gospodarsko združenje industrijskih servisov LRS,

Ljubljana, Parmova ul. 33, tel. 31-21

nudi v svojih podjetjih:

Kovinski servis — Ljubljana,
Titova 16, tel. 36-38

Industrijski servis — detajl — Ljubljana,
Titova 16, tel. 34-71

Grafični nabavni zavod — Ljubljana,
Resljeva 26/I., tel. 20-02

»Chemo« import-eksport — Ljubljana,
Titova 50, tel. 46-57

»Elektrotehna« — Ljubljana,
Parmova 33, tel. 20-92

Kovinski servis — Kranj,
Majstrov trg 4, tel. 341

Kovinski servis — Maribor,
Partizanska 34, tel. 26-91

»Kemikalija« ind. servis — Maribor
Partizanska 34, tel. 22-83

Kovinski servis — Celje,
Mariborska 13, tel. 112

Kovinski servis — St. Peter na Krasu,
tel. 17, s podružnico v Solkanu,

kovino in kovinske izdelke, kemikalije,
barve in lake, tekstil, usnje in gumo,
elektrotehnični material, papir in papirne
izdelke vsem industrijskim in rudarskim
podjetjem na območju LRS.

Trgovsko podjetje z živili

TITOVA (doslej Tyrševa) 21
Poštni predal 200

**NUDI VSEM TRGOVSKIM PODJETJEM DRŽAVNEGA IN
ZADRUŽNEGA SEKTORJA TER GOSTINSKIM OBRATOM
VSE ŠPECERIJSKO IN KOLONIALNO BLAGO PO NAJ-
NIŽJIH CENAH**

VELEZALOGA SOLI I

POSTREŽBA TOČNA IN SOLIDNA I

TRGOVSKO PODJETJE

»Kurivo« LJUBLJANA
Masarykova 15 - Tel. 25-70, 27-45

S SVOJIMI DEVETIMI POSLOVALNICAMI V LJUBLJANI, PRI-
POROČA POTROŠNIKOM DRVA, ŽAMANJE, ŽAGANJE, OGLJE
PREMOG IN KOKS

Manom
Zveze
borcev:

Živel prvi maj!

„DELAVSKA ENOTNOST“

KMETIJSKE ZADRUGE, INDUSTRIJSKI MAGAZINI,
TRGOVSKA PODJETJA! — PREGLEJTE SVOJE BLAGOVNE
ZALOGE, POTEM SE PA OGLASITE V

veletrgovini

PREHRANA

Ljubljana

TITOVA CESTA 15

KJER IMAMO BOGATO IZBIRO ALKOHOLNIH PIJAČ, MESNIH IN MLEČ-
NIH IZDELKOV, KOLONIALNEGA IN ŠPECERIJSKEGA BLAGA TER VSEH
VRST MOKE PO NAJNIZJIH DNEVNIH CENAH

O SOLIDNI IN HITRI POSTREŽBI SE PREPRIČAJTE SAMI

Tovarna trikotažnega perila

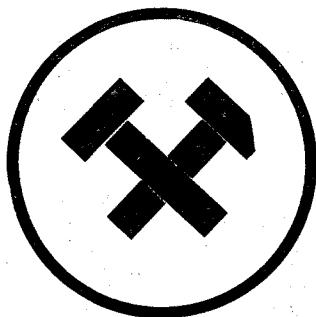
PLETENINA

LJUBLJANA, ZALOŠKA CESTA 14

TELEFON 22-05, 25-50

TEKOČI RAČUN PRI KOMUNALNI BANKI 601-1-43200-5

NUDIMO VAM PO ZMERNIH CENAH
BOGATO IZBIRO TRIKOTAŽNEGA BLAGA IZ SVILE
IN BOMBAŽA ZA ŽENSKE, MOŠKE IN OTROKE

RUDARJI IN TOPILNIČARJI RUDNIKA IN TOPILNICE SVINCA

MEŽICA

ČESTITAJO VSEMU DELOVNEMU
LJUDSTVU JUGOSLAVIJE K DELAVSKEMU PRAZNIKU
1. MAJU

DESTILERIJA
IN TOVARNA

»Alko«

LJUBLJANA, FRANKOPANSKA 9

TELEFON 29-55, 35-68

NUDI SVOJE KVALITETNE IZDELKE:

BRANDY MEDICINAL, RUM, PELINKOVEC, SLIVOVKO,

SADJEVEC, BRINJEVEC IN VSE VRSTE LIKERJEV PO

UGODNIH CENAH V PRIZNANI KAKOVOSTI

Zahtevajte ponudbe!

Tudi za Tebe velja parola

KDOR ŠTEDI — KUPUJE V

NA-MA

LJUBLJANA

BOREC

GLASILO ZVEZE BORCEV NARODNOOSVOBODILNE VOJNE SLOVENIJE

ŠTEV. 5. — MAJ 1952

Naš tovariš Tito

S pomnjam se sivolasega in izobraženega gospoda, Avstrijca, ki je bil še iz časov avstroogrske monarhije ostal v Bosni.

Leta 1942 mi je zelo nazonno dokazoval, da Tita pravzaprav sploh ni, in sicer v glavnem takole:

— Znano je, da potnik, ki ga muči žeja v puščavi, podleže halucinacijam svoje domišljije. Zdi se mu, da vidi tisto, kar bi mu bilo najbolj potrebno in česar je najmanj. V svoji domišljiji vidi žuboreti iz pogubnega peska čiste in bogate vrelce. Tako so tudi necivilizirani, primitivni ljudje naše zemlje, ki so jih vsi zapustili, prepustil same sebi, ki so jih mučili ponižanje, strah in grozote pokola, zapadali v

tisto emotivno stanje, v katerem nastajajo miti in legende, nalezljivi sadovi halucinacije. Med ljudmi, bežečimi iz svoje vasi, kdo glasno vzdihne: »O, ko bi se našel človek, ki bi iznenada pridrvel iz gozda, s planine, na glave teh ubijalcev otrok in požigalcev...« In to zadostuje, da začne fantazija izmučenih in nemočnih, primitivnih ljudi delovati. Nadaljujoč ta motiv preide v podrobnosti o tem, kako bi bilo — ko bi bilo. Ljudje se pogovarjajo, pripovedujejo drugemu, kar so slišali, in iznenada se tu pa tam na pogoriščih, ali ponoči v gozdu ob ognju, »tisto, kako bi bilo,« fantazija neopaženo spremeni v »tako je bilo«, dokler imaginarni lik ne začne dobivati čedalje več atributov

resnične osebnosti in celo ime. Nekaj strelav, kaka eksplozija ali kak spopad, pa ljudska fantazija poveča in poveže vse te slučajne, medsebojno sploh nepovezane dogodke, jih združi okrog svojega imaginarnega junaka in vidi v vsem njegovo delo: imaginarni junak je hkrati v Srbiji in v Sloveniji, v Bosni in na Hrvaškem. Dejansko pa živi samo v fantaziji nemočnih in nesrečnih ljudi.

Ker se ti ljudje v stvarnosti ne morejo s sekirami in motikami boriti proti prvovrstnim nemškim letalom, artileriji, bunkerjem in tankom sijajno organizirane in disciplinirane moderne vojske, beže v kraljestvo fantazije, sanjarijo o odporu, o boju; ker ni nobene rešitve, sanjarijo o nemogočem in to njihovo sanjarjenje dobi ime Tito, ki ga v resnici ni. To je jasno ko beli dan... —

Se zdaj se mi ne zdi smešna razlaga, s katero mi je ta pametni stari gospod dokazoval, da Tita sploh ni. Pa tudi v tem ni ironije, da ga imenujem — pametnega.

Res, bil je samo kultiviran in simpatičen meščan, opazovalec, kar pa se tiče njegovega prepričanja, da je sleherni oboroženi odpor izključen, so to prepričanje delili takrat z njimi celo voditelji komunističnih partij vseh podjarmljenih dežel. Izjema je bila samo ena! To je bila Jugoslavija in njena Komunistična partija.

Razen Jugoslavije je v vseh ostalih okupiranih deželah v vodstvu njihovih komunističnih

Pogled na Kumrovac, rojstni kraj maršala Tita

partij prevladovala tista »zdrava pamet«, ki je v njenem imenu govoril stari gospod iz Bosne in ki so jo že svojčas postavljali proti Leninovemu »fantaziranju«.

Titova veličina je v tem, da je poznal — in poznal bolje, kakor ljudstvo samo — težnje, potrebe, možnosti in sile ljudstva. S silo ljudstva je uresničil sanje, »nemogoče« sanje ljudstva. Kako je mogel to storiti? Kadarkoli se povzpno posamezniki ali celi narodi do izrednih zgodovinskih junastev, je vir njihove sile vedno v tem, da čut oziroma zavest medsebojne povezanosti pri njih nadkriljuje vse drugo. V takšnih zgodovinskih trenutkih se volja

skupnosti spremeni v individualno, individualna volja pa v skupno. V takšnih trenutkih se drami v ljudeh sila, ki ni njihova, ne moja, ne njegova, marveč naša v takšnih trenutkih ljudstvo odkriva, da je tu kot ljudstvo, kot nosilec zgodovinskih sil.

Titova veličina je v tem, da so bile njegova volja, njegova vera in njegova misel izraz volje, vere in misli, tlečih v globinah duše jugoslovanskih narodov.

S stališča tiste »zdrave pameti« Tita ne bi smelo biti na svetu, Komunistična partija Jugoslavije ne bi smela organizirati ljudske vstaje in prevzeti njenega vodstva, narodnoosvobodilne vojne in ljudske revolucije ne bi smelo

Tovariš Tito 1943. leta

biti. In tudi vsi mi ne bi smeli postati tisto, kar smo.

Ce pa je že vse to vzlic »zdravi pameti« bilo, se leta 1948, ko so iz Moskve naknadno ukazali, da se moramo vesti kakor da vsega tega ni bilo — da zasluge in uspehi, denimo komunističnih partij Poljske, Češkoslovaške, Madžarske, Romunije, Albanije niso nič manjše od zaslug in uspehov jugoslovanske kompartije — se brž ko se je pojavil ta ukaz, ne bi smeli upreti vsemogočnim moskovskim bogovom, marveč bi se jim bili morali do tal prikloniti in pokorno z obema rokama objeti vzvišeni ruski škornji. S stališča tiste »zdrave pameti« drugače nikakor ne bi bili smeli ravnati.

Titova veličina je v tem, da se je v Leninovem smislu povzpel nad to zdravo pamet, da je znal in zna »sanjati«.

Znal je in zna, kakor so znali z njim tudi jugoslovanski narodi sanjati o zmagoviti svobodi;

kakor so tudi takrat, ko je kazalo, da je zakon naše zemlje mržnja med njenimi narodi, ti narodi znali s Titom sanjati o bratstvu in enotnostmi med jugoslovanskimi narodi;

kakor so s Titom v zaostali, v vojni opustošeni, izkervavli deželi znali sanjati o tem, da jo spreminjajo v bogato, industrializirano in kulturno, v socialistično deželo;

kakor so tudi zdaj, ko je kazalo, da je neogiben zakon zemeljske oble, da morajo mali narodi »plačevati tuje račune, da

Vrhovni komandant tovariš Tito, ranjen v V. sovražni ofenzivi. Poleg njega dr. Ivan Ribar (9. junija 1943. leta)

Vladimir Nazor:

Tovariš Tito

*Kar je bilo pod pepelom
v naših srcih plaho skrito,
v kres mogočen je razmetil
naš tovariš Tito.*

*Speljal razne je potoke
v eno strugo zmagovito
in ustvaril silno reko
naš tovariš Tito.*

*Presejal je našo moko
skoz rešeto in skoz sito,
keruba novega nam mesi
naš tovariš Tito.*

morajo biti drobiž za barantanje in področje vpliva te ali one velenosti, znali s Titom glasno in jasno odgovoriti: »Mi tega ne bomo!«;

kakor so znali in znajo s Titom sanjati o enakopravnosti malih in velikih narodov, o življenju v polnem dostojanstvu svobodnih ljudi, kakor znajo zdaj, ko je politika Sovjetske zveze postala karikatura in zasmehovanje socializma, ko je postala argument proti socializmu. s Titom sanjati o tem, da bodo kot mali narodi ogroženi od vseh strani v svojem narodnem obstoju, z dejanji pokazali svetu, da pomeni socializem višjo resnico, več človečnosti in več lepote v življenju, kakor katerakoli druga dosedanja oblika človeških skupnosti.

Da, sanjati, toda sanjati v določenem, Leninovem smislu, z jugoslovansko borbo in jugoslovansko zmago nad fašizmom je bilo dokazano, kako naraščajo sile vsakega posameznika, ko se bori za vse, in kako naraščajo sile skupnosti, ko se bori za osvoboditev slehernega. S to borbo in to zmago je bilo tudi dokazano, da je imel Tito prav: sanje ljudstva niso bili na pesku zgrajeni gradovi, marveč slutnja lastnih sil.

Titova veličina je v tem, da je na čelu Komunistične partije pokazal na cilj, usmeril sile k temu cilju ter spremenil težnje in slutnje v revolucionarno samozavest uporniških narodov, v zavestno borbo in zavestno voljo po zmagi;

Titova veličina je v tem, da je po prvi zmagi dosegel tudi drugo; ko so zahtevali od njega, naj

skupaj s seboj izroči tudi deželo na milost in nemilost sovjetski vladi, so dobili moskovski mogotci titovsko odločen odgovor: »Ne!«

Ni bilo res, da se malim narodom ni bilo mogoče boriti proti fašističnim osvajalcem! To je dokazala zmaga ljudske revolucije v Jugoslaviji.

So pa stvari, ki so res nemogoče. Res nemogoče je, da bi dežela, ki si je s tolikšno krvjo priborila svobodo, dežela, ki je žrtvovala milijon sedem sto tisoč življenj za zmago svobode, dežela, ki ima takšne narode in takšno Partijo, dežela, ki ima Tita, ne-

mogoče je, da bi se v takšni deželi našel prestol za kakga uvoženega maršala da bi takšna dežela postala plen ruskih »strokovnjakov« ter sramotno in krvavo torišče za takšno »čiščenje« in takšne procese, kakršne smo videli in še vidimo v raznih oblikah neprestano v deželah, kjer so na borzi vrednosti Stalinove slike in Stalinove besede nedotakljive, človeško dostojanstvo pa sploh ne velja nič.

Moskovski mogotci so nam preprokovali državljansko vojno, hoteli so in hočejo nas zadušiti z gospodarsko blokado, grozili so in groze nam z vojno, noč in dan

Tovariš Tito!

*S Teboj od zmage do zmage! Kdor se bori za
svobodo in pravico — je nepremagljiv!*

Tovariš Tito v Mliništu, septembra 1942. leta

Niso bila lahka zadnja štiri leta, leta te nove borbe in nove zmage. Toda v tej novi preizkušnji so ljudje naše dežele še čvrsteje, še bolj človeško zrasli s Titom, spremljali so ga, bili so z njim v razočaranju, v ogorčenju, v uporu, v odločnosti, ko je sprejel vsiljeni boj, razmišljali so in napeli vse svoje sile skupaj z njim, skupaj pa se tudi smejejo, ko se smeje tistim, ki še vedno upajo, da bodo mogli narode naše dežele ločiti od Tita, od Partije, od njunega samospoštovanja in njune volje, da kljub težavam gradijo socialistično Jugoslavijo.

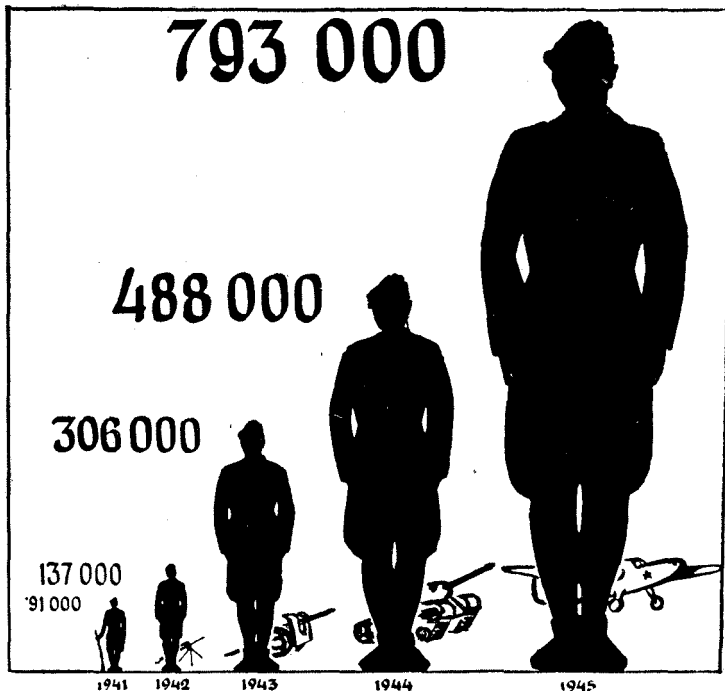
Mar ne slišijo moskovski motogoci toplega in intimnega prizvoka, ko pri nas govorimo o Titu? Nočejo ga slišati, ker bi nas najraje sploh ne slišali, ker bi najraje ne slišali besede o naši lastni volji, besede naše samozvesti in besede naše odločnosti. A vse to: naša volja po življenju in svobodi, naša ljubezen do vsega kar dela človeka dostojnega, naša odločnost, da bomo ohranili tisto, kar smo že dosegli, tudi svojo pot v bodočnost, naša samozvest in naša enotnost vse to je pri nas izraženo, ko pravimo: Naš tovariš Tito.

Ervin Simko

nas obsipajo s klevetami, dobesedno noč in dan — a »nezmotljiv« so se tudi tokrat zmotili. Ni bilo državljanske vojne, niso nas mogli zadušiti in ustrašiti in ne morejo nas oblatiti. Zgodilo pa se je nekaj drugega.

Že prej smo vedeli, kaj nam je Tito. Simbol boja, dostojanstva in simbol moralnega lika naše dežele. To je resnica.

Toda prav od takrat, ko si je naša dežela s Titom priporila drugo, od prve nič manj težavno zmago, narodi naše dežele še bolj in še globlje vedo, kaj jim je Tito. Osamljen posameznik, ki se združi s skupnostjo, narodi in narodne manjšine, ki se čedalje močneje spajajo v enotnost, to je proces, ki se je začel z našo ljudsko revolucijo in ki še dolgo ne bo končan. Ta proces pa je pospešila potreba po potenciranju vseh sil, odkar je Tito rekel: »Ne! In kot da je od takrat tudi beseda »mi« dobila še globlji in še toplejši pomen. »Mi«, to pomeni Titovi narodi, t. j. vsi mi, ki tu živimo, borci in delavci taistega velikega dela.

Številčni prikaz jugoslovanske osvobodilne Armade od 1941.—1945. l.

STARI PARTIZANI PRIPOVEDUJEJO

Na Tomanovi planini so obračunali

V tistih dneh so bili obrazi Šlandrovcov nenavadno zaskrbljeni. Smrt je segala po nas, podivjane črede Nemcev pa so vsepovsod gazile za nami. Slabo oblečeni in obuti smo težko kljubovali zimi, razjarjenemu sovražniku in pomanjkanju hrane. Toda naša srca niso omagala...

Težko mi je pri srcu ob spominu na 23. januar 1944. leta, ko smo se nad Črno otresli nemških gebürgsjägrov in tankov ter se stežka vzpenjali po visokem snegu na pleča Mozirskih planin. Borci so klečali in omahovali ter drugi pomagali drugemu. Tudi štabni konji niso bili kos globokemu snegu. Še manj pa krava; opotekala se je in obstala v zametu. Končno jo je mesar zaklal in meso razdelil borcem moje čete, da so ga vzeli s seboj.

Na snežno planjavo, kjer smo sredi dopoldneva obstali, je sonce že pripekalo. Brž smo bližnjim smrekam polomili veje, jih pogrnili na sneg in na njih zadremali. Ko se je kasneje izza Svinške planine zaslislalo brenenje letal, smo, čeprav neradi, pobrali opremo ter odšli proti Travniku.

V mraku smo pred Konjskim vrhom v razdrapanih pastirskih stajah kuhali. Ker smo bili lačni, je bil koruzni močnik, čeprav brez soli in masti, najboljši.

Zasnežena pot nas je ponoči večkrat opeharila in končno zanesla v dolino. V bližini Luč smo prekoračili cesto in Savinjo, v zatišni vasi nabrali hrane ter se povzpeli na hribovje, ki so ga s treh strani obdajale močne nemške postojanke: Gornji grad, Ljubno in Luče. V jutranjem svitu smo po 38-urnem pohodu prišli na sektor Špeh-Sv. Lenart in se tamkaj nastanili, prepričani, da se odpočijemo in pošteno okrepčamo.

Komaj so kuharji zakurili ognje in pristavili kosilo, je stražar ustreliš in zakričal: »Wermari...!« V naglici so se dežurne čete razvile v strelce, zasedle položaje in odbile prvi sovražni pritisk. Ko pa je zaoril močan

glas komandanta Mirka, smo se v jurišu pognali nad sovražnika. Wermari so jo brezglavo ucvrli v svojo postojanko, mi pa smo se s plenom vrnili v taborišče.

Iz previdnosti smo dan preživeli v gozdu nad vasjo, zvečer pa smo se premaknili v zaselke, v bližino Gornjega gradu.

Čeprav smo bili izčrpani, se-

ško postojanko Obir pri Železni Kapli, nas je prijetno iznenadila in navdušila. Veliko smo si imeli povedati, še bolj pa je postalo živahno v vasi, ko smo prejeli radijska poročila.

Ko smo legli k počitku, sem zaskrbljeno premišljal. Spomnil sem se zadnjih tednov, ko so nam Nemci na vsakem koraku stregli po življenju. Že od srede decembra dalje se ne moremo odpočiti in v miru jesti niti

Štab 2. bataljona Šlandrove brigade na Moravškem, oktobra 1943 leta. Spredaj: komisar Ludvik Bizjak in komandant Drago Poglajen. Zadaj: namestnik komandanta Mirko Jerman, intendan Metro, obveščevalec Zavedni, bolničarka Nataša in pomočnik komisarja Janez Petja-Jovan

stradani in premraženi, preznojeni in utrujeni, smo se razveselili prihoda komandanta brigade Simona, ki se je vrnil z zdravljenja (komandant Simon je bil hudo ranjen pri napadu na Novo Štifo). Skrbni starešina je šel med borce in komandirje ter se zanimal za vse, za kar se mora zanimati dober komandant. Tudi vest, da je Koroški bataljion v jurišu zavzel v prejšnji noči nemi-

skromnega prgišča partizanskega močnika! Na planinskih prelazih in prehodih trčimo na njihove zasede! Ko gremo v vasi po hrano, se moramo zanjo tepsti! V taboriščih moramo zaradi sovražnih napadov večkrat prevračati polne kotle jedi! V akcijah pa nam nemška golazen ali kdo ve kdo, stalno meša štrene...!

V vseh nas je tičal dvom, iz katerega je bilo le treba izluščiti:

kdo je izdajalec! Kdo je tisti...?

Zaveso skrivnosti je skušal odgniti obveščevalec brigade, ki se je vrnil iz doline in pripovedoval komandantu Simonu:

»Po kanalu so me iz Avstrije obvestili, naj se pazimo podile nakane, ki so jo spletli gestapovci!«

»Pojdi k vragu!« je zamrmral Simon in prisluhnil.

»V brigado je namreč poslan nek bivši jugoslovanski podoficir, ki je v Avstriji opravil šestmesečni gestapovski tečaj, od tam pa je bil s posebno nalogo poslan k partizanom. Zanesljivi viri zatrjujejo, da se nahaja sedaj v brigadi in da ima po bataljonih razpredeno gestapovsko vohunsko mrežo. Nadalje govore poročila, da mu je begunska jugoslovanska vlada v Londonu dala pred kratkim psevdonim 'Žuti' in ga povišala v majorja...«

»Do hudiča!« je zamišljeno spregovoril Mišelji in se zazrl v Simona, ki je prav tako premišljeval, kaj naj to pomeni. Kdo naj bi bil ta gestapovec? In kakšne so njegove naloge? »Pravijo, da se mora v borbah čim bolj izkazati, tako pridobiti zaupanje in se vriniti čim više, da bi...« je razlagal obveščevalec.

Kratek posvet s štabom brigade. Komandant Simon je odločil da se premaknemo na področje Tomanove planine in zadevo razčistimo. Na večer 25. januarja, po končanem manevrskih vajah, smo se v koloni odpravili na pot. Spotoma smo v trgovini v Novi Štifti nabrali hrane in odšli na sektor Poljane.

Naslednjega dne se je Simon sprehajal pred hišo štaba brigade, vadil z ranjeno mogo in razmišljal o gestapovcih, ki so tudi njega zapisali smrti. »Kako neumno je to,« si je mislil Simon, »čeprav špijoni pobijejo ves komandni kader, se moji borci ne bodo predali Nemcem!« Nehote se je nasmehnil. »Tepci neumni!...«

Izenada se je na Tomanovi planini pokazala kolona petnajstih mož, ki jo je vodil kurir bližnje TV stanice. Med novinci, ki so prihajali iz Kamnika k partizanom, je bil tudi nek uniformirani Nemec, ki je v Kamniku ubil svojega komandirja in z mitraljezom pobegnil v gozd. Simon se je s fanti zapletel v živahen pogovor ter jih izpraševal o novicah v dolini.

V sobi pa se je namestnik komandanta brigade, Srečko, silno

raztogotil. Komaj se je zadržal, da ni planil med novince. Skozi zaprto okno je namignil Simonu naj pride v hišo. »Vidiš tistega, ki ima pištolo za pasom?« je pokazal vznemirjeni Srečko med novince. »Ta je bil že enajstindesetega gestapovec! Ko so me Nemci zaprli, me je pretepal in mi izbil dva zoba!«

»Si videl hudiča!« je zarobantil Simon in ukazal prijeti gesta-

Štab 1. bataljona Šlandrove brigade, leta 1944 nad Novo Štifti (na pobočju Menine planine). Od leve proti desni: pomočnik komisarja bataljona Janez Petjajovan, komandant bataljona Franc Zavašnik-Božič in politkomisar bataljona Tone Koprivnikar-Gorki

povskega vohuna, ostale fante pa razdeliti po bataljonih. Partizan-skemu novincu, skriteму gestapovcu, so spretno odvzeli osebno svobodo. Ko sta mu dva borca vzela laško pištolo, za katero je zatrjeval, da jo je našel na cesti, je segel po nemški mavzerici, ki jo je imel skrito pod bluzo na hrbtu. Žal je bil tudi ob »rezervo«.

Pri zaslišanju se je izkazal kot pravi »kavelj.« Ko je že občutil roko pravice, se je drznil tajiti, da ne pozna Srečka. Po daljšem zasliševanju pa je le uvidel, da iz njegove hiše laži ni izhoda. »Prepoznal« je Srečka in v strahopetnosti zatrjeval, da razkrije vse tajnosti, če ga bomo pustili živeti.

»Govori, plehki izrodek!« je zarentačil Simon.

»Poslali so me v brigado, da se povežem z organizatorjem gestapovske mreže, od katerega bi

dobil ustrezne naloge za uničenje brigade...«

»Tepci neumni!« si je mislil Simon, »da bi uničili brigado? Idioti! Kako bi se povezal?« ga je zagrabil za besedo. »Imam dogovorjen znak, svetinjšico matere božje...« je strahopetno odgovarjal podlež.

»Kakšno nalogo imaš ti in tvoji pajdaši?« je zahteval Simon. »Iz Celja bo prišla elitna SS-policija, ki mora napasti brigado, jo zasledovati in goniti proti Moravčam. Tam bi izmučeno brigado naskočil oddelek SS-ovcev, ki pripravljen čaka v Kranju. Ko bi bila brigada obkoljena, bi morala gestapovska mreža priti na dan, pobiti vodilni kader brigade, prevzeti vodstvo nad borci in jih predati oddelku SS-ovcev.«

»In kdo je organizator gestapovske mreže?« je še vprašal Simon. »V Kamniku so mi rekli, da je nek funkcionar, ki me bo takoj spoznal, ker se pogovori z vsakim novincem...«

Zasliševanje in zimsko dremanje narave je presegal partizanski strel na Tomanovi planini. Patrulja je javila, da rinejo iz Nove Štife nemški policisti. Komandant brigade je za prvo silo poslal na položaj prvi bataljon. Borci prvega bataljona so se pogнали proti Tomanovi planini ter v naskoku zavzeli važne točke in pahnili sovražnika čez pobočje v grapo. Simonova naloga je bila izvršena. Toda podivjani SS-pollicisti hauptmana Mayerja so hitro uredili svoje vrste, se zagrizeno pogнали navkreber ter za ceno dragocenih žrtev ponovno zasedli že prej zasedeni položaj. Z desnega krila je posegel v borbo tudi tretji bataljon. Prvi bataljon pa se je ponovno pripravil, da vrže sovražnika s položaja. Naš odločni juriš je uspel. Nemci so se kljub zagrizenosti in kljub krčevitemu oklepanju višinskih točk le morali povleči v obrambo in sprejeti slabše pogoje za bitko. Šlandrovci so ponovno zasedli vrhove ter odločno odbijali srditi pritisk sovražnikov, ki se nikakor niso mogli sprijazniti z drugim porazom.

Neprijetno je dišalo po smodniku, toda vetrič je sproti čistil ozračje in hladil razgrete cevi orožja. Neugnanim borcem je prežal iz oči strašen gnev. Lica so jim zardela, po telesu pa jih je od napornega juriša zalival znoj. Na položaju so trdno vztra-

jali ter se med seboj vzpodbujali: »Dajmo tovarniši! Udarimo po Nemcih!«

Puške so praskale, mitraljezi lajali in bombe pokale. Globok sneg, ki nam je segal do pasu, je močno oviral borbo. Med mladimi smrekami so se skrivali policisti in zahrbtno streljali. Ko pa so borci prvega bataljona jurišali, so jih med smrekami skriti Nemci grabili za roke in jim hoteli trgati iz rok orožje...

Pri tem se je najbolj »odličkoval« nemški komandant, hauptman Mayer, ki se je pod snegom splazil do mitraljezca Špeha in ga z rafalom ubil. Ko je mitraljez zgrabil njegov pomočnik, je nemški »kajon« ustrelil tudi njega in planil k mitraljezu. Vmes je posegel komandir Avgust Šmejc-Medved in iz nemških rok iztrgal partizansko orožje. Toda sovražna krogla je podrla tudi njega in mitraljez je bil že drugič v nemških krempljih. Krvavi položaj je rešil hraber partizan, ki je v nemško gnezdo zalučal bombo, ranił nekoliko vojakov in z naskokom otel mitraljez.

Simonu je bilo tega dovolj. Komandantu drugega bataljona, Minku Jermanu, je ukazal, da se z dvema četama prebije čez cesto ter izpod Plešivca zahrbtno napade SS-ovce. Moji četi pa je bil določen udar v njihov desni bok.

Toda Simon se je poslužil še druge taktike. Ukazal mi je, da se s štirimi borci med smrečjem in pod snegom priplazim v nedrje nemškega položaja, z bombami presenetim sovražnika, da ga bodo naši borci v zmedi lažje strli. S položaja sem poklical politdelegata Lenarta, desetarja Borisa, mitraljezca Novija in še dva borca. Brez oklevanja smo se zarili med smrečje in sneg ter se plazili v sovražno zaledje.

Morda je bilo le še 15 metrov do sovražne glavnine, ko se je iz grebena planine začul gromki komandantov krič: »Na juriš, huraaa...!« ki se je stokrat pomnožil. In kot preteč plaz s hriba so se borci pognali na sovražnika. Tudi naša skupina je planila pokonci in v naskoku zmetala bombe.

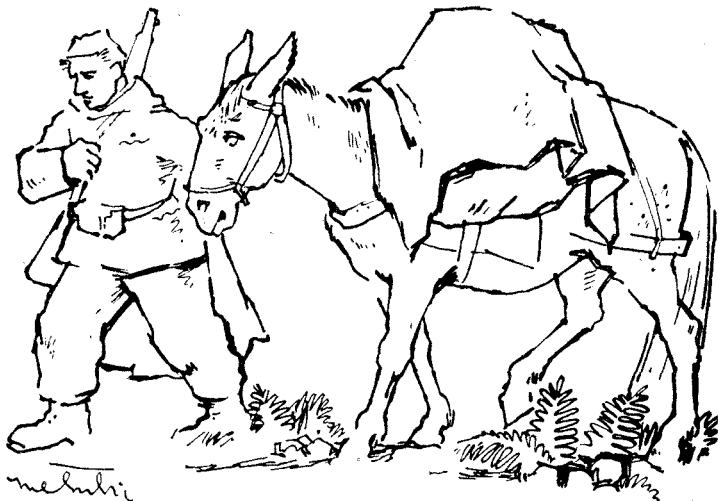
Nemci spóčetka miso verjeli močnemu organiziranemu napadu in so hoteli vztrajati na položaju. Ko pa jih je že precej obležalo, se jih je oklenila blazna panika. Še huje je bilo, ko je za hrbtom pritisnil Minko s svojimi

borci. Zdaj so nekateri pobirali in za noge vlekli ranjence, drugi so hoteli reševati orožje, tretji strelivo in hrano, na koncu pa je le vsak pomislil, kako se bo sam rešil. Nemška soldateska se je tako brezglavo razbežela.

Na drugi strani pa je bil ta dogodek užitek našim borcem, ki so nemško SS-policijo podili prav do Nove Štife. Nazaj grede so pobirali vojni plen, ki so ga

sketajoča se odlikovanja. Med njimi je bil tudi »Hitlerjev križec.«

Tudi njegov adjutant je bil odlikovan. Ta nam je v slabi slovenščini pojasnil, da je hauptman Mayer komandant »SS-polizei gebürsjäger kompanije« 370 mož, ki so prišli iz Celja, da napadejo in gonijo našo brigado na področje Moravč, kjer bi jo SS-regiment napadel in uničil. Povedal nam je tudi njihovo oborožitev

Ive Šubic: Na položaj

pustili na bojišču »nepremagljivi hitlerjevi junaki«.

Toda moja grupa po jurišu ni podila SS-ovcev. Po splošni zmedii smo zasledovali komandno grupo policistov, ki je vlekla za seboj dva ranjence. Ker je za ovinkom izginila ena sled, sem se obrnil na levo v zamet, ki je bil oškropljen z krvjo. Takoj pa mi je mimo ušes švignila svinčenka; za njo še druga in tretja. Ko smo obkolili greben, smo ugotovili, da sta v zametu dva Nemca. Enemu izmed njih je so se zasvetile na ramah epolete. »Oficirja imamo!« sem zavpil.

Po kratkem posvetu z Lenartom in Borisom smo se pognali v zameteni greben in naskočili policista. Namah sta bila razorožena. Ujennikoma smo ukazali sleči plašče. Medtem ko je strahopetni policist rad ubogal, je drzni oficir stegnil roko po Lenartovi pištoli. Zato mu je politdelegat v »sili razmer« poslal strel v roko. Kazen je bila učinkovita. »Prekleto zverina švabska!« je zarobantil Lenart, ko je na prsih hauptmana Mayerja zagledal le-

in pristavil, da imajo vojaki s seboj za tri dni suhe hrane. Ranjeni komandant je srepo pogledoval svojega adjutanta, mu pljunil v obraz in togotno zabrusil: »Schuft!«

Zasliševanje pa ni »otajalo« zakrknjenega oficirja. Na postavljena vprašanja nam je cinično odgovarjal: »Vi psi ne boste nikdar zmagali! Firerjeva roka pravice bo pokončala vse bandite. Na svetu bo zavladala Velika Nemčija. Vsi drugi narodi pa bodo izginili z zemlje... Kaj za to, če mene pokončate, ko pa ima naš firer, Adolf Hitler, še na milijone oficirjev in vojakov! Zmagali bomo mi, za kar so nam jamstvo V-2 in še druga orožja. Heil Hitler! Smrt partizanskim banditom!«

V tem nas je presenetila SS-skupina, ki je izvršila besen protudar, da bi rešila Mayerja. Prisiljeni smo bili ustreliti oba policista ter se zoperstaviti nemškim »šturmarjem«. Tedaj bi moji skupini predla trda, če ne bi posegel vmes Minko in pomagal razbiti drzno elito. Obležalo je 17

policeistov, mnogo več ranjenih in mrtvih pa so že med borbo odpeljali proti Celju.

Vsi smo bili veseli zaplenjenih pušk, strojnice, lahkega minometa, opreme, min in streliva. Dokumenti ki smo jih našli v Mayerjevi torbi so nam razkrili in razodeli do tedaj prenekatero skrivnost in odkrili gestapovsko zaroto v brigadi.

Tedaj v štabu brigade niso več razmišljali. »Aduti« so bili v rokah. Tisti stari jugoslovanski artiljerijski podoficir — gardist, absoluten gestapovske šole, ki je po prihodu k partizanom vodil podoficirski kurz IV. operativne cone, zaradi hrabrosti in sposobnosti pa je postal operativni oficir brigade, je bil Kožuh Staniko, oziroma gestapovec major »Žuti«.

Toda Kožuh Staniko tistega dne ni bil edini, ki je končal kariero. Prijeli so še tri njegove zaupnike iz bataljонов. Mreža je bila dobro spredena! Razvozljati jo in priti na čisto ni bilo tako preprosto!

Najprej so natančno preiskali Kožuha. Pri njem so našli svetinjsko, o kateri nam je pravil gestapovec iz Kamnika. Na uri je imel pripet znak — štirinumerno deteljico, v šatorskem krilu pa zaščit pismen odgovor, — ki ga je pred dnevi hotel poslati v Pohorsko brigado, — o uničenju brigad. Takrat smo se spomnili tudi članka »Krvavi hrastov list«, katerega je za »Stenc« napisal Kožuh, in o katerem se je v brigadi mnogo govorilo. Skrivnostna zavesa o zaroti proti naši brigadi se je odgrinjala.

Toda zasliševanje ni miti manj otajalo žilavega gestapovca Kožuha. Dolgo časa je »diplomatsko« branil svojo čast. Tega zvitega lisjaka ni bilo mogoče hitro omehčati, čeprav so mu tovariši predložili vse, kar so vedeli o njem. Končno je dobil Kožuh čas za razmišljanje...

Določeni čas je potekel. Toda zakrknjeni gestapovec je bil še vedno trmast. Upal je, da bo vzdržal in nas prevaral. Zasliševati so ga začeli znova. Zdaj se je major »Žuti« začel zapletati v stare zagovore in se lovil v besedah. Nič več ni mogel lagati in igrati vloge, ki so mu jo odredili gestapovci.

Priznal je, zakaj so ga poslali k partizanom. Delal je tako, kakor so mu naročili in kakor so

ga učili v gestapovski šoli. Priznal je, da je vzdrževal zvezo z gestapom tudi preko dezerterjev, se z dogovorjenimi znaki povezoval z zaupniki, in da je v borbah tvegati zato, da se je preinil čim više. Opozoril nas je, da je v Pohorski brigadi in v Koroškem bataljonu več provokatorjev, ki pripravljajo udar. Končno je dejal, da kot izdajalec zasluži najstrožjo kazen...

Štab brigade se je iznebil zarotnikov in provokatorjev in očistil svoje vrste. Z zdravim kadrom ter klenimi borci so Šlandrovci odšli v nove ofenzivne akcije in čez tri dni že uničili nemško postojanko v Motniku.

Da bi se Zidanškova brigada na Pohorju rešila udara, ki so ga pripravljali gestapovci, je odšla na Pohorje skupina partizanov.

Po razčiščenju partizanskih vrst na Pohorju, Koroškem in drugod, je štab IV. operativne cone med drugim poročal Glavnemu štabu NOV in POS tudi sledeče:

»... V zadnjem času je prišlo do novega razmaha plavogardistič-

nih organizatorjev. Ti so pod krinko OF in KPS organizirali teren predvsem na Dravskem polju, v Slovenskih gorah in v Mariboru. Od tu so pošiljali v naše edinice na Pohorje in Koroško in preko Koroške tudi na Gorenjsko, svoje agente. V sodelovanju z okupatorjem so plavogardisti pripravljali udar proti komandi pohorskih in koroških edinic. Na podlagi izdajstev... so Švabi vršili sistematične hajke na Pohorski odred in Koroški bataljon. Sistematično organiziranje nergastva in nediscipliniranosti ter provociranje neresničnih vesti, podpihovanje proti komandi, rušenje njenega ugleda itd., je ustvarjalo ugodne pogoje za uresničenje njihovih načrtov. V zadnjih dneh decembra je bilo vse pripravljeno za udar v Pohorskem odred. V odred je prispelo pet originalnih tipov — likvidatorjev, agenti v edinicah pa so se oskrbeli z zastrupljenimi aspirini, si zagotovili kontrolo nad avtomatskim orožjem in pripravili točen načrt udara...«

Jože Štok-Korotan

Šestnajst jih je bilo ...

Stara Sušica je majhna vas. Ste je komaj 12 hiš, ki so raztresene na pobočju hriba in v kotlini. Med hišami žubori mnogo potokov, ki razjedajo poti, da izgledajo kakor razorane njive. Nad vasjo se razprostira gosto poraščeni Boršt in Gaber, tik za njima pa se bohotijo Brda, zaraščena z brezjem in jelšami. Prebivalci te vasi so se zelo dobro izkazali med narodnoosvobodilno borbo. Kadar so se partizani mudili v vasi, so vaščani vedno poslali pionirčka na stražo k cerkvi, ki stoji na hribočku, s katerega se vidi po dolini.

Italijani se skoraj niso upali v Staro Sušico. Belogardisti pa so govorili, da je v Stari Sušici — partizansko gnezdo.

Bilo je v začetku marca 1944, ko se je proti vasi pomikala kolona Nemcev, prinašajoč s seboj grozo in smrt. Stara žena, ki se je počasi bližala vasi, jih je prva zagledala. Tedaj pa jih je opazil tudi pionirček pri cerkvi. Tekel je, kar so ga noge mesle, v vas z novico o Nemcih. Vedel je, da so v zadnji hiši partizani. Toda bilo je

že prepozno! Izdajalec, ki je pripeljal Nemce do vasi, se je hitro odstranil. Nemci pa so vso vas obkolili in jo zastražili. Izza vsake grmička so pošastno zijale cevi težkih nemških strojnec ter sejele smrt. Nihče od partizanov ni mogel več iz vasi.

Zagrmelo je, da se je tresla vsa dolina. Svinčenke so švigale med hišami in sadnimi vrtovi. Kmetje so se skrivali za zidovi svojih hiš ter preklinjali neznanega izdajalca. Živina se je trgala od jasl. Otroški jok je odmeval med regljanjem strojnec...

Nemci so najhuje navalili na zadnjo hišo, v kateri je bilo največ partizanov. Šestnajst jih je bilo v hiši! Šestnajst neustrašenih junakov! In vseh šestnajst je padlo! Podivjani Nemci so na vseh koncih zažgali hišo. Tramovje je pokalo in se rušilo s treskom. Goreči plameni so objemali na pol mrtva trupla, ki so se zvijala v strašnih bolečinah v mlakah krvi. Nekaj jih je zgorelo, ker se niso mogli več rešiti iz goreče hiše. Vodja partizanov Niko, ki je bil še komaj pri zavesti, si je sam

Prvomajske akcije

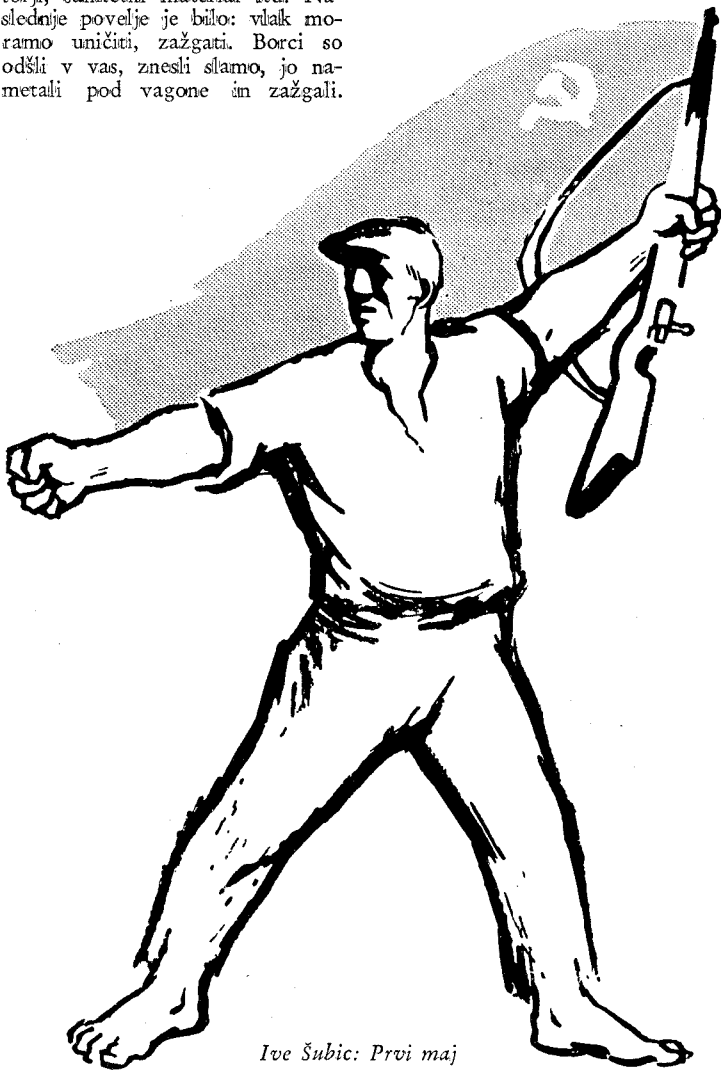
Pred 1. majem 1943. leta sta komandant cone, France Rozman-Stane in Dušan Kraigher-Jug, izdala svojim enotam povelje, naj z akcijami počaste 1. maj.

Zasavski bataljion »Lojzeta Hohkrauta« je taboril na Lesu. Štab je pripravil načrte za akcije, s katerimi naj bi proslavili 1. maj. Po navodilih o nalogah so posamezne grupe druga za drugo odšle v razne smeri moravske in savske doline. Del naše druge čete — menda je bil samo Dragov vod — s štabom bataljiona, je odšel pod Sv. Goro. Čeprav smo imeli tisti dan počitek, ni nihče spal. V mraku se je naša kolona začela spuščati v dolino. Kmalu smo prispeli na rob, kjer smo si lahko ogledali naš cilj: spodaj je bil most čez Savo, zraven bunker, malo više pa železniška postaja Sava. Previdno smo se spustili drug za drugim po kamniti poti do postaje. Patrulja je odšla proti vasi, da bi zaustavila žandarje, če bi nas le-ti hoteli motiti. Nekaj jih je ostalo s komandantom Kranjcem na postaji, z Dragom in mitraljezcem pa smo odšli v zasedo proti bunkerju, ki smo ga nameravali po akciji na postaji napasti.

Nedaleč od nas smo zaslišali pogovor. »To so vendar Nemci,« je zašepetal Drago. »Le kdaj bo dan znak za pričetek akcije, da bomo užgali po njih?« Nismo dolgo čakali. Na postaji je zapopotalo. Naši so vdrli. Strel! Nemci so zbežali in poskakali v jarek. Kaj kmalu pa so se oglašili iz bunkerjev. Ko smo jim »odzdravili« in ko so zagledali v postajnih prostorih ogenj, so utihnili.

Kot mallašč je tedaj vozil iz Litije vlak. Čeprav na Savi ni imel postanka, se je moral ustaviti. Po pregledu vlaka je komandant

Kranjc ugotovil, da je to nemški vojaški transportni vlak, namenjen na Madžarsko. Med drugim je bilo v vagonih 25 novih težkih vojaških kamionov, električne žarnice, radioaparati, elektromotorji, sanitetni material itd. Naslednje povelje je bilo: vlak moramo uničiti, zažgati. Borci so odšli v vas, znesli slamo, jo nametali pod vagone in zažgali.

Ive Šubic: Prvi maj

končal življenje. Mlada partizanka je dvignila roko iz mlake krvi in pomenila s samokresom najprej proti morilec, potem je ustrelila še sebe. Razjarjeni Nemec je planil k njej, toda mlado telo se je že stresalo in zvijalo v zadnjih krčih. Na pol mrtve partizane so prebadali z bajoneti, jim rezali trebuhe, da so izgledali mrtvi še groznejši, in hodili po njih. Kri se

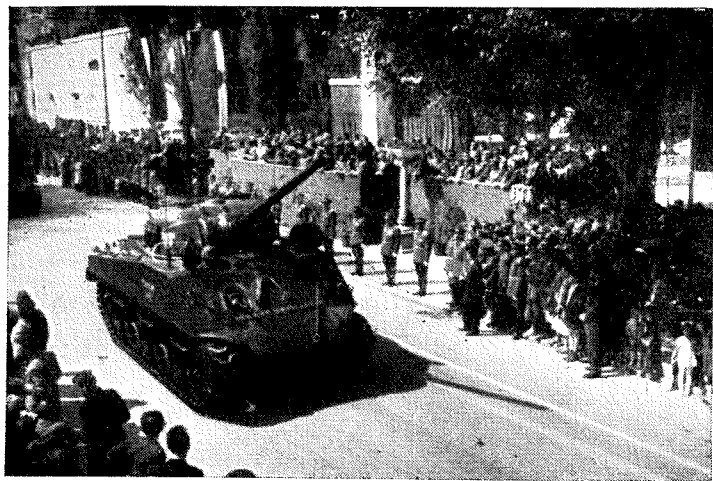
je oprijemala krvnikovih čevljev...

Toda nemškim razbojnikom je bilo vse to še premalo! Zahoteli so si še — zabave z žrtvami. Dvignili so mlado partizanko, jo privezali k drevesu in se zraven nje fotografirali. Nato so posedli na mrtve partizane kakor na konje in se fotografirali. (Fotografije so pozneje našli partizani pri njih,

Naša bolničarka pa je, še preden je plamen objel vagone, nabrala nekaj odej in sanitetnega materiala. Nato so minerci minirali še lokomotivo in kretniške naprave na postaji. Ostali pa smo ob svetlobi gorečega vlaka zapuščali

ko so jih v Novi Sušici ujeli.) Pošastno in z vso okrutnostjo so se krohotali svojemu zločinskemu dejanju. Z okrvavljenimi rokami so za konec izropali vso vas; mladino so polovili in jo odpeljali v taborišče.

Ponoči, po odhodu Nemcev, so vaščani pobrali razbita trupla in jih odpeljali na njihov zadnji dom, kjer še sedaj počivajo. Penko

Z letošnje prvomajske vojaške parade v Ljubljani

Savo. Nemci, ki so pridrveli na pomoč s kamioni iz Litiije, so pričeli pod Sp. Logom streljati za nami. Vso pot in še potem, ko smo dospeli na področje Roviškoveca, so regljale nemške strojnice.

Ognjeni sviti, ki smo jih videli iz taborišča, so pričali, da so tudi ostale patrulje dobro izpolnile naloge. Do jutra se je zbral skoraj ves bataljon. Na zboru so vodje patrulj poročali štabu o izvršenih akcijah.

Popoldne smo presenetili izletnike iz Zagorja, Trbovelj in Litiije pri planinski koči na Sv. Gori. Ti so bili sprva nekoliko iznenadeni, kmalu pa so se vživeli v našo družbo, saj so marsikoga izmed nas poznali. Postavili smo

se v vrsto pred kooč. Nato — zaprisega, čitanje uredbe o novoimenovanih funkcionarjih ter razdelitev položajnih činov. Tovaniš Skala, namestnik komandanta IV. operativne cone, ki je ta dan prišel med nas, je govoril. Za konec smo zapeli z izletniki »Internacionalo« in »Hej Slovani«.

Do mraka je odmevala naša pesem preko smrekovih gozdov. Mladi pari so se vrteli. V veselem razpoloženju smo zaključili završni partizanski maško proslavo.

Ped dni so nas nato Nemci iskali, dokler se nismo srečali na Šipku, kjer se je bataljon utaboril.

Tone Koprivnikar

svoje delo — osvoboditev domovine. Tega dne so bile zadnje borbe in tega dne je izšel zadnji komunike Vrhovnega štaba. Ljudska skupščina FLRJ je na spomladanskem zasedanju 1952 sprejela zakon, s katerim se 15. maj proglasa za narodni praznik Federativne ljudske republike Jugoslavije.

Na brezpogojno kapitulacijo vseh nemških oboroženih sil na kopnem, na morju in v zraku, kakor tudi na brezpogojno kapitulacijo vseh sil, ki so bile pod nemškim poveljstvom, so pristali zastopniki nemškega Vrhovnega poveljstva: Keitel, Stumpf in Friedeburg. V aktu o vojni kapitulaciji se je nemška vrhovna komanda obvezala, da bo izdala povelje vsem nemškim poveljnikom kopnih, pomorskih in zračnih sil in vsem silam pod nemškim poveljstvom, da prenehajo z vojnimi operacijami 8. maja 1945 ob 23.01 srednjeevropskega časa, da ostanejo na mestih, kjer so sedaj, da se popolnoma razorožijo ter predajo vse orožje in vojno opremo krajevnim zavezniškim komandantom.

Enote nemške armadne skupine »E« v Jugoslaviji, pod poveljstvom generalpolkovnika von Lehra, so kljub jasnim določbam akta o kapitulaciji, kljub pozivu

Tudi Gorico so osvobodili jugoslovanski partizani (XXXI. divizija) 1. maja 1945. leta

15. maj — dan zmage naših narodov

Po več kot štirih letih je bila končno naša izmučena država znova popolnoma osvobodjena ob velikanskih žrtvah in heroizmu naših osvobodilnih revolucionarnih sil. (Tito)

Sedem let je minilo, odkar je bila hitlerjevska Nemčija popolnoma poražena na vseh frontah ter je položila orožje.

Sedmo obletnico zmage nad nacistično Nemčijo bodo milijoni ljudi po vsem svetu proslavljali v zavesti ogromnih žrtev, s katerimi je bila zmaga priborjena. Proslavljali pa bodo to obletnico zlasti narodi, ki so se borili proti

fašističnim okupatorjem ter z zmago nad okupatorjem utrpeli na stotine žrtev; med te narode spadajo jugoslovanski narodi, ki so bili v drugi svetovni vojni v prvih vrstah v borbi proti agresorju ter so utrpeli največje žrtev.

Jugoslovanski narodi ne praznujejo letos obletnice nad nacistično Nemčijo 9. maja, kot ostale zavezniške države, ampak 15. maja. Razlog za to spremembo je v tem, da je Jugoslovanska ljudska armada, kot pričajo zgodovinski dokumenti, vodila borbe z okupatorji vse do 15. maja 1945. Tega dne je naša osvobodilna vojska zmagoslavno končala

na brezpogojno kapitulacijo, ki ga je po radiu objavil zunanji minister Schwerin von Krosick, nadaljevale z oboroženo borbo, čeprav so bile obkoljene.

Že dolgo pred kapitulacijo nemške vojske je Vrhovni komandant JLA — maršal Tito — postavil pred enote JLA zamisel in smernice splošnega operacijskega načrta. Po tem načrtu naj bi JLA čimprej osvobodila naše kraje z Istro, Slovenskim Primorjem in Koroško, to je predele, ki so bili najdlje zatirani, ter uničila in zajela vse sovražne sile na našem ozemlju in jim preprečila, da bi pobegnili ter odnesli svojo tehniko iz Jugoslavije. Zaključne operacije JLA pa so imele tudi nalogo olajšati prodiranje RA skozi Madžarsko in Avstrijo ter olajšati preboj fronte v Italijo od anglo-ameriških armad.

V hudih in srditih bojih s stotisoči nemške vojske, so enote JLA zaključni operacijski načrt uresničevale že od 20. marca 1945 dalje. Pred udarno silo mlade, ljudske in revolucionarne JLA, zlasti pa po prodoru naših enot na sremski fronti, so se Nemci med bojem stalno umikali proti avstrijski meji.

9. maja 1945 je bila armadna skupina »E« na teritoriju Slovenije obkoljena, enote III. armade skupaj z motoriziranim oddelkom IV. armade, ki je prodiral v Celovec, s XIV. divizijo, Koroškim in

Tako je osvobojena Ljubljana sprejela 9. maja 1945. leta svoje osvobodilje-partizane

Kokrškim oddelkom, so presekaile na avstrijski meji umik nemškim četam ter obkolile okrog 300.000 nemških in kvistlinških vojakov.

Toda nemške oborožene sile v Jugoslaviji, čeprav obkoljene, niso položile orožja, ampak so nadaljevale borbo.

V dneh 10. in 11. maja, ko so vse demokratične množice sveta na najbolj svečan način proslavljale zmago nad nacizmom v Evropi, so borci JLA še nadaljevali z uničevanjem izoliranih sovražnikovih enot, ki so se še vedno upirale. Sovražnik je imel v teh borbah 2.800 mrtvih.

Hude borbe z SS-divizijo je imel tiste dni Koroški odred, ki je vse do 10. maja razoroževal

nemške in druge enote, ki so se po ljubeljski cesti umikale v Avstrijo. Dogovorjeno je že bilo, da se razorožena divizija pomakne čez Dravo, toda na prigovarjanje angleških oficirjev, ki so se s tanki pripeljali do mostu na Dravi, je ta divizija skupaj z ustaši in belogardisti začela z borbo. Prišlo je do celodnevne borbe, ki je trajala do pozne noči. Borci Koroškega odreda in XIII. Bračičeve brigade, ki so hoteli preprečiti diviziji prehod čez Dravo, so se morali zaradi sovražnikovih premoči umakniti v smer Šmarjete. Ob tej priložnosti so SS-ovci pomorili 82 naših borcev.

Pri uničevanju in razoroževanju sovražnikovih sil, ki so se nudile odpor in so se hotele umakniti v Avstrijo, je bilo 13. maja ubitih nad 500 ustašev. Na področju gornjega teka Drave so se posamezne nemško-ustaške grupe, obkoljene na prostoru Slovenjgradec — Pliberk — Dravograd, upirale vse do 15. maja 1945, ko je bil v Jugoslaviji razbit zadnji organizirani odpor sovražnikovih sil in ko je JLA končala svojo borbena pot v osvobodilnem boju.

V zaključnih operacijah JLA za dokončno osvoboditev naših narodov in naše domovine, je bilo ubitih 99.907, a ujetih 209.639 sovražnih vojakov in oficirjev. Zaplenjeno je bilo 1520 topov, 173.660 pušk, 24.459 avtomatskega orožja, 3652 kamionov, 97 tankov, 40 letal in mnogo drugega vojaškega materiala.

15. maja 1945 so bili pogašeni zublji ogromnega požara druge svetovne vojne, v katero so jugoslovanske narode pognale fašistične vojske. Za ceno strahotnih iz-

Jugoslovanski partizani — osvoboditelji Trsta — 2. maja 1945. leta na tržaških ulicah

Matej Bor:

Svoboda

*Se vedno nas budi naš klic: Zberimo
zatiranci se z vseh vetrov sveta!
Kdaj zemlja, koder danes krvavimo,
bo naša spet? Ko boš povsod doma!*

*Ko nam ne bo več rezala gospoda
ne kruha ne mejá ne naših glav!
Ko ti črepinje več ne bo razkelal
nihče, če boš zašepetal: Svoboda.*

*Vemo, svoboda je prečuden sad,
ki ti ne pade v roke sam z drevesa.
V vrhove strme, ki vihar jih stresa,
sam moraš ponj, če rad ali nerad.*

*Samo po cestah, ki jim tlak je kerí
iz naših žil, dosežemo svoj cilj.
Svoboda žito je, ki zazori
iz ene same njive — iz gomil.*

Matajur — beneški Doberdob

Matajur! Pod tvojim vrhom
je padlo v novembrski
ofenzivi 42 mladih borcev
za svobodo, nekaj dni za tem,
ko je sovražnik zasedel mlado
»kobariško republiko«, ki so jo po
zlomu Italije ustvarile slovenske
partizanske enote.

Kljub temu borbenost našega
ljudstva ni popustila! Za lažji po-
tek operacij je bil ustanovljen
Briško-Beneški odred, sestavljen
iz borcev Goriških Brd, gornjega
Posočja ter Beneških Slovencev in
Rezijanov. Ta odred je opravil z
nenadnimi napadi na sovražnika
nešteto junaških dejanj na tem
važnem strateškem ozemlju, na
komunikacijah v Soški, Nadiški
dolžini in ob pontebanski železnici.

Beneška Slovenija je bila do
osvoboditve trdno v rokah parti-
zanskih enot. Beneško ljudstvo je
prosto zadihalo. Na Trčmunu pod
Matajurjem, kjer se je rodil pe-
snik beneških Slovencev Ivan
Trinško-Zamejski, so vaščani usta-
novili po 80-letnem zatiranju svo-
jo prvo slovensko šolo. Pravtako
tudi v Brech. V Režiji so volili v
narodnoosvobodilne odbore. Kul-
turne prireditve so bile po vseh
vaseh, slovenske narodne in parti-
zanske pesmi fantov in deklet
pa so odmevale povsod po Be-
neški Sloveniji.

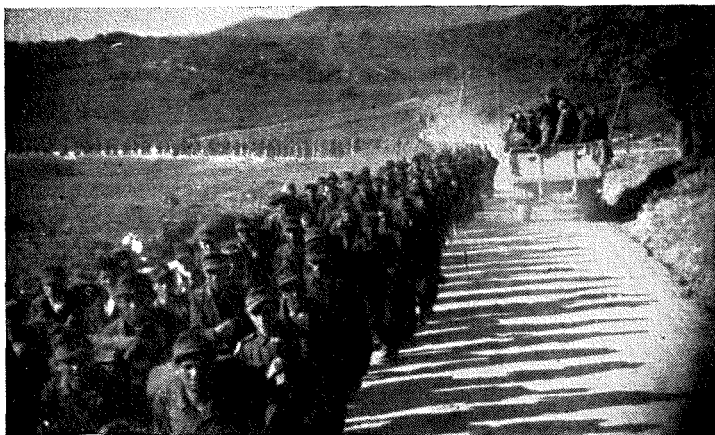
gub — 1.706.000 človeških žrtev,
od tega vojne izgube 305.000
mrtvih in 425.000 ranjenih bor-
cev — ki najzgovorneje dokazu-
jejo prispevek jugoslovanskih na-
rodov v boju proti združenim
fašističnim sovražnikom, so se ju-
goslovanski narodi osvobodili.

Te številke, ki nam najzgovor-
neje prikažejo vso moralno veli-
čino naših narodov, herojstvo na-
ših borcev, so merilo vrednosti
vojskovanja naše JLA, ki je —
čeprav slabo oborožena in oprem-
ljena, talko rekoč brez tehničnih
sredstev — vezala proti sebi prav
toliko, če ne še več sovražnih
divizij kot najmodnejše oprem-
ljena in številčno mnogo močnejša
zavezniška armada v Italiji. Te
številke pa nam najzgovorneje
povedo, kakšne udarce je bila
zmožna zadati okupatorju JLA v
borbah, ki jih je morala voditi še
šest dni več kot zavezniška arma-
da in da je bil osvobodilni boj
jugoslovanskih narodov med naj-
bolj krvavimi boji druge svetovne
vojne sploh.

Ob koncu še Tito ve besede:
»Danes, ko našo Armado, naš boj
in naše narode z vseh strani ob-
rekujejo, je treba obrekovalcem
pokazati s krvjo cementirana

dejstva. O tem je treba govoriti,
ker sicer radi pozabljajo na to,
kar smo mi storili za druge, ne
samo drugi za nas. Nikoli se ne
sme pozabiti, v kakšnih prilikah
smo se borili. Le kdor misli na
to, lahko vsaj nekoliko pravilno
oceni vso moralno veličino in he-
rojstvo naših borcev in naših na-
rodov.«

Janez Kramar

Toliko »slavna in opevana« nemška osvajalska vojska je morala kloniti
pred zmagovito jugoslovansko osvobodilno Armado. Na sliki: nemški
ujetniki na Primorskem, ki so jih zajeli jugoslovanski partizani pri
Trstu

Mujezinović: Ranjeni borec

Kako je bilo beneško ljudstvo povezano s partizani, s svojo narodnoosvobodilno vojsko, nam pove orumeneli listič s »Stenčasa« Beneškega bataljona, ki ga je napisal 13. marca 1945. leta v spomin padlemu tovarišu kdo ve kateri partizan.

»Matajur — Beneški Doberdob! Zopet je zahteval žrtev. Rafal iz sovražnikove brzostrelke je pretrgal tvoje mlado življenje. Padel si nedaleč proč od svojega doma, ko si v spremstvu beneške borke,

mlad in poln življenja, opravljal odgovorno nalogo. Padel si kot član kulturnoumetniškega oddelka partizanske enote, dan za tem, ko si na mitingu v gorski vasi v Mašerih proslavljal obletnico rojstva maršala Tita. S svojim dončim glasom in igro si ogreval srca Benečanov na številnih mitingih širom po Benečiji, v deželi, ki si jo tako ljubil.

Padel si, tovariš Pepi! Zdaj te ni več. Po tolikem delu in trpljenju si daroval svojemu narodu vse kar si tako zelo ljubil, daroval si svoje mlado, še toliko obetajoče življenje.

Pokopali so te v osrčju očaka Matajurja, nedaleč proč od tvojega rojstnega kraja. Zajokali so tvoji svolasi starši. Tudi nam so se orosile oči, ko se je politkomisar Nande v imenu borcev poslavljaj od tebe. Ob svežem grobu, ki so ga mladinke obsule s cvetjem, so ti borci zapeli poslednjo pesem in izstrelili salvo.

Stisnili smo pesti in prisegli, da te bomo maščevali. Zvečer, ko so se v mraku komaj videli grebeni Matajurja in dolga veriga Kolovratovega pobočja, so po rebrih zagoreli številni kresovi v obliki črk TITO, ki so jih prižgale mladinke v počastitev rojstnega dne maršala Tita. Mladinke so, prezirajoč nevarnost, da jih sovražnik opazi, nosile dračje in suhljad. Z ognjenimi črkami je kres tako bodel sovražnika v oči, da ga je pričel obstreljevati.

Ognjene črke pa so govorile: »Kljub terorju ne klonemo! Smo

Solska mladina in pionirji iz vasi Trava, Pungert in Srednja vas (Kočevje), so januarja meseca 1945. leta napravili v snegu živi napis TITO

tu in tu ostanemo! Zavedamo se, da ni več daleč dan, ko bo naša Jugoslovanska armada pregnala sovražnika in očistila zadnji koščke slovenske zemlje, z Beneško Slovenijo vred.»

(Opomba: V nekaterih krajih v Slovenski Benečiji, ki je spadala tedaj h kobarškemu okraju, so 1945. leta kurili kresove in pričrtili proslave v počastitev rojstnega dne maršala Tita že 5. in 25. marca, ker točnega dneva niso vedeli. Kasneje, že v svobodi, 25. maja, pa so še enkrat proslavljali rojstni dan maršala Tita.)

☆

Matajur! Zdaj seka krivična meja tvoj vrh, ki krije neštete grobove hrabrih borcev, ki so padli tod, da bi bila tudi Beneška Slovenija svobodna ter rešena potujčevanja in narodnostnega zatiranja. Tod skozi sta že pomladi 1943. leta nesli glas narodnega upora v Beneško Slovenijo Gregorčičeva in Gradnikova brigada pod poveljstvom Jake Avšiča. Tod so se borile XXX. divizija, gari-baldinske brigade in Briško-Beneški odred. Zato pozdravljamo zamisel okrajnega odbora Zveze borcev Tolmin, da se ohrani spomin na slavne borbe v teh krajih s postavitvijo osrednjega spomenika na Kuku, najvišjem vrhu zelenega Kolovratovega obronka.

Kuk (1243 m), ki gleda Matajurju v obraz, je najprimernejši kraj za postavitve spomenika. Z njega se vidijo vsa vzhodna Beneška Slovenija, dol Furlanije, Trst, Gorica in tudi Jadransko morje. V spodaj ležečem Livškem sedlu pa je bilo 1944. leta prvo zasedanje Okrajne ljudske skupščine za Kobarško. Just Perat

Naši borci v zahodni Benečiji

Volk dlako menja — čudi nikoli

Italijanska diplomacija danes na vse načine hvali svojo, sedaj majhno, a »junaško« vojsko. Majhno zato, ker jim kot premagancem v vojni tako velevala mirovna pogodba, »junaško« pa najbrž zato, ker je v okupiranih deželah morila, rušila, in plenila. Vse kaže, da jih je spomin zapustil. Ze spet jih skomina po tujih deželah — saj bi se zadovoljili z nič manj in nič več kot z Dalmacijo, Istro, Slovenskim Primorjem in Črno goro. Njihovi prebujajoči se osvajaški politiki je na poti in jo močno ovira mirovna pogodba, ki določa med drugim omejeno število vojakov, vojnih ladij in težkega orožja. Prepoveduje tudi oživiljanje fašizma in določa meje, kot jih ima Italija sedaj. To vse ovira prebujajoči se fašizem, italijansko vlado in tudi veliko večino strank, ki skušajo speljati italijansko ljudstvo in delavstvo v zmoto. Sedanje revščine in mazadujočega gospodarstva, in odtod vedno večje brezposelnosti, mi kriva italijanska vlada — glejte, tako se glasi njihova himavska pesem! — temveč mirovna pogodba, majhen življenjski prostor. In še napihujejo: mi smo od vekov go-

spodarji, naš imperij je star na tisoče let.

Odtod tudi njihov trud, da bi »proslavili« svojo vojsko žalostnega spomina in še žalostnejšega konca. Zato se napihujejo kot žaba, — ki je hotela biti velika kot vol, — da bi v atlantskem paktu prikazali svojo vojsko kot zelo pomemben činitelj evropske obrambe. Zato silijo k spremembi mirovne pogodbe. In ker je v Evropi Jugoslovanska ljudska armada najbolj trden branik miru, Armada, ki je že pokazala, kako se tolče fašistične osvajalce, zato je naša Armada italijanskim grabežem trn v peti. Zato jo skušajo klevetati, čeprav so ji tolikokrat pokazali svoje pete in podplate.

Italijanski časopisi (kot na primer: »Il Corriere della Sera«, »Messagero Veneto«, »Giornale di Trieste«, »Oggi« in drugi) »globokoumno modrujejo« o današnji italijanski vojski, o načinu, kako naj se evropska obramba okrepi in koliko naj k tej obrambi doprinese italijanska vojska. Pri pisanju se poslužujejo samohvale, preobračajo zgodovinske resnice, pri vsem tem pa se na vse načine trudijo, da bi

Današnji italijanski politiki, ki hvalijo svojo »junaško in slavno« vojsko, naj raje govorijo o njenih zločinih, pobojih ropih in požigih! Na sliki: italijanski požigalci na Blokah

spravili v slabo luč Jugoslovansko ljudsko armado. Vse seveda samo zato, da bi — ikakor je že njihova navada — čim več pri-mečitali.

V člankih »dokazujejo«, kako je Jugoslovanska ljudska armada »zanič«. Današnji italijanski »strategi«, generali in drugi gospodje, ki so jih polna tri leta dobivali po grbi prav od jugoslovanske »zanič« Armade, pa celo trdijo, da jugoslovanskih divizij sploh ni; v kolikor pa že so, da bi bile sposobne samo za »gverilske akcije«. In že so pozabili, da so naši partizani — gverilci — v svojih akcijah tolkli italijansko redno fašistično vojsko.

22 italijanskih divizij, do zob oboroženih z najmodernejšim orožjem in vojaško tehniko, ni moglo niti 1941. leta niti kasneje uničiti ali streti jugoslovanskih borcev za svobodo. Nasprotno! Jugoslovanski partizani, goloroki in bosonogi, so italijanskim črnosrajčnikom in kraljevskim divizijam zadajali uničujoče udarce. Samo v »Ljubljanski pokrajini« je bilo dučejevih vojakov za časa III. ofenzive 80.000; na štiri prebivalce en fašistični vojak. Mar je bila še kje druge na svetu tolikšna okupacijska vojska? To je le majhen dokaz »junaštva« italijanske vojske, ki je štela 8 milijonov bajonetov, a je — kot napadelec in imperalist! — doživela — popoln poraz. Pa naj o svojem »junaštvu«

Po opravljenih zločinih še slika pod križem. Vatikan take krvave »pobožnosti« še do danes ni obsodil!

Ko so jugoslovanski partizani osvobodili Trst, so Tržičani priredili mogočne manifestacije osvoboditeljem

govore raje italijanski vojaki sami oziroma njihova pisma.

»... v teh dneh smo preživeli v Jugoslaviji žalostne ure. Slabše je bilo kot na fronti. Tu je revolucija in jih več umre kot na fronti. Upamo, da je najslabše že za nami...« (Piše vojak 7. alpinskega polka vojaku v Št. Petru na Krasu; vojaško cenzurno poročilo št. 309).

Italijanska okupacijska vojska je nato izdala podrobne načrte za uničenje partizanov.

»... v teh gorah se bijemo. Partizani, nahujskani od sedaj umirajočega boljševizma, skušajo s sabotажami, pokoli in ropi vplivati na nas. Mi jih bomo razbili in uničili. Naše divizije jih bodo zapodile preko Dinarskih Alp, jih pognale v hribe, ter pozimi, ko bodo prišli v dolino, da si poiščejo hrano, uničili. Tukajšnje ljudstvo nas slabo gleda, zanje smo zasovražni simbol iz Rima, toda uredili si bomo vse po legijskem načinu...« (Piše vojak Mario, poroča cenzor Giorni v tedenskem poročilu 23. X. 1941.)

Naslednje mesece italijanske okupacije pa so vojaki med drugim takole pisali:

»Jaz se v ničemer nisem razodel, da Ti ne bi zastoj povzročil bolečin. Toda priznam Ti, da sem zgolj na čudežen način še živ in zdrav. Pomisli samo, da nas je od čete, ki je štela 30. novembra 1941. leta 250 ljudi, ostalo le še 16. Če bi Ti hotel povedati, kako je bilo, bi potreboval

celo knjigo...« (Piše vojak 13. alpinskega bataljona vojaku 9. polka v Gorico; vojaško cenzurno poročilo št. 374.)

»...tega meseca smo vzdržali krvavo borbo s komunističnimi partizanskimi oddelki. Po šesturni nezaslišani borbi z daleč močnejšimi silami smo jih uspeli odbiti. Ni manjkalo mrtvih. Kakor vidiš, nismo v zaledju fronte, ampak smo njen aktivni del...« (Piše vojak 8. čete II. GRT Bers., vojaku v Gorico; cenzurno poročilo št. 374.)

»... doma ne povej nikomur, da se nas je 30 spopadlo z 200 civilisti in da je bil pri tem ubit eden, sedem pa ranjenih. Povem Ti, da je to ljudstvo divje in da le še v Rusiji imamo sovražnika

na vseh straneh. Upamo, da bomo mogli odnesti domov vsaj kože...« (Piše vojak iz garnizona Novi, Dalmacija, vojaku v Gorico; cenzurno poročilo št. 374).

»...pošiljam Ti slabo vest, ki me je hudo prizadela. Preteklo noč so partizani obkolili 10 vojakov pod komando poročnika Campanelle Vita. On, ubožec, je mrtov, drugi ranjeni in ubiti. Jutri bodo pokopani. Ne moreš si misliti, koliko mi je žal, da sem slišal to vest. Bojim se, da je to še en znak mojega sigurnega konca. Bili smo trije prijatelji: Scapalliti, Campanella in jaz. Dva sta mrtva, sedaj je vrsta na meni...« Pismo poročnika iz Iettika-e. (Opomba uredništva: verjetno iz Ježice — Ljubljana) nekemu civilistu v Italijo; vojaško cenzurno poročilo št. 379.

13. julija se je črnogorski narod kot en mož, pod vodstvom Komunistične partije, uprl italijanskim okupatorjem. Italijanski fašisti so bili brez moči, saj so razen dveh ali treh garnizонов bili vsi v partizanskih rokah. Črnogorski odredi pa so tedaj zajeli na tisoče Italijanov. Pa poslušajmo, kako Italijani opisujejo črnogorsko vstajo...

»...sedaj dobivamo po pet lir na dan, ker je tu vojna. Pred nekaj dnevi je bilo med vojaki in civilisti kakih 60 mrtvih ter 4 oficirji...« (Pismo vojaka 9. artilerijskega polka; vojaško vojno cenzurno poročilo št. 288, v Gorici dne 25. julija 1941.)

Fašistična družina, kot jo vidimo na sliki (Mokronog na Dolenjskem), je po opravljenih »junaških« zločinih našla »odpuščanje« pri duhovnem gospodu...

»... da boš tudi Ti vedel, kaj se je dogodilo v Podgorici... Ko smo bili peti dan na poti, nas je ta svojat napadla. Naša sreča je bila, da se je to jutro pokvaril stroj, ki nas je spremljal, in smo zato odpotovali z zamudo. Skratka: bila je nesreča... Isti večer smo bili napadeni znova. Naslednji dan smo zasedli obrambne položaje tudi mi ter se zoperstavljali 4 dni, ne da bi kaj jedli. 20. VII. 1941 zvečer smo se morali predati in oddati orožje. Potem, ko smo bili 17 dni v ujetništvu, so prišli naši bratje in nas osvobodili. Vedi, da je v nekaj dneh prišlo nam v pomoč 6 do 7 divizij, toda sedaj plačujejo (uporniki), drago...« (Piše vojak 93. peh. polka bersaljeru v Vipavo; vojaško cenzurno poročilo št. 317.)

Navedli smo le nekaj takih odlomkov iz izvirnih pisem italijanskih vojakov iz leta 1941, ko se je oborožena vstaja jugoslovanskih narodov komaj začela. Takih in podobnih »ilustracij« o junaštvu italijanske vojske bi seveda navedli lahko še več, saj jih

v Muzeju narodne osvoboditve v Ljubljani ni malo.

In vsi italijanski gospodje, ki dandanes govorijo in lažejo o Jugoslovanski ljudski armadi, ki je po njihovem »zanič«, naj se raje zamislijo v številna »junaštva« njihove vojske iz bližnje preteklosti, ki je izvršila nad našimi ljudmi toliko in toliko zločinov. In te dokazuje naj raje italijanski gospodje predložijo tistim, pri katerih — toda na račun drugih! — hočejo spet nekaj primeštariti! Naj bodo pametni — jim svetujemo mi! Kajti sicer bo italijansko ljudstvo spet topovska hrana, česar pa slavni italijanski generali — de Gasperijeva vlada — sedanjo protiljudsko politiko ni vredna. Za nas Jugoslovane in za našo Armado nikar ne skrbite! Zanj skrbimo mi vsi! In če bo kazala potreba — mi si tega nikakor ne želimo — bomo znali po napadalcu udariti, kakor se to spodobi! To je naša, ljudska in državna diplomacija, na katero naj gospodje v Rimu nikar ne pozabijo, sicer se bodo uračunali v svojo škodo!

Otok Rab — interniranci grade v taborišču trg, katerega so kasneje imenovali »trg lakote«

Vrsta se je hitro krajšala, saj je bil zdravnik zelo kratek pri »ugotavljanju« bolezni. Že okrog 20 jih je pregledal, pa ni bil nihče med njimi tako srečen, da bi ga spoznal za bolnega in mu dovolil sprejem v ambulanto. Tine je skoraj izgubil upanje.

Na vrsto je prišel bolnik, ki je tožil, da je zaprt. Že 14 dni ne gre blato od njega, je tarnal. Zdravnik je zamahnil z roko in se široko zarežal:

»To mi nič hudega. Kar napni se, pa bo dobro. Vial!«

Naslednji bolnik je tarnal, da ima hudo drisko. Ni mu do tega, da bi ga sprejeli v ambulanto, je dejal zdravniku, ampak prosi le za zdravilne praške. Zdravnik se je spet zarežal:

»Najbrž ti je škodila mineštra, ker je zabeljena z oljem. Se boš že navadil! Vial!«

Potem je prišel na vrsto mlad fant, ki je imel ves obraz pokrit s čudnimi, voščenorumenimi hrastami. Zdravnik je vzel iz torbe steklenico rjave tekočine, namočil z njo kos obveze, zgrabil bolnika za glavo in ga začel drgniti po obrazu. Bolnik je zarjul od bolečine in poskočil, ko da bi ga pičil gad.

»Viso di majale (Svinjski obraz),« je zavpil zdravnik in ga sunil s škornjem v zadnjico. Vial!«

In tako je šlo naprej, dokler ni prišel na vrsto fant, ki je stal zraven Tine. Dekle pri mizi se je tedaj nagnilo k zdravniku in mu nekaj zašepetalo na uho. Zdravnik je pokimal, premeril fanta z očmi in dejal: »Bene«. To je pomenilo, da je fant sprejet v ambulanto.

Na vrsti je bil Tine. Naredil je kar moč žalosten obraz in pokazal s prstom »bolno« nogo. Potem je proseče uprl oči v črno-

France Šušteršič:

Bilo je na otoku

(Nadaljevanje)

Ko je ob štirih popoldne prišel v taborišče »dottore« in se vsedel na »trgu lakote« za mizo, ki so mu jo od nekod prinesli, se je v vrsto pred njim vrnil tudi Tine. Opiral se je na palico ker je »šepal«.

Stal je zraven visokega, suhega fanta, ki ga je govorica izdajala,

da je doma iz Gorskega Kotarja. Ko ga je vprašal, kaj mu je, je dejal, da ne ve. Sicer pa se za Tine ni dosti zmenil. Nепrestano je gledal v dekle, ki je sedelo zraven zdravnika in pisalo nekaj na list. Tudi ona ga je kdaj pa kdaj pogledala, in Tinetu se je zdelo, da sta si celo pomežiknila.

Z električnimi žarometi in strojničnimi gnezdi je bilo taborišče internancev na otoku Rabu »zavarovano« pred vsakim presenečenjem...

Bolezen in lakota nista prizanesli tudi nedolžnim otrokom, ki so jih Italijani internirali na otoku Rabu

lasko in zamrmral: »Še zame posete!«

Deklica se je nasmehnila in pogledala zdravnika. Le-ta je vstal, prijel Tineta za stopalo in ga začel premikati. Tine je zajechal, nakar je »doktor« naredil sila učen obraz in dejal: »Bene.«

Tako je bil Tine sprejet v ambulantno. Razen njega in njegovega suhega soseda je bilo sprejetih le še nekaj starcev, ki so komaj stali na nogah.

Zvečer je dobil v ambulantni polno skodelo »minestre«, ki se je od tiste v taborišču razlikovala samo v tem, da je bila gosta. Tako je po dolgem času spet lahko dejal, da mu ne kruli po trebuhu. Kar zadovoljen bi bil, da se ni po večerji zgodilo nekaj, kar mu je kakor težka mōra leglo na dušo.

Ko je šel na hodnik je zagledal v kotu črnolaso deklenco in fanta, ki je bil na njeno prošnjo sprejet v ambulantno. Videl je, kako je deklica privleklo izpod predpasnika majhen bel zavitek in ga ponudilo fantu. Le-ta pa je stal molče pred njo, kakor da ne vidi belega zavitka, stal je in gledal v njene oči, kakor da hoče prodreti v najgloblji kotiček njenega srca. Deklica je za hip sklonila glavo, potem se je ozrla nekam skozi okno in začela nestrpno prestopati.

»Na, vzemi,« je dejala s tihim, čudno boječim glasom.

Stisnila mu je zavitek za suknjič, on pa je še vedno stal in jo gledal brez besede. Vedela je,

kaj išče v njenih očeh. Vedela je, da pričakuje od nje odgovor na vprašanje, ki ga je mučilo vse dni in noči, odkar je v spremstvu brbljavega stražarja odšla v ambulantno. Ni se upirala, čeprav ji je prve dni misel na ambulantno zoprna, čeprav sta se s fantom vsak večer sprehajala ob bodeči žici in sanjala o domu, o vrnitvi. Odšla je iz taborišča z negotovimi koraki, ne da bi ga prej poiskala in mu povedala, ne da bi se poslovila od njega. Odšla je, ker je bila lačna...

Odšla je, in odtlej je fant vsak večer strmел proti beli hiši na bregu, od koder mu je prinašal veter na uho zvonke glasove ženskega smeha in živahno laško govorico. Hodil je po taborišču ka-

kor senca; čedalje trudnejši so bili njegovi koraki in čedalje temnejše v daljavo zasajene oči.

»Ali vas res obiskujejo oficirji?«

Zdrznula se je in zardela. Stala je pred njim kakor pred sodnikom, ki vidi veliko krivdo v njenih očeh, čeprav je bila ta krivda le navidezna v primeri z zločinom tistih, ki jim je bila vsak hip na jeziku beseda velike pravičnosti. Kaj je ta velika rimska »pravičnost« namenila ljudem v taborišču, je bilo vsak dan bolj očitno: živé maj na vlažni zemlji pod šotori, živé maj kakor živina, dokler ne bodo drug za drugim poginili od gladi; umro maj zato, da bo na njihovi zemlji prostor za sinove velike Italije; umre maj ves ta prekleti narod, ki je že toliko stoletij na poti rimskemu valu...

Fant je nepremično stal pred dekletom in čakal na odgovor. Končno je deklica le dvignila glavo in ga pogledala z globokimi, očitajočimi očmi.

»Ali še zdaj ne veš, zakaj sem prišla sem? Zato, ker sem bila lačna... Zato ker hočem ohraniti življenje sebi in tebi...«

Fant je globoko vzdihnil in oči so se mu zablistale v čudnem ognju. Hotel je nekaj ziniti, toda beseda mu je obtičala v grlu.

Na stopnicah so zaropotali koraki.

»Pojdi z menoj,« ji je hlastno dejal in jo zgrabil za roko. »Pojdi z menoj... proč od tod, mazaj v taborišče! Pojdi...!«

»Pusti me! Poglej, kdo prihaja...«

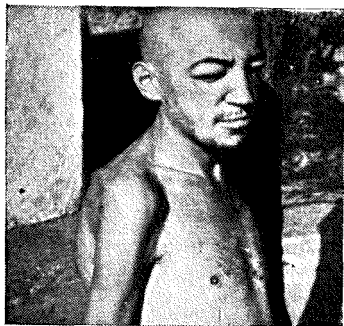

Še pri razdeljevanju »hrane« na otoku Rabu so se bali Italijani internirancev

Pred njima je stal visok tenente. Levo roko je imel uprto v bok, z desno pa se je igral z bičem, ki ga je imel pripetega za pasom.

Time, ki je doslej molče stal pri oknu, je naglo izginil v bolniško sobo.

Tenente se je deklici sladko nasmehnil in ji velel, naj se odstrani s hodnika. Tedaj pa jo je fant znova prijel za roko in proseče uprl vanjo svoje oči. »Pojdi z menoj...!«

Bolezni, lakota in trpljenje na otoku Rabu — vse to so bile metode italijanskih fašistov za uničenje internirancev

Oficir se je zganičil in zardel; na licih mu je zaigral surov, prezirljiv nasmeh. Iz ust mu je silnilo nekaj ogabnih psovok, hkrati pa je zgrabil za bič in zamahnil; »Viat!«

Fant se je opetel in izginil za vrati bolniške sobe.

Na hodniku pa je stala deklica in vroče solze so ji vrele iz oči. Tiho je ihtela, ne da bi se zmenila za oficirja, ki jo je božal po črnih laseh in ji govoril sladke besede na uho...

☆

Ko se je Time čez dva dni vrnil v taborišče, je bilo tam bolj živahno kakor po navadi. Oficirji so bili zbrani pred barako dežurnega oficirja, kakor da nekoga pričakujejo. Vojaki so hodili z naglimi koraki od šotora do šotora in ukazovali, naj uredi šotore in počistijo pred njimi, potem pa naj se vsi zberejo na »trgu lakote«.

Kaj neki se pripravlja?

Ko je bilo vse očiščeno, so zvedeli za skrivnost: obiskal jih bo senjski škof, ki je po rodu Slovenec.

V taborišču je završalo, kakor da bi kdo dregnil v mravljnišče.

Vse, kar leze in gre, je bilo na nogah. Na mnogih obrazih, zlasti na obrazih starcev in žena, je zasijalo upanje. Celo kruljavci in bolniki so se dvignili in hiteli na »trg lakote«. Če jih bo škof videl — so govorili — bo gotovo posredoval pri komandi, da jih bo spustila domov. Saj so vendar nedolžni, saj komaj stoje na nogah. In otroci, kaj neki so zagrešili, da morajo tukaj stradati in umirati? — Tudi med mlajšimi jih je bilo mnogo, ki so menili, da jim bo škof pomagal iz bede in trpljenja. Čemu bi sicer hodil v taborišče? — Največ pa je bilo tistih, ki so zmajevali z glavami

in si mislo nič dobrega obetali. Predobro jim je bilo v spominu, kako so jim doma pridigali duhovniki o pokorščini, kako so se slinili okrog fašističnih oficirjev in govorili o »tistih nekaj razbojnikih« v gozdu, ki jih je treba poloviti in postreliti, da bo potem mir v deželi. Predobro jim je bilo v spominu, da se nihče izmed duhovnikov ni zmenil za jok mater in otrok, ko so jih okupatorji raztrgane in lačne gonili na kamione in jih vozili v internacijo. Kaj naj torej pričakujejo od škofa? Gotovo prihaja zato, da jim bo pridigal o molitvi in pokorščini (Se nadaljuje)

Intermezzi

Nekaj časa sem bil šef za kulturo in propagando pri samitnem oddelku glavnega štaba. To je pomenilo urejevati »Partizanski zdravstveni vestnik«, oskrbovati z literaturo bolnišnice po Sloveniji, pomagati pri programih za mitinge po bolnišnicah, skratka — »romati od bolnišnice do bolnišnice. Tako imenitnih mitingov kot smo jih napravili med ranjenci, ob sodelovanju njih samih ter zdravniškega in bolničarskega osebja, ni bilo kar največ drugod med partizani. Kot pravljica bi se bralo, če bi opisal na primer orlovsko gnezdo medicinke Juge tam med pečinami na enem izmed najvišjih roških vrhov. Juga je imela izoblikovan estetski okus in program njenega mitinga bi se tako po vsebini kot po obliki lahko meril s kakim elitnim večerom Mollèrove dobe. Le koliko truda je bilo treba za »elegantne« kostume s tako bormimi sredstvi! Pa doživetje, s katerim so nastopali tako tragiki kot humoristi, in doživetje, s katerim so spremljali ranjenci igro, in pa zakuska, ki jo je potem priredila Juga, kot bi bili v kakem ljubkem salonu in ne med divjimi pečinami s pragozdnimi drevesi med seboj in s prepadom tik onkraj bolnišnice, na dnu katerega so ležali kupi kosti obranih konj in volov! Dam hoda je bilo od moje postojanke do Juginega gnezda.

Prav nič se nisem zlagal, ko sem v neki noveli omenil, da je zdravnik Štrancar igral Beethov-

na na svoji postojanki Vinici. Štrancar je še živ, pa ga prosite, naj vam zaigra na violino. Kar škoda se vam bo zdelo, da je šel za zdravnika namesto na oder! Kaka škoda, da ni bilo mogoče filmati mitinga v Rodinah! Kako lep spomin bi bil to na partizanske čase! Nikar ne zamerite, da hvalim stvari, pri katerih sem sodeloval vsaj deloma tudi sam, saj veste, da se »dobro blago samo hvali«. V tem intermezzu pa sem sklenil omeniti predvsem — Beceleta.

Marsikdo, ki čita te vrstice, gotovo pozna Beceleta. Ne bom popisoval njegovih raznih hrabrih dejanj v borbah samih. Omenjam pa, da je on tisti, na katerega ramenih je ležal levji del napora za zgraditev nekaterih bolnišnic. V pravi zimi, na primer, se je Becele, vedno nasmejan in dobrosrčen, naselil v neporušeni ledenomrzli cerkvi v popolnoma razdejani Ponikvi in takoj se je začelo nepopisno garanje, ko je bilo treba v najkrajšem času napraviti nekaj barak. To je pomenilo stotine in stotine potov, dolgih potov za gradivom, pomenilo je garati kljub mrazu skoraj noč in dan. Becele pa se ni bal drugega kot samo tega, da bi morebiti ne bil Igor povsem zadovoljen z njegovim delom. V času, ki bi se zdel Jacku Londonu nemogoč, je zgradil s svojimi fanti postojanko, zakonspirirano tako, da je nisi zagledal, dokler nisi butnil z nosom vanjo.

Pa sem čul, da je bil nekoč

Becela pred vojno nekaj časa pri cirkusu. Zato sem ga takoj »mobiliziral« za mitinge na Planini. Postal je prava senzacija za invalide in rekonvalescente. S klavirjem si je pustil razbijati skale, ki si jih je položil na prsi ali na glavo; prava atrakcija pa je bila njegova igra z noži. V cirkusu je običajno ta igra prevara, trik! Deska, ob kateri stoji oseba, ki jo obmetavajo z noži, je nekaj pedi debela in votla. V votlini tiče na prožnih peresih nož ob nožu. Pred vsakim je gumb, na katerega pritiska oseba v hipu, ko metalec nožev zagradi za nož v svojem zaboju in ga na videz le zažene proti deski. V istem hipu skoči nož iz votle deske, medtem ko metalec bliskoma položi svoj nož nazaj v zaboj. Vse to se ponavlja, dokler ni oseba pred desko obdana z noži krog in krog. Gledalci te prevare ne opazijo, kajti vselej, kadar metalec zamahne z roko, šinejo pogledi vseh na desko.

Becela pa je prav zares metal nože! Deska je bila običajna deska, pred katero so je postavili partizan, nakar so se zapicili noži — Becela jih je imel samo šest — na vsako stran partizanove glave, pod vsako pazduho in na vsako stran trebuha. Nihče ni menda žel na mitingih takega aplavza kot Becela. Partizan za partizanom je poizkušal pred njim izmeriti svojo hladnokrvnost. Becela je bil pri tej igri srečen in vesel kot otrok in stvar bi se morda vlekla kar naprej, če...

Pa je prišel k meni funkcionar glavnega odseka za kulturo in propagando pri glavnem štabu in me vljudno opozoril, da ne gre, da bi se šli cirkus na mitingih. Treba je bilo ubogati.

»Becela, odslej si ne smeš več pustiti razbijati skal na glavi in na prsih, ne smeš več obmetavati tovarišev z noži,« sem mu rekel.

Becela je uprl svoje velike plache otroškodrobne oči vame, potem pa je sklonil glavo in ni nič odgovoril.

☆

Na vratih ambulante na Paki se je pojavilo ljubko, a zelo shujšano bitje. Planil sem mu naproti, ga odpeljal v sobo in ga posadil na stol. Lepo bitje mi je potožilo, da se čuti zelo bolno. Skrbno sem preiskal pljuča: nič, srce: zdravo. Nato sem predpisal recept za svobodno mesto Črnomelj: »Prosim Vas, preskrbite

igralki Simičičevi nekoliko več hrane, če mogoče tudi nekaj mleka, sira itd.« Drugi dan sem se napolil še osebno v Črnomelj dopovedovat, da so igralci in igralka — kar se telesa tiče — prav tako bitja kot drugi ljudje in da ne morejo živeti od zgolj lepote besede in od samih recitacij, da bi bilo torej prav, če jim

dost, ko sem videl, s kakšnim veseljem in zagonom so se invalidi vrgli na petje ter vztrajali pri ure in ure trajajočih vajah. Poznal sem fante in vedel, da ni nikogar, ki bi zato pristopil k zboru, da bi se izognil borbam. Med belokranjsko hajko je invalidski pevski zbor med prvimi zasedel svojo postojanko in mirno čakal na

Ive Šubic: Tovariški razgovor

preskrbe malo boljše hrano kot doslej. Kot sem slišal, je ta intervencija precej zalegla...

☆

»Pojdij z menoj na Planino! S tistim tvojim invalidskim pevskim zborom ne bo nič!« mi je rekel Ante v Otovcu. In moral sem z njim nazaj na Planino.

To ni bilo tako lahko! Ante je jezdil precej živahnega konja, jaz pa sem poleg njega stopal peš. Vsi veste, kaj se pravi stopati peš poleg konja po strminah, ki jih ni konca ne kraja. Znoj je curkoma lil z mojega obraza. A ne samo zaradi strmin, ampak ker sem vedel, da z Antejem ni dobro češnje, zobati. Sam sem sicer nekajkrat sprožil misel, da bi se ustanovil invalidski pevski zbor, toda ta se je potem »porodil« čisto brez moje »krivde«. Nekoč, ko sem prišel na Planino, sem našel med invalidi Pahorja ob harmoniju. Zelo sem se začudil in zelo razveselil. Če le mogoče, sem prišel od časa do časa k vajam ter prisostvoval tudi »porodom« nekaterih Pahorjevih kompozicij. Zlasti me je navdajala velika ra-

spopad brez najmanjše panike, čeprav mi potem prišlo do spopada med njimi in sovražniki, ker so to opravile naše brigade tako temeljito, da je sovražnike za zmemom minilo veselje še riniti v Belo krajino.

Med potjo sem opisoval Anteu disciplino zbora, veliko upanje, ki ga imam sam vanj, itd. Ante je samo rekel: »Bomo videli.«

Niti Pahor niti invalidi niso vedeli, da »gre za kožo«. Vsi veselili, da jih je Ante obiskal, so se zbrali v tisti prostorni sobi, ki je bila sicer polna otrok in so odpeli pred Antejem pesem za pesmijo. Zaskrbljeno sem opazoval Antejev obraz; vedno bolj sem postajal prepričan, da bo rekel: »Ne!« Z grenkobo in žalostjo me je navdalo to, vendar sem sam delal vesel in brezskrben obraz. Ko so odpeli zadnjo pesem, je stopil Ante k meni, potem pa je rekel: »Bo!«

Malokdaj sem bil pri partizanih tako vesel kot tisti hip! Rekel je: »Bo!« In res je bilo. A ne samo po vsej naši domovini, ampak tudi v Pragi in Parizu.

Bogomir Magajna

Zbornik dokumentov o narodnoosvobodilni borbi

Ze dalj časa izhajajo v založbi Vojno-zgodovinskega instituta Jugoslovanske ljudske armade v Beogradu knjige o dokumentih iz narodnoosvobodilne vojne Jugoslavije, z naslovom: »Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov« (»Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda«).

Vsa zbirka dokumentov je razdeljena ločeno po republikah in na poseben del, ki bo obsegal dokumente Vrhovnega štaba narodnoosvobodilnih partizanskih odredov Jugoslavije. Vsak zvezek izhaja v zaporednih knjigah, neodvisno drug od drugega. Dokumente za vsako republiko in Vrhovni štab urejuje in objavlja Vojno-zgodovinski institut.

V posameznih knjigah so v dokaj širokem izboru objavljeni najvažnejši dokumenti in podatki o razvoju narodnoosvobodilne borbe, originalni partizanski, kvislinški in okupatorski dokumenti o akcijah, o razvoju vojaških enot iz narodnoosvobodilnega gibanja itd. v posameznih pokrajinah. Zborniki so sistematično urejeni, opremljeni z registri, s posmetki dokumentov in geografsko karto.

Doslej so izšle že te knjige: Zvezek (Tom) I. (Srbija): Prva knjiga (junij 1941 — december 1941). Zvezek (Tom) II.: Bilten Vrhovnega štaba NOV in POJ. Zvezek (Tom) III. (Črna gora): Prva knjiga (junij 1941 — januar 1942). Druga knjiga (februar

1942 — marec 1942). Tretja knjiga (april 1942 — junij 1942). Zvezek (Tom) IV. (Bosna in Hercegovina): Prva knjiga (junij 1941 — sept. 1941). Druga knjiga

(sept. 1941 — dec. 1941). Zvezek (Tom) V. (Hrvatska): Prva knjiga (oktober 1941 — april 1942). Zvezek (Tom) VII. (Makedonija): Prva knjiga (julij 1941 — september 1943).

Prva knjiga VI. zvezka »Zbornika« (v srbohrvaščini) z dokumenti o narodnoosvobodilni borbi

Dokumenti našega časa

Znano jugoslovansko filmsko podjetje »Jadrani-film« je pred kratkim dokončalo nov dokumentaren film »Dokumenti našega časa«. Film je posvečen desetletnici oborožene ljudske vstaje. V filmu so na zanimiv in dokumentaren način prikazani dogodki pred prvo svetovno vojno, čas narodnoosvobodilne borbe in osvoboditev.

Naslovna stran knjige: »Kratek tečaj za partizanske poveljnike«

ŽIVLJENJE IN DELO NAŠIH ORGANIZACIJ

Sklep, ki še vedno ni uresničen

Že nekajkrat smo v naši reviji razpravljali o sprejemanju novih članov v organizacijo Zveze borcev ter o napakah in pomanjkljivostih pri tem delu. Če danes znova spregovorimo nekaj besed o tem in vse podkrepimo še z nekaj številkami, bomo upravičeno lahko rekli, da na splošno vse organizacije Zveze borcev NOV Slovenije še do danes niso popolnoma opravile te svoje naloge. In če, končno rečemo, da so slabi uspehi pri sprejemanju novih članov sedaj predvsem malomarnost in znake slabega političnega dela med članstvom, misimo s tem prav nikogar užaliti.

Že do 15. januarja letos bi morali sprejeti v članstvo Zveze borcev NOV Slovenije prav vse, ki imajo za to določene pogoje. Ker niti do tega določenega da-

tuma v vseh okrajih svoje naloge niso opravili, je bil čas za sprejemanje podaljšan. A tudi uspeh podaljšane roka za sprejemanje nam ni dal takih uspehov, s katerimi bi bili lahko zadovoljni. Obratno! Še danes, v mesecu maju, lahko zatrjujemo, da še niti v enem okraju niso sprejeli v članstvo Zveze borcev vseh tistih, ki imajo pogoje za sprejem!

Ne bomo znova govorili o tem, kdo lahko postane član Zveze borcev niti o tem, zakaj je potrebno, da postane naš član vsakdo, ki je sodeloval v narodno-osvobodilni borbi. Tokrat si raje oglejmo številke, ki nam bodo najbolj nazorno povedale, kako so v posameznih okrajih delali pri sprejemanju novih članov. V letošnjih prvih treh mesecih (januarja, februarja in marca) so

sprejeli novih članov v okraju: Celje-mesto 100, Celje-okolica 907, Kranj-okolica 1127, Krško 199, Kočevje 38, Ljubljana-mesto 351, Maribor-mesto 400, Maribor-okolica 99, Novo mesto 485, Ptuj 506, Radovljica 224, Slovenj Gradec 355, Šoštanj 720, Trbovlje 578 in Sežana 133. Skupaj je bilo torej v letošnjem letu do konca meseca marca sprejetih 6222 novih članov Zveze borcev. O tem delu pa manjkajo poročila o novo sprejetih članov še iz okrajev: Črnomelj, Gorica, Ljubljana okolica, Ljutomer, Murska Sobota, Postojna in Tolmin. Omenjeni okraji (med katerimi je gotovo najslabši Črnomelj), namreč sploh niso poslali poročil o sprejemanju novih članov, čeprav bi jih morali poslati vsak mesec. Nepravilno pa bi spet bilo, če bi samo zatrjevali, da so najslabše opravili delo v vseh tistih okrajih, iz katerih ni poročil. Tudi nekateri okraji, ki so sicer poslali poročila o novo sprejetih članih, se s sprejemanjem resda ne morejo pohvaliti. Med temi je vsekakor kočevski okraj, kejer so v vseh treh mesecih sprejeli komaj 38 novih članov. Če v kočevskem okraju mislijo, da so dobro opravili nalogo s sprejemom samo 38 novih članov, pa niso enakega mišljenja tisti, ki poznajo kočevski okraj iz NOB! Podobno je tudi s Sežano, Mariborom-okolico, itd. Vsekakor pa je med najslabšimi črnomeljski okraj, kejer ne samo, da niso niti sprejemanju novih članov posvetili največje pozornosti, temveč zelo šepa tudi njihovo ostalo delo s področja organizacije Zveze borcev. Oglejmo si samo sledeči primer: za sledeče pratizanske družine, ki so socialno ogrožene (Frančiška Grdešič, Dragatuš, Katarina Skušek, Črnomelj, Rozalija Torbar, Breznik in Katarina Črnugelj) bi moral okrajni odbor poslati samo točne njihove naslove že v mesecu januarju, da bi le-te dobile lahko že meseca februarja podporo iz Ljubljane. Ker pa okrajni odbor ni kljub večkratnim opozorilom poslal njihovih naslovov, omenjene družine še do 12. maja niso prejele denarne podpore.

Andrejevič-Kun: Na položaju

na ozemlju Slovenije, je že v tisku in bo izšla konec meseca maja. Ta knjiga bo izšla tudi v slovensčini, vendar nekoliko kasneje.

Knjige obsegajo 450—750 strani in so vezane v platno in polplatno. Cena knjigam je različna, od 100 do 350 dinarjev.

Knjige »Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov« toplo priporočamo vsem članom Zveze borcev, članom Združenja

rezervnih oficirjev in vsem, ki jim je pri srcu proučevanje in spoznavanje naše težke borbe za osvoboditev. Prav bi bilo, da te knjige nabavijo tudi naše čitalnice, šolske, a tudi knjižnice drugih društvenih organizacij.

Knjige lahko kupite ali naročite (razen prve knjige prvega zvezka) v vseh knjigarnah ali pa na naslov: »Vojno-zgodovinski institut JLA (za »Zbornik«), Beograd, Severni bulevar št. 1«.

Še vedno je osnovna naloga organizacij Zveze borcev — sprejemanje novih članov. Ne gre pravzaprav zgolj za čas, do kdaj mora biti zaključeno sprejemanje, čeprav je tudi čas določen in važen, temveč za to, da sprejemno v našo organizacijo vse tiste, ki imajo pogoje in končno, kot lahko preprosto rečemo, organizacijo zapremo. Naj ob koncu ponovimo še to, kar smo rekli že v letošnji drugi številki naše revije: križda, če ne bodo vključeni v našo organizacijo vsi tisti, ki imajo pogoje za sprejem, ne bo samo na odborih organizacij Zveze borcev, temveč tudi na vseh tistih članih, ki so zadolženi za to delo, pa sami ne pomagajo dovolj ali pa celo stoje ob strani. Vsekakor pa bodo križdo nosili tudi vsi tisti posamezniki, ki sicer imajo pogoje za sprejem v članstvo, pa se na najrazličnejše načine odtegujejo sprejemu.

Naj ob tej priložnosti spregovorimo še nekaj besed o pobiranju članarine! Z letošnjim letom je bila določena mesečna članarina na pet dinarjev, ki jo pobirajo organizacije vsak mesec. Od pobrane članarine (seveda, če jo poberejo 100 %, to je od vseh vpisanih članov!) ostane osnovni organizaciji 10 %, 40 % članarine odvedejo Okrajnemu odboru in 50 % Glavnemu odboru. Tudi s pobiranjem članarine letos ne moremo biti zadovoljni! Nekateri odbori se namreč pritožujejo, da nimajo dovolj finančnih sredstev za kritje stroškov, čeprav pri tem popolnoma ali največkrat sploh pozabljajo, da je prav članarina važen vir za kritje stroškov. Ker pa le-te ne pobirajo, oz. jo ne dobivajo od organizacij, sami pa tudi ostreje ne nastopijo za pobiranje članarine, je razumljivo zakaj povsod nimajo dovolj denarja za kritje stroškov.

Številčni podatki o pobrani članarini v letošnjem prvem trimesečju (za januar, februar in marec), nam to najzgovorneje povedo. Iz Crnomlja, Tolmina in Trbovelj sploh niso poslali poročil o pobrani članarini. Med najslabšimi pri pobiranju članarine pa so (številke povedo, koliko so nabrali članarine v prvih treh mesecih): Kranj okolica 2836 din, Krško 5010 din, Celje-okolica 4640 din, Ptuj 2422 din in Gorica 9964 din. Pohvaliti pa je novomeški in slovenjegraški okraj, kjer so pobrali sorazmerno največ članarine.

Na podeželju je treba oživeti partizanske tradicije

Na letni skupščini Zveze borcev za Ljutomersko-radgonski okraj so kritično ocenili lansko delo v osnovnih organizacijah ter se pogovorili o neposrednih nalogah.

Sekretarja Zveze obeh okrajev sta se v poročilih dotaknila slabosti v delu okrajnih vodstev, naglašujoč, da so se voljeni člani okrajnih odborov preveč zanašali na sekretarja ter zaradi tega zanemarjali zaupane jim dolžnosti. V Ljutomeru, kakor v Radgoni, so bili primeri, da se nekateri odborniki niso udeleževali sej okrajnih vodstev, n. pr. Alojz Škrget iz Ledineka, nekateri pa so se posvetovali in sprejemali naloge, vendar le-teh niso prenesli med člane v krajevnih Zvezah. Zaradi malomarnosti posameznikov tudi uspehi niso bili najboljši. V Ljutomerskem okraju se je nekaj

ljudi vrnilo v vrste bivših borcev, očitno z namenom, da bi zadovoljili svojim ambicijam, ali pa s svojim sovražnim delovanjem rahljali enotnost in borbenost v organizaciji. Na Razkrižju, kjer so se zaradi mlačnega dela krajevnega vodstva nekateri člani odločili izstopiti iz kmečke delovne zadruge, je »vedril« v Zvezi tovariš, ki se je z napačnimi podatki celo dokopal do mesta v okrajnem vodstvu. Ni čuda, če se je v domačem kraju sramoval nositi značko partizanskega borca. Tudi kler skuša vplivati na posamezne člane. Pri Tomažu se je poslužil bivšega sekretarja Petra Megle, v nadi, da bo po njem povzročil razdor med članstvom. Toda gospodom iz farovža to ni uspelo. Na letošnjih zborih so namreč borci prečistili svoje vrste.

Zbirajmo dokumente iz

Številni dokumenti iz narodnoosvobodilne borbe — fotografije, beležnice, zapiski, pisma, sezname, brošure, časopisi, lepaki, listki, načrti, predmeti padlih tovarišev, orožje, itd. — po končani vojni še vedno niso shranjeni tam, kjer bi zaradi svoje zgodovinske vrednosti in dragocenosti morali biti: v muzejih. Bolj ali manj so sicer posa-

mezniki in organizacije Zveze borcev NOV Slovenije zbirale in zbrale v preteklih letih dokaj dokumentov o naši narodnoosvobodilni borbi. Odločno pa lahko zatrjujemo, da je vse doslej zbranega, shranjenega, ohranjenega in urejenega gradiva še vse premalo! Dokumentarnega gradiva pa je seveda na terenu, tako pri posameznikih kakor tudi pri organizacijah Zveze borcev, še precej.

Bivši borci so lani pomagali pri izvenarmadni vzgoji ljudstva. V okraju so priredili 4 večje manevre in pet partizanskih pohodov ter taborjenje, kjer je sodelovalo nad 5.000 ljudi. Posebno je uspel partizanski pohod na Kapelo. Na poti je bilo več bojev med napadalnimi skupinami in zasedami. Odrezali so se zlasti »jurišaci« in člani Ljudske tehnike na motornih vozilih. Na svečani proslavi so ob prisotnosti 800 zborovalcev proglasili naselje Kapelo za partizansko vas. V spomin na ustreljene talce, ki so se čisto zbirali na stanovanju Antona Stranščka, padlega borca, bodo v tej vasi vsako leto priredili 29. novembra spominsko proslavo. Borci so sodelovali v manevrih in pohodih. Izjema so le nekateri člani iz gornjega dela apaške kotline, ki se niso udeležili partizanskega pohoda na Kapelo.

V radgonskem okraju so pomagali vojaškim voditeljem pri političnem delu z obvezniki pred-

vojaške vzgoje, zlasti v času taborjenja. Taborcem mladincem so pripovedovali tudi spomine iz narodnoosvobodilnega boja. Slična predavanja so imeli tudi v 11 pionirskih oddelkih.

Lani je Zveza priredila 34 proslav ob praznovanju Dneva vstaje in Dneva Ljudske armade. Njeni člani pa so na podeželskih odrih uprizorili 10 iger. V radgonskem okraju so lani odkrili spominske plošče: Kerenčiču, Jurkoviču, A. Straniškiju in Talanyu, medtem ko so v Ljutomerskem okraju dosedaj postavili 4 spomenike ter vzdali 5 spominskih plošč.

Na področju obeh okrajev so podelili 246 odlikovanj zaslužnim borcem. Siromašnim članom in partizanskim sirotam pa je Zveza podarila nad 160 tisoč din podpore. Nekateri krajevne Zveze se niso dovolj zanimale za zbiranje zgodovinskih podatkov iz NOB, niti niso posilale tehničnih predlogov za odlikovanja zaslužnih borcev. To napako bodo popravili. Poskrbeli bodo, da bo vsak

član napisal svoje spomine iz NOB, katere bodo objavljali v reviji »Borec« ali pa v spominskih knjigah.

V radgonskem okraju so lani na pobudo članov ustanovili 8 strelskih družin. Z najbolj ugodnimi uspehi se lahko pohvali strelska družina v Apačah, ki ima nad 100 članov. Apaški strelci so se uveljavili tudi na okrajnem strelskem tekmovanju v Radgoni in meddružinskem tekmovanju z Ljutomerčani. V Ljutomerskem okraju se je lani odlikovala krajevna Zveza pri Tomažu, saj je v težkih pogojih organizirala kulturne prireditve, ustanovila strelsko družino s 85% tomaževske mladine in postavila spomenik padlim borcem. Vzornicam slede Zveze pri Miklavžu, v Radomerju, na Kogu, v Cerkljenjaku, Žepovcih, Stogovcih in v Lutvercih.

V razpravi je sodelovalo več delegatov. Tovariš iz Apač je poudaril, da je treba posvečati več pozornosti posameznim članom ter se zanimati, kako le-ti živijo. Člani Zveze naj bodo budni in zvesti čuvarji pridobitev NOB. Ne moremo si šteti v čast, da nas nasprotniki čisto prehite in nam skušajo škodovati. V zadnjem času so »privlekli« na dan svoje kandidate za volitve v občinske odbore, prav zato, ker smo bili premalo budni. Tovariš Stogovec se je pomudil pri uspehih domače Zveze: borci so v šestmesečnem tekmovanju pomagali prebroditi krizo v kmečki delovni zadrugi ter so za ceno osebnih naporov dosegli, da so se razmere v njej znatno izboljšale. Delegatka iz Cvena je sporočila, da bodo v vasi postavili spomenik padlim borcem in je energično nastopila proti nasprotnikom zadružništva, ki so se vrinili v vodstvo domače zadruge. Njeno zahtevo: sovražnikom ne smemo dopustiti, da bi vladali v naših zadrukah, so delegati pozdravili s plaskanjem. V razpravi so še sodelovali borci s Koga, Križevca, Radenec, Podgorja in drugi.

Skupščina je naročila občinskim odborom Zveze borcev, da sestavijo delovne programe za letošnje leto. Novoizvoljeni odbor pa je sprejel obveznosti, da bo izdatneje pomagal osnovnim organizacijam ter posvetil vso pozornost izvenarmadni vzgoji prebivalstva.

narodnoosvobodilne borbe!

Naša dolžnost do naše preteklosti in do bodočnosti je, da čimprej zberemo in da ohranimo vse dragocene dokumente iz narodnoosvobodilne borbe! Prav iz teh dokumentov bodo lahko prav vsi razbrali vso veličino naše narodnoosvobodilne borbe, v vsej njeni širini in množičnosti! K zbiranju teh dokumentov pa so seveda poklicani ne

samo udeleženci narodnoosvobodilne borbe, temveč tudi organizacije Zveze borcev. Zato ob tej priliki vabimo vse člane ZB, da zbirajo zgodovinske dokumente iz NOB. Naše revija pa bo z veseljem sprejela tudi vsak prespevek in objavila vsako fotografijo. Obe fotografiji, ki ju objavljamo danes, prikazujeta taborjenje partizanske enote v Mrzli jami (Notranjska) v oktobrski ofenzivi 1943. leta.

Ustanovni kongres Združenja rezervnih oficirjev

Konec meseca aprila je bil v Beogradu ustanovni kongres Združenja rezervnih oficirjev Jugoslavije, kateremu je prisostvovalo 546 delegatov iz vseh krajev naše države.

Kongres je začel predsednik iniciativnega odbora, rezervni generalmajor Ljubodrag Djurić. V imenu delegatov je poslal pozdrave maršalu Titu ter pozdravil navzoče, med drugimi tudi člana Politbiroja CK KPJ in namestnika ministra za narodno obrambo Ivana Gošnjaka, generale JLA Kreačiča, Janjića, dr. Nikolića in Rukavino, zastopnike oblasti in množičnih organizacij. Kongres je z enominutnim molkom izkazal spoštovanje oficirjem, ki so padli v ljudski revoluciji. V imenu CK KPJ in Jugoslovanske ljudske armade je pozdravil kongres Ivan Gošnjak, v imenu Zveze borcev Mijalko Todorović, v imenu Vojsnih invalidov pa Josif Malović.

Referat o smotrih in nalogah Združenja je imel predsednik iniciativnega odbora Ljubodrag Djurić. V razpravi po referatu so govorili med drugimi tudi Jaka Avšič, Božidar Maslarić, Rade Kovačević, Ivan Majcen. Kongres je v nadaljevanju sprejel pravilnik Združenja, resolucijo o tekočih in splošnih nalogah Združenja ter resolucijo v zvezi z italijansko ureditveno gonjo za Trst. V resoluciji je med drugim rečeno, da obsojajo poizkuse za

rešitev tržaškega vprašanja brez sporazuma z Jugoslavijo. V pismu, ki so ga poslali delegati maršalu Titu, med drugim pravijo, »... da so v svoji organizaciji združeni rezervni oficirji vedno mobilizirani za obrambo svoje domovine in njene neodvisnosti«.

Za predsednika organizacije rezervnih oficirjev Jugoslavije je bil izvoljen rezervni generalmajor Ljubomir Djurić, za podpredsednike pa rezervni generalmajor Vuktor Avbelj, rezervni generalni polkovnik Večeslav Holjevac in rezervni generalmajor Vlado Segrt.

Po končanem kongresu je posebna delegacija obiskala maršala Tita. Maršal Tito se je delegaciji zahvalil za obisk in ob tej priložnosti razložil svoje poglede o dolžnostih rezervnih oficirjev.

Odlikovani borci v Trstu

V imenu Prezidija Ljudske skupščine FLRJ je vodja jugoslovanske gospodarske delegacije v Trstu, Jože Zemljak, izročil konec meseca aprila 240 odlikovanj bivšim slovenskim in italijanskim partizanom iz Trsta za njihovo hrabrost in postrtovanje med narodnoosvobodilno borbo v Slovenskem Primorju in Trstu. Ob tej priložnosti je Jože Zemljak poudaril med drugim, da je prav narodnoosvobodilna borba naj-

Ive Šubic: Zaseda

jasje pokazala, da je mogoče enakopravno in mirno bratsko sodelovanje med slovenskim in italijanskim ljudstvom na Tržaškem ozemlju. Za sprejeta odlikovanja in za priznanje se je v imenu bivših partizanov angloameriške cone STO zahvalil Anton Ukmarič, ki je tudi dejal, da se bivši tržaški partizani bore proti sedanjemu italijanskemu imperikalizmu in neofašizmu z enako odločnostjo, kakršno so pokazali že med narodnoosvobodilno borbo.

Partizansko postojanko Frato bodo obnovili

Med Brezovo rebrijo in Ajdovcem je stala pred vojno logarska koča. Že leta 1941 pa je postala ta koča pomembno zbirališče prvih dolenjskih partizanov in aktivistov. Ime Frata pa je tesno povezano tudi s pripravami za oboroženo vstajo na Dolenjskem. Tudi prve partizanske enote so šle preko Frate, zveza med partizanskimi enotami in zaledjem pa je prav tako potekala preko Frate. V začetku junija 1941 je bil v bližini koče na Frati prvi sestanek aktivistov novomeškega in trebanjskega okraja. Od tu je odšla prva oborožena partizanska skupina novembra 1941 v napad na Bučko in na Krško polje, istočasno ko je odšla tja tudi belokranjska četa s Tanče gore.

Trinajst mesecev je bila Frata na Dolenjskem najpomembnejše zbirališče partizanov. Že 1942. leta so prišli do Frate italijanski vojaki. Ker pa niso našli ničesar sumljivega — partizani so pravočasno vse poskrili — so jo pustili.

Andrejević-Kun: Juriš

Vendar so domači izdajalci znova ovajali Italijanom to postojanko, rekoč, da je to »partizansko gnezdo«. Zato je odredila italijanska komanda, da je treba Frato odkriti in jo uničiti. Dne 8. oktobra 1942 so Frato bombardirala letala, 20. oktobra pa so jo pod vodstvom belogardistov iz Ajdovca požgali.

Letos bodo začeli Frato obnavljati. Ker je Frata važna zgodovinska postojanka iz narodnoosvobodilne borbe, je predsedstvo vlade LR Slovenije odobrilo za obnovo Frate potreben kredit.

Spomenik v Mozirju

Organizacija Zveze borcev v Mozirju bo verjetno že do 22. julija letos odkrila v Mozirju spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja iz Mozirja, Lepe njive in Ljubije. Od 140 žrtev, kolikor jih je bilo med NOB, jih je bilo 73 v Mozirju.

Na podstavku spomenika, ki bo izdelan iz podpeškega marmora, bo dva in pol metra visok v bron ulit kip partizanke, ki s stisnjenimi pestmi predstavlja upor ljudstva. Spomenik bo stal v za to urejenem parku.

Kipar iz Ljubljane bo brezplačno izdelal spomenik. Vendar pa bodo stroški samo za gradivo znesli okoli 750.000 dinarjev. Zato je Zveza borcev pričela zbirati prostovoljne prispevke, s katerimi bodo krili stroške za spomenik.

V Litiji so določili krajevni praznik

Na občnem zboru organizacije Zveze borcev v Litiji so nedavno razpravljali tudi o določitvi krajevnega praznika. Člani Zveze borcev so sklenili, da bodo vsako leto 24. decembra proslavljali ta dan kot spomin na borbo, ki je bila 24. decembra 1941 med Nemci in partizani na Tisju pri Litiji. Tedaj je namreč več tisoč Nemcev napadlo partizansko enoto Franceta Rozmana. V tej borbi je padlo precej Nemcev, medtem ko so partizani izgubili le tri svoje borce. Zveza borcev pa je končno tudi predlagala, da bi v Tisju odkrili v spomin na to borbo, ki ni bila samo ena večjih borb v litijski okolici, temveč ena večjih borb sploh v Sloveniji leta 1941, spominsko ploščo.

Poznate objavljeno fotografijo?

Osrednji muzej dokumentov iz narodnoosvobodilne borbe (Muzej narodnoosvobodilne borbe v Ljubljani), hrani med drugimi zgodovinskimi dokumenti tudi številne fotografije. Žal pa je med fotografijami tudi precej takih, za katere ni nobenih pojasnil: kdaj in kje so bili

posnetki napravljeni, kdo je fotografiral, niti, kakšne in katere partizanske enote so fotografirane. Razumljivo je, da zato take fotografije nimajo prave dokumentarne vrednosti. — Danes objavljamo spet eno takih fotografij iz arhiva v muzeju, ki nima nobenega pojasnila. Kdor kaj več ve o njej, naj to sporoči Muzeju v Ljubljani.

Ne zanemarjajmo zgodovinske sekcije!

Zgodovinska sekcija pri Okrajnem odboru Zveze borcev v mariborsko-okoliškem okraju v lanskem letu ni dosegla takih uspehov, kot bi jih zaradi zgodovinskega gradiva lahko. Predvsem je neuspehov krivo nepravilno delo. Največjo krivdo pa nosi predvsem vodja zgodovinske sekcije, tovariš Jarnovič, ki se do meseca julija lani za delo te sekcije sploh ni zanimal.

Vendar pa je uspelo zgodovinski sekciji zbrati precej zgodovinskih fotografij iz NOB. Številne fotografije so prestikali, originale pa vrnila lastnikom. Prvega maja lani so ob pohodu na prizorišče junaške smrti Pohorskega bataljona priredili na Šumiku razstavo fotografij. To razstavo si je ogledalo tudi več svojcev padlih partizanov Pohorskega bataljona. Razstave so nadalje priredili še

na Duhu, v Šent Ilju, Ožbaltu, Martinu, Puščavi, Juriju ob Pesnici, Remšniku, Podveliki, Pragerskem ter v Zg. Polskavi.

Lani so v mariborsko-okoliškem okraju odkrili padlim borcev in žrtvam fašizma spominske plošče v Pesnici, Rušah, Bistrici pri Rušah, Ploderšnici (na hiši, kjer je bil ustanovni sestanek OF v tem kraju), na Klopnem vrhu, Martinu pri Vurbergu, Zg. Kungoti in Miklavžu. V Št. Ilju v Slovenskih goricah je bil odkrit spomenik, spomenik v Rušah pa je v gradnji.

27. avgust – zgodovinski dan v Štorah

Na zadnjem zborovanju članov Zveze borcev v Štorah pri Celju, na katerem so izvolili tudi nov občinski odbor, so med drugim določili za zgodovinski dan v Štorah 27. avgust. Tega dne leta 1941 so namreč Nemci preganjali patruljo Celjske čete, katero so izdali Nemcem sovražniki. Pod Langerjevimi pečmi med Resevno in Svetino se je patrulja znova spoprijela z Nemci. Štirje borci so bili obkroženi na kozolcu. Le-tega so Nemci talkoj zažgali. Zgoreli so vsi štirje borci. Med temi sta bila tudi dva Arabca, pobegla nemška ujetnika, doma z Malte — Krim in Junis.

Spomenice tudi za padle vojake bivše jugoslovanske vojske

Ministrstvo za narodno obrambo FLRJ bo na predlog organizacije Zveze borcev narodnoosvobodilne vojne Jugoslavije razdeljevalo spomenice tudi rodbinam tistih vojakov bivše jugoslovanske vojske, ki so padli v boju z okupatorji od 6. aprila do 30. aprila 1941. leta. Prav tako bodo dobili spomenice svojci tistih vojakov bivše jugoslovanske vojske, ki so podlegli ranam, katere so dobili v bojih v že omenjenem obdobju.

*Izgubljeno odlikovanje:
Orden zasluge za narod
II. stopnje, št. 348, dobi
lastnik na Glavnem odboru
Zveze borcev narodnoosvobodilne
vojne Slovenije, Ljubljana, Erjavčeva 16.*

Fotografija prikazuje kraj na Mokrcu, kjer je bilo prvo partizansko taborišče leta 1941

Dražgoška borba — zgodovinski dan kranjskega okraja

Med prvimi letošnjimi skupščinami organizacij Zveze borcev je bila 11. maja skupščina kranjsko-okoliškega okraja. 96 delegatov, ki so zastopali 19 občinskih 3 mestne in 33 pododborov organizacije Zveze borcev v tem okraju, ki šteje sedaj 7426 članov, je na skupščini temeljito pretreslo delo preteklem letu.

Iz obširnega in dobrega poročila je razvidno, da so bile lani najboljše organizacije ZB v: Goričah, Jezerskem, Dupljah, Križah, Visokem, Sv. Ani, Česnjici in drugod. Zaradi nedalavnosti odbornikov, pa tudi zaradi slabega zanimanja številnih članov pa so organizacije v Zabnici, Besnici, Bitnjah, Bukovici, Poljanah, Mavčičah, Kokrci, Lešah, Šk. Loki in drugod, med najslabšimi. Zlasti je neurejeno delo organizacije v Šk. Loki, kjer so nekateri člani zavirali delovanje organizacije. Tudi v Zabnici se ne morejo pohvaliti. A tudi v okrajnem odboru ZB Kranj-okolica niso bili prav vsi izvoljeni člani naredili, kar so bili dolžni. Od 32 članov je bilo le 18 delavnih, med njimi so bili najprirednejši: Ribnikar, Por, Uzar, Ceferin, Naglič, Tišler, Kompere in drugi. Obratno pa so bili neodgovorni do pomoči organizacijam ZB sledeči odborniki, ki niso prisostvovali niti sejam okrajnega odbora: Francka Petermel (Savodnje), Francka Zakelj (Žiri), Berčič Janko, Jože Kokalj, Mulej Franc in drugi.

Številni predeli sedanjega kranjsko-okoliškega okraja so bili med NOB izrazito partizanski. In vendar v tem okraju še do danes niso vsi člani ZB, ki imajo pogoje za to. Sedanje število članov (7426) dokazuje, da je bil med NOB komaj vsak deseti človek podporni ali aktivni član osvobodilnega gibanja. Temu pa seveda ni tako! S sprejemanjem v članstvo ZB bi morali zaključiti že do 15. januarja letos. Edino organizacije v Goričah, Jezerskem, S. Ani, Kovorju in drugod, so zaključile sprejemanje novih članov, povsod drugod pa še ne. Najslabše v tem pogledu je v Šk. Loki, kjer je le 200 članov ZB, a še od teh je le 70 domačinov, ostalih 130 pa je aktivnih oficirjev. Čas je, da sprejemanje vse organiza-

cije čimprej uredi. — Lani so poslale osnovne organizacije 1428 predlogov za odlikovanja, odlikovanih pa je bilo 989. Vendar pa osnovne organizacije niso bile pri dajanju predlogov povsod dosledne ter so izpustile precej zaslužnih članov.

Na skupščini je bilo med drugim tudi govorjeno o ostalih sekcijah organizacije ZB. Lanski uspehi izvenarmadne vzgoje so precejšnji, ne pa seveda najboljše. 12 diplom pa, ki so jih lani prejele organizacije in društva po tekmovanju ob desetletnici JLA dokazuje, da je pripravljenost ljudi za sodelovanje v izvenarmadni vzgoji precejšnja. Zgodovinska sekcija pri okrajnem odboru ZB je lani zbrala 528 zgodovinskih predmetov. Odkritih je bilo 5 spomenikov, 8 spominskih plošč, obnovili pa so tehniko v Martunj vrhu.

Razprava, v kateri je sodelovalo 12 tovarišev, je dala številne

Z lanskim vaj izvenarmadne vzgoje: »Zveza!«

naportke in mnenja za bodoče delo. Poudarjeno je bilo, da je na območju kranjsko-okoliškega okraja še veliko (dokumentov, brošur, letakov itd.) zgodovinskega gradiva iz NOB. Vendar je to razstreseno in ni niti registrirano. Pred kratkim so odkrili zgodovinsko zastavo Kokrškega odreda. V bodoče bi bilo zbiranju zgodovinskega gradiva posvetiti večjo pozornost, zlasti za leto 1941.

Prvoslav Karamatijević: Ljudstvo odhaja s partizani

Občinski odbori pa naj bi sestavili začasne komisije, ki bi zapisovale in obdelovale vojaške in politične dogodke iz NOB, zlasti pa prve začetke vstaje. V mnogih krajih so že tudi določili svoje krajevne zgodovinske praznike, ki naj prebivalce spominjajo na nek najpomembnejši dogodek iz NOB. V Goričah so izbrali za svoj zgodovinski datum 28. junij. Delegati pa so določili, naj bo v bodoče okrajni zgodovinski praznik za kranjsko-okoliški okraj 9. januar, kot spomin na borbo v Dražgošah, ki je bila od 9. do 12. januarja 1942. leta. Prav tako pa naj bi bil zgodovinski dan tudi dan, ko je bil ustanovljen Kokrški odred.

Tovariš Tone Fajfar, ki je ob koncu posegel v razpravo, je med drugim omenil tudi to, da morajo biti organizacije Zveze borcev oz. člani, tisti, katerim mora biti izvenarmadna vzgoja ljudstva najbolj pri srcu. V začetku pa moramo z izvenarmadno vzgojo doseči vsaj to, da bodo prav vsi ljudje vedeli, zakaj je potrebna, oziroma, da se bodo ljudje spoznali vsaj z vsemi osnovnimi sredstvi za primer obrambe. Od sprejetih sklepov, so najvažnejši: razširitev strelstva in telesne vzgoje, pisanje in dopolnjevanje življenjepisov in skrb za vzgojo otrok. — Na koncu pisma poslanega maršalu Titu, pa pravijo delegati: »Vsak čas lahko računate na nas!«

Z izvenarmadno vzgojo ljudstva se krepí obrambna moč in sposobnost naše socialistične domovine. Na sliki: prostovoljne gasilske enote pri vajah

V Radomerju bodo postavili spominsko ploščo

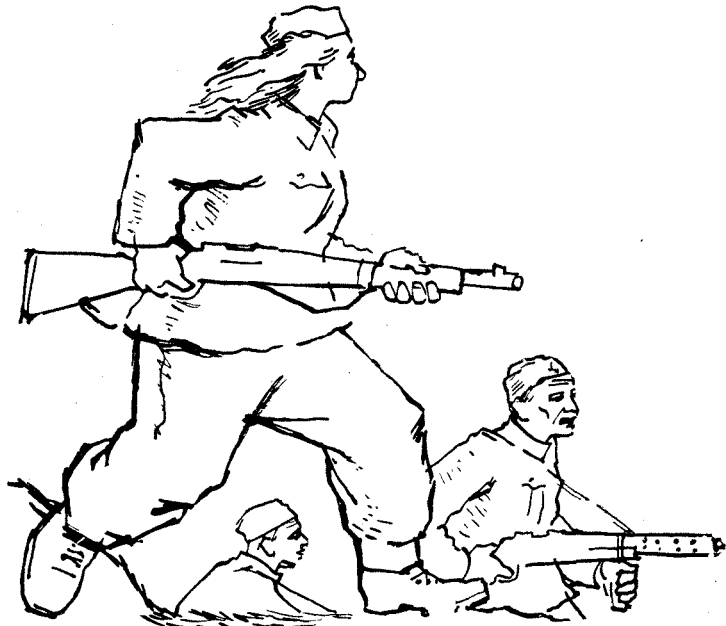
V Radomerju pri Ljutomeru, kjer je skoraj vsa vas sodelovala v narodnoosvobodilnem boju, so zborovali bivši partizani in aktivisti s področja Železnih dveri in domače vasi. Slavko Ivanjšič, znani organizator upora, je poročal o lanskem delu krajevnega organizacije ZB. Iz poročila je bilo razvidno, da so se člani z neutrudnim delom uveljavili v javnem življenju. Na zboru so pregledali svoje vrste, izključili iz organizacije šest članov, ki so se vanjo vrnili, medtem ko so povabili v svojo sredino neorganizirane borce prekomorske brigade. Na zboru navzoči člani so se

izrekli za združitev krajevnih zvez Železne dveri in Radomerja: novoustanovljena Zveza, ki šteje nad 100 članov, bo lahko uspešneje sodelovala z občinskim ljudskim odborom in ostalimi organizacijami ter jim pomagala pri vsakodnevnem političnem in vzgojnem delu.

Na zboru so se člani odločili, da bodo letos postavili v Radomerju spomenik padlim borcem, talcem in žrtvam fašističnega terorja. Napisali bodo tudi zgodovinsko knjugo in jo opremili s slikami iz časov osvobodilnega boja. Tudi o vzgoji mladine so povedali odločno besedo; svoje otroke bodo vzgajali v ljubezni do domače grude ter čuvali pridobitve ljudske revolucije.

Praznik Ljutomerčanov

Na letni skupščini članov mestne organizacije Zveze borcev v Ljutomeru, so bivši partizani in aktivisti kritično pregledali lansko delo svoje organizacije. Med drugim so ugotovili, da je zaključeno sprejemanje članov. Letos so na novo sprejeli 30 članov, izključili iz Zveze 9 tovarišev, ki niso mogli dokazati svojega sodelovanja v NOB. Osvojen je bil predlog, da se proglasi 25. april za praznik Ljutomerskega okraja, kot živ spomin na streljanje talcev pri Ribičevem mlinu v Cezanjevcih. Člani bodo začeli zbirati zgodovinski material iz NOB ter se pripravevali, da bo ustanovljen muzej NOB v okrajnem središču. Na dan ljudske vstaje bodo organizirali svečano prireditev ter pomagali enotam predvojaške vzgoje in protiletalske zaščite.

Ive Šubic: »Juriš! Juriš!«

PARTIZANSKA DOBRA VOLJA

Za to rubriko nam je poslal nekaj šalivih tudi dr. Bogomir Magajna. Upajmo, da nam jih bo poslal še kaj, kakor želimo to tudi od drugih partizanov, terencev in aktivistov.

Sol in analiza riža

Ko sem bil zdravnik bolnišnice na Snežniku, sem doživel tole:

France in Vinko sta mi povedala, da leži sredi polja pri Babnem polju vreča riža, ki so jo izgubili Sercerjevci pri preboju skozi vrsto nemških tankov. Nemci so v vasi opozorili žene, naj gredo po ta riž in ga pojedjo. Žene se niso upale, ker so se bale, da so Nemci riž zastrupili. Če bi se jaz upal analizirati riž, če je zastrupljen ali ne, da bi bila onadva takoj pripravljena iti ponj, čeprav bi pri tem »riskirala« glavo, sta silila vame France in Vinko.

»Če pride riž v bolnišnico, ga bom analiziral,« sem jima odgovoril.

Riž je bil že do večera v postojanki. Analiza je vse zelo zanimala in vsi so se zbrali okoli žerjavice, radovedni zelo, kaj bom napravil. Ukazal sem skuhati veliko porcijo riža. Ko se je ohladil, sem zahteval ščepec soli.

»Kajti sol je za analizo,« sem rekel, »neogibno potrebna.« Temo sta France in Vinko nekoliko nerada ugodila. Nato sem z veliko žlico dobro premešal in začel potem hitro požirati riž, čeprav ni moja prav najboljša priljubljena jed, in mi je celo nesoljen konj bolj ugajal.

»Ti ne boš sam jedel riža!« so tedaj vzklikali kar po vrsti.

»Drugače ne morem analizirati, če je zastrupljen ali ne. Šele če ne bom umrl, boste lahko jedli riž tudi drugi.« Pa miso dolgo čakali na izid preiskave, temveč so skuhali velik lonec riža za vse ter ga jedli med veselim smehom, seveda brez soli.

Ni ostal dolžan

V Črmošnjicah sem se pogovarjal z angleškim novinarjem, ki se je menda pisal Mathews. Mož je precej dobro obvladal slovenščino. Med razgovorom sem mu rekel, da bi bilo bolj praktično, če bi Angleži pisali namesto 'Shakespeare' — 'Šekspir', kakor jim je svetoval že Wells.

»Za vas pa bi bilo bolj praktično, če bi pisali 'pršov' namesto 'prišel', kot vam svetujem jaz,« je odgovoril Mathews.

»Baj — Baj!«

Z otroki v Petrovi vasi sem bil velik prijatelj in sem jih navedil, da so mi rekli »Baj — Baj«. Z istimi besedami pozdravljajo v Ameriki prav radi odrasli otroke in otroci starejše.

Nekega dne sem šel z Goodwinom in drugimi člani angloameriške misije iz Mahle vasi skozi Petrovo vas. Ob hišah je stala velika truma otrok. Mahali so z rokami in veselo vzklikali: »Baj — Baj! Baj — Baj!« Angloameričani so vidno vzradoščeni glasno odzdravljali nazaj z istimi besedami.

Obljuba

Na Pako je priletel iz Barija v naš štab k angloameriški vojni misiji znani angleški dramski igralec Reed. Preden je odletel nazaj, me je dr. Briški-Martin povabil na poslovilni večer. Ob dobri kapljici sva z Reedom po-

stala dobra prijatelja. On je vedel iz slovenske literature ne samo o Prešemu in Župančiču, ampak še mnogo več. Zlasti je poznal precej dobro slovensko dramsko gledališče; teoretično seveda, ker še ni bil v Ljubljani. Jaz pa tudi nisem bil ravno na »praznem«, kar se tiče angleške kulture! Razgovor je bil tako živahen, da je Martin komaj utegnil zadosti hitro tolmačiti.

Ob slovesu mi je vzhičeni Reed stiskal roko in vzkliknil: »Ko prideš v London, bo moja hiša tvoja hiša.« In nič manj vzhičeno, ne da bi pri tem imel kako zahrbtno misel, sem vzkliknil tudi jaz: »In ko prideš ti v Ljubljano, bo moja hiša tvoja hiša.«

Tedaj so vsi navzoči bruhnili v smeh in povedali Reedu, da stanujem kot zdravnik v Ljubljani v bolnišnici za duševne bolezni. Reed seveda ni zameril, ampak so se mu od smeha kar zasolzale oči.

Kratice

Po nekajdnevni utrudljivosti hoji je aktivist komčno došel v Črnomelj. Kamorkoli se je ozrl, je videl napisane razne kratice. Pred neko pisarno je ustavil tovariša in ga vprašal: »Ti, kaj pa pomeni to, kar piše tukaj nad vrati: Ve-Ha-O-De?« In tovariš je odgovoril, da to pomeni — VHOD —.

Belokranjska kapljica

V Gradcu smo ustanovili Rdeči križ. Potem je Golobova kupila za svojega Romančka dve čutari najboljši belokranjske kapljice ter položila čutari pod sedež na voz. Sama je sedela zraven »furmana«, mi pa za sedežem na dnu voza. Pot tja do Ručetne vasi je dolga — saj je gotovo znana marsikateremu izmed vas — pa smo tako tisti, ki smo bili zadaj, postopoma in počasi, vendar do dna izpraznili obe čutari. Vmes smo se usta-

vili v neki gostilni in spili liter vina; ki bi, žal, delalo vso čast le najboljšemu tovarniškemu kislu. Vmes smo s tem vinom tudi — skrivaj seveda! — zopet napolnili obe čutari do dna in ju lepo položili nazaj pod sedež. Tam pred Ručetno vasjo smo se lepo poslovili od Golobove. Ne vem, kako se je Roman držal, ko mu je žena natočila »izborne kapljice iz Gradaca«. Vsekakor jo danes v imenu vseh takratnih »sotrudnikov« prisrčno prosim, naj nam oprostí zaradi takratne »zahrbtnosti«.

Fuga

Skladatelj Marijan Kozina, sklo-njen nad svojo novo kompozicijo, me je vprašal v Črnomlju: »Ti, Magajna, povej mi, kakko bi se po naše reklo: fuga.«

»Hajka, napiši!« sem mu odgovoril. (Pripomba: »fuga« je glasbeni izraz, v italijanskem jeziku pa pomeni tudi bežanje.)

se tako odstrani premogov prah, ki se v debelih slojih nabira po tleh in na stenah. Izprani premogov prah gre pri tem seveda v izgubo, ker vodo in s tem tudi prah izžerpavajo v najbližnjo reko; v njej se nabere premalo premoga, da bi se ga dalo s pridom izkoristiti. Pa vendar, naj bo količina premoga v izpiralni vodi po enkratnem izpiranju še tako majhna, sčasoma izguba le maraste. Strokovnjaki, ki proučujejo nov način transportiranja premoga so izračunali, da dosežejo izgube premoga zaradi dosedanjega negospodarskega postopanja z njim samo v angleških rudnikih nad deset milijonov ton letno. Pri transportiranju premoga po novi zamisli bi te izgube docela odpadle in tako bi se uvedba novih prenosnih naprav v premogovnikih najbrž temeljito izplačala.

Plastična snov za zaščito

V letalski in pomorski tehniki že nekaj časa poznajo posebno plastično snov za očuvanje letal in ladij. S to tekočo plastično snovjo, ki se pozneje strdi, namažejo predmete, katere želijo zavarovati pred zunanjimi učinki, n. pr. rjavjenjem. Sedaj pa je mogoče to zaščitno plastično snov, ki je bila doslej vojaška tajnost, kupiti tudi na prostem trgu, ker se je izkazala kot zelo uporabna snov za široko potrošnjo. Tako jo uporabljajo n. pr. s pridom za zaščito streh stanovanjskih in tovarniških objektov. Ta plastična snov namreč odlično zaščiti strehe pred rjavjenjem, razpokanjem in požarom. Pa ne samo to! »Cocoon«, tako se namreč imenuje novi plastik, tudi poveča odpornost strehe, in ker ne prepušča vlage, ščiti streho pred kakršnimi koli temperaturnimi in klimatskimi spremembami. Čeprav krije »Cocoon« streho kot nekakšen lak, ga je mogoče v primeru potrebe zlahka zopet odstraniti.

Za boljšo zračno navigacijo

V letalski tehniki se je pojavil nov aparat — tako imenovani »Dekka navigator« — ki pilotu med vožnjo avtomatično kaže položaj letala na zemljevidu s pomočjo premičnega kazalca. Da bi ugotovil položaj letala, je treba pilotu samo pogledati na črto, ki jo riše kazalec po zemljevidu in

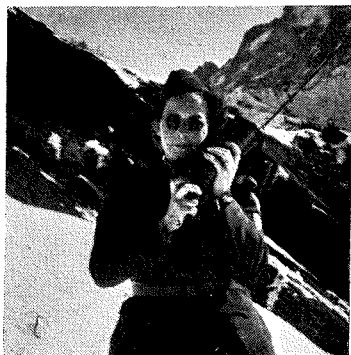
TEHNIKA IN NJENE NOVOSTI

Cevi za transportiranje premoga

V tujini delajo poizkuse, ki bodo mogoče povzročili pravo »revolucijo« v dosedanjih metodah pridobivanja in razvažanja premoga. Gre namreč za načrt, po

katerem bi kar na delovnem mestu, t. j. v samem rudniku, premog zmelili v droben prah, prah pa bi potem s pomočjo vodnega toka po ceveh spravili na površje in ga odotod z enakim postopkom razposlali velikim potrošnikom premoga, n. pr. raznim industrijskim objektom. Na mestu potrošnje bi potem premogov prah, pomešan z določeno vezivno snovjo, stisnili v briketke, kot to ponekod že dosedaj delajo z odpadnim premogovim prahom.

Nov postopek bi imel pred dosedanjim načinom pridobivanja premoga iz rudnikov in njegovega razdeljevanja precejšnje prednosti. Predvsem je na ta način sam transport premoga mnogo cenejši, hitrejši in preprostejši, kot z dvigalnimi napravami in z železniškimi vagoni. Pa ne samo to! Po tem postopku bi premogovna industrija prihranila tudi ogromne količine premoga, ki gre sedaj v izgubo. Pri sedanjem postopku pridobivanja premoga je treba namreč rove premogovnika od časa do časa izprati z vodo, da

Članica švicarske ženske pomožne vojaške službe (FHD Frauen-Hilfsdienstes der Armee), ki je dodeljena lavinski četi, in ki razen službe v pisarni, opravlja tudi radio-oddajno službo. Slika kaže članico FHD, ki drži v rokah radio-oddajnik

ki predstavlja preleteno pot do tega trenutka.

Novi aparat ima obliko in velikost zavoječka s sto cigaretami, na katerega zgornji strani je razpet letaličev zemljevid. Po zemljevidu se premika kazalec, ki je v resnici nalivno pero, katero beleži preleteno pot. Kazalec premikajo in kontrolirajo radijski valovi. Pred uporabo ga ni treba naravnjavati. Aparat sam pa deluje neovisno od vremenskih prilik. Naprava je z zemljevidom vred pritrjena na komandni plosči, kjer zavzema zelo malo prostora, saj meri njen vidljivi del le kakih 250 cm².

Novi avtomatski navigator predstavlja izpopolnjeni tip dosedanjih navigatorjev, ki jih uporabljajo letala in ladje. Pri starem tipu navigatorja je moral pilot stalno sam vnašati njegove podatke na zemljevid, medtem ko pri novem tipu to pilotovo opravilo odpade, ker deluje aparat samodelno. Po mišljenju strokovnjakov bo omogočil novi tip avtomatskega navigatorja varnejše in cenejše letanje z letali, kot pa je bilo to do sedaj.

Bitke pod vodo

Nobena novost ni to, da se borijo tudi podmornice proti podmornicam. Vendar so bili doslej taki spopadi — podmornice proti podmornicam — samo na morskii gladini.

Popolnoma nova zamisel pa dalje ni tudi ta, da bi se lahko borile podmornice proti podmornicam — pod vodo. Kot rečeno, zamisel ali želja ni nova. Novost pa je sedaj to — da so v neki ladjedelnici že zgradili prvo podmornico za borbo proti podmornici pod vodo. Doslej so bile podmornice pod vodo kolikor toliko varne, dokler so plule pod vodo, če ne računamo globinskih bomb. A tudi globinske bombe niso bile doslej tako nevarne podmornicam, kakor jim bodo odselej prav nove — podmornice.

Zdaj je tehnika toliko napredovala, da morejo z izredno občutljivimi napravami za prisluškovanje pod vodo in z drugimi instrumenti natanko ugotoviti lego in smer sovražne podmornice. Nova podmornica pa je oborožena z akustičnimi torpedi, ki jih bo izstreljevala po sledovih zvoka. Taki torpedi bodo verjetno zelo malokrat zgrešili cilj.

Bolnišnica v letalu

Spet posebnost letal! Skoraj »pravo« bolnišnico s 36 posteljami in z vso opremo lahko v nekaj urah spravijo štirje ljudje v neko novo tuje letalo, namenjeno prometu. Bolnišnica ima operacijski prostor z vsemi nujno potrebnimi instrumenti in aparate za obsevanje. Z vso opremo pa tehta takla bolnišnica ca samo 5000 kg. Zaboji, v katerih so razne potreščine, so izdelani tako, da jih lahko hkrati uporabljajo tudi za miže.

Nova vrsta morskega svetilnika

V Leithu, na angleški obali, so pred kratkim postavili nov morski svetilnik, ki pomeni znaten napredek v tehniki varnostnih naprav morske plovbe. Svetilnik je opremljen z izredno močnimi žarometi, katerih svetilke imajo skupno svetlobno moč 13.400 watov, njih svetloba pa je vidna z razdalje 19 kilometrov. Poleg tega pa ima novi morski svetilnik še pomembno novost: opremljen je s signalnimi napravami, ki obveščajo prihajajoče ladje o globini morja ob vhodu v pristanišče.

Novi morski svetilnik je prva pomorska varnostna naprava, s katero je mogoče ladje obveščati tudi o globini morja pod njimi. Morsko globino merijo posebne naprave najnovejše konstrukcije, nameščene v bližini svetilnika. Rezultati teh merenj se s pomočjo električnih impulzov neprestano prenašajo v signalne naprave svetilnika. Signaliziranje dobljenih podatkov o globini morja poteka s svetilnika podnevi s pomočjo kovinastih plošč, vidnih na veliko daljavo, ponoči pa s pomočjo različno obarvanih svetilk. Oddajanje teh signalov poteka avtomatično s pomočjo kontrolnih aparatov, ki obenem tudi skrbijo, da so ti signali vedno pravilni in točni.

Elektronska naprava pomaga pri obdelovanju kovin

Neko podjetje je izdelalo posebno elektronsko napravo, ki bo zelo olajšala obdelavo vseh najrazličnejših delov v sodobni industriji. Naprava sestoji iz dveh delov: iz stroja za obdelovanje materiala in iz »električnega očesa«, ki nadzoruje to obdelavo. Za izdelavo do-

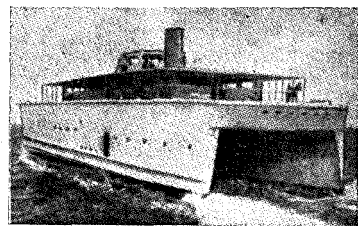
ločenega dela je potrebno izgotoviti samo natančen načrt, ki mora biti izrisan v vseh podrobnostih. »Električno oko«, ki je opremljeno z mikroskopom, natančno zasleduje vsako črto načrta in po načrtu vodi delo stroja, ki obdeluje material. Ta izseka, izreže in izstruži iz kosa kovine vse, kar »električno oko« vidi, pa najsi bodo to tudi še tako kratke črtice na risbi, ki jih je »oko« opazilo skozi mikroskop. »Električno oko« je v bistvu zamotan sistem fotocelic, zvezanih s strojem za obdelavo.

Ta najnovejša naprava bo v industriji znatno olajšala zlasti izdelavo tistih kovinastih delov, ki imajo nepravilno obliko in katerih obdelava je bila dosedaj tako zamudna in težavna. Z njeno pomočjo bo mogoče precej razbremeniti delovno silo, obenem pa tudi povečati natančnost in hitrost izdelave posameznih delov.

Nov tip hitre oceanske ladje

Ladja, ki jo vidite na sliki, je skoraj bolj podobna tunelu kakor pa ladji. Vendar je to prava ladja in predstavlja neko posebnost. Je sicer šele poizkusni model ladje, ki pa ima po mnenju strokovnjakov veliko bodočnost.

Preizkusna ladja oziroma parnik je dolg 57 metrov in širok 12 metrov. Ima 120 bruto registrskih ton. Oba trupa sta spojena s kabino sedem metrov nad vodo. Zrak, ki veje pod palubo, ustvarja pri brzini 21 vozlov nekako zračno »blazino«. S to »blazino«

pomaga ladji, da se le-ta lažje drži nad vodo in preprečuje večje nagibe. Poizkusne vožnje so pokazale, da plove ladja pri zelo razburkanem morju lahko s 26 miljami na uro in da veliki valovi ne zmanjšujejo njene hitrosti. Pri največji brzini in največjih valovih se ni ladja nagnila niti za dve stopinji. Kot rečeno, to je le poizkusni tip nove ladje.

Pismo našim naročnikom in bralcem

Revija Borec — glasilo Zveze borcev NOV Slovenije, ki izhaja že četrto leto, se je v preteklih letih vzdrževala predvsem z raznimi dotacijami. Z novim finančnim sistemom pa tudi revija »Borec« posluje po čistem gospodarskem računu. Ker so edini dohodki naročnina in dohodki od oglasov, je nujno, da naši naročniki redno in pravočasno poravnajo naročnino. Prav to pa povzroča upravi največ težav in nepotrebnih stroškov.

Priznati moramo, da imamo dobršen del naročnikov, ki vestno plačujejo naročnino. So pa tudi taki, ki revijo prejemajo, pa jo ne plačujejo. Nekaj naročnikov nam dolguje celo lanskoletno naročnino, drugi pa samo tisti del, za katerega je bila lani naročnina povišana, t. j. 135.— din.

Na opomine, ki jih pošiljamo dolžnikom, dobimo vse mogoče odgovore: prvi takoj poravnajo dolg, drugi se izgovarjajo, da revije niso sami naročili in je niso dolžni plačati, tretji zopet vrnejo naslednjo poslano številko s pripombo: »Nisem več naročnik« ali »Ne sprejem več« in podobno. Vsem takim bomo še enkrat poslali opomin ter zaračunali dvakratne stroške, nato pa prisilno izterjati dolg. Nihče se namreč ne more izgovarjati, da revije ni naročil, če jo sprejema že drugo leto. Če revije ni nameraval naročiti, naj bi vrnil že prvo prejeto številko ter izjavil, da je ne želi prejemati.

Kun: Mrtvi borec

Tudi glede odpovedi moramo povedati naročnikom (kar je bilo objavljeno že v prejšnjih številkah), da mora vsak, ki revijo odpove po 15. jan. tekočega leta, plačati polletno naročnino, če pa odpove po 15. juliju, ki je izrazito partizanski kraj, ni niti ene-

upravičenih razlogov ne more poravnati naročnine, pa naj vrne vse prejete številke, toda nepoškodovane. Obsojamo pa način nekaterih nevestnih članov ZB, ki prejemajo revijo, ko pa smo jim poslali opomin za plačilo, so pa le-tega vrnili. Med temi sta tudi Rejc Julija iz Sebelja pri Cerknem in Mikec Alojz iz Rateža.

Mnogo opominov nam je tudi vrnjenih s pripombo pošte: »Od-potoval«. To je krivda naročnikov samih, ki nam ne javljajo sprememb svojega bivališča. Uprava pa ima zato nepotrebne stroške, ker mora po Krajevni ozir. Okrajnih odborih ZB iskati naročnika, ki se je preselil, da od njega izterja neporavnano naročnino. Tudi vsem takim bomo zaračunali vse naše stroške.

Za mnoge naročnike so naročali revijo posamezni odbori Zveze borcev. Le-ti bi se tudi morali sedaj zanimati, kako njihovi člani poravnajo obveznosti, in če, oz. koliko so v zaostanku s plačilom naročnine. Pri tem moramo pohvaliti tiste organizacije ZB, ki so same zahtevale od naše uprave seznam dolžnikov na področju njihove kraj. organizacije ZB, kakor n. pr. Dobrunje, Vir pri Domžalah itd. Tako smo sedaj, ko smo pošiljali dolžnikom opomine, poslali te tudi skupaj na naslov pristojne organizacije s prošnjo, da ona izterja dolg. Prav tega odziva na to do sedaj še ni.

Še na razne druge pomanjkljivosti moramo opozoriti naše naročnike! Uprava prejema različne dopise brez točnega naslova in podpisa odpošiljatelja. Kako naj n. pr. črtamo iz seznama naročnikov takega, ki napiše: »Odpo-vedujem vašo revijo z marcem 1951« in nič drugega. Zato naprošamo vse, naj pri dopisih čitljivo napišejo svoj točen naslov, pri spremembah bivališča pa svoj stari in novi naslov.

V začetku tega leta smo se mnogo trudili, da bi razširili revijo tudi povsod tam, kjer ni nič ali pa prav malo naročnikov. To nam je ponekod, zlasti tam, kjer so pomagali Okrajni odbori ZB, tudi uspelo, medtem ko se drugje število ni prav nič dvignilo. V Zireh (okraj Kranj), ki je izrazito partizanski kraj, ni niti ene-

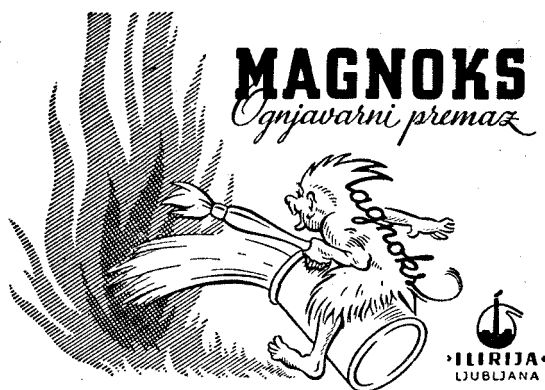
Ivo Šubic: Partizan

ga naročnika. Prav tako lahko omenimo mesto Trbovlje, kjer je komaj 10 naročnikov. Tudi okraji: Lendava, Murska Sobota, Črnomelj, Poljčane in Ptuj imajo malo naročnikov. V okraju Kranj (zlasti na Golniku), kjer je razmeroma največ naročnikov, pa zadnje čase njihovo število pada. Podobno tudi v Šoštanju, Mariboru okolici in še v nekaterih dolenskih okrajih. Tega so krive največ neaktivne organizacije ZB, ki se premalo trudijo za razširitev revije »Borec«.

Nekaterim tovarišem in tovarišicam smo letos poslali revijo na ogled. Mnogi od teh so že v nekaj tednih nakazali naročnino, nekaj pa jih je revijo vrnilo. Ostale pa prosimo, naj čimprej nakazejo vsaj polletno naročnino, ker jih smatramo za redne naročnike, ali pa naj vrnejo vse štiri ozir. pet prejetih številke. Izgovora, da revije niso naročili, ne moremo upoštevati, če so obdržali vse poslane jim številke.

Že večkrat smo izrazili željo, naj naročniki pošiljajo svoje pripombe o reviji in kaj bi se želeli, da bi bilo objavljeno v njej. Tudi naj nam sporočajo o življenju organizacije ZB na terenu, (o graditvi spomenikov, predvojaški in izvenarmadni vzgoji, delu strelskih družin, itd.) Prav tako nas bo zelo veselilo, če nam bodo bivši borci, terenci, aktivisti in interniranci še mnogo več kot doslej, pošiljali svoje spomine iz časov NOB ter po možnosti tudi fotografije. Vse objavljene prispevke honoriramo.

Naša uprava in uredništvo bi želeli tesnejšega sodelovanja z naročniki, a tudi več razumevanja glede točnega in rednega plačevanja.

Z Magnoksom ognjavarno zaščitite
ostrešja, barake, šupe in sploh lesne
konstrukcije

SLOVENIJA AVTO LJUBLJANA

UVOZNO PODJETJE ZA AVTOMOBILE, REZERVNE DELE IN
GUME

GENERALNI ZASTOPNIK ZA FLRJ ZA
MERCEDES-BENZ

AVTOMOBILE:

TOVORNI, VSEH NOSILNOSTI — AVTOBUSI VSEH VELIČIN —
SPECIALNI — REŠEVALNI — GASILNI — KOMUNALNI — OSEBNI
4- IN 6-CILINDRSKI — OSEBNI 4-CILINDRSKI Z DIESEL-MOTORJEM

KONSIGNACIJSKA SKLADIŠČA

REZERVNIH DELOV ZA VSO FLRJ ZA

GENERAL MOTORS in OM

AVTOMOBILE

KORISTNIKI DEVIZNIH SREDSTEV, ZAHTEVAJTE PONUDBE!
IZVRŠILI VAM BOMO UVOZ HITRO, TOČNO IN PO NAJUGOD-
NEJŠIH POGOJIH!

Kmetijski magazin

LJUBLJANA; PARMOVA 33

Telefon 51-71 — Poštni predal 20

s svojima poslovalnicama

v *Celju*, Aškerčeva 19

in

v *Mariboru*, Meljska 5

nudi vsem sektorjem kmetijskega LRS:

STROJE, ORODJE, REZER-
VNE DELE, ZAŠČITNA
SREDSTVA, UMETNA GNO-
JILA IN KRMILA

Industrijsko podjetje

»VINOCET«

TOVARNA ZA KIS IN PREDE-
LAVO POLJSKIH PRIDELKOV

LJUBLJANA, Viška cesta 60

Telefon 23-89

nudi po **najnižjih cenah**:

*vse vrste kisa, gorčico, juhan, pa-
radižnikovo mezgo, kislo zelje,
srbsko solato in drugo v lastni
embalaži*

*Bazenski grosisti imajo speci-
alni popust in dostavimo blago
franko razkladalna postaja*

V sezoni **KUMARIC IN GOBIC**,
jih bomo odkupovali neomejene
količine in plačevali po **NAJVIS-
JIH** dnevnih cenah

ŠPEDICIJA

PODJETJE ZA MEDNARODNE TRANSPORTE

LJUBLJANA, Titova cesta 33

Telefon 676, 28-51

opravlja vse transportne posle in odpošilja blago vseh vrst za izvoz,
uvoz, tranzit, doma in v inozemstvo po železnici, s kamioni, ladjami in
ostalimi prevoznimi sredstvi.

Vskladiščuje vse vrste blaga in opravlja vse skladiščne manipulacije
v lastnih, velikih skladiščih z zmogljivostjo do 1000 vagonov. Specialni
prevozi in selitve z lastnimi pohištenimi vozovi.

Podjetje je v neposredni bližini kolodvora in je povezano z njim z
industrijskim tirom.

Vzdržuje redne kosovne proge na vse kraje. Poslovalnice za zbiranje
blaga:

ZAGREB, Boškovičeva ul. 34, telefon 37-020

CELJE, Razlagova ulica 1, telefon 61

REKA, Ulica Nikole Tesla br. 2, telefon 32-60

KOTEKS

PODJETJE ZA PROMET S KOŽAMI, STROJILI, ODPADKI
OD KOŽ IN VOLNO

LJUBLJANA
PARMOVA ULICA 33

ODKUPUJE KOŽE VSEH VRST, KOŽE DIVJAČINE, OD-
PADKE OD KOŽ, STROJILA, JEŽICE RUJ, LUBJE, VOLNO

ZBIRALNICE V VSEH VEČJIH KRAJIH SLOVENIJE

TRGOVSKO PODJETJE

žitofond

LJUBLJANA, PRIJATELJEVA ULICA 10
TELEFON 51-41 do 51-43

NUDI VSEM TRGOVSKIM PODJETJEM ŽITARICE
IN MLEVSKE IZDELKE PO NAJNIŽJIH CENAH. PO
ŽELJI DOSTAVLJAMO BLAGO V SKLADIŠČA

Grosistične
poslovalnice:

LJUBLJANA,	tel. 37-61
KRANJ,	tel. 313
PRESTRANEK,	tel. 9
KOČEVJE,	tel. 74
NOVO MESTO,	tel. 105

GRADAC-ČRNOMELJ,	tel. 3
TRBOVLJE,	tel. 34
CELJE,	tel. 272
MARIBOR,	tel. 31-09
SLOVENJ GRADEC,	tel. 4
PTUJ,	tel. 105
MURSKA SOBOTA,	tel. 89

Wolfova 1/III
Poštni predal 320
tel. uprave 43-64

Oglejte si bogato zalogo kvalitetne in cenene obutve v vseh naših poslovalnicah

Z OBUTVIJO:

Selenburgova ulica 5 — Čopova ulica 36
— Čopova ulica 9 — Pred škofijo 9 —
Pod trančo 1

Z USNJEM:

Sv. Petra cesta 41, tel. 42-81 — Sv. Petra
cesta 16, tel. 50-58 — Grosistični oddelek
Sv. Petra cesta 41, tel. 42-81.

NAŠE GESLO — SVOJIM ODJEMALCEM

Ustreči
Služiti
Nasvetovati
Jamčiti
Elegantno

OBUTEV IN USNJE

TRGOVSKO PODJETJE

Koloniale

LJUBLJANA CELOVSKA 81

v svojih poslovalnicah:

GOSPOSVETSKA 2
PRESERNOVA 15
FRANČISKANSKA 10
TITOVA 38
MEDVEDOVA 36
MEDVEDOVA 38
ČERNETOVA 26
CELOVSKA 62
CELOVSKA 144
CELOVSKA 248
VODNIKOVA 181
VODNIKOVA 277
PODGORA 19
ST. VID 3
ST. VID 20
GUNCLJE
VIZMARJE 81
BROD 14

nudi potrošnikom špecerijsko blago po
ugodnih cenah. Postrežemo hitro in so-
lidno. Dostavljamo na dom.

INDUSTRIJA NARAVNEGA IN UMETNEGA KAMNA

Ljubljana, Titova cesta 48

Tel. 29-30, poštni predal 213

Tek. račun pri NB Ljubljana 602-40108-6

**VSEM ORGANIZACIJAM ZVEZE BORCEV SE PRIPO-
ROČAMO ZA NAROČILA SPOMENIKOV IN SPOMIN-
SKIH PLOŠČ.**

**IMAMO NA ZALOGI VSE VRSTE JAVNIH SPOMENI-
KOV IN SPOMINSKE PLOŠČE IZ SIVEGA, ČRNEGA
RDEČEGA MARMORA IZ LASTNIH KAMNOLOMOV
IN ŠE VRSTO INOZEMSKIH MARMOROV V BLOKIH
IN PLOŠČAH, DELAVNICE OPREMLJENE Z VSEMI
KAMNOSEŠKIMI STROJI ZA PREDELAVO MARMORA
V LJUBLJANI IN KRANJU TER LASTNE KAMNOLOME
NA PRIMORSKEM IN GORENJSKEM**

Transjug

LJUBLJANA, Masarykova 17—21

MEDNARODNA ŠPEDICIJA, IZVOZ, UVOZ,
TRANZIT, CARINJENJE, TRANSPORTNO
ZAVAROVANJE, VOZNINSKE REKLAMACIJE,
TRANSPORTNE KALKULACIJE ITD.

Posvetujte se z nami, da dosežete najcenejši in najugodnejši način trgovanja!

Imamo najboljše inozemske špeditorske zveze

Za večje Transporte Vam izposlujemo popuste pri inozemskih železnicah

Specialne Transporte obravnavamo individualno

Vzdržujemo redni železniški in kamionski zbirni promet z vsemi državami severne in zahodne Evrope

Nudimo Vam svoje usluge pri vseh tovrstnih poslih po najnižjih konkurenčnih cenah

KLIČITE v Ljubljani tel. št. 20-60, 23-67, 31-60 ali 42-56,
v Mariboru tel. št. 21-71,
na Jesenicah tel. št. 2-48,
v Sežani tel. št. 29

**SLOVENSKI
POROČEVALEC**
največji slovenski dnevnik

uredništvo:

Tomšičeva 5, tel. 55-22

uprava:

Čopova 50/III, tel. 45-75

oglasni oddelek:

Kardeljeva 5, tel. 38-96

Tekoči račun pri NB:
601=90321=0

Mesečna naročnina 140 din

Ponedeljska izdaja

Slovenskega poročevalca

stane mesečno 20 din

VAS STALNI SPREMLJEVALEC IN TOVA
RIS NAJBO SLOVENSKI POROČEVALEC
VAS STALNI SPREMLJEVALEC IN TOVA
RIS NAJBO SLOVENSKI POROČEVALEC
VAS STALNI SPREMLJEVALEC IN TOVA
RIS NAJBO SLOVENSKI POROČEVALEC
VAS STALNI SPREMLJEVALEC IN TOVA
RIS NAJBO SLOVENSKI POROČEVALEC

BOREC

1952 ☆ 6

BOREC

VSEBINA 6. ŠTEVILKE

Ali Jugoslavija ne potrebuje težkega orožja?	161
Naša meja je bila in bo ostala čvrsta!	164
Stari partizani pripovedujejo: V borbi za svobodo	166
Partizanova pomlad	167
Janez Menart: »Padli gverilec«	171
S Tomšičevo brigado na Pohorje (drugi del)	172
Seme za žetev	175
Molčala je	178
Hiša številka 27 na Vodnikovih cestih	180
Bilo je na otoku (nadaljevanje)	181
Knjige, ki nas zanimajo: Pomorska drama pred vrati Singapura	183
Slučaj Andrije Hebranga	184
Zivljenje in delo naših organizacij: Letošnji pohod partizanskih patrolj	185
Osem spominskih plošč ob Titovi 60-letnici	186
V Sloveniji je 188 spomenikov padlim borcem	187
Obiskali so Malonedelčane	188
Partizanska dobra volja	189
Tehnika in njene novosti	191

Naslovni klišé: akademski slikar **Vladimir Lakovič** »Tovariš Peter« (iz knjige Matevža Haceta: »Partizanske slike«).

Fotografije na straneh: 162, 164, 165, 167 (zgoraj), 174, 179 in 182, so iz arhiva fototeke Muzeja narodne osvoboditve v Ljubljani.

Našim naročnikom

Novim pa tudi starim naročnikom in ostalim bralcem sporočamo, da lahko naročijo pri naši upravi vezan letnik revije »Borec« za leto 1950, v katerem so poleg ostalih partizanskih spominov, tudi spomini narodnega heroja Dakijskega. V ta namen naj na naš tek račun 601-90321-3, Uprava revije »Borec«, Ljubljana, nakažejo znesek 300.— din (250.— za knjigo, 50 din za poštno stroške) in naj navedejo svoj točen naslov. Lahko pa tudi osebno dvigajo navedeno knjigo, s čimer si prihranijo poštno stroške.

Vsem naročnikom tudi toplo priporočamo knjigo Matevža Haceta »Partizanski spomini«, ki se dobi v vseh poslovalnicah Državne založbe Slovenije, tudi izven Ljubljane. Cena knjigi je 200.— din.

NAROČNIKI, NE ODLAŠAJTE S PLAČILOM NAROČNINE!

Šesti številki prilagamo položnico, toda samo tistim, ki še niso poravnali vse naročnine.

Prosimo, da vsak, ki položnico prejme, to takoj izpolni s točnim in čitljivim naslovom in jo odpošlje. Če nima na razpolago zneska 360 din za celoletno naročnino, naj pošlje vsaj 180 din za pol leta.

»Borec« izhaja mesečno. Urejuje uredniški odbor, odgovorni urednik **Bojan Ajdič**. Rokopise pošiljajte uredništvu revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva 16, poštni predal 195. Posamezna številka 30 din, celoletna naročnina 360 din. Naročnino pošiljajte upravi revije »Borec«, Ljubljana, Erjavčeva 16, poštni predal 195 ali na ček, račun NB 601-90321-3 — Tiskarna »Slovenskega poročevalca« v Ljubljani.

*Umetniški
zavod
za litografijo*

V LJUBLJANI;
IGRIŠKA 6

**SPREJEMA VSAKOVRSNA
LITOGRAFSKA IN KNJIGO-
TISKARSKA DELA**

VRHNIŠKE OPEKARNE

nudijo vsem interesentom nakup
vseh vrst zidne in strešne opeke
po dnevnih cenah

Priporočamo predvsem priznano dimniško in
fasadno opeko — Po naročilu izdelujemo tudi
radialno opeko za tovarniške dimnike

En dan stare piščance
raznih pasem od kontroliranih
selekcioniranih zdravih kokoši
vam nudi

VALILNICA

Št. Vid nad Ljubljano
Telefon 780

Vsak četrtek sprejemamo prinesena
ali poslana jajca v valjenje. Odpo-
šiljamo vsako število piščancev ali
račk po pošti ali železnici

Rejci, obnovite si kokoške družine
z boljšimi nesnicami!

Rejci ob vodah, priskrbite si pravočasno
račke, katere nudi Valilnica in pohiňte z
naročili

Gospodarsko združenje industrijskih servisov LRS,

Ljubljana, Parmova ul. 33, tel. 31-21

nudi v svojih podjetjih:

Kovinski servis — Ljubljana,
Titova 16, tel. 36-38
Industrijski servis — detajl — Ljubljana,
Titova 16, tel. 34-71
Grafični nabavni zavod — Ljubljana,
Resljeva 26/I., tel. 20-02
»Chemo« import-eksport — Ljubljana,
Titova 50, tel. 46-57
»Elektrotehna« — Ljubljana,
Parmova 33, tel. 20-92
Kovinski servis — Kranj,
Majstrov trg 4, tel. 341
Kovinski servis — Maribor,
Partizanska 34, tel. 26-91
»Kemikalija« ind. servis — Maribor
Partizanska 34, tel. 22-83
Kovinski servis — Celje,
Mariborska 13, tel. 112
Kovinski servis — Št. Peter na Krasu,
tel. 17, s podružnico v Solkanu,

kovino in kovinske izdelke, kemikalije,
barve in lake, tekstil, usnje in gumo,
elektrotehnični material, papir in papirne
izdelke vsem industrijskim in rudarskim
podjetjem na območju LRS.

Obiščite

ZDRAVILIŠČE

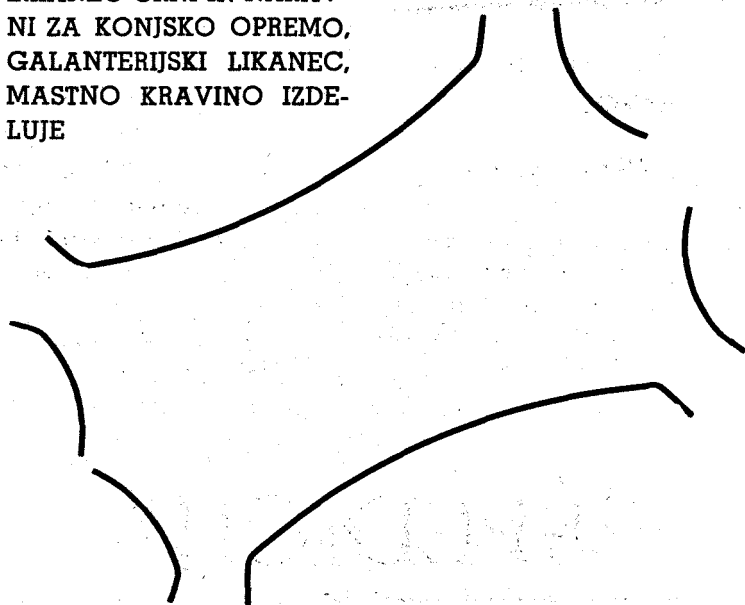
DOB RNA

PRI CELJU (397 m nadmorske višine)

eno najlepših termal. kopališč Jugoslavije

Zdravilišče s svojo milo subalpsko klimo leži v prelepi kotlini, zaprto proti vetrovom, obdano z gričevjem do Paškega Kozjaka. ● Indiferentna akrototerma 35.4° C. Naravne radioaktivne ogljikove kisle kopeli, diatermija, zdravniška oskrba, dietična kuhinja in podobno. ● Indikacije: kronične ženske bolezni, živčne distonije, motnje krvnega obtoka in lažja revmatična obolenja. Posebnost termalnega vrelca so blagodejni vplivi na povračanje plodnosti. ● Zdravilišče razpolaga z nad preko 500 posteljami. ● Obiščite v letošnjem letu Zdravilišče Dobrna in si pravočasno zagotovite mesta. ● Pri sobotno-nedeljskih množičnih obiskih znaten popust — cene so med najnižjimi zdraviliškimi v Jugoslaviji.

PRVOVRSTNO PODPLATNO
USNJE, KRUPONE, VRATO-
VE, OKRAJINE, TELEČJI IN
GOVEJI BOKS V RAZNIH
BARVAH, TELEČJI VELUR,
LIKANEC ČRNI IN NARAV-
NI ZA KONJSKO OPREMO,
GALANTERIJSKI LIKANEČ,
MASTNO KRAVINO IZDE-
LUJE

Tovarna usnja

ŠOŠTANJ

Telefonska številka 1

Kmetijski magazin

LJUBLJANA, PARMOVA 33
Telefon 51-71 — Poštni predal 20

s svojima poslovalnicama

v *Celju*, Aškerčeva 19

in

v *Mariboru*, Meljska 5

nudi vsem sektorjem kmetijstva LRS:

STROJE, ORODJE, REZER-
VNE DELE, ZAŠČITNA
SREDSIVA, UMETNA GNO-
JILA IN KRMILA

TRGOVSKI DOM

Slovenske Konjice

TRGOVSKO PODJETJE NA
DROBNO IN DEBELO

n u d i svojim odjemalcem v
svojih poslovalnicah v Ko-
njicah in v Žrečah kvali-
tetno izbiro manufaktur-
nega blaga, usnje, usnjene
izdelke, železnino in vedno
sveže špecerijsko blago

SOLIDNA POSTREZBA — KONKURENCNE
CENE

ŠPEDIICIJA

PODJETJE ZA MEDNARODNE TRANSPORTE

LJUBLJANA, Titova cesta 33
Telefon 676, 28-51

opravlja vse transportne posle in odpošilja blago vseh vrst za izvoz,
uvoz, tranzit, doma in v inozemstvo po železnici, s kamioni, ladjami in
ostalimi prevoznimi sredstvi.

Vskladiščuje vse vrste blaga in opravlja vse skladiščne manipulacije
v lastnih, velikih skladiščih z zmogljivostjo do 1000 vagonov. Specialni
prevozi in selitve z lastnimi pohištvenimi vozovi.

Podjetje je v neposredni bližini kolodvora in je povezano z njim z
industrijskim tirom.

Vzdržuje redne kosovne proge na vse kraje. Poslovalnice za zbiranje
blaga:

ZAGREB, Boškovičeva ul. 34, telefon 37-020

CELJE, Razlagova ulica 1, telefon 61

REKA, Ulica Nikole Tesla br. 2, telefon 32-60

DRŽAVNA ZALOŽBA SLOVENIJE

Na slovenskem knjižnem trgu je spet

VELEDELO SVETOVNE LITERATURE

roman največjega ruskega pripovednika Leva Tolstoja

Vojna in mir

Prva slovenska izdaja, ki je izšla pred vojno pri Slovenski Matici, je že davno pošla. Zato je sedaj Državna založba Slovenije izdala novo, skrbno predelano izdajo v DVEH ZAJETNIH KNJIGAH, ki skupno obsegata nad 1600 strani. Celotno delo, ki je tudi po obsegu eno najboljše del svetovnega slovstva, stane v lični skupni kaseti, vezano v platno, din 1.432.—, vezano v polusnje din 1.750.—, v celousnje pa din 1.920.—.

To orjaško delo spada v ZELEZNI INVENTAR VSAKE KNJIŽNICE, bodisi javne, bodisi privatne. Saj ta veličastna epopeja velike domovinske vojne ruskega naroda proti Napoleonu ni običajen roman, marveč je neizmerno več, ni zgolj pisateljska fantazija, marveč živa resničnost življenja iz zgodovine takratne družbe in posameznikov.

»VOJNA IN MIR« je velikanska, nedosežna podoba verskih, filozofskih, ljubezenskih, gospodarskih, političnih, vojaških in državnih odnosov tistega časa, je orjaška podoba države in družbe in zajema celih petnajst let ruske pa tudi precej zahodnoevropske zgodovine s številnimi dramatičnimi družbenimi in zasebnimi boji posameznih junakov tega razsežnega romana.

V zbirki »SVETOVNI KLASIKI« je pravkar izšel tudi znameniti zgodovinski roman:

William M. Thackeray :

Henry Esmond

Po velikanskem uspehu, ki ga je pri slovenskem občinstvu doživel največji Thackerayev roman »Semenj ničevosti«, smo sedaj dobili še njegovo drugo najuspelejše delo »ŽIVLJENJSKA ZGODBA HENRYJA ESMONDA«. V tem svojem mojstrskem delu, ki je prav gotovo vsebinsko najbolj zaokroženo in od vseh njegovih del tudi najbolj enotno in zlito, postavi Thackeray glavnega junaka in vse dogajanje v obdobje kraljice Ane, neposredno v čas po dokončnem izgonu Stuartovcev iz Anglije. Dogodki tega barvitnega romana nas vodijo v zgodovinski milje, v katerem nam Thackeray z mojstrsko roko slika ne samo dvorjanske spletke in vojaško življenje takratnega bojevitnega časa, temveč nam odpira tudi vpogled v literarne kroge, v katerih srečamo marsikatero znano ime angleške literature tiste dobe.

Knjiga, ki obsega preko 400 strani, stane vezana v platno din 492.—, vezana v polplatno din 446.—.

OBE KNJIGI DOBITE V VSEH KNJIGARNAH DRŽAVNE ZALOŽBE SLOVENIJE.

TRGOVSKO PODJETJE

»Kurivo«

LJUBLJANA

Masarykova 15 - Tel. 25-70, 27-45

S SVOJIMI DEVETIMI POSLOVALNICAMI V LJUBLJANI, PRI-
POROČA POTROŠNIKOM DRVA, ŽAMANJE, ŽAGANJE, OGLJE
PREMOG IN KOKS

JAVOR

TOVARNA VEZANIH PLOŠČ IN FURNIRJEV

PIVKA (prej Št. Peter na Krasu)

Nudimo vam: Vse vrste vezanih in mizarskih plošč. Plemenite vrhnje in slepe furnirje z veliko izbiro specialitet, kot orehova korenina, razni mazerji, javor ptičar, rebraš, itd. Lahka embalaža, izdelana iz furnirja in vezanih plošč. Rezan les plemenitih iglavcev. Rezan les iglavcev. Lesene kocke za tlakovanje. Ladijski pod in parket.

TOVARNE IN SKLADIŠČA: PRESTRANEK, PIVKA, ILIRSKA BISTRICA

SLOVENIJA AVTO LJUBLJANA

UVOZNO PODJETJE ZA AVTOMOBILE, REZERVNE DELE IN
GUME

GENERALNI ZASTOPNIK ZA FLRJ ZA

MERCEDES-BENZ

AVTOMOBILE:

TOVORNI, VSEH NOSILNOSTI — AVTOBUSI VSEH VELIČIN —
SPECIALNI — REŠEVALNI — GASILNI — KOMUNALNI — OSEBNI
4- IN 6-CILINDRSKI — OSEBNI 4-CILINDRSKI Z DIESEL-MOTORJEM

KONSIGNACIJSKA SKLADIŠČA

REZERVNIH DELOV ZA VSO FLRJ ZA

GENERAL MOTORS in OM

AVTOMOBILE

KORISTNIKI DEVIZNIH SREDSTEV, ZAHTEVAJTE PONUDBE!
IZVRŠILI VAM BOMO UVOZ HITRO, TOČNO IN PO NAJUGOD-
NEJŠIH POGOJIH!

CEMENTARNA TRBOVLJE

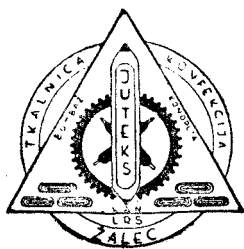
DELOVNI KOLEKTIV

BO TUDI V BODOČE

STREMEL, DA POSTREŽE

SVOJE ODJEMALCE S PRVOVRSTNIM CEMENTOM

IZDELUJE PRIZNA-
NO KVALITETNI
P O R T L A N D
C E M E N T Z N A M K E
N 400 IN C 500

TEKSTILNA TOVARNA

JUTEKS ŽALEC

TELEFON ŠTEV. 20

IZDELUJE VSE VRSTE
EMBALAŽNIH KONOP-
LJENIH TKANIN, BOM-
BAŽNE TKANINE ZA

ŠOTORE, VETRNE JOPIČE, DEŽNE PLAŠČE IN PONJAVE, RAZNE VRSTE
BOMBAŽNIH TEHNIČNIH TKANIN, LANENO TRDO PLATNO ZA VMESNO
PODLOGO, LANENE KUHINJSKE BRISAČE ITD. — PRIPOROČAMO NAKUP
NAŠIH IZDELKOV.

BORIMO SE ZA NAJBOLJŠO KVALITETO, DA BI ČIMBOLJ USTREGLI
NAŠIM POTROŠNIKOM.

Trgovsko podjetje
z nafto in naftnimi derivati

Jugopetrol

Ljubljana, uprava Tyrševa 34

nudi cenjenim strankam vse
naftne derivate

Obrnite se na naše poslovalnice, ki imajo
črpalke v krajih:

LJUBLJANA-mesto,	tel. 53-36
LJUBLJANA-Zalog,	tel. 49-10
MARIBOR,	tel. 21-91
CELJE,	tel. 83
PTUJ,	tel. 20
DRAVOGRAD,	tel. 33
MURSKA SOBOTA,	tel. 34
NOVO MESTO,	tel. 11
BREZICE,	tel. 52
KOČEVJE,	tel. 50
POSTOJNA,	tel. 56
AJDOVSCINA,	tel. 36

Prodajamo blago na debelo in na drobno.
Vse blago se dobi v prosti prodaji.

PIVOVARNA

Union

TOVARNA ŠPIRITA
IN KVASA, SLADARNA
IN LEDARNA

L J U B L J A N A

priporča svoje izdelke

T R G O V S K O P O D J E T J E

Žitofond

LJUBLJANA, PRIJATELJEVA ULICA 10

TELEFON 51-41 do 51-43

NUDI VSEM TRGOVSKIM PODJETJEM ŽITARICE
IN MLEVSKE IZDELKE PO NAJNIŽJIH CENAH. PO
ŽELJI DOSTAVLJAMO BLAGO V SKLADIŠČA

Grosistične
poslovalnice:

LJUBLJANA,	tel. 37-61
KRANJ,	tel. 313
PRESTRANEK,	tel. 9
KOČEVJE,	tel. 74
NOVO MESTO,	tel. 105

GRADAC-ČRNOMELJ,	tel. 3
TRBOVLJE,	tel. 34
CELJE,	tel. 272
MARIBOR,	tel. 31-09
SLOVENJ GRADEC,	tel. 4
PTUJ,	tel. 105
MURSKA SOBOTA,	tel. 89

BOREC

GLASILO ZVEZE BORCEV NARODNOOSVOBODILNE VOJNE SLOVENIJE

STEV. 6. — JUNIJ 1952

Dušan Kveder, generalpodpolkovnik:

Ali Jugoslavija ne potrebuje težkega orožja?

Nekateri krogi na Zahodu, zlasti v Angliji, mislijo, da Jugoslavija iz raznih razlogov ne potrebuje težkega orožja.* Ker takšno mnenje ni samo teoretičnega (zlasti pa ne propagandnega), marveč predvsem praktičnega pomena, od katerega bo precej odvisen potek in usoda morebitne bodoče vojne ne le v tem delu, marveč v vsej Evropi, mislim, da terjajo ta vprašanja globljo in obširnejšo analizo.

Predvsem je težko razumeti, kako se je moglo zgoditi, da je na temelju takšnih nazorov nastala domneva, da je vse ozemlje Jugoslavije, razen manjšega dela Panonske nižine severno od Beograda, planinsko zemljišče. Analiza našega ozemlja pa nam pokaže: 29,4% površine naše države ima nadmorsko višino pod 200 m, 25,4% površine odpade na višino med 200 in 500 m, 27,4% pa na višino med 500 in 1000 m. Iz tega vidimo, da odpade 82,2% površine naše države na valovito maneverski teren pod 1000 m višine. In če prištejemo temu še 14% srednjegorskega zemljišča od 1000 do 1500 m, ki se v vojaškem oziru ne razlikuje od zemljišča 500 do 1000 m višine, tedaj vidimo, da znaša maneverski teren v Jugoslaviji 96,2% celotne površine. Na prave gore od 1500 do 2000 m višine odpade samo 3,3%, medtem ko odpade na višine nad 2000 m minimalni ostanek 0,5%. Ta analiza nam pokaže, da je večina ju-

goslovanskega ozemlja prikladna ne le za moderno oboroženo pehoto, marveč znatno tudi za motorizirane čete. Pri nas skoraj sploh ni krajev, ki ne bi dopuščali razvijanju vseh tipov artilerije, tudi mehanizirane. Pri nas je zemljišče večinoma prehodno za tanke, številne doline in planote pa omogočajo baziranje vsakovrstni aviaciji. Ljudje v tujini naj bi se otresli neresničnih govoric, da je Jugoslavija neprehodna Himalaja.

S to prvo je v neposredni zvezi še druga zabloda, izražena v domnevi, da so se naši partizani, t. j. naša narodnoosvobodilna vojska v minuli vojni borili predvsem po gorah. Dejstva naše vojne pa med drugim dokazujejo, da so naše enote zmeraj imele visoke gore za neprikladno in nezaželeno zemljišče in da so se ga ogibale, kadarkoli je bilo to možno. Mi smo si vedno prizadevali vojskovati se na valovitem manevrskem zemljišču, bogatem z naselji (ki so bila med drugim tudi naš vir preskrbe in popolnitve). Še več! Naše enote so si zmeraj prizadevale čim nižje v doline, od koder so se umikale na teže prehodne terene (izogibajoč se vedno visokih gor), samo kadar nas je k temu prisilil sovražnik s svojo številčno in tehnično (največkrat prav s slednjo) premočjo, t. j. prav zaradi tega, ker nismo imeli dovolj njegovemu enakega težkega orožja.

Tretja zabloda je mnenje, da za gorsko vojskovanje ni potrebna druga tehnika, razen lahke pehote, zlasti pa ne težke orožje. Mar ni čudno takšno načelo v času, ko se vsa svetovna vojaška znanost strinja v tem, da je možno in potrebno uporabljati težko (in tudi najtežjo) tehniko v gorah (izvzemši visoke gore, ki jih v Ju-

goslaviji, kakor smo videli, skoraj ni), ko vsi vojaški teoretiki in praktiki sveta potrjujejo to možnost in ko nam, kar je glavno, vsa vojna zgodovina nudi nešteto dokazov za to?

Prva svetovna vojna je bogata s primeri velikih operacij ob množični uporabi težkega orožja na terenu, ki je ne le visok, kakor povprečen jugoslovanski, marveč še višji. Med veliko avstrijsko ofenzivo v Trenti, maja 1916, so Avstrijci na 1500 do 2000 m visokem terenu uporabili 14 divizij in kakih 1500 topov, od katerih 376 težkih do 420 mm, in malo je manjkalo, da s to množico moštva in težke tehnike niso čez visoko gorsko zemljišče prispeli v Lombardsko nižino. Prav na tem gorskem terenu so imele centralne države leta 1916 največ upanja na važno zmago.

Spomnimo se na primer operacij, ki so se odigrale na našem tipično manevrskem terenu severne Srbije. V cerski bitki avgusta 1914 je srbska vojska do kraja porazila avstrijske osvajalce in dosegla prvo zmago Antante nad centralnimi državami.

To je bila prva svetla točka za zaveznike, ki so jo Srbi dosegli večidel prav s težkim, od Francozov dobljenim orožjem, ki je srbske divizije malone izenačilo z avstrijskimi. Pozneje, decembra 1914, je srbska vojska dosegla na Kolubari še eno, večjo zmago nad osvajalcem. Vse to se je dogajalo na zemljišču, ki so ga neutemeljeno tako vztrajno razglajali za »težko prehodno«.

Najbolj pa se čudim, da posamezniki, čeprav Angleži, pozabljajo na primer, ko so na našem, jugoslovanskem terenu, sodelovale

* Na srečo za Jugoslavijo in za vse miroljubne narode sveta takšnega mnenja ne delijo vodstva veselih na Zahodu. Jugoslavija zdaj dobiva težko orožje in je pripravljena organizirati moderno obrambo proti morebitnemu napadalcu.

Ob prihodu Prekomorske brigade je govoril Dušan Kveder-Tomaž

tudi angleške (in francoske) enote, t. j. na preboj solunske fronte septembra 1918. Takrat so zavezniki na najtežavnejšem terenu južnomakedonskih gor, potem ko so izbrali za odsek preboja najbolj gorati del od 1800 do 2500 m, s številno tehniko (na odseku preboja je bilo zbranih 578 topov raznih kalibrov), prebili avstrijsko-bolgarsko fronto in podili sovražnika malone čez vso Jugoslavijo, tja do Beograda, in sicer čez področje, o katerem so takrat govorili, da je težko prehodno in gorato.

Morda bo tem primerom iz prve svetovne vojne kdo ugovarjal, da armade takratnih časov niso bile preskrbljene s tipi težkega orožja, s kakršnimi so preskrbljene zdaj. Toda za takratne čase je bila dosežena, v primerjavi s sedanjostjo, neprimerno večja manevrska sposobnost in prehodnost težkega orožja na grebenastem in kotanjastem gorskem zemljišču.

Poglejmo samo še nekaj primerov iz zadnje vojne. Mar ni poučno, da so Nemci, da bi razbili francosko vojsko v maju 1940, izbrali za smer glavnega udarca prav gorato področje Ardenov (in edino gorato področje, ki je takrat prišlo v poštev), in sicer zemljišče, ki je tako presenetljivo podobno prav večini jugoslovanskega zemljišča (nadmorska višina Ardenov znaša povprečno kakih 500 m, posamezni grebeni pa do 690 m)? Kakor vemo, so Nemci skozi to gorato in z gozdovi

poraščeno področje poslali glavnino svojih sil, tudi tankovskih, namenjenih za vojno na Zabodu, in dosegli uničenje glavnine francoske vojske, malo pa je manjkalo, da niso povzročili tudi angleške katastrofe pri Dunkerqu. Eden glavnih razlogov tega poraza je bil nedvomno ta, da je francoska komanda presenetljivo podcenjevala možnosti velikih operacij na goratem in z gozdovi poraščenem ozemlju ob uporabi težke tehnike, in tako storila isto napako, zaradi katere tudi zdaj posamezniki ne morejo priti do pravih ocen in sklepov.

Ce pozvame v spominu vojno proti nemški »evropski trdnjavi«, ki se je začela z invazijo v Normandijo, se ne morem iznebiti vtisa, da je nemška protiofenziva v taistih Ardenih decembra 1944 (ki je popolnoma presenetila zavezniško poveljstvo), temeljila na računu, da bi znova na enak način izkoristili zavezniško podcenjevanje možnosti množičnih operacij po tem goratem in z gozdovi poraščenem terenu. In res, kakor leta 1940 Francozi, tako so leta 1944 tudi Angleži in Američani branili to nevarno področje tako rekoč samo z mrtvimi stražami in patroljami. Na srečo se Nemcem tokerat ni posrečilo doseči cilja, toda ne zato, ker niso dosegli presenečenja, marveč zato, ker so bili že preveč izčrpani in ker se je Angležem in Američanom posrečilo z uporabo rezerv in rokiranjem čet po fronti lokalizirati sovražni preboj.

Ce tako pregledujem vojno zgodovino Anglije, naletim na toliko analogij, da se mi močno zdi, da te zablode niso nove in originalne. In res, mnoge Jugoslovane je že aprila 1941 presenetilo stališče feldmaršala Wilsona, ki je v pogajanjih s predstavniki generalštaba bivše jugoslovanske vojske na grško-jugoslovanski meji prepričeval Jugoslovane, naj bi se borili v gorah (!) in da jim zato ni potrebna pomoč v težkem orožju. Menda čitateljev ni treba prepričevati, kako zelo je bilo to stališče z vojaškega vidika napačno že v tistih časih. Bolje, kakor bi mogel storiti to jaz, je storil že ugledni angleški vojaški pisec Lidelli Hart, ko je o nemško-jugoslovanski vojni lakonično izjavil: »V Jugoslaviji in Grčiji so bile njegove (Hitlerjeve — op. D. K.) nove oklepne sile enako nepremagljive kakor na ravninah Poljske in Francije, vzlic gorskim oviram, na katere so naleteli. Oklepne sile so zdrvele čez te dežele ko vihar in razbile sovražne vojske ko keglje na kegljišču.*

Mi, partizani smo morali med vojno žal neštoterat prepričevati angleške predstavnike v naših štabih, da je potrebno, da bi nam izposlovali težko orožje (lomeč pri tem znaten odpor), kar smo na našo in splošno zavezniško srečo tudi dosegali. Zato se nikakor ne morem iznebiti vtisa,

Z zaplenjeno havbico na položaju pred akcijo na Zdensko vas, februarja 1944. leta

da je omenjena zabloda nekakšno nadaljevanje napačnega presojanja jugoslovanske vojne stvarnosti ter naših realnih in utemeljenih potreb.

Pri tem me moti neka nedoslednost: medtem ko nekateri Angleži priporočajo drugim, naj se bo-

* Glej Lidelli Hart: How Great Was Lost-Yet With Profit, Military Review, October 1951, str. 11.

re po gorah in planinah brez težke tehnike, delajo taisti ljudje popolnoma nasprotno, kadar se znajdejo v položaju, da se morajo odločiti za bojne operacije na enakih področjih. Angleške (pa tudi ameriške) enote so med vso zadnjo vojno uporabljale težko tehniko povsod, kjerkoli so zadele na gorato planinsko zemljišče (kakor delajo tudi zdaj Američani na korejskem bojišču, kjer je zemljišče zelo podobno našemu). Mar je naključje, da Angleži v zadnji vojni niso imeli posebnih gorskih enot, marveč da so povsod, v ravnini in gorah, uporabljali standardne pehotne divizije (ki so imele zelo mnogo težkih modelov artilerije in celo tanke), in celo oklepne divizije in letala vseh vrst do najtežjih? V bitkah v Italiji, okrog Salerna in Volturna v višinah od 400 do 1200 m (torej tipičen jugoslovanski teren), je na primer 10. angleški korpus operiral tudi s 7. tankovskim, Nemci pa s 16. in 20. tankovsko divizijo, in sicer v ofenzivnih in obrambnih operacijah. Takšni primeri pa so bili že pred Salernom in po Volturnu, zlasti na zimski obrambni črti Nemcev po še višjih gorskih masivih Apeninov. Ne bom se zmotil v sklepu, če pravim, da njihova lastna vojna praksa najočitnejše zanika teorijo tistih, ki bi radi prepričali druge, da v vojskovanju na gorah ni potrebno težko orožje.

Če že govorim o orografskih posebnostih našega ozemlja, menim, da bi bilo treba omeniti še eno važno značilnost. Ves gorski in planinski masiv Jugoslavije je značilen po tem, da je na vse strani preprežen s širšimi in ožjimi dolinami, po katerih tečejo reke in plovne vode ali železniške zveze. En sam pogled na zemljevid prepriča slehernega, da so po teh dolinah v taktičnem oziru možne operacije, ki se bistveno ne razlikujejo od operacij na čisto ravninskem zemljišču. V primeru svoje ofenzive bi lahko torej napadalec tu uporabil isto težko tehniko (po številu morda nekoliko manjšo, ne pa drugačno po kakovosti), kakor na ravninskem terenu Panonske nižine. Na drugi strani je znano, da je za obrambo proti težki tehniki eno najučinkovitejših protisredstev prav tako težka tehnika.

V drugih deželah ogrožene Evrope so področja, podobna jugoslovanskemu, ali pa še višja. Po-

glejmo na primer Alpe, t. j. Zahodno Avstrijo, Jugozahodno Nemčijo, Severno Italijo, Južno Svico in Jugozahodno Francijo. Vse to so področja z višinami od 1000 celo do 4000 m. Ali na primer nemški Harz (1142 metrov), Schwarzwald (1493 m), Švabsko Juro (1113 m), Turinški gozd (982), Renski Škriljevec (880 m) ali francoske Vogeze (1423 m), Juro (1723 m), Ardene (690 m) in francosko Sredogorje (1886 m), da niti ne omenjam Turčije z Araratom (5156 m), Pontskim pogorjem (3937 m) in Taurusom (3560 m) ali Grčije. Zakaj nikomur ne pride na misel, da bi armade, ki naj bi branile ta področja, spremenili v partizane in jim odrekli potrebo po moderni tehniki?

Pri posameznikih na Zahodu

lahko opazimo, da zagovarjajo tezo, po kateri naj bi bile planine, da se izrazim strogo vojaško strokovno, element situacije, bolj naklonjen branilcu kakor napadalcu. Ni dvoma, da je lahko ta teza sporna. Jaz na primer se z njo v takšni formulaciji ne strinjam. Mnogi gredo še dalje. Clausewitz na primer meni, da nudijo planine mnogo več prednosti napadalcu kakor branilcu, in pravi, da branilec ne bi smel sprejeti bitke na planinah, marveč bi moral počakati napadalca pred prihodom ali ob njegovem sestopu s planin, t. j. ob vznožju planin, v ravnini. Tu se ne bi hotel spuščati v diskusijo o tem, ali so ta, v minulem stoletju postavljena načela, še zdaj veljavna. Drži pa, da imamo proti druge-

Jugoslovanska ljudska armada je opremljena tudi s težkimi tanki

Naša meja je bila in bo ostala čvrsta!

Moskovski sateliti nenehoma uprizorjajo na jugoslovanskih mejah incidente, izžiganja in provokacije, ki se čedalje bolj množijo. Srd ruskih imperialistov je narasel sprčo dostojanstvenega stališča naše države; z njim pa so se množili na mejah Jugoslavije različni incidenti. Tako je leta 1948 odpadlo samo na Madžarsko 27 incidentov, od teh 5 oboroženih

več provokacij, kakor prej v dveh letih in pol. Res ni potreben komentar, da pridemo do sklepa, da je početje informbirojskih satelitov na naših mejah podobno »mali vojni«.

V prvih štirih mesecih letošnjega leta, od januarja do aprila, so kremeljski sateliti zakrivali procentualno vsak dan več incidentov kakor prejšnja leta. Madžarski hlapi v tem oziru še zmeraj

boju za »mir« moskovskih klečepalcev samo na delu naše meje. Če prištejemo k temu še manjše, vsakdanje provokacije, s čimer ni neposredno kršena naša meja, je to število še neprimerno večje. Niso redki primeri, kakor je bil v drugi polovici februarja, ko so na področju madžarske obmejne vasi Gara pet dni zapored v neposredni bližini naše meje ves dan streljali z mitraljezi, minometalci in artilerijo. Zakaj so streljali? Računali so pač, da nas bodo morda zastrašili. Mnogo je primerov, ko se vsa četa ali bataljon v strelcih približa mejni črti ter koplje strelske järke, polaga ali odstranjuje mine in podobno.

Dosedanja praksa je pokazala, da sta bila število in značaj provokacij predvsem odvisna od konkretnih ciljev in naklepov Sovjetske zveze. Tako na primer se je v obdobju julij—september 1951, po obisku Molotova, Vorosilova in Sokolovskega v Varšavi, Bukarešti in Sofiji, število provokacij na naših mejah hitro povečalo. Takrat je bilo več drznih provokacij in napadov na naše graničarje; ubili so graničarja Šimeca, ranili pa več graničarjev. Naloga teh obiskov je torej bila med drugim okrepiti sovražnosti proti socialistični Jugoslaviji. Ali drugi primer. Medtem, ko je Organizacija združenih narodov enodušno obsodila sovjetski agresivni pritisk na našo državo, na naših mejah niso prenehale sovražnosti, marveč so se na nekaterih odsekih še povečale. Samo na enem odseku madžarske meje je bilo v novembru 113 provokacij. Medtem ko je Višinski govoril o miroljubnosti in jugoslovanskih »sovražnostih«, so madžarski ubijalci izstrelili na tem majhnem odseku madžarske meje 143 krogel in 12 rafalov iz avtomatskega orožja. Malo je manjkalo, da 16 naših graničarjev ni plačalo tega početja informbirojskih ljubiteljev »miru« z življenjem.

Po medavni »miroljubni« Stalinovi izjavi ameriškim novinarjem se je število provokacij še povečalo. Zanimivo je, da je prišla ta izjava v času, ko italijanski iredentisti in zagrizeni fašisti v Italiji organizirajo ob sodelovanju KP Italije in pokroviteljstvu vlade politično gonjo in vzbujajo pohlep po naši zemlji. Morda je tudi ta izjava, za trdno pa je vsa

Nemški tanke, ki so ga partizani zaplenili meseca februarja 1944. leta v borbi z Nemci in domobranci za Zdensko vas

provokacij; leta 1949 je bilo 232 incidentov, od teh 164 oboroženih provokacij; leta 1950 je bilo 364 incidentov, od teh 224 oboroženih provokacij in 15 prehodov čez mejo z namenom ujeti naše vojakke, 25 kršitev zračnega prostora, itd. Leta 1951 so odpadli na vsak dan dva do trije incidenti. To pomeni, da so informbirojevci samo leta 1951 zakrivali na madžarsko-jugoslovanski meji

prednjačijo. Le-ti so v tem času zakrivali blizu 360 provokacij. Število provokacij iz meseca v mesec marašča, Madžani imajo tudi letos prvenstvo. Madžani so prvi letos prelili kri naših graničarjev, ko so ranili Aliba Mališevskega. Na naše ozemlje so streljali okrog dve sto šetdesetkrat, od tega nad šetdesetkrat po naših graničarjih.

To je samo nekaj podatkov o

mu ekstremu pomembne in prepričljive argumente. Kar se mene tiče, bi bil v zadregi, ali naj pritrdim prvi ali drugi tezi. Mi smo bili tako uspešne boje in operacije na planinskem zemljišču v obrambi in napadu (priznavam, da je bilo tudi nekaj neuspešnih, toda teh ni bilo nikoli moč pojasniti s prednostmi terena za to ali drugo stran), da bi se težko

odločil za prvo ali za drugo. Nekaj pa je bilo zmeraj očitno: gorato in planinsko zemljišče nudi prednosti tako branilcu kakor napadalcu, če znata obrniti posebnosti takšnega zemljišča v svojo korist; zmagal pa bo tisti, ki je močnejši, pri čemer ima razen moralne čvrstosti čet tehnična oprema eno izmed odločilnih vlog. (Konec prihodnjic)

politika Sovjetske zveze, izpodbudila italijanske iredentiste za provokacije na naših mejah. Oboroženih italijanskih provokacij je bilo zadnje čase na naši meji več. Kakor je bil cilj incidentov na vzhodnih mejah povzročiti oborožene spopade, tako tudi incidentov, ki jih uprizorja italijanska iredenta, ne moremo drugače presojati. V obeh primerih stoji za incidenti in provokacijami v bistvu boj vlad teh dežel proti neodvisnosti Jugoslavije. Čeprav je število incidentov na italijanski meji znatno manjše se v bistvu ne razlikuje od informbirojskih. Tudi tokrat so se italijanski iredentisti in kominformovci znašli na isti poti, samo s to razliko, da so informbirojevci neprimerno bolj agresivni in da njihov pritisk na mejah mnogo hitreje narašča.

Kako temeljito so te njihove provokacije zasnovane in načrtno pripravljene, nam pokaže vsak posamezni primer. Tako pripoveduje komandir karaule Zivorad Janković, da so Madžari lani 15. septembra ob 11. pomoči napadli karaulo od treh strani. Bila je jasna mesečna noč. Iznemada je na robu borovega gozda na madžarski strani nekdo ustreljal na Nikoliča. Nikolič je takoj dal znak za alarm in začel streljati. Hkrati so jeli Madžari streljati z avtomatskim orožjem z dveh stranskih grebenov pred karaulo, da se naši graničarji ne bi mogli pripraviti na obrambo. Vzlic temu pa so naši graničarji takoj z vso vojno opremo zasedli zaščitne strelske jarkove, da bi odbili napad. Z desnega grebena je streljal v okno karaule madžarski puškomitraljez. Namestnik komandirja karaule puškomitraljezec Ljubo Pečinović pa je Madžarom hitro zamašil usta. Nekaj minut je trajal spopad, ko so naši graničarji opazili, da se plazijo Madžari čez svoj »pas« proti bodeči žici pod zaščito svojega ognja in odločnega mrtvega kota. Vse je kazalo, da nameravajo iz neposredne bližine vreči bombe. To pa se jim ni posrečilo. Znašli so se v snopu avtomatskega ognja. Še nekajkrat so poskušali napasti, pa so se morali vrniti v gozd, od koder so bili prišli.

Po zasedbi našega otoka na Muri zabeležijo naši graničarji vsak dan nekaj novih in čedalje hujših incidentov. Dnevnik govori o naraščanju brutalnih provokacij pobesnelih moskovskih

satelitov. Že v začetku letošnjega leta so napovedali, da bodo začeli ubijati naše graničarje. In res so že 2. januarja na področju Ždale Madžari streljali na našo karaulo blizu vasi Branji vrh. Od 17. do 22. januarja so Madžari zagrešili 30 incidentov in 28-krak streljali na naše graničarje. Mnogi madžarski vojaki upajo, da bi dobili dopust in nagrado, če bi ubili kakšnega našega graničarja. Žive namreč v deželi, kjer brezobzirno razpisujejo nagrade za ubijanje ljudi. Pri vsem tem pa so Madžari tako nesramni, da govorijo o miru.

Samo v prvih osmih dneh marca so Madžari organizirali 23 oboroženih provokacij z namenom, da bi koga ubili. Novost, ki jo je prinesel marec, je v tem, da streljajo cele skupine ali več ljudi, ne pa posamezniki kakor prej. V aprilu pa so postali predrzni tudi madžarski oficirji, ki so večkrat prišli na našo mejo in streljali na naše graničarje. Vsi ti incidenti in napadi močno spominjajo na zločine fašističnih banditov, ki niti civilnemu prebivalstvu niso prizanašali. Zdaj počenjajo to madžarski obmejni organi na ukaz moskovskih mogotcev. Saj pa tudi mi čudno! Mnogi izmed tistih, ki zdaj pobijajo naše civilno prebivalstvo ali graničarje, so se štiri leta borili

pod zastavo kljukastega križa in ubijali naše ljudi. Ti ljudje so prav zaradi teh svojih lastnosti in načina vzgoje pod Horthyjevim režimom najboljši hlapci moskovskih satelitov.

V Jugoslaviji vsi dobro vemo, kaj pišejo in kako lažejo vsi od najvišjih v Moskvi, do madžarskih hlapcev, ki iz zasede streljajo na naše graničarje. Zato naši narodi in naša Armada na vse to umazano početje gledajo s prezirom, saj delajo to ljudje, ki so že zdavnaj izgubili tudi najosnovnejšo človeško moralno. Zakaj počenjajo vse to? Zakaj streljajo stražarji na mirno prebivalstvo? Zakaj nas neprestano izzivajo? Zakaj streljajo na naše graničarje? Samo zato, ker jim tako ukazujejo glavni pobudniki vse te gonje iz Moskve. Vse to je v duhu njihove izdajalske in kontrarevolucionarne politike sovjetskih voditeljev, ki bi radi svojo izkoriščevalsko hegemonijo vsilili tudi jugoslovanskim narodom.

Na to sramotno bilanco informbirojevskih provokacij, ki se jim pridružujejo tudi italijanski iredentisti, odgovanjajo naši hrabri graničarji in vsa socialistična domovina s svojo enotnostjo in odločnostjo, da bodo vzurajali v obrambi svobode in neodvisnosti. Naša meja je bila in bo ostala čvrsta! *Podpolk. Emil Ivanc*

Roko v roki s krvniki proti ljudstvu

Cerkevna reakcija se je med narodnoosvobodilno borbo naslonila z vso silo na fašizem in v Mussolinijevih črnih srcah gledala svoje rešitelje pred revolucionarnim gibanjem ljudstva. V borbi je bila zaplenjena tudi gornja fotografija, ki kaže pristržno prijateljstvo »dušnega pastirja« s fašistično soldatesko — mrhovinarji na isti veji.

STARI PARTIZANI PRIPOVEDUJEJO

V borbi za svobodo

Ob osmi obletnici smrti partizanskega pisatelja Klusovega Jože-Boga Flandra (padel je 30. junija 1944. leta v bojih za Bosiljevo kot pomočnik politkomisarja II. bataljona Cankarjeve brigade) objavljamo eno izmed njegovih, doslej po osvoboditvi še neobjavljenih črtic iz partizanskega življenja.

Dolga je pot v Jelenov žleb. V mračnem jutru se vlačijo megle po globeli. V gozdovih vlada tišina, molk.

Spanec, ki nas je moril ponoči, mineva, jutranji hlad nas je osvežil. Počasi rinemo v klanec; v vrstah, ki so oživele, se čuje polglasen pogovor. Prvi, ki so prišli na vrh, hite, da čimprej pridejo do vodnjaka. Harmonike zavruškajo v oblačno jutro kot bi hotele izzvati sonce, ki je tičalo skrito v meglah. Zdaj si ob dnevu ogledujem pot, ki sem jo prehodil takrat, ko sem šel v brigado.

Ob vodnjaku je vse živo. Mene pa zanimajo leseni križi, ki so po-

stavljani na mali jasi; vprašam tovariša in pojasni mi, da tu leže vojaki divizije »Maccerrata«, ki so padli lanske jesen v borbi s partizani.

»Jelenov žleb, je italijanski grob,« mi pravi. Še sedaj po dolgem času so videti sledovi borbe. Prestreljene čelade še leže med skalovjem in drevjem, naokrog je vse prestreljeno. Mrzel diš smrti veje naokoli.

»Ti ne bodo več streljali na nas,« si mislim, ko ogledujem grobove.

Krenemo naprej skozi hoste in ugubamo, kam gremo. Harmonike pojo veselo koračnico in sonce že malo pokuka včasih skozi meglo. Pogovarjamo se o borbi, ki je bila prejšnji dan pri Ribnici. Mnogo vedo povedati ti stari borci in čas maglo mineva. Pozabimo na utrujenost in glad, ko pred nami oživijo spomini. Pri-povedujem o Gorenjski in o tova-riših, ki se bore tam gori. In pot ni več tako dolga.

Ismet Mujezinović:
Prenos ranjenca

Naenkrat preseka pesem harmonik strel. Nato oddrda strojnica rafal. Kolona kot pribita obstane na mestu. Predhodnici se je nekaj pripetilo! In že vidimo. Izza ovinka pripeljejo ranjenega tovariša. Kri curlja iz sturgane hlačnice, njegove blede ustnice šepetajo: »Italijani.«

Že smo v akciji. Komandanti so prvi spredaj. Milovan mimogrede pregleduje zemljevid. Kolona se širi v obroč in z ognjem prodira naprej. Vrhove je treba zasesti. Naši preskakujejo od skale do skale in zavzemajo greben.

V brnenju rafalov se čujejo klici naših jurišcev. Bombe treskajo in kameniti drobci frče vse naokrog. Za široko skalo je skrit Ivo. Njegov nasprotnik ga obstreljuje s težko bredo.

»Moja boš,« si misli Ivo in se zažene naprej. Italijan besno strelja in vroči apnenec škropi Ivo v obraz. Ko je dovolj blizu, pripravi bombo. Z zobmi iztrga jeziček in jo zapodi med skalovje. Ognjeni tresk — in breza utihne. Ivo plane k njej in jo objame. Ne meni se za smrt, ki brenči po zraku od vsepovsod, preveč ga je prevzela opojnost zmagovalja.

Na visokem porobku stoji, kar brez zaklona, Primorec Jože. No-

*Tri nas bo pomlad. -
Zvečer nam bo zarja zlatila vrhove
in v črne terzine bo noč
zakrila gozdove
zvečer.....
in v sončni pomlad
v gozdu, livadi
bo vzkliklo nam novo življenje.*

Bogo

Fotokopija iz pesmi, ki jo je sestavil Bogo Flander-Klusov Joža

vinec je in brez orožja. Grabi kamenje in ga meče v Italijane. Enega je zadel v glavo. Skoči k njemu in mu iztrga puško. Kakor zaklad stisne orožje k sebi, to z golimi rokami priborjeno puško, in iz prs mu uide krič zmago-slavlja. Svoj pet in dvajset let tlačeni srd iznaša nad fašisti in v očeh mu gore ognji maščevanja.

»Skloni se!« mu kličejo tovariši. A on se samo divje nasmeje in strelja naprej.

V najtežjem položaju rešuje tovariša partizanka Milka. Njeno telo se kakor kača plazi po tleh, ko vleče z vsem naporom tovariša za seboj. Svinčenke udarjajo levo in desno okoli nje, a ona se za to ne meni. Vsa njena volja in moč sta posvečeni tovarišu.

»Malto potrpi,« ga bodri in nje-me modre oči so vlažne od bolečine in srda. In kvo je tovariš, ki ga je za ceno svojega življenja rešila, umrl, plane kakor levinja naprej, med borce, in goni Italijane, ki brez glave beže in skačejo v prepad, da maščuje tovariša. Tri vroče ure smo se borili in zmagovali. Zdaj nosijo fantje, pijani veselja in zmage, plen. Ponosno kažejo priborjene brede, lahke mitraljeze in minomete. Drugi se oblačijo v italijanske uniforme in mečejo svoja razcapana oblačila stran. Zdravnik teka in obvezuje ranjence. Vrvež je silen, tovariši odnašajo strelivo in orožje po četah. Sedaj so vsi oboroženi. Skoro neverjetno se nam zdi, da smo tako hitro izbojevali tako veliko zmago.

Mimo prinesejo radio-oddajno postajo. Zadnji telegram, ki so ga poslali Italijani, je bil: »Obkoljeni smo, pošljite pomoč!«

Nekdo zasklihuje Italijane, ki so se predali. Skoro jokajo, ko trepetaje in z dvignjenimi rokami odgovarjajo na stavljenja vprašanja. Človeku bi se smilili, a ko pogledam trpeče, izmučene obraze

Dorđe Andrejević-Kun:
Politična ura

Cankearjeva brigada na položaju v borbi za Bosiljevo 1944. leta

tovarišev, ki leže na nosilih, se moje srce zapre in ne čuti usmiljenja. Kaj smo vam storili, da streljate in monite? Kazen, ki ste jo prejeli danes, naj vam bo v opomin! Talko bo končal vsak, ki bo dvignil roko nad slovenski narod!

Počivamo, preden gremo dalje. Polagoma se umirja kri in misli so spet čiste in jasne. Ponosni smo na svojo veliko zmago in radi bi kriknili, da bi se čulo širom po domovini. Naj čujejo naši bratje, sestre, matere in očetje o junaštvu svojih hčer in sinov! Pesem sila v grlo, a mi ne pojemo.

Nismo morilci, ki prepevajo in plešejo okoli grobov svojih žrtev.

Smo samo ljudje, srčno dober slovenski narod, ki so ga tuji morilci prisilili, da je prišel za orožje. In še takrat, ko v borbi sejemo smrt, trpimo. Vemo: prisiljeni smo ubijati ljudi, ki so naši bratje, pa so jih zaslepili in prisilili, da pobijajo nas, ki se borimo tudi za nje.

Mrak je padel na zemljo, ko smo zapuščali Jelenov žleb. Za nami so ostala trupla fašistov, ki so dali življenja v borbi za zločinski fašizem. Mi pa smo čutili, da smo z današnjim dnem postavili neminljiv spomenik borcem za svobodo slovenskega naroda...

Klusov Joža

Partizanova pomlad

Tisto noč so zaveli prvi pomladni vetrovi čez vrh Slivnice, se pognali skozi redke gozd po stnem pobočju, da so se orjaške krome temnih dreves skrivnostno zganile.

Skozi gozd hiteča sila se je ublažila in ukročena privršala v Martinjak, vasico pod vznožjem te gore, pokrito še z odejo tajačega se snega. Kakor razigran je veter udaril v polknice, da so zaškripale, se s šumom pognal skozi slamnati krov in na koncu vasi, združen z drugimi sapami, z dvojno močjo planil čez usahlo Cerkniško jezero in se na drugi strani pognal zopet v gozd.

Nizko plavajoči oblaki so se trgali ob slemenu Slivnice; iz temnih krp, gnanih od bežečih ve-

trov, pa so padale velike deževne kaplje. Proti jutru se je vse razčistilo.

Mirko se je vračal s straže. Bil je razigran in čutil se je tako lahkega, da bi kar splaval po zraku. Morda ga je razveselil diš pomladi, da se je čutil prerojenega? Ah, pomladi, čiste pomladi, ki se je je veselil sleherni človek, a partizan še posebej. Vsakdo je upal, da bo prav pomlad prinesla človeštvu mir in svobodo, svobodo in zmago.

Takšen je bil tisto jutro Mirko, ko se je vračal s poslednje izmene s stražarskega mesta. Na razgaljeni vzpetinici, kjer je sonce že zlizalo trdo skorjo snega do suhe trave, iz katere je vel močan duh po trohnobi, a je bil že prepojen

z opojnim vonjem budeče se nara-
ve, je postal in si obrisal blatne
čevlje v suho travo. Sklonil se je
pod grm, kjer je iz suhe trave ku-
kal majhen popek teloha in ga od-
rgal. Ustnice so se mu razlezele v
zadovoljen nasmeh, da se je zable-
ščala vrsta belih zob. Počasi je
prislavljal puško k nogam in snel
titovko z glave, da so se usuli dol-
gi, črni lasje preko čela. Za plo-

rete. Zbral je vse cigaretno ogor-
ke ter si iz njih napravil debelo,
v časopis zavito cigareto. Pospe-
šil je korak do prve hiše, kjer jo
je prižgal. Potem je počasi na-
daljeval pot do visoke hiše ne-
kdanega lesnega trgovca, kjer so
počivali borci njegove čete. Po
širokih stopnicah je zavil v veli-
ko sobo. Čeprav je skozi široka
okna že lil dan, so borci spali kot

bodo okrog sebe doraslo mladino,
govorili o času, katerega doživlja-
mo in vlivali v njihova srca po-
gum in junaštvo.

Pogled mu je obstal na kamninu
pri steni. Na njem je počivala
partizanka Ljuba. Glavo je imela
rahlo nagnjeno proti oknu. Gosti,
dolgi lasje so se usipali čez kamin.
Ko jo je tako gledal in opazoval,
je spoznal, da jo ima skoraj raje
kot vse ostale. Ni si še bil na
jasnem, ali je to ljubezen ali ob-
čutek oboževanja. To blede in
vitko bitje, polno smeha in dobre
volje, ki je moralo z njimi pre-
našati iste napore, je bilo vendar
ženska. Mnogokrat je na pohodih
premišljeval, kako bo z njo. Osla-
bela je; težka srčna napaka ji je
delala vedno večje preglavice.
Skrivala je to pred seboj in pred
drugimi, ker se ni hotela ločiti
od njih. Prebujala se je. Odmaknil
je oči in se zazrl predse.

Ljuba se je tedaj res prebudila
in se zagledala skozi okno v
sončno pomladno jutro, v veje go-
lih drevov, po katerih se je gugal
kos. Skakljal je z veje na vejo za
sivkastorjavo družico. Le-ta se mu
je zapeljivo umikala, a vendar ni
hotela zbežati. Kos je pri vsakem
skoku z veje na vejo zacvrčal in
neprestano udarjal s perutmi ob
životek, kot bi hotel reči: »Tak
počakaj me no, vendar! Ali ne vi-
diš, kako sem čeden.« Ljuba se je

*Pred partizansko
akcijo v Loški do-
lini: budno oko par-
tizanskega izvidnika
skrbno zasleduje pre-
mike in namere belo-
gardističnih in nem-
ških zločincev*

čevinasto, rdeče pobarvano zvez-
dico je zataknil teloh in zamrmral
polglasno: »Hej, letos te že tretjič
krasim s pomladjo! Drugo leto,
stavim, si z njim okrasim klobuk!«
Samozavestno si je popra-
vil lase, posadil nanje titovko in
se zazrl v dolino pod seboj. Ko
je tako stal na vzpetini, oprt ob
puškino cev, obsijan od vzhajajo-
čega sonca, se je čudovito odraža-
la njegova postava. Dolg nemški
plašč pa mu je v vetru vihral
okrog nog.

Razori so se kakor črne proge
dvigali iznad snega. Nekje na
koncu vasi je bevskal pes. Iz hle-
vov se je oglašala živina in petje
petelinov. Nikjer streljanja, le po-
poln mir. Mirko je pozabil, da je
uro hoda od tod sovražnik. Po-
mislil je na dom in na mater, ki
se sama ubija z domačijo. Oče je
padel kot talec, sestra je bolni-
čarka v partizanski bolnici. Gle-
dal je na razore in delal načrte,
kakor da se bo že jutri vrnil do-
mov... Najprej bo dvignil požga-
ni dom, vzredil živino, obdelal
polja. Potem se bo oženil. Zaskle-
lelo ga je pri srcu. Njegovo dekle,
plavalasa Anica, je ostala na Ra-
bu — za vedno. Več o njej ni
razmišljal, le globoko je vzdihnil.
Ta vzdih ga je prebudil iz pre-
teklosti in bodočnosti v sedanjost.
Vrgel je puško preko rame in se
nasmehnil: »Presneto, kako sem se
zamislil, skoraj sem pozabil na-
daljevati pot!« Zaželel si je ciga-

ubiti. Nekateri so ležali na tleh,
drugi po klopih in mizah. Nekdo
se je vlegel celo na klavir. Mirko
je vstopil in jih ogledoval. Tre-
palnice mladega ljubljanskega stu-
denta, Štefana, so bile trdno za-
prte, pod njimi pa so oči begale
levo in desno, kakor bi bedel.
Mirka je zgrabila nagajivost. Stop-
nil je h klavirju, da bi udaril na
tipke. Nasmehnil se je ob prividu,
kako bi skočil Štefan godrnjaže
pokonci, kakor vedno, če mu je
kdo pretrgal sladko spanje, ki ga
ni imel nikoli dosti. Pa je opustil
svojo namero. Trudni so po dol-
gem večeršnjem pohodu in po mi-
tingu, ki so ga priredili vaščanom.
Ples se je zavlekel skoraj do ju-
tra. Naj počivajo, saj bo kmalu
prišel dežurni. Mirku ni bilo do
spanja. Vsedel se je na prazen
stol in opazoval speče tovariše.
Pogled mu je drsal od enega do
drugega in vsakega tovariško bo-
žal, kakor da si hoče sleherni
obraz vtisniti v spomin. Do vseh
je čutil bratovsko ljubezen. Poča-
si je vlekel dim iz dogorevajoče
cigarete in mislil: »Kakor ena
družina smo vsi!« In že mu je
bilo težko, da se bo moral nekoč
odrgati od njih. Svoboda jih bo
razpršila na vse kraje — toda nji-
hova srca bodo ostala vedno sku-
paj. Življenje pa bo pravičnejše
in lepše. Najsposobnejši bodo osta-
li v vojski. O, saj jih je mnogo
med njimi, ki niso nikdar sanjali,
da bodo postali oficirji. Zbirali

*Prvoslav Karamatičević: Borec
1. proletarske brigade*

Vladimir Lakovič: Stari Erjavci
(iz knjige M. Haceta: »Partizanske slike«)

nasmehnila, ko sta kosa odletela z veje, v prsih pa se ji je pojavil občutek sreče in veselja. Spomnila se je časov, ko je opazovala skozi okna svoje sobe svatovanje ptic po vrtu. Sunkoma je sedla in si popravila razmršene tase. Dvignila je roki visoko v zrak, da so počile kosti v komolcih in skočila s kamina. »Ah, pomlad — pomlad!« je vrisnala ter šele tedaj uzrla Mirka, ki jo je smehljaje zrl. »Tudi ona jo čuti,« je pomislil Mirko. Njuna pogleda sta se srečala. Obuvala se je in si previjala ožuljeni nogi. Pri tem pa se ji je izvil iz prsi tiha pesem, ki je vse močnejše donela ter budila in dramila borce, ki so se pričeli že pretegovati in vstajati. Ljuba je imela prijeten glas, borci so jo radi spremljali. Iz vseh grl je odmevalo, Mirkov tenor pa je bil najglasnejši: »Dekle, saj ni več daleč dan... ko bo pregan s sveta tiran, takrat se povrne tvoj partizan...«

Njihove misli pa so bile tačas daleč, daleč. Ta se je mudil pri svoji ženi in ljubkoval svojega sinka, drugi je bil pri dekletu, tretji pri svoji materi, četrti se je smehljaj ob prividu, da koraka po ovenčani Ljubljani. V to pesem polno kopnenja in tihe sreče se je zadržal Štefan s klavirja: »Vraga, človek nima miru ne podnevi, ne ponoči!« Politdelegat Lojze se mu je široko nasmejal in ga zavpil: »Zakaj se le repenčiš? Poglej, sonce ti sijee na 'gosposko' posteljo! Sinoči bi prej legel, pa si se držal deklet kakor klop.«

»Saj bi že prej zaspal, pa...«

»Oh, kaj se boš zagovarjal, saj vemo, kako je!« mu ni pustil do besede Lojze.

»Salamensko si nataknjen danes!« se ga je dotaknil še Mirko in bilo mu je žal da ni že prej udaril po tipkah.

Vrata so se treskoma odprla. V sobo je stopil komandir Marjan. »Stroga pripravljenost!« je zavpil. Četa se je zdržnila, pesem je utihnila. Ivan s Koroške pa je zavriškal. Pričel si je hitreje ovijati velike noge v žakljevinaste krpe. Opasači so se trdno oprijemali telesa, zarožljalo je orožje, polnili so puške, za pasovi so zabingljale bombe. Na vratih se je prikazal namestnik komandirja: »Tri prostovoljce za patruljo!« Javilo se jih je dvanaest. Odbral je Janka z »zbrojevko«, puškarja Jožeta in Mirka.

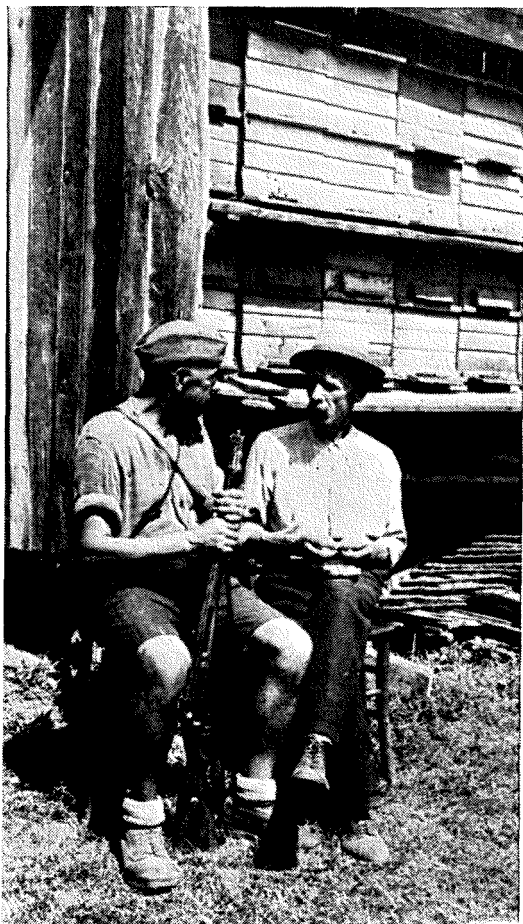
Ljuba si je vrgla preko ramen sanitetno torbico, zgrabila puško in si popravila bombo za pasom. Na povelje komandirja Marjana se je četa postavila v zbor pred hišo. Pred štabom bataljona se je zbirala tretja četa; druga je bila že na položajih za obranko va-

si. Zrak je presekala rafal — sledil mu je odmev. Moreča tišina je bila pretrgana, z obrazov je izginila napetost in vznemirjenost. Borci so si oddahnil.

Stopali so za komandirjem v Slivnico. Za Štefanom je koračil Ivan s težkim mitraljezom na širokih ramah. »Le stopi, Štefek, sedaj si se menda že prebudil na prijetno, dobro jutro švabsko!«

Štefan se je na pol ozrl in Ivan mu je hudomušno pomežiknil.

Četa se je razvrščala po položaju. Ivanova breza je stala dobro vkopana za naravnim nasipom. Drugi so si poiskali kritje za drevjem in grobljami. Zrak so rezali rafali in posamezni streli druge čete. Odgovarjale so nemške brzostrelke. Ljuba je ležala za debelim bukovim deblom. Večkrat se je ozrla k borcem na levo in desno. Politdelegat Lojze se ji je vzpodbujajoče nasmehnil. Čez nekaj časa se je priplazil do nje. »Ljuba, ali jim bova zapela tisto iz Rigoleta?« Pa ga je dregnila v

Partizan, nekdanji tudi sam čebelar, se je ogledal pri kmetu-čebelarju. V prijateljskem razgovoru pri čebelnjaku sta govorila razen o čebelah, tudi o političnem položaju (Fotografija je iz poletja 1944. leta iz Tribuše)

hrbet in pokazala s prstom v smrečje, kjer se je nekaj premikalo. Spogledala sta se. Tedaj je nekje na levi švignil med smrečice dolg rafal zbrojevke. Nato vrisk Ivana in »smeh« njegove brede. V smrečju je završalo, dum-dumke so odgovarjale. Puškarji so menili dobro — vnela se je ostra borba med dvema silama. Napadajoča, močnejša po številu ljudi in orožju, braneča, močnejša po zavesti da brani svojo zemljo. Pred slehernim partizanom je zablestela podoba ruševin požganih domov, nemaščevana kri ubitih bratov in sester, kriki zaslužnih narodov po taborniških Nemčije. In ta zavest je bila močnejša, dala je slabšemu orožju moč zmage. Partizanski bataljon je prisilil k umiku napadajoče nemške in belogardistične horde. Po kratkem premoru je bataljon menjal položaj. Daleč za okleščenim smrečjem se je dvignila v zrak rdeča raketa. Napad — so se zavedli in

začudili borci. Trdneje so se priželi k zemlji, roke so krčeviteje zgrabile za orožje. Snop krogel je šinil nad njihovimi glavami iz hrbtnih strani. »O, hudiči!« je glasno kričnil Lojze in se ozrl. »Obroč!« je šlo skozi vse možgane. Bataljonski kurir Bine je prišel do komandirja, ki je čez hip poveljeval: »Prebijati se po temenu hriba v desno smer v velikem razmaku!« Borci so zganili in se na pol sklonjeni umikali. Ko je zadnji borec odšel mimo Ljube, se je tudi ona dvignila. Nihče še ni bil ranjen. Borci so hiteli na povelje vse hitreje. Ljuba je nekaj časa tekla, potem pa je pričela zaostajati. Nagla hoja jo je utrujala. Zadnji borci so že davno izginili za parobkom nad njo. Teren je bil vedno bolj strm in poraščen z grmičjem. Počasi je šla dalje. V prsih ji je primanjkovalo zraka, srce se ji je stiskalo kakor v železnih kleščah. Usta, razpokana od napa in žeje, so

hilipala. V sencih je butalo, mogoče se ji pričele zapletati, telo opotekati. Pred očmi se ji je pričelo nekaj iskriti. Toda njena volja, močnejša od pojemaajočih sil, je narekovala: »Dalje! Živeti!« Zamegljene oči so se ozrle proti vrhu. Ah, daleč je še, daleč. Bom zmogla? Na levi strani in za hrbtom je pokalo. Mimo ušes so sikale krogle in se pred njo zapiskale v sneg. Toda Ljuba se ni zmenila za vse to. Noge so odpovedale... Omahnila je z obrazom v sneg... Kako prijetno je takole ležati. Razpaljeno čelo hladi sneg, roke kar same grebejo sneg v usta. Vode, zraka... Srce je utripalo, da je odmevalo na zemlji. Le polagoma se je umirjalo. Toda tedaj je postalo pokanje vedno močnejše, žvižganje nad glavo vedno jasnejše. V tem hipu je vsa notranja bit zakričala po življenju. Z novimi močmi se je telo pognalo dalje. Čutila je, da nekdo hiti za njo. Ni se ozrla. Toda v misel ji je planilo nekaj zoprnega. Za njo so, živo bodo dobili... Roka je kar sama segla po bombo. Mrzlo železo je bilo prijetno. Hlastno se je ozrla.

»Ljuba, ne!« je zakričal Mirko in se že pognal k njenim nogam. Že od daleč jo je zapazil. Ko je padla, je mislil, da je ranjena. Hitel je za njo, kar so mu dale moči. Ko je opazil njen moten pogled, jo je pritisknil v kolovoz in ji pričel otirati čelo s snegom. Stoplo hvaležnostjo se je ozrla vanj. Prijel jo je za roko in ji govoril: »Ljuba, potruji se. Daj vse moči od sebe! Ne dopusti, da te dobijo te zverine v roke. Glej, obronek je tik pred nama, še nekaj skokov in rešena sva!« Spodbujajoče jo je pogledal, rekoč: »Jaz se poženem naprej, deset korakov za menoj pa ti! Roka se je za hip oklenila njene, pogleda sta se strnila, a le za hip. Mirko je že planil naprej proti vrhu. Ljuba je z dvignjeno glavo strmela za njim. Snop krogel ji je šinil nad glavo. Videla je, kako je Mirko padel na obraz. Po trebuhu se je naglo splazila k njemu. »Mirko!« ga je poklicala tiho, sluteč, da se ne bo več odzval. Z desnico mu je segla v obraz in ga dvignila. Oči so bile razprte kakor žive, le steklen blesek je pričal, da ni tako. Njena levica se je vsa krvava odmaknila od tilmika. Okrog ust mu je bil razlit čudovit smehljaj, smehljaj človeka, ki je spoznal veliko resnico, ki se kljub smrti ni mogla ločiti od njega. Ljubi je

Nikolaj Pirnat: Na bunker!

Janez Menart:

Padli gverilec

*V temni gošči pod nasipom,
koder je iztiril vlak,
teden dni je ležal v blatu,
s kroglo v hrbtu, mlad mrtvak.*

*Gnilo lice, gnile róke,
Muhe, črvi in mrčes.
V dlani puška. Na kopitu
dvaintrideset zarez.*

planila neznana moč v ude. Strgala je Mirku puško, katero je še mrtev krčevito stiskal v dlani, jo porinila v grmovje pod sneg in planila dalje. Toda ta moč je prav tako hitro izginila, kakor se je pojavila. Omahnila je z glavo v rožnato razcveten šop vresja tik pod obronkom. Trenutki so se vlekli kakor ure. Nemci in domobranci so počasi prodirali proti vrhu.

»Sem gori jih ne bo!« je dejal Ivanov pomočnik Drago. »Nikamor se nama ne mudi.« Predelal je velik zaboj z naboji z desnice v levo. Pred njim je stopal Ivan. Težak mitraljez s podstavkom vred se mu je gugal na širokih ramenih. »Četudi jih ne bi bilo, spešiti morava, da dobiva stik z ostalimi! Precej sva zaostala,« je zasopljeno odgovarjal Ivan. Tako se je vlekel pogovor med Ivanom s Koroškega in njegovim pomočnikom Dragom, ko sta stopala, varna pred ikrogliami, za parobkom. Streljanje je prenehalo. Pri tistem gabru se ustavi, da si popravim čevlje!« je dejal Ivan in ježno sunil z nogo, s katere so mu visele raztrgane žakljevinate krpe.

Ljuba se je zdramila iz nezvesti. Opazila je, kako se Nemci in domobranci bližajo vrhu. Vedela je, da ne more napraviti niti koraka dalje. Puško je pritiskala k prsim, cev si je nastavila pod brado. Desnica je krčevito stiskala bombo, misli pa so bile jasne. »Ne boste me dobili žive, ne! Preumazane so vaše roke, da bi segale po mojem življenju!«

Medtem ko so Nemci in domobranci kakor kuščarji lezli proti vrhu z naperjenimi brzostrelkami, si je pod gabrom trgala Ivan cunje z nog in se pri tem glasno jezil: »Hudič, toliko Nemcev sem že potolkel, a med njimi ni bilo nikogar, ki bi imel tako dolge tace kot jaz!« Drago je šel medtem pogledat na vrh. Se preden se je Ivan odresel neljubih čevljev, je Drago pridrvel kakor obseden.

Nič ni rekel, samo pograbil je zaboj s strelivom in planil na vrh. Ivan mu je sledil z bredo. Ta, ta, ta, ta je zapela bredda, čista bredda, ki jo je nosil Ivan s Koroškega. Ljuba je spoznala njen glas in se nasmehnila. Ta, ta, ta. Kakor testo se je razlezla zelena gmota pod njo. Dolg oficir je zakrilil z rokami in se zavrtel. Padla sta še dva, ostali pa so presenečeni zbežali. Tu pa tam je kateri padel, kakor bi mu spod-

bil noge. Šele tedaj sta zagledala Ljubo. Ivan je spustil mitraljez v Dragove roke in planil čez parobek. V nekaj skokih je bil pri njej. Dvignil jo je kakor otroka in jo odnesel na rob. Medtem ko ji je Drago obvezal ranjeno nogo, je Ivan streljal toliko časa, da je spraznil zaboj in ga zalučal čez rob.

»Sedaj pa moramo hitro odtod, da pridemo do svojih!« je dejal Ivan. Tisti Ivan, ki je bil doma nekje na Koroškem. Bil je največji in najmočnejši v vsej četi; tudi noge je imel tako dolge, da mu niso pristojali nobeni čevlji. Poleti je hodil bos, pozimi pa se je obuval v krpe.

Zadel si je strojnico na rame in s svojimi velikimi, od snega do krvi odrsanimi nogami, hitro stopal za Dragom in Ljubo. Vmes pa je zažvižgal koroško popevko, kakor da ni bilo nič...

Ljudmila Belšak

Nikolaj Pirnat: Maščujte me!

S Tomšičevo brigado na Pohorje

(Drugi del)

Drugo jutro zarana je bil premik: kolona se je vzpenjala proti Veliki Kopi in se kot ogromna stonoga razprostela po pohorskih slemenih. Ko se je predhodnica dvigala onkraj Ribniškega sedla na nasprotni hrib, se je zaščitnica šele spuščala z obronkov Črnega vrha. V enakomerni razdalji je četa sledila četi v bojnem razporedu. Stabni patrulji s pomožnim stabom, vodom kurirjev in obveščevalcev, je bil priključen sanitetni vod z nosili in z mehovom podobnimi vrečami, polnimi zdravniškega materiala. Ob poti med mladimi smrekami, klonečimi pod snegom, smo našli na tri mrtve kurirje. Pred dvema dnevnoma so jih tovariši zaman čakali. Ubili so jih zahrbtni strelji nemške zasede.

Nemo so strmeli v nas sinjetemni pohorski gozdovi. Brez počitka in oddiha so se Tomšičevci v gosjem redu pomikali po hrbtu Planinke in Rogle proti vzhodu in puščali za seboj snežno gaz. Pričelo je pršeti. Babje pšeno je sproti zasipalo stopinje. Molče smo sledili drug drugemu. Trudnost nam je stopala v noge, glad se je oglašal. Ni časa za počitek! Do večera moramo biti na cilju! Pod Črnim jezerom se je vila pot med orjaškimi smrekami in stoletnimi hojami v območje južno-vzhodnega Pohorja.

Hodili smo ves dan, a nismo

srečali človeka, ne videli hiše. Tako je Pohorje. Šele zvečer smo v pospešenem pohodu prišli do prvih naselij, kjer sta nas že čakala ostala dva bataljona. Kuharji so takoj zažigali ognje in nam skuhalo močnik. Vrvjenje okoli poslopij je kmalu pojenjalo. Le straže, izvidnice, obveščevalci in intendanti niso pomoči mirovali.

Naslednjega dne, 26. novembra 1944, se je vsa vojska pomaknila še bolj na vzhod in se utaborila v najvišjem južnopohorskem zaselku, na Kotu. Odtod je bil lep razgled na pokrajino od Konjic pod Konjiško goro do Slovenske Bistrice, v ozadju pa na Dravsko polje od Ptuja do Boča ob vznožju Pohorja pa na Oplotnico. Obveščevalci so pripovedovali o velikih sovražnikovih zbiranjih okrog Pohorja. Starejši Tomšičevci so pripominjali, da »smrdi« po novi nemški ofenzivi in da bo spet kmalu pokalo. Isto so zatrjevali terenci, ki so iz doline pribežali k nam.

Popoldne je pritiskala gosta megla, da nisi mti za korak videl predse. V gluho ozračje so tonili zamolkli glasovi ljudi in posamezni zvoki harmonike.

Proti večeru so se z levega krila, kjer sta bila IV. in V. bataljon, nenadoma oglasili strelji. Kmalu se je razvil močan strojnični ogenj, ki je popuščal in naraščal. Vmes so odmevale za-

Težke partizanske ranjence so z osvobojenega ozemlja z zavezniškimi letali odpeljali v varno zaledje (Bela krajina, 25. februarja 1945. leta)

molčke eksplozije ročnih bomb. Načelnik štaba, Jernej, je hitel gledat, kaj se dogaja. Vse hujše streljanje je govorilo o ogorčeni borbi. Prihitelec je kurir in javil, da se je okrog 200 SS-ovcev v belih plaščih neopazno priplazilo v gozd nad vasjo. Od nezavarovane strani so nenadno napadli naše položaje. Sedaj že manevrirajo jurišni bataljon, ki skuša priti Nemcem za hrbet. Res so se kmalu zaslišali klici: »Juriši!« Streljanje se je pomikalo proti dolini in je kmalu pojenjalo. Naši so Nemce naglali.

V mraku so prinesli dva ranjenca. V upanju, da sta edina, sem ju namestil v topli sobi. Pomočnik mitraljezca, Vovk Karel, je imel prestreljena pljuča; težko je dihal. Vršnik Martin, borec iz tretje čete IV. bataljona, pa je imel prestreljeno desno roko blizu ramena. Ko je stal na straži, se mu je približal Nemec na dva koraka. Na klic: »Kdo tam?« je le-ta sprožil vanj rafal. Zaskelilo ga je v desni roki. Zgrabil je puško z levico in pobil Nemca s kopitom. Preden sem mu namestil odročno opornico, so že prinesli komandanta V. jurišnega bataljona, Rada Vidergarja-Poldo. Kroglja mu je razbila stegnenico nad levim kolonom. Ko smo mu sezuvali škorenj, v katerega se je natekla kri skoraj do vrha, ni potožil. Pripovedoval je, kako težka je bila bitka v gosti megli, ko nisi razločil sovražnika od našega borca. Prepeljali smo ga v partizansko bolnico v Podvolovljeku. Ko so Nemci ob ofenzivi na osvobojeno ozemlje odkrili to postojanko, si je sam vzel življenje. V naše previjališče so prinašali vse več ranjencev. Zdrznil sem se, ko sem videl tako težke strelne poškodbe. Sami nepremični ranjenci. Mladi mitraljezec Franc

Ranjenci med ofenzivo

Matevž iz Gaberka je imel prestreljeni nogi. Niti po injekciji morfiija ni nehal kričati. Po prenosu v Gornjo Savinjsko dolino mu je dr. Kumrovec zaradi nastale gangrene amputiral desno nogo, kmalu po operaciji pa je umrl. Njegov pomočnik, Kamničan Janez Vernik, je bil tako rekoč preluknjan od krogel. Prestrelilo mu je pljuča, presekalo vrat v zatilju in mu razneslo levi komolčni sklep. Albin Dolar, rudar iz Trbovelj, je bil ranjen v desno roko; dum-dumka mu je razcefrala tudi desno stegno pod kolčnim sklepom, da se je noga le še na kitah in koži držala telesa. Bil je pri popolni zavesti, nekoliko apatičen in je zatrjeval, da ga nič ne boli. Naslednji dan, med prevezovanjem, je umrl. Ferdo Salamun iz Slovenskih goric je bil ranjen v trebuh in je izkravaval, še preden so ga prinesli do previjališča. Dva tovariša, zadeta v glavo, sta obležala na položaju.

V hiši, kjer je bil pomožni štab, smo imeli sedaj že devet težkih nepremičnih ranjencev. Tovariši, ki so že počivali, so prostovoljno spraznili sobo in si poskušali ležišče drugod. Zasegel sem edino petrolejko v hiši, dal prekuhati instrumente na štedilniku in pričel oskrbovati ranjene borce.

Sredi dela se je nenadoma prav blizu razlegla oglušujoča eksplozija, da so zašklepetale šipe in je ugasnila luč. S topovi so Nemci streljali iz Oplotnice. Vse je bežalo na prosto, iskaje zaklona. Celo bolničarje je sprva pograbil strah. Z menoj je ostal le Vrhničan, brigadni bolničar Garafolj, ki je bil v brigadi moja desna roka. Garafolj je prižgal spet petrolejko in jo zaslonil. Okoli hiše je treskalo, a midva sva naprej oskrbovala ranjence. Ko je sovražni ogenj ponehal, so tovariši pripovedovali, da je okrog našega poslopja polno lijakov, ki so jih izdobilne granate in da je odneslo uto pod hišo. V njej so bili na straži trije borci, ki so dobili po telesu le polno malih granatnih drobcev.

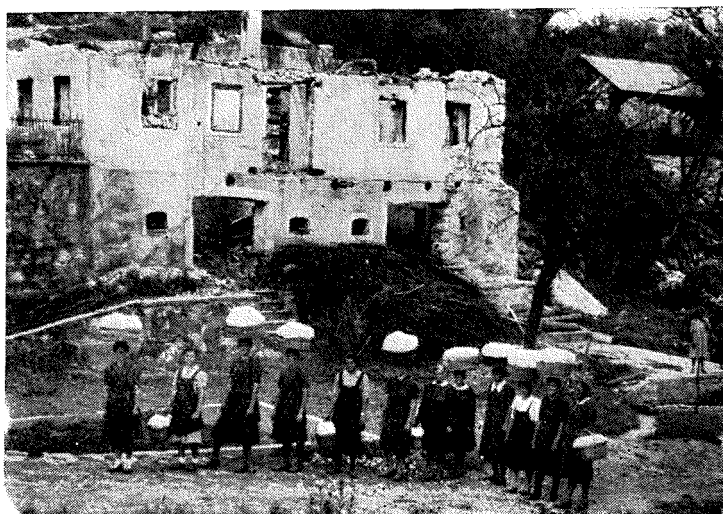
Šele opolnoči so bili ranjenci oskrbljeni. Nekateri so spali. Ves utrujen sem se oddahnil. Na srce pa mi je legla nova skrb: evakuacija. V sanitetnem vodu so pripravljali nosila. Javil sem se ožjemu štabu brigade in poročal o stanju in številu ranjencev. Zahteval sem dovolj nosačev, da se

bodo med prenosom lahko menjavali. Komisar in komandant sta podpisala in po kurirju poslala povelje I. bataljonu, da prevzame zaščito in prenos ranjencev.

Ob tretji uri zjutraj so se bataljoni zvrstili za odhod ter vzeli v svojo sredo ranjence na nosilih. Ob vsaki nosilnici je stopal za nesklajiv bolničar. Od časa do časa sem sam nadziral prenos ranjencev. Snežilo je na gosto. Kolona se je v črni dolgi črti pomikala na južni strani Padežkega vrha v zahodno smer. Ko se je svitalo, smo se bližali mali kotlini, kjer je ležala vasica Resnik. V tišino so odjeknili strelji. Predhodnica je zadela na nemško zasedo. Kolona se je ustavila. Posvet komandantov. Raport izvidnic. Dve bolničarki sta obvezovali komandanta IV. bataljona, ki je bil pravkar ranjen: zastojni strel v mehki delih levega kolenskega predela. Komandant ni hotel na nosilnico, marveč je jezdit konja in se priključil ranjencem. Od spredaj je prišlo povelje: »Prvi bataljon z ranjenci, štabna patrula in komore bataljonov, napreji!« Borci so se razporejali v položaje po gričku nad vasjo. Vsak je mislil: uničili bomo nemško sodrgo v vasi in se maščevali za večerajšnji zahrbtni napad. Nadaljujemo pot...

Zaregljale so partizanske brede in šarci, zagrmeli naši metalci. Mogočen odmev se je vračal sosednjega hriba in se širil na vse strani Pohorja. Nemci so na pol

oblečeni skakali po vasi, a se kmalu znašli. Videč, da so obkoljeni, so se ogorčeno branili iz za napol porušenihi hiš in kleti. Dum-dumke je raznašalo v smrekah nad našimi glavami, da se je z vej osipal sneg. Četrt ure nad mestom, kjer se je vršila borba, se je ustavila kolona I. bataljona z ranjenci. Borci so se prestopali z noge na nogo in si s sapo ogrevali prste. Ranjenci so pokriti ždeli na nosilih, ki smo jih položili povprek žlebastega kolovoza, da se miso dotikala snežnih tal. Niže spodaj v vrsti so vzdolž kolovoza stali tovariši iz štabne patrle, pomožni štab, bolničarji, pisarji, kurirji, kuharji s kotli in komore z mulami in konji. Nekateri so posedli v sneg. Kmalu so pričeli prinašati s položaja nove ranjence: lažji so prišli sami. Nikjer v bližini hiše! Vsak čas lahko nadaljujemo pot! Kako v snegu, sredi gozda, brez vode, oskrbeti ranjence? Vsem ranjencem sem vbrizgal morfiij proti bolečinam, strelne prelome pa napravil nepremične. Že prejšnjo noč je referent za zvezo poslal kurirje na javko, da organizirajo oddajo naših ranjencev v dr. Zmagove vzhodno-pohorske bolnice. Niso se še vrnili. Če miso padli v zasedo? Govore, da vrh Pohorja mrgoli od zelencev, ki prihajajo preko Ribnice. Morda, da pohorske bolnice sedaj ne bodo mogle sprejeti bolnikov? Sledovi v svežem snegu so za bolnice najboljši nevarni...

Belokranjci neso mimo, od Italijanov požgane vasi pri Metliki, pribojške partizanske ranjence v bolnico na Gorjance (1944)

Blížalo se je poldne, a borba je še trajala. Naši so klicali Nemce k predaji. Na položaju je igrala harmonika našega godca. »Prišlo je povelje: »Vse mine za metalce in obe protitankovski puški iz prvega bataljona, na položaj!« Nekateri vročični ranjenci so postali nestrpni: »Zakaj ne gremo naprej? Spravite nas brž v bolnico!« Nenadoma smo vsi nagonsko sklonili glave. Zažvižgali so rafali preko nas. Nekaj ranjencev je hotelo poskakati z nosilnic. Mislilec, da gredo Nemci, je nekdo vpil: »Tovariši, prosim vas, ne zapustite me!« Nedaleč od nas se je pojavila mitraljezka trojka in spet izginila. So naši ali Nemci? »Spodaj bomo porabili vse strelivo z boka pa sploh nismo zavarovani,« so godrnjali izkušeni borci. Prišel je komandant brigade. »Samo v eni hiši se še držijo. Ko jih potolčemo, odidemo!« je tolažil ranjence. Pozneje smo izvedeli, da je bil v tej hiši štab Treckovega regimenta. Pričakoval je pomoči. Mi nismo vedeli, da so današnje borbe začetek velike nemške ofenzive. Treckov regiment na Pohorju, čigar specialno izvežbane čete so se borile s partizani samo v zaledju, je bil le predhodnica ogromne nemške armade, ki je jela ob nastopu zime preplavljati vso Štajersko, da bi nas uničila. Preden so Tomšičevci zlomili obkoljeno nemško komando, je tej prišla pomoč. Številne sveže nemške čete z vrha Pohorja so prišle brigadi za hrbet s tiste strani, kjer

je bila slabo oborožena štabna patrola s komoro. Tomšičevci so bili med dvema ognjema. Zbrali so se in vsi junjili na Nemce. Prebili so obroč ter si izsilili prehod.

Prvi bataljion, ki je ščitil ranjence, je le-te srečno prenesel na varno. Ko se je komandant brigade mudil pri ranjencih — teh je bilo že nad dvajset —, mi je dejal: »Spodaj že dve uri umira tovariš. Pomagaj mu!« Ležal je na šotor-skem krilu. Rafal mu je odnesel del lobanje. Bil je nezavesten, stresali so ga krčji. Tovariši so mu že kopali jamo, v obeh pa so imeli solze. Po injekciji morfija se je kmalu umiril. Ob dveh popoldne sem se napolnil vzdolž kolone k ranjencem, da vidim, če je vse v redu. »Ko bi se vsaj mogli kje pogreti,« je bilo čuti glasove. Medtem je bilo spodaj na položajih slišati le še posamezne strele. Komandant bataljona je mislil, da je že konec borbe ter je ugodil ranjencem, ki so šli dalje, ne da bi čakal povelja za premik. Štabna patrola in ostala brigada ni šla za nami, kar smo opazili šele kasneje, ko smo se pomikali proti obronku Rogle. Nameravali smo po poti, po kateri smo pred dnevi prišli. Če bi ne bilo mogoče oddati ranjencev v vzhodno-pohorske bolnice, bi jih skušali spraviti v postojanke zapadnega Pohorja. Nenadoma na čelu kolone strelji. »Kolona stoji!« je šlo povelje od borca do borca. Nemci so nam zastavili pot. Kam zdaj?

Borbe ne smemo sprejeti, ker moramo rešiti ranjence. Odkar so nam zaupana življenja ranjencev, nismo borbeni enota, temveč transport. Naprej ne moremo, spremeniti smer pa pomeni odgovodati se pohorskim bolnicam ter se odločiti za večdnevni prenos ranjencev v Gornjo Savinjsko dolino. Drugega izhoda ni bilo. Odločitev je padla. Od borca do borca je šlo šepetajoče povelje: »Na levo v krog! V pospešenem koraku nazaj! Stroga tišina in razmak deset metrov!« Na prvem križišču smo krenili v smeri proti Mislinski planini. Hiteli smo, kolikor smo mogli in se neprestano ozirali, če ne gredo Nemci za nami. Komandant bataljona, Požar, je bil zaskrbljen. Od daleč se je čulo, kako vedno bolj besni strelni ogenj na mestu, kjer so bile dopolne borbe. Slišati je bilo nemški klic »Huuuuurrra!« in naš »Juuriš!« Vedeli smo, da so borbe z Nemci, ki so prišli z Rogle.

Počakal sem, da gre kolona mimo. Na koncu so nesli komandirja čete in četnega vodnika. Oba sta bila zadeta v trebuh, ko sta, preden smo spremenili smer, stopala na čelu transporta. Ležala sta na zaslinih nosilnicah. Nobenih rezervnih nosil nismo imeli več. Sanitetni material je z mojim nahrbtnikom vred ostal pri štabni patroli. Ranjeni komandir se je zvijal od bolečin. Njegov zvesti kurir se ni mnil za hip odmaknil od njega. Zaman smo ranjencu dopovedovali, ko je zahteval pijače, da zaradi poškodbe črevesja ne sme ničesar piti. Vbrizgal sem mu morfij. Zaradi notranje izkrvavitve pa je komandir kmalu izdihnil.

Sele, ko smo se v mraku bližali prvim hišam, smo se počutili varnejše. Odrejen je bil kratek počitek. Ranjenci niso že ves dan ničesar zaužili. V topli kmečki izbi smo jih položili na tla in jim skuhalo vročega čaja z žganjem. Bolničarka Ančka je skrbela za ranjene tovariše kot prava mati.

Ko smo popravili nosila, ki so se ob stikalšču prečnih lat že majala, in znova naravnali ranjence opornice ter izboljšali prekravljene zavoje, smo krenili proti Tolstemu vrhu. Za ranjence in za nosače je bila ta noč strašna. V temi se ni videlo starih in spolzkih gozdnih poti. Tovarišem so klecala kolena. Ranjenci so stekali ob vsakem sunku. Včasih so padli v bregu vsi štirje nosači z ranjencem vred. Čul si klice:

Prenos ranjencev z ozemlja IX. korpusa na osvobojeno ozemlje na Notranjsko

Ismet Mujezinović: Pionirji nosijo ranjenega partizana

»Zveze mi! Počasli!« Ranjenec s prestreljenimi pljuči in z zlomljeno rokko, ki se je večkrat strkljal z nosilnice na tla, se ni hotel več nositi in je ob podpori tovarišev raje hodil peš. Ranjenci so spravevali, če bomo kmalu prišli do bolnic. Nismo jim upali povedati, da so pohorske bolnice nepristopne in da bo prenos trajal vse dotlej, dokler se ne bomo prebili na osvobodeno ozemlje. Po strmih stezah mavzdol, kjer je človeku spodrsevala noga, če je hodil sam in neoprtan, so morali nosači z nosilnicami na ožuljenih ramenih stopati vstric. Borci so premagovali nečloveške napore. Hodil sem na začetku kolone in bodril zaostale, če so hoteli počivati. V veliko pomoč sta mi bila brigadni bolničar Garafolj in bolničarka Ančka. Obadva sta imela za seboj trdo šolo februarске ofenzive, ko so prenašali ranjence v podobnih razmerah. Pa tudi ostale bolničarke in prav tako četni komisarji, se niso nikoli oddaljili od ranjencev. Dvakrat v tej moči je prispel po koloni do mene glas »Doktor, naprej!« Vsakikrat je bilo treba le ugotoviti smrt ranjenega tovariša. Najprej smrt vodnika s trebušnim strelom in nato mladega fanta z ranjenimi pljuči. Vsakega teh mrtvecev smo nosili do prve hiše, kjer smo ga blizu nje pokopali.

Ob zori smo se brez nezgode prebili preko ceste pri Gornjem Doliču. Brez počitka smo nadalje-

vali pot preko vznožnih obronkov Paškega Kozjaka ter prečkali v Hudi luknji cesto in železnico. Od tu smo spet lezli v Šentviške hribe. Teren je bil povsod tako strm, da ni bilo mogoče uporabiti voza za prevoz ranjencev. Nosači

Mikavna, po svoje lepa je Mežiška dolina. In bogata! A ne samo z rudninami v osrčju Pece in sosednjih pogorjih, ne samo z gozdovi! Bogata je dobrih, poštenih in močnih ljudi.

Iz Vorančeve šole so izšli tisti, ki so postali s svojo žrtvijo seme za žetev, katera zori za prihodnje rodove.

Prvi talci Mežiške doline so bili. Na krvavondečih plakatih bereš njih imena, s črnimi črkami natisnjena. Naj bi bila postala strašilo upornim Korošcem, kot so hoteli okupatorji, pa so bila simbol borbe za svobodo.

Komunistična partija je takoj ob razpadu stare Jugoslavije poverila svojim članom zbiranje orožja in širjenje upora proti okupatorju.

Izdali so letake, ki so bili razširjeni po vsej Mežiški dolini. Konec julija 1941 je bilo na Lešah,

so padali od onemoglosti. Ponekod so še samo štirje vztrajali ob nosilnici brez izmene. Ranjenci so vdano prenašali vse. Tisti, ki so bili ranjeni na Kotu, so bili že tretji dan na potu. Od večjih razmesanjenih ran in od povojev, prepojenih s krvjo, se je širil smrad. Ljudje so nas povsod ustavljali in nudili ranjencem vse, kar so premogli: mleko, vino, žganje, sadje. Lepo je bilo občutiti to pristno čustvo sočutja in ljubezni našega ljudstva do partizanskih ranjencev.

Šele na Graški gori smo se ustavili. Tu se je zbirala ostala brigada, ki se je bila na drugem mestu prebijala s Pohorja. Ranjence je prevzel IV. bataljon ter jih takoj odpremil v Gornjo Savinjsko dolino. Vodstvo transporta je prevzel politikomisar brigade in brigadni bolničar, jaz pa sem se zopet pridružil brigadi.

Ves opisani prenos težkih ranjencev s Pohorja do divizijske kirurške ekipe na osvobodeno ozemlje je trajal pet dni. Tretjina ranjencev je na poti umrla. Nešteta tiha in nepoznana junaštva naših ranjencev, bolničark in borcev hramijo v sebi besede: transport partizanskih ranjencev.

Dr. Ivan Cestnik

Seme za žetev

Prevaljah in Holmcu 36 članov Partije. Dobili so mnogo, naj minirajo most pri tovarni lepenke v Dobji vasi in se nato umaknejo.

Zaradi izdajstva pa so bili vsi aretirani. Odpeljali so jih v Begunje, kjer so jih 20. julija 1941 šest ustrelili, ostale pa odpeljali v taborišče Auschwitz. Odtod se je vrnilo le šest tovarišev. Vsi ostali pa so umrli mučeniške smrti...

Eden izmed prvih borcev, v nemškem taborišču Auschwitz umrl Lovro Pečnik, ki je bil že leta 1941 aktivist v Lešah, je iztihotapil iz koncentracijskega taborišča zanimivo pismo. V njem opisuje marsikatera grozodejstva iz začetnih dni krvavega nasilja po naših krajih, ko je gospodaril Rösener. Takole piše Lovro Pečnik:

— Pred Kranjem smo srečali nek vojaški transport s pokritim in posebnim avtomobilom (naložen je bil z ustreljenimi slovenski-

mi talci, kar smo izvedeli šele nekaj dni kasneje). V Kranju pred posto obstane naš transportni avto s 13 vklenjenimi tovariši in odda neko železnino. Kaj kmalu se je nabralo nekaj moških okrog našega transporta, a surovi stražarji so jih strogo odpodili.

Nato odpelje naš avto po široki asfaltirani cesti proti Begunjam. Okrog šestih zvečer je moralo biti, ko so nas izločili pred poslopjem, ki nosi še napis »Ženska kaznilnica«. Na vzhodu leži vas Begunje, tik ob izhodu iz kaznilnice stoji cerkev. Med njo in kaznilnico vodi široka cesta v Tržišč. Tu in tam smo videli gore Storžič, Tolsti vrh, Dobrčo in Begunjščico. Tam daleč so se svetile v večernem soncu Jelovica, Golica, Črna prst, Mangart in Triglav, vsi naši znanci. A že jih izgubimo izpred oči. Smo v kaznilnici Begunje. Okoli in okoli je zidana ograja, močno zastražena z vojniki. Kaznilnica je štirinadstropna. Notranjost kaže, da so tu prej gospodarile katoliške sestre. Zaprte so bile tu še ženske kriminalke iz stare Jugoslavije; bile pa so strogo ločene od političnih.

Odpri so se velika vrata in drug za drugim pridemo v sužnost. Znova smo ločeni od gorá in polj in ljudi. Velika vrata se za nami zapro; vojniki nas, še vedno trdno vklenjene, oddajo gestapulagerführerju, ki naglo pregleda z nami došle listine. Ukaže nam sneti z rok verige, ki so se že zajedle v zapestja. Eden izmed zelenecv pravi: »To so Stalinovi vojniki.«

Vojak z mnogimi ključi nas spremlja po dolgem hodniku v notranjost poslopja pred duri, nad katerimi je bil napis: »Arest«. Streslo me je. Zaklenejo nas v s slamo poslano sobo. Kar čutil sem, da 'domačih živali' ni manjka. Z bolhami si se moral sprijazniti takoj, ko si prišel v celico. Kaj kmalu tudi z ušmi.

Sredi te sobe je stal lepo oblečen človek z nahrbtnikom v roki, doma iz okolice Kranja. Takoj nam je povedal, da so ga zaprli, ker je dvema prinesel nekaj jestvin. Kar nismo mu verjeli. Polegli smo izmučeni po slami in previdno molčali; blodili smo sami po svoji usodi. Koj nato se vrata odpro in vstopi še drug tovariš, stražar, neobrtn in z zmečkanjo obleko. Nagovorimo ga: tovariš od kod? Jaz tudi njemu nisem

zaupal, od strani sem poslušal njegovo pripovedovanje. Grozotna je bila njegova izpoved, prepričljiva. Očitajo mu, da ima dva brata-komunisti. Pravkar je prišel iz bunkerja.

»Kaj pa je bunker?« smo radovedni.

»Kdor pride v bunker, je sigurno zapisan smrti!«

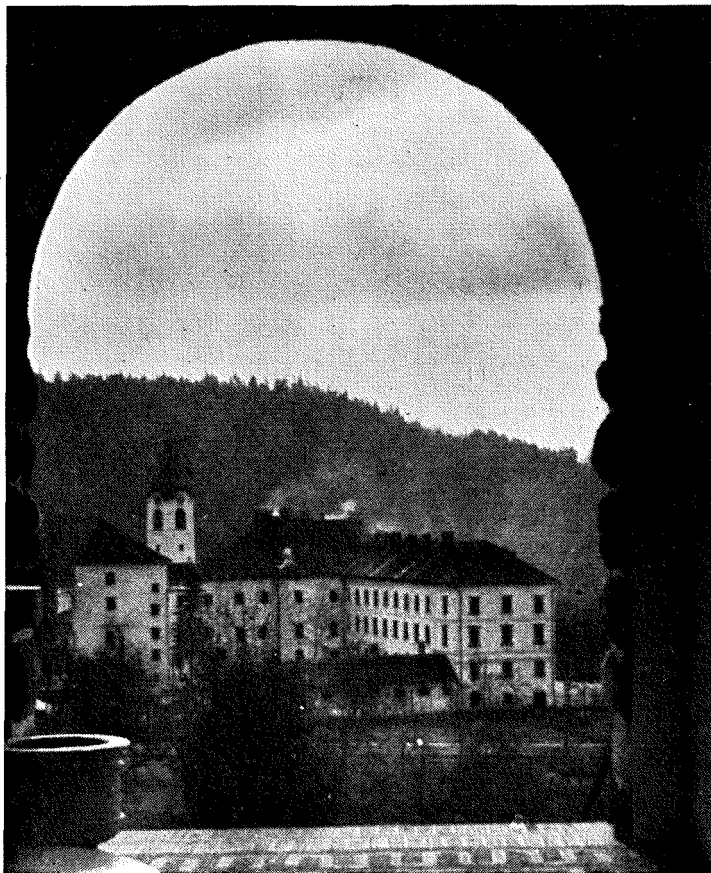
Mene je prešinilo: morda dobro izvežban konfident? A »krivično sem ga sodil. Bil je 29-letni jeseniški delavec, mož na mestu. Z njim in s kasneje pripeljanim Blažem Gogolo, smo delili hrano in cigarete. Postali smo pravi prijatelji. Pet tednov smo tako živeli.

Dne 11. avgusta se odpravimo na zajtrk — črna kava in 15 dkg koruznega kruha. Po zajtrku so nam razkužili obleko. Tistega dne se najdemo s tovarišem Špacapanom in njegovimi iz prvega

transporta, od katerih smo bili strogo ločeni.

Naslednje dne smo urejevali sami sebe, se strigli, brili, grupirali po simpatijah in sposobnostih, se spraševali o preteklosti in kritizirali koliko je kdo veljal. Seveda — zaupno. Moj tovariš iz celice štiri, Špacapan, je zbijal šale. Zasačili so ga pri obiranju česenj — pa smo se kljub resnemu položaju smejali, tudi on, ki je nosil pretepeno telo. Resno je pridejal k šali: »Če gre moja glava, so še drugi na mojem mestu!« Postali smo zamišljeni, tihi. Oglasi se njegov tovariš Paulin: »Premalo smo še delali, da bi dali že življenje!«

Bilo je okrog šeste ure zvečer, ko stražar pokliče iz naše skupine imena: »Rafael Paulin, Mihael Špacapan, Anton Jerič, Valentin Brodar, Stanko Ciperl, Rafael Bajc! Vsi pred vojaško sodišče ci-

Pogled na zloglasno mučilnico v Begunjah, v kateri so nemški zločinci zaprte talce nečloveško mučili

vilne uprave Koroške in Kranjske!«

Po treh urah se vrnejo le trije tovariši in povedo, da so Paulin, Spacapan in Jerič obsojeni na smrt.

Kar sem jaz takoj verjel, je nekatere spravilo v dvom. Eni so dejali: »Še kaj več bi radi izvedeli od nas, pa nas strašijo!« Ker se pa le-ti niso več vrnili v našo sobo in je straža prišla po njihovo prtljago, so zaslišali slovo tudi ostali. Vse tri so zaprli v bunker; odslej jih nismo več videli. Vsak dan smo zvedeli, da še živijo. Dobivali so polne porcije in ker je minilo že pet dni, smo se otesli bojazni, da so res obsojeni na smrt.

Surov je bil nastop vojakov in straže. Najbolj me je zadelo, ko mi je eden vrgel v lice: »Vas, pse, bi bilo treba vse postreliti!«

Seveda smo imeli v svoji sredi

tudi enega »kriminalnega«, ki ni bil vključen kakor ostali. Jožef Siher se je pisal. Znal je celo nekatere zavesti v igro za denar. Enkrat je zaigral 45 RM, pa se je maščeval, da nas je tožaril. Ko smo se smejali njegovi izgubi, nam je zagrozil: »Še videli boste! In jokali!« Tisti dan nas je vse po vrsti izdal.

Naslednje jutro pride k vratom gestapovec in z njim štirje vojaki. Strogo zakriči: »Antretten!« Vpraša, kdo je politiziral. Ker tistega jutra ni še nihče govoril, ni nihče odgovoril. Bili smo zmedeni. Izdajalec Siher je moral izstopiti iz naše vrste. Nas pa so gnali na izredno »zabavo«, ki je trajala pol ure. Povelje vojakov je bilo: »Laufen!« Kdor mi tekel, kolikor je mogel, je bil tepen, tepen toliko časa, dokler se ni oddaljil. In potem: »Auf! Nieder! Auf! Nieder! Auf!« Žabji skok! Hitro, hitro...! Ruski marš!« Plazenje po zemlji na komolcih in s konci prstov na nogi. Takrat so nam delili živinske batine. Koliko ponižanja, samo zato, ker smo Slovenci!

Kako smo izgledali, si lahko sama predstavljáš, ljuba žena. Pot nam je löl s čela, kot da smo se kopali. Bele pene na ustih, prašni, poveljani. Dva tovariša sta se opotekala kot otroka, posebno Zagornik in Štern iz Prevalj. Čez dva dni so ju poklicali k zaslišanju, z njima tudi Mesnerja, katerega so dolžili, da je skrival puško. Mi ostali smo bili živčno ubiti in smo računali le še na nekaj dni. Naročevali smo drug drugemu, kaj naj kdo sporoči svojcem, če še kdo sploh ostane.

Dne 20. avgusta pride ob pol šestih — v izrednem času — stražar, ki nas je prej nečloveško pretepal. Ustavi se pri meni. Vrglo me je pokonci: »Ste vi sobni starešina?«

»Da!« odgovorim.

»Potrebujem močnega delavca!«

To povem tovarišem. Trije mlajši se oglašijo. Niso mu bili po volji. Izbere si sam Paulinovega prijatelja iz Holmca. Poznal je ta človek vse tovariše iz naše skupine, pripadal je naprednjakom že v stari Jugoslaviji, bil med prvimi aretiran. Pisal se je Mihael Meh.

Stražar ukaže, naj bo v pol ure pripravljen. Točno čez pol ure pride stražnik s puško čez pleča in ukaže: »Also — los!« Meh je

odšel. Rekli smo: »Jamo bo kopal.«

Molče smo pospravili naša »gneзда«. Iz četrtega nadstropja naše sobe je bil lep razgled na cesto, ki vodi v Tržič. Brnenje avtomobilov nas je napravilo pozorne. Vrsta luksuznih avtomobilov in kamionov z vojaštvom.

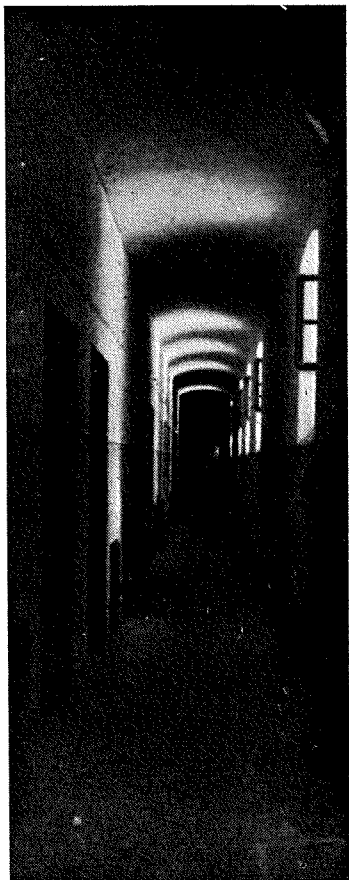
Kakor vsako jutro, nas tudi danes vodijo na umivanje. Ko se vračamo, pridejo nasproti tudi kriminalci, med njimi Meh. Bil je bled kot stena. Oči izbočene — izraz groze. Takoj sem ga razumel. On pa molči, bridko se razjoe v naši sredi. Niti besedice ni smel ziniti. Ernest Štern se kar ni mogel umiriti. Naslednjega dne smo videli v jetnišnici lepake, ki so govorili o ustrelnitvi naših dragih rojakov.

Končno sem le pripravil Meha, da mi je zaupno povedal vso zgodbo, rekoč, naj jo sporočim naprej, saj ne ve, kako bo še z njim. Zato da bodo drugi vedeli, kako so delali z njimi, s padlimi.

Bili smo štirje, ki smo morali z lopatami na delo. Na dvorišču nas je prevzela SA z nabitimi puškami. Ženejo nas kakih 500 m v graben, v Drago. Zagledali smo majhen, zapuščen kamnolom. Ker nismo nemško razumeli, ko so nekaj kričali na nas, smo kopali, kakor se koplje na pokopališču. Straža zahteva, da mora biti jama skopana za steber. Mislim sem, da kopljem zase. Žile so mi oledenele — sam ne vem, kako sem delal. Skopljemo pol metra v globino, postavimo dva stebra in ju dobro utrdimo. Dva metra vsakega sebi so stali ti grozni stebri. Vojak je preizkusil s čudnim nasmehom, kako bo nesla puška na dobrih 5 metrov. Dovolili so nam govoriti in kaditi. Takrat še nisem slutil, da bom prijatelju kopal jamo — njemu in ostalim Korošcem.

Čez kakih 20 minut se je začelo brnenje avtomobilov. Kaj bo sedaj? Avtomobili se razvrstijo — bilo jih je deset. Naši tovariši so se pripeljali na istem kamionu kakor krste, pripravljene zanje. Roke so imeli na hrbtu zvezane; po tri metre so bili drug od drugega zvezani.

Prva dva sta stopila pred že pripravljene stebre Jerič in Meznar. Moral sem pomagati, privezati ju — strahota! Zavezali smo jima oči. Pet strelav so oddali SS-ovci v črnih hlačah. Dvoje močnih, zdravih borcev je padlo.

»Hodnik smrti« v mučilnici v Begunjah (Gorenjska)

Molčala je ...

Detajl spomenika za Drago pri Begunjah (Gorenjska)

Morali smo mi, kopači, takoj naskočiti in prerezati vrvi, oba pa dati v pripravljeni krsti. Kri je brizgala, ko smo zabili krsti in ju dali v avto. Sledili so drugi. Paulin in Zagornik si nista pustila zavezati oči. — Maščujte nas! — sta zaklicala. — Vsi so me poznali. Naročali so pred smrtjo: — Pozdravi mi domače! — Paulin je blede dejal, preden je moral h kołu: — Skrbite za ženo in otroka, ki se bo rodil. Maščujte me! — V pol ure je bilo delo opravljeno. Črn avto z mrtvimi tovariši in vojaki je odpeljal kdo ve kam ...

Marija Fele

V tej noči so bila okna pisarne gestapa razsvetljena tako, kakor da se luč ne dá ugasniti. Iz za tankih šip na oknih je bilo slišati vzdihne, udarce in kletve gestapovcev. Ne, saj to ni bila gestapovska pisarna, temveč zloglasna gestapovska mučilnica.

V tej noči so imeli gestapovci v krepkih eno izmed tisočev žena, ki jo je čakalo isto trpljenje, kakršnega so pred njo doživeli tisoči žena, ki so ostale zveste svojemu narodu.

»Povej, kje je tvoj mož! Nič ti ne bomo napravili!« je cinično in sladko govoril lajtnant Kreuser. Govoril je toliko slovensko, kolikor je potreboval za svoji krvavi posel. Besede je izgovarjal skrotovičeno in so bile podobne papagajevi govorici. Premaknil se je proti oknu in opazoval nadiže dežja. — Svojo častniško »kariero« je začel v nekem nemškem koncentracijskem taborišču kot navaden vojak. Zaradi »spretnosti« in zmožnosti, brezsrčnosti in surovega ravnanja z zaporniki in talci je hitro napredoval od čina do čina, kar ga je seveda vzpodbujalo k še večjim zločinom. Pri svojih nadrejenih je bil zaradi tega v časteh.

Blanka je molčala, kakor da je vprašanje preslišala. Njene oči so nemo sršele predse. Na ustih in obrazu ji je bilo razbrati sklep, da bo molčala in da ne bo izdala niti najmanjše stvari, pa naj uganjajo z njo, kar se jim bo zljubilo. Še je molčala nekaj trenutkov, kakor bi premišljevala, če bi odgovorila ali ne.

»Nič nimam povedati!« je dejala brez poudarka.

»Menda hočete, da vas prisilimo povedati!« je važno dejal drugi gestapovec in z očmi namežiknil lajtnantu.

»Saj me ne morete, ker nič ne vem!« je trmasto odgovarjala.

»Nas hočeš, banditka, imeti za norce? Dokaze imamo!« je razjarjeno zavpil drugi gestapovec, se ji istočasno približal in zamahnil dvakrat z bičem preko obraza ter nadaljeval: »Misliš, da te bomo prosili?!«

Blanka se je nekoliko zamajala, kakor slabotno drevo ob vetru in se zopet mirno vzravnila. Na obrazu sta se ji zarežali dve krvavomodri lisi, iz katerih je silila kri. Pogled je uprla vanj in ga prešinila od vrha do tal tako

sovražno, da je bil kar presenečen. Stisnila je ustnice, ikakor da je zadržala psovko.

»Joj, to je bilo pa hudo, ne?« je črnično jadikoval lajtnant in stal pred njo razkoračen s prekrižanimi rokami na prsih. Z dolgimi, suhimi prsti je gladil rokav nad svojo laktijo in se krohotal. Njegovemu se je pridružil še krohot drugega gestapovca, da je kar donelo po sobi. Njo pa je ta smeh bolel huje od udarcev; rezal jo je do kosti, do možgan ...

Lajtnant je segel z roko, na kateri so se svetili prstani, v žep po dozo s cigaretami in ji ponudil: »Vzemite vsaj cigareto!«

Zopet ga je pogledala, a tako, kakor ogabno zver. Njene nozdrvi so se razširile in je z na pol tihim, pridruženim glasom dejala:

»Krvniških cigaret ne prenesem!«

Zdelo se ji je, da ga je s tem premalo razžalila in že je iskala novih besed. Vendar jo je nekaj zadrževalo.

Lajtnant je napravil kisel obraz, spravil dozo v žep in namignil z glavo drugemu gestapovcu. Ta pa je, kakor da je že vaje nemih povelj, skočil pred Blanko in jo zopet začel bitti. Ob vsakem udarcu se je Blanka za spoznanje upognila in zaprla oči. Zobje so ji zašklepetali, kakor da jo mrazi, stiskala je ustnice in napenjala roki, da bi se osvobodila vezi. Cutida je v sebi sililo, da bi zamirila svoje prste v vrat gestapovca. Vendar so bili njeni poskusi zaman; roki sta bili trdno zvezani. Na posled je siknila skozi zobe: »Če

Vladimir Lakovič: Mulovodec Stanko (iz knjige M. Haceta: »Partizanske slike«)

Talce v Celju peljejo k ustrelitvi

me ubiješ, ne zveš ničesar!» Morda je izgovorila tako glasno, da je gestapovec slišal, kajti takoj je položil še nekaj težkih udarcev. Udarci so nadaljevali, ne ozirajoč se kam. Kamor je udaril, se je pokazala modra črta. V njej pa se je dvigala nadčloveška upornost. Pred seboj je imela samo en cilj: ničesar izdati. Imela je nepremagljivo moč in voljo...

Ves ta čas pa je lajtnant stal ob strani, naslonjen na zid in zadovoljno opazoval delo svojega pajdaša. Z očmi je lovil vsak njegov udarec, zasledujoč, če bo pravilno udaril, kakor da ugotavlja: »Zdaj je dobro udaril; zdaj slabše. Tok! Tok! Zdaj si se pa odrezal!» Vmes pa se je s polnim užitek smehljajal. Njegov pomočnik pa se je verjetno upeljal, ker je prenehal tolči. V obraz je bil zaripel in rdeč kot kuhan rak.

»Menda je nič ne boli? Kar tiho je! Morda me udariš dovolj?» je šaljivo izgovoril lajtnant.

»Bolj že hudiča ne morem!« je sopeč odgovarjal.

Lajtnant se je obrnil in stopil k Blanki. Njegovi škornji so škripali kakor podirajoče se suho trmovje.

»Žal mi je, da ste tako trmasti. Če bi povedali, bi bilo vse dobro,« je rekel narejeno, pomilujoče.

Ona pa je molčala, kakor da ni ničesar slišala. Zrla je predse. Lajtnant je čakal, da bo odgovorila ter je postajal vedno bolj nervozen, da je kar grizel spodnjo ustnico.

Blanka je stala mirno, kakor

omotična. Kočena so ji klecala od šibkosti, telo ji je drhtelo, obšla jo je slabost. Obraz, preko katerega so se ji zarežale temnomodre lise, je bil shujšan. Oči so ji bile motne. V njih pa je tlel ogenj, poln divjega sovraštva, poln maščevanja. V sebi je komaj zadrževala vulkan sovraštva, ki je hotel izbruhniti. Vedela je, da bo za gotovo prišel trenutek, ko ne bo mogla več vzdržati. Tega se je bala...

Zamislila se je... Morda se je spomnila moža, zaradi katerega jo zaslisičujejo? Morda na sinčka, ki je komaj razumel, da živi in ga je v duhu poljubljala? Debela solza se ji je utrnila z očesa in zdrk-

nila po licu. To je bila materina solza.

V pisarni je nekaj trenutkov vladala tišina. Oči vseh treh so nekaj iskale. Gestapovca sta tačas premišljevala, kaj naj storita, da ji prideta do živga. Kajti prepričala sta se že, da imata pred seboj odpornega sovražnika.

Blanka se je nekaj časa ozirala po prostoru, kakor da bi nekaj iskala. Pogled ji je obstal na zidu, kjer so bile kaplje strjene krvi. Nekoliko jo je zazebló v duši. Pred oči ji je stopil neznan talec, katerega so morda tik pred njo mučili v tej pisarni. Po telesu jo je spreletel mraz. Dolgo, dolgo je zrla v tiste madeže strjene krvi.

Zunaj je dež curkoma lil. Kdaj pa kdaj je veter zagrmel in butnil z dežjem v okno, kakor bi hotel vztrati v pisarno in oprati krvave madeže na zidu.

»Nekam čudno strmi v steno. Kaj praviš?« je rekel gestapovec in se obrnil k lajtnantu.

»Najbrž vidi kaj nenavadnega, pa ji je všeč!« se je nasmehnil lajtnant.

Blanka je stala bleda in brez besed. Ustnice so ji drhte, oči pa v čudnem ognju svetile.

»Ne, nič se mi ne zdi čudno,« je začela s svečanim glasom. »Od vas pa sploh ne, ker vem, da ne delate drugega kot da požigate, ropate in morite! To je vaša vojna, vas, zločincev! Tudi ta liri, ki je prelita,« ozrla se je na zid, »bo maščevana!« Tudi jaz bom maščevana, čeprav me ubijete!« Pri teh besedah se je zgrozila.

K njej se je približal gestapo-

Ustreljeni talci v Celju

Hiša številka 27 na Vodnikovi cesti

Objavljamo krajši spis tovarišice Marije Bernard, v katerem nam opisuje spomine na hišo številka 27 na Vodnikovi cesti v Ljubljani (Šiška), v kateri je bilo 22. junija 1941. leta ustanovljeno Glavno poveljstvo slovenskih narodnoosvobodilnih partizanskih čet.

Leta 1941, meseca januarja, je prvič prišel s tovarišem Alešem Beblerjem ilegalce, tovariš »Jovo« (Džilas), ki je ostal pri družini Filipa Bernarda približno štirinajst dni. Tu sta se sestajala z Borisom Kidričem. Nato so Jovo preselili. Namesto njega se je vselili tovariš Kidrič. Pri njem so se potem sestajali: Tone Tomšič, Aleš Bebler, Miha Marinko, Edvard Kardelj, Franc Leskošek, Mica Šlander, Boris Kraigher, včasih pa tudi Jože Potrč, Tone Dolinšek, Stane Žagar, Slavko Šlander, Ivan Novak, Maks Durjava in Miloš Zidanšek.

Ti sestanki so trajali do napada na Jugoslavijo. Takrat, ko so se vsi razšli, je odšel tudi moj mož. Vendar so se že po nekaj dneh začeli vračati in so se pri nas nastanili: Kidrič, Tomšič, Leskošek, Bebler in Boris Ziherl. Včasih, če so imeli važnejše sestanke, so pri nas prenočili tudi: Miha Marinko, Edvard Kardelj in drugi. To je trajalo nekaj mesecev in ko so Italijani vse pogostje delali nočne preiskave, so se začeli polagoma odseljevati. Ostali so še: Bebler, Leskošek in Tomšič, a tudi ti se niso vračali redno v stanovanje, razen Leskoška.

Nekako sredi avgusta 1941 je

zajela italijanska patrulja tovariša Leskoška in ga zaprla, pa je kmalu pobegnil. Ker so se nato v naši hiši vrstile preiskave, se je le še redko kdo imenovanih pojavil.

Prihajali so včasih razni odposlanci in kurirji, ki smo jih takoj odpravljali na dogovorjena

mesta. Meseca decembra sta prišla s Štajerskega Miloš Zidanšek in Vera Šlandrova. Ostala sta štiri tedne.

V februarju 1942. leta so zaprli mojega moža, mesec za tem, še mene in oba otroka. Ob tej priložnosti so nam Italijani razbili stanovanje in našli v zidu literaturo Toneta Tomšiča, slike Serčerja in Šlandra ter revolver.

Gornja fotografija nam prikazuje hišo na Vodnikovi cesti številka 27 v Ljubljani (Šiška), v kateri je bilo 22. junija 1941. leta na sestanku CK KPS ustanovljeno Glavno poveljstvo slovenskih narodnoosvobodilnih partizanskih čet. (V hišo je vžidana tudi spominska plošča.) Glavno poveljstvo so tedaj sestavljali: Komandant Franc Leskošek-Luka, politkomisar Boris Kidrič, namestnik komandanta Aleš Bebler-Primož, in člani: Stane Žagar, Oskar Kovačič, Dušan Podgornik in Marijan Brečelj. Glavno poveljstvo slovenskih narodnoosvobodilnih partizanskih čet se je nahajalo v Ljubljani do maja 1942. leta

vec, da bi jo udaril. To mu je preprečil lajtnant s pripombo: »Pusti jo, naj se izlaja!«

Blanka je nadaljevala: »Očistili se vas bomo, kakor garjevih psov! Saj se vam že majejo tla!«

Tedaj je tudi lajtnanta minila potrpežljivost. Ves zaripel do ušes je zakričal nad svojim pajdašem ter stiskaje pesti buljil v Blanko: »Zamaši ji tisti gobec. In z mjo takoj ven! Med prvo skupino!«

Gestapovec jo je treščnil, da se je opotekaje oprijela črne pisalne mize. Njene roke so se napevnjale, da bi se osvobodile vezi, ki so jo tiščale v zapestju. Vsa slabotna se je tresla. V teh trenutkih se ji je zdelo, da se je s smrtjo že po-

godila in da je bila na to že dolgo pripravljena. Saj je vendar vedela, zakaj mora umreti...

Odvedli so jo v celico prve skupine, določeno za usmrnitev...

Naslednjega dne ob prvem svitu so postavili k steni sedem talcev, med njimi Blanko. Dež je še vedno nalival, vendar ne več v tako gostih curkih, kakor ponoči. Vsi so stali molče, brez glasu. Molč je dojemal prostor nemega slovesa ter se zajedal v na pol mrtva telesa. Koraki nemških škornjev so motili trudnost tega miru. Talci so stali privezani ob zid, nemo in brezbržno, v njihovih

vih očeh ni bilo solza, celo takrat ne, ko so ubijalci dvignili puške, ko so nanje zazijale cevi.

Sedem junakov je mirno čakalo na smrt. Med njimi je bila Blanka, mlada mati, žena partizana-ilegalca, borka z okrvavljenim in pretepenim obrazom.

Salva je zasikala. Na telesih talcev so zasijale odprtine, iz katerih je curkoma liła kri in se mešala z dežjem in močila ležeča telesa.

Ugasnilo je sedem življenj, med njimi Blankino.

Dež je močil zadnje liste ter jih trgaj z dreves. Nato jih zbijal v namočena tla, kakor bi hotel zakriti mlake prelite krvi... I. O.

Stvari, ki so bile zakopane na vrtu, niso našli.

Moža so odpeljali v Italijo, hčerka je bila obsojena na 30 let zapora, sin in jaz pa sva bila čez 14 dni izpuščena. Po nekem presledku so se zopet začele sestajati neke tovarišice, katerim pa imen nisem vedela. Čez čas so se zopet začeli skrivati ilegalci: Majda (ki so jo kasneje ustrelili beli), Kristina in druge.

V tej hiši so se dogodile razne, včasih prav zanimive stvari. Poleti 1941 so Italijani obkolili del hriba in napravili preiskavo. V našem stanovanju sta bila takrat Kardelj in Leskošek. Hčerka in jaz pa sva ju izpeljali iz hiše mimo vojakov, s kanglicami, kot da gremo v hrib nabirat črnice. Nekega dne, ko so imeli v sobi sejo: Marinko, Tomšič, Leskošek in Bebler, so prišli karabinerji po informacije o mojem možu. S hčerko sva le-te v kuhinji tako zamotili, da so odšli, ne da bi se za kaj drugega zanimali in niso v sobo niti pogledali.

Nekega dne so zopet obkolili hišo oziroma del hriba. Takrat mi je tovariš Kardelj naročil, naj skrijem kovinasto škatlo z dokumenti. Le-to sem zakopala na vrtu, ne da bi kdo od Italijanov kaj opazil. Takih in podobnih reči je bilo še precej.

France Šušteršič:

Bilo je na otoku

(Nadaljevanje)

Pri vходу v taborišče se je prikazala suha postava z rdečo čepico na temenu, oblečena v črn talar, prepasana s širokim rdečim pasom. To je bil škof. Spremljal ga je komandant taborišča — tenente colonello Vincenzo Cuiuli. Prihajala sta počasi, dostojanstveno, za njima pa je stopala elegantno oblečena oficirska gospóda. Gube na komandantovem obrazu s se stiskale v tisti kačji, sadiščični izraz, iz katerega je sijala vsa ogabna poživljenost tega fašističnega stvora: naslada ob pogledu na lačno, raztrgano, do tal ponižano rajo, želja po trpinčenju, triumf nasilja, triumf »rimske pravičnosti«. Škofov obraz pa je bil drugačen. Na njem je sijal jezuitski nasmeh svetniške blaženosti, glava mu je lahno klonila zdaj na desno, zdaj na levo. Šla sta tesno drug ob drugem — živa podoba dveh stebrov nasilja in mračnjaštva: rimskega fašizma in rimske ecclesiae militantis.

Množica na »trgu lakote« je utihnila. Nekaj v ospredju stojčih žensk in starcev je pobožno sklenilo roke; ustnice so šepetale: »Prevzvišeni...« Minuto, dve, je bilo vse mirno in tiho. Čuli so se le po ostrem kamenju drsajoči ko-

raki škofa in njegovega fašističnega spremstva.

Ko pa je škof stopil na trg, se je množica zganila kakor čreda žejnih, v venice vklenjenih živali. To ni bil pozdrav, kakršnega so vajeni škofje in drugi »božji namestniki«! Nekaj žensk je sicer poljubilo roko, nekaj jih je tudi pokleknilo, pobožno sklonilo glavo in pozdravilo s »hvaljen Jezus«. Vse to pa ni bilo nič spričo bučanja množice, ki ni pozdravila s »hvaljen Jezus«, ampak z vzkliki ogorčenja, trpljenja in ponižanja.

»Lačni smo, pomagajte nam!«

»Zakaj nas ne spustijo domov?«

»Kaj so zagrešili naši otroci?«

Ženske so visoko dvigale otroke, starci so kričali, kruljavci so silili v ospredje. Škof je bil docela obkoljen. Z belimi rokami je miril množico, toda ni je mogel pomiriti. Šele ko je star karabinjerski oficir, znan po imenu »Cosafai«, dvignil palico nad glavami in z močnim glasom zahteval mir, se je množica nekoliko razmaknila. Potem so vojaki prinesli od nekod mizo in pomagali škofu, da je stopil nanjo.

Tušina... Sto in sto lačnih oči se je uprlo v škofov obraz.

In tedaj je »božji namestnik« dvignil roke in začel pridigati. S svečanim, svetniškim glasom je govoril o dolžnosti pokorščine, o kazni za greh, o molitvi in o pobožnosti prvih petkov. Ljudje so stremeli in čakali, da bo povedal kaj tolažilnega, da jim bo prižgal upanje v vrnitev, toda »božji namestnik« je govoril samo o molitvi in pokorščini, kakor da stoji pred njim krdelo skesanih hudo delcev, ne pa množica ljudstva, ki ni želela nič drugega, kakor rešiti se krempljev preklete fašistične bande.

Ko je množica začela znova šumeti, je škofu zmanjkalo besed. Iz žepa je potegnil bel zavitek in začel deliti ženskam podobice svetega Jožefa in blažene Device Marije. Potem je podelil množici še škofovski blagoslov, in s tem je bil njegov obisk končan. Naglo je stopil med oficirje in v spremstvu komandanta zapustil taborišče.

Množica se je počasi vračala med šotore. Mnogim si bral na obrazih žalost in razočaranje, drugi pa so bili ravnodušni, ka-

Božidar Jakac: *Pregnanci* (črna kreda, 1944)

Pogled na zaliv na otoku Rabu, ki je bil zgolj zaradi neoboroženih, vendar »partizanskih« intermirancev v taborišču, močno zavarovan s strojničnimi gnezdi

kor da se ni nič posebnega zgodilo.

»Saj smo vedeli kako bo,« so govorili.

»Če se je že toliko navadnih duhovnikov pobratiло z Lahí, kaj naj potem pričakujemo od škofa?!«

In množica se je porazgubila na vse strani taborišča, tja, kamor niso segle škofove oči. Skupina mladih fantov je drvela proti smetišču zraven kuhinje ob bodeči ograji, kamor je kuhar pravkar stresel koš zelenih storžev in olupkov svinjskih buč. Zakadili so se v umazani kup in grabili z rokami po gnilih ostankih, dokler ni pridrvel vojak in jih začel tolčiti s puškinim kopitom po zadnjicah. Se bolj žalostna slika bede in trpljenja pa je bila v šotorih. V marsikaterem izmed njih je ležalo suho, izmzgano telo, ki se mu ni ljubilo več vstati. Globoko vdre oči so brezupno srmele v marogaste plahte, koža na štrlečih loknicah je bila bledorumená, roke in noge suhe, kakor rogovile ožganega drevesa. Kdaj pa kdaj se je kdo izmed teh nesrečnikov vendarle dvignil in odšel s trudnimi, klekajočimi koraki proti koncu taborišča, proti stranišču.

Stranišče... Na koncu taborišča je bila izkopana globoka jama, čez katero je bilo položenih nekaj tramov in desk. Ograje nobene. »Rimske kulture« ni motilo, ko je gledala naga telesa, kako so ure in ure čepela na mokrih tramih, kako so njih suhe roke obirale uši in gnide in jih metale v jamo. Nekdo izmed sestrancev, ki so mu bile noge odpovedale pokorščino, je nekoč spodrsnil in

padel s trama v jamo. Malo je manjkalo, da ni utonil — sotrpini so imeli precej opravka, preden so ga potegnili iz smrdeče godlje. Na drugem koncu taborišča je bilo prav tako stranišče. Kadar je bila jama polna, so izkopali zraven nje drugo. Nekdo izmed intermirancev, po poklicu inženir, je izračunal, da v poldrugem letu v taborišču ne bi bilo več prostora za nobeno novo jamo, če se število intermirancev ne bi zmanjšalo.

Toda njih število se je že začelo zmanjševati. In na vsakem koraku je bilo očitno, da ni več daleč čas, ko se bo število mrtvih podvojilo, potrojilo, podesetorilo... Da, to si lahko sprevidel na vsakem koraku v notranjosti taborišča, toda tega niso videli, niso hotele videti — škofove oči...

Tine se je po škofovem obisku vsedel pred šotor in se globoko zamislil. Kar je doživel v teh dneh, mu je kakor jek hude nevihte šumelo po glavi. To ni bil več tisti Time, ki je ob prihodu v taborišče ponižno moledoval okrog Lahov, naj ga spuste domov, ker je nedolžen; saj je le sramo grabil v lopice, pa so ga prijeli. Spremenil se je. Če je zagledal oficirja, se mu je hitro umaknil, da mu ni bilo treba dvigniti roke v fašistični pozdrav. Namesto da bi pozdravil, je stisnil roko v pest in izginil v šotor. Zvečer — preden je zaspal — je mislil na Arčona. Ni ga mogel pozabiti. Čedalje bolj je želel, da bi bil tak, kakor on, da bi vedel in čutil kakor on — mali, pomosni jetnik v zeleni srajci. Sram ga je bilo, ko

je pomislil, kako sta zvezana z verigo odhajala v taborišče — Arčon trd in mrk, prezirljivo zroč v fašistične hijene, on pa brbljav in ponižen, prepričan, da so ga Lahí aretirali le »slučajno, po pomoti« in da ga bodo spustili domov, brž ko bo preiskava dognala, da je nedolžen. Zdaj je spoznal, da se fašisti prav nič ne zmenijo za »nedolžne« in da so jim namenili lakoto, ponižanje in vsako nedeljo pridigo o grehu in o pokorščini, kakršno je slišal danes tudi od škofa — malo je manjkalo, da se ni zakrohotal in debelo pljunil, ko ga je poslušal! Tukaj ni bilo razlike med »krivimi« in »nedolžnimi«! Razlika je bila le v tem, da so »krive«, če so jih odkrili, kakor Arčona, vključili v verige in jih odgnali vrag vedí v kakšno smrt, »nedolžne« pa so obsodili na počasno umiranje od gladu.

Nenadoma ga je zmotil iz premišljanja pišček Muri; živahno mahajoč z repom se je primuzal k njegovim nogam in jih začel lizati. Potrepljal ga je po glavi in pogledal naokrog. Hotel je poklicati njegovo spremljevalko Ivko, da bi ji dal kos kruha, ki ga je bil prinesel iz ambulante. Toda Ivke ni bilo. Vstal je in pogledal proti ženskem delu taborišča. Kje je deklica?

Pes je nekaj časa vohiljal okrog šotora, in ker ni dobil kosti, je odcapljal proti »domu«. Tina je spreletela zla slutnja. Kaj je z Ivko? Zakaj ni prišla s psom?

Ko se je približal šotoru Zagarjeve družine, mu je udaril na uho jok. Odgrnil je plahto — na slami je ležala deklica, suha in blede, da je komaj spoznal v njej Ivko. Ko je zaslišala njegov glas, je trudno odprla oči in se mu bolestno nasmehnila. Poleg nje sta čepela oče in mati in jokala z obupnim, hripavim glasom. Pes je tožno zacvilil in jo ovohal — skušala ga je pobožati, pa ji je roka trudno omahnila na slamo.

Tine ni mogel dolgo gledati žalostnega prizora. Že dolgo ni jokala — zdaj pa je začutil, da mu polzi nekaj gorknega po licih. Vedel je: deklica bo umrla, tu ni nobene pomoči. Odšel je s težkimi koraki, z mračnim pogledom...

Molče je zlezal v šotor, ne da bi se zmenil za tovariše, ki so stali v bližini. Nekdo izmed njih je držal v roki papir in na glas bral neko pesem, kateri so se vsi smejali.

(Se nadaljuje)

Pomorska drama pred vrati Singapura

V založbi »Slobodne Dalmacije« v Splitu je izšla knjiga »Vojna na Pacifiku od Pearl Harboura do Nagasakije«. Njen namen je seznaniti bralce z vojnimi operacijami na Pacifiku, z razvojem teh formacij, dramatičnimi dogodki in nenavadnimi doživetji zavezniških vojakov in njihovih poveljnikov v vojskovanju proti japonskemu agresorju na kopnem, morju in v zraku.

Iz knjige povzemamo opis pomorske drame pred vrati Singapura, najmočnejšega angleškega oporišča na Daljnem vzhodu.

Katastrofa v Pearl Harbouru je znatno oslabilila ameriške vojne sile in hkrati zagotovila močnemu japonskemu ladjevju prehodno premoč na Pacifiku, zlasti v tistih vodah na Zahodu, kjer lahko obojne ladje računajo na podporo letalstva s kopnenih oporišč. Naloga, braniti zavezniške predstraže od Havajev do Filipinskega otočja Malaje in Burme, od Aleutskega otočja do Nove Zelandije in Avstraliije, je bila velikanska. Od Kiske do Midwaya so megla in neugodne atmosferske razmere otežkočale izvidniškim letalom uspešno delovanje. Od Honolulu do Nove Kaledonije so bile ameriške otoške predstraže zelo ranljive za sovražne napade z japonskega mandatnega otočja. Midway, Wake in Guam, ki nadzorujejo ameriška pomorska pota od Havajev do Filipinov, so imeli zelo šibke posadke in na vseh otokih so bile ameriške zračne sile nezadostne, da bi mogle uspešno izpolnjevati svojo nalogo, pred katero so se iznenada znašli. Nekaj pomoči so lahko pričakovali od angleške vojne mornarice, zasedrane v utrjenem oporišču Singapuru — Gibraltaru Pacifika. Nekaj mesecev pred izbruhom vojne na Pacifiku je angleška admirali-teta v pričakovanju težav okre-pila ondoto ladjevje z bojno križarko »Repulse« in novo veliko ladjo »Prince of Wales«. Ko so japonski bombniki 7. decembra udarili na Hongkong, Penang in Singapore, japonski vojaki pa ju-

rišali vzdolž obalnih voda iz Siamu proti Malaji, je vrhovni poveljnik angleške vojne mornarice na Daljnem vzhodu odplul na odprto morje, da bi zlomil napadalca, preden bi le-ta okrepil svoje sile, dovolj močne za na-

pad na Singapur s kopnega. In medtem ko sta te dve veliki bojni ladji z rušilci s polno paro pluli proti severu, so ju japonska izvidniška letala odkrila. Poznejšo strašno pomorsko dramo, edinstveno v analih pomorskih vojn, nam živo opisuje očividec O. D. Gallagher, ki je bil na krovu bojne križarke »Repulse«:

CENA 2 LIRI - 30 PFENIGOV

PROLETARCI VSEH DEŽEL, ZDRUŽITE SE!

DELO

ORGAN CENTRALNEGA ODBORA KOMUNISTIČNE PARTIJE SLOVENIJE

SEPTEMBER 1941.

Štev. 3.

NEZNANI:

POJTE ZA MENOJ!

Več poet svoj dolg?
Nimaš več besed?
Kaj zagrinjaš se v molk?
Vrzi pesem v svet,
pesem za današnjo rabo,
vsi jo bomo povzeli za tabo!

Vem, o vem svoj dolg,
v prsti, tu me zgre,
naj se mi grlo odpre,
bom zavijal ko volk —
na vseh štirih bom stal vrh planice,
pesem svojo vil med počine.

Vrh Mošakije bom stal,
pesem svojo rjul,
Blegat jo bo čul,
Krim odnes bo dal;
v vas vetrove je bom trel,
eden jo bo na Pohorje nesl.

Pojte za meno!
silen ženimo trup,
boga gnejnja, le vkup,
le vkup, le vkup, ohoj —
vse noci tulimo, tulimo,
da se pretulimo skozi to rimo.

Se bo kdaj pomlad,
se bo napočil zor,
takrat volčji zbor
pojde tove klat;
plavaj čez Savo, plani čez Dravo —
zob za zob in glavo za glavo!

V partizane!

Izkušnje prvih partizanskih oddelkov na naših tleh so popolnoma razbije slovelske glasove tistih prikritih lakotnih okupatorskih ustajiteljev, ki so osvajali liter »čisto« partizanskim let, ki se govorilo, da tje so pre-zgodaj za oborožene akcije in ki so hoteli slovenski narod priiti, da alahopetno in sramotno upogne tlak pod lastno peto. Slovenski partizani so razbili prve napade sovražnika in mu pri tem zadali relativno občutne izgube in skoro povzod se prešli v

napad proti sovražnikovim oboroženim po-stojem na naših tleh. Brez koleno v vrst oddelkih se je po teh prvih bojih bojna pri-priljenost partizanskih bojevalcev čisto dvignila, obenem pa se se ti oddelki okre-pili še z močnim dotokom novih borcev. Danes je že ves teritorij Slovenije postal to-rišče partizanske akcije. Ponekod, sicer na Gorenjskem, so partizani že v veliki meri potisnili okupatorske oborožene oddelke proti centrom ter si s tam olajšali gibanje. Par-

Ob tretji obletnici smrti pesnika Otona Župančiča objavljamo foto-kopijo 3. številke »Dela«, v kateri je Oton Župančič, pod psevdonimom »Neznani«, priobčil pesem »Pojte za meno!«

Bila je prozorna prava orientalska jutranja zarja, ki sem jo zagledal, ko me je ob petih in pet minut zjuraj prebudil znak za alarm. Hladen vetrič je nežno božal zakajeno ladjo, ki so njeno drobovje vso minulo noč dobro pitali. Nebo se je lesketalo ko biser.

Ob 6.30 radijski napovedovalec sporoča: »Pravkar smo dobili signal, da se sovražnik izkrcava 250 km severno od Singapura. Tudi mi hitimo tja...« Tedaj je malo manjkalo, da nisem bil ob eno oko. Ob močni eksploziji sem z očesom malone zadel vrh teleskopa. Eksplozija je zagrmela s »Prince of Walesa«. Njegove bočne baterije so jele neutegoma obstreljevati samotno letalo, zagrmeli so tudi naši topovi. Letal je bilo tedaj že kakih šest.

»Stara škafila razpade na kose,« je pripomnil neki šaljiivi nižji oficir. To je bil začetek japonskega letalskega napada — letalske sile, ki njena velikost dotlej ni bila znana in ki še nikoli ni bila zadela na enako silo.

Eksplozija je bila huda in »Repulse« se je zamajal. Velike plošče ladijske šminke so padale z dimnikov na krov. Zagledali smo na nas prežeta letala in skrbno opazovali neko nizko leteče letalo v pričakovamju — tako smo vsaj mislili — da nas bo napadlo.

Bili so bombniki, ki so leteli 5.000 m visoko. Prva bomba, ob kateri nam je zastala kri v žilah, je zadela v polno; udarila je v odprtino hangarja. Zdrobljeni deli ladje so odleteli v zrak. Na zadnjem delu ladje sem opazil oblak dima. Dvigal se je iz hangarja, zadetega s prvo bombo. Padla je še druga, spet iz višine 5.000 m. Razpočila se je v vodi, tik ob prednjem delu ladje, in dvignila kakor 3 m visok, zelenkast steber vode. »Repulse« se je spet zamajal.

Videti je bilo, da letita dve letali naravnost proti nam. Izvidnik je opazil še eno v drugem kotu, toda mnogo bliže. Ves presenečen si je zakril obraz z rokami. Neutegoma je sunil v hrbet mornarja, ki je obračal top. Letalu je s kazalcem pokazal drugo letalo. Še med streljanjem se je vse topovsko ogrodje obrnilo v tisto smer in top je obsul sovražno letalo s točo krogel. Bilo je kakih 500 m daleč.

Videl sem sledove razpok v njegovem trupu — smrtni udarec.

Plamen je objel rep. Hipoma sta se stabilizator in krmilo spremenila v oguljeno ogrodje; letalo se je nagnilo na nos in strmoglavilo v morje.

Nastal je kratek odmor in fantje so privlekli iz žepov cigarete. Takoj pa je napovedovalec spet zaklical v zvočnik: »Sovražna letala spredaj!« Prižgane cigarete so pogasili in se vrnili na svoja mesta. Zdaj je bilo dvanaest letal. Fantje na krovu žvižgajo.

»Eno, dve, tri, štiri, pet, šest, sedem, osem, devet, deset, enajst, dvanaest. Da bi jim dali nekaj predujma? Ne? Dobro, so že tu.« — Bil je šaljiivec na zastavniškem krovu in svojo signalno luč je bil obrnil proti »Prince of Walesu«. Bilo je ob 12.10. Vsi so se ozirli na »Princ of Walesa«. Letala so bila že onkraj velikih ladij. Steber vode in dima se je dvignil s krmu »Prince of Walesa.« Zadel ga je bil torpedo.

Srdit topovski ogemj je bruhal neprenehoma iz vseh še celih topov ladijskih baterij. Ladja se je nagibala na levo stran. Bila je že močno nagnjena. Bili smo kakih šest sidrskih vrvi od nje.

»Prince of Wales« nam je signaliziral in nas vprašal, če smo zadeti. Kapitan Tennan je odgovoril: »Ne, še me. Izognili smo se devetnajstem.« Na krovu se je pojavilo šest kurjačev. Bili so črni od dima in olja. Koža jim je visela z rok ko umazan muslim. Zjel jih je bil plamen globoko doli, ko je eksplodirala bomba. Odvedli smo jih v oklopni stolp ob vznožju jambora in jih obvezali. »Prince of Wales« se je še bolj nagnil.

Ob 12.20 se je pojavil nov val letal. Bližal se je konec, toda tega še nismo vedeli. »Prince of Wales« je ležal kakih deset vrvi daleč s krmu obnjenjeno od naše leve strani. Bil je brez moči. Torpedo ni uničil samo glavnega krmila, marveč tudi njegove vijake. Bil ni kakor nemška »Bismarck«, ko so ga bile zasabile angleške vojne ladje na Atlantiku. Izgubil je bil samo glavno krmilo in vrteč se v krogu, se je lahko obdržal na vodi. »Princ of Wales« je bil klavna lupina.

Vsa letala so udarila nanj. Ne vem koliko jih je bilo v tem zadnjem napadu, pozneje pa smo presodili, da je bilo kakih 50 do 80 torpednih bombnikov. »Princ of Wales« se je boril obupno, da bi odbil odločne ubijalce, ki so

ga napadali, kakor da bi krdelo psov napadlo ranjenega ovna. »Repulse« in rušilci so ga obkolili od vseh strani, da bi morda tako okrepiли njegovo obrambo. Vse ladje so streljale, da bi zaščitile »Prince of Walesa«. Izpolnjuje to nalogo, so popolnoma zamemarile lastno obrambo.

Težko je že bilo razločevati njegove obrise v gostem dimu in ognju, ki je bruhal iz vseh njegovih topov razen iz 350 mm. Videl sem, kako je neko letalo spustilo torpedo. Padel je težko na nos v morje, pustil za seboj ozko penečo se sled na vodi in se obrnil naravnost proti negibnemu »Prince of Walesu«. Spet je nastala eksplozija. Čez nekaj sekund ga je zadel drugi, potem tretji torpedo.

Bulbil sem vanj, ko se je počasi nagnil na levo stran. Krma se je potapljala in posadka je v gruči skakala v morje. In ko sem tako buljil, me je iznenada silen potres vrgel ob ograjo krova. »Repulse« je bil zadet s torpedom v levo stran.

In medtem ko smo se vsi na mostu čudili, od kod je prišel ta torpedo, me je spet pretresla druga eksplozija, tudi na levi strani.

V beležnici, ki jo imam pred seboj, je rečeno: Doslej sestreljenih sedem Japoncev. »Repulse« je dobil tretji torpedo. Strašno se nagiblje.

Radijski napovedovalec je spregovoril zadnjikrat: »Vsi na glavni krov. Zapustite ladjo!« Zabeležil sem čas, bilo je ob 12.25.

„Slučaj Andrije Hebranga“

V založniškem podjetju »Kultura« v Beogradu je te dni izšla knjiga »Slučaj Andrije Hebranga«, ki jo je napisal preiskovalni sodnik, ki je vodil preiskavo proti obtoženemu Hebrangu. Knjiga obsega 266 strani in prinaša številne fotokopije originalnih dokumentov o izdajalskem za držanju Andrije Hebranga pred ustaško policijo.

V zloglasnem ustaškem zbornem taborišču Stara Gradiška je Hebrang izdal tovariše, ki so prihajali z njim v dotiko po vojaški liniji CK KP Hrvatske. V zapisniku, ki ga je sestavila uprava taborišča 20. IV. 1942, je med drugim zapisano:

Sekretar CK KPJ je »Tito« in

ŽIVLJENJE IN DELO NAŠIH ORGANIZACIJ

Letošnji pohod partizanskih patrolj

Glavni odbor Zveze borcev tudi letos pripravlja čim bolj svečano proslavljanje 22. julija, dneva vstaje slovenskega naroda. Poleg vseh drugih oblik proslavljanja bo za ta dan organiziran tudi pohod partizanskih patrolj v Ljubljano. Lanskoletne izkušnje nam namreč kažejo, da je najprimerneje proslaviti dan ljudske vstaje z oživiljenjem slavnih tradicij narodnoosvobodilne borbe, s čimer pride najbolj do izraza borbena zavest naših ljudi in njihova globoka ljubezen do junjske polpretekle dobe. Istočasno pa je oživiljanje partizanskih tradicij mogočna mobilizacija delovnih ljudi za naš svetli cilj, za našo socialistično graditev. Saj zahteva izgradnja socializma poleg orjaških delovnih naporov tudi garancije za mirno graditev, ki jih lahko da le stalna bojna pripravljenost graditeljev socializma; v tem je temelj neodvisnosti in miru za našo državo. Močna ljudska armada, neprestano poživiljanje slavnih tradicij narodnoosvobodilne borbe in vzgoja mladega rodu na tradicijah je tisti visoki zid, katerega se ne bodo upali naskočiti sovražniki naše domovine. Neprestana borbena pripravljenost vsega jugoslovanskega ljudstva je pretrd oreh, tako za vzhodne kominformorce kakor za italijanske neofašistične tolpe, da bi se ga upali streti, in je poročstvo za mirno graditev socializma v naši državi.

se imenuje Brož, delavec iz Zagorja.

Člani CK KPJ za katere vem, so naslednji:

Leka Ranković, delavec iz Srbije, s katerim me je spoznal Kerševani, ki ne živi več.

Ivan Milutinović, pravnik, Moša Pijade, Milovan Djilas, književnik, Dr. Vlado Popović, Rade Končar, Sekretar Slovenske partije je Leskoviček, delavec.

Nadalje se med njimi nahaja še en Slovenec, pod psevdonimom

Tudi letos bo treba dokazati, da partizanske patrolje, ki jih bomo organizirali v mesecu juliju, niso morda neki poletni izletek, marveč čvrst partizanski odgovor vsem, ki grabežljivo gledajo na

Z lanskega pohoda partizanskih patrolj pred 22. julijem: zaseda na Soviču nad Postojno

našo zemljo in stegujejo po njej svoje umazane prste.

Letos predvideva organizacija Zveze borcev osem glavnih smeri partizanskih patrolj, torej eno več, kot jih je bilo lani. Te smeri so sledeče: kočevska, južnoštajerska, gorenjska, dolenska,

lenjsko smer priključenih še 7 stranskih smeri, ki pa bodo potekale vzporedno z glavno smerjo. S temi smermi bi v resnici zajeli celo Slovenijo, predvsem pa vse partizanske kraje.

Patrulje bodo krenile na pot vse naenkrat, in sicer 13. julija ob 8. uri zjutraj, in bodo tako imele na razpolago 7 dni in 9 ur, kar da 70 ur časa za različne vaje, borbene akcije, mitinge, taborjenja in drugo, skratka za vse, kar bodo imele patrolje v svojem programu.

Vsaka patrolja, ki jo mora sestavljati najmanj 15 borcev, se na pohodu na določenem kraju izmenja ter preda zastavo drugi patrolji. Predvidoma bo ena patrolja na pohodu največ 6 ur. Stav patrolj bo treba skrbno izbrati. V vodstvenem kadru morajo biti stari borci, ki so med

vojno partizanili na teritoriju, po katerem se pomika patrolja. Leti bodo znali voditi patroljo skozi kraje, kjer so nekdaj divjali boji, znali jo bodo peljati do nekdanjih partizanskih družin in pri-povedovati na mitingih o slavnih dnevih partizanskih enot.

Moštvo patrolje bo, če že ne partizansko opremljeno, vsaj športno oblečeno, oskrbljeno delno s suho hrano za čas pohoda in oboroženo s puškami. Vodstveni

kader, kjer morajo biti predvsem rezervni oficirji, se bo razlikoval od ostalih članov patrolje po položajnih značkah, vsak borec pa bo imel na prsih pripeta vsa svoja odlikovanja.

Da bi se odpravile lanske slabosti pohoda partizanskih patrolj (kajti lansko leto so patrolje največkrat že vnaprej vedele, kje bodo naletele na razne prepreke in zasede, zasede pa so prav tako točno vedele, kje se pomika pa-

trulja), bo potrebno na okrajnih odborih Zveze borcev formirati dva štaba, ki bosta ločeno sodelovala: eden bo vodil in organiziral patrolje na teritoriju okraja, drugi pa bo organiziral »sovražno« dejavnost, zasede, napade, prepreke itd. Tak način bo vsekakor povzdignil borbenost sodelujočih, mnogo bolj zaostрил čujčnost poedinih borbenih skupin, zahteval bo temeljitejši in vsestranske priprave, dvignil bo zanimivost celotne akcije in mnogo bolj kot lanskeoletni način približal dejavnost partizanskih patrolj resničnim akcijam iz narodno-osvobodilne borbe.

Na ta način bo tako ena kot druga borbena skupina prisiljena sama najti »sovražnika«, morala bo pogosto tipati po terenu z izvidnico, organizirati si bo morala obveščevalno službo, pošiljati patrolje, imeti bo morala predhodnico, zaščitnico in čisto tudi pobojnice, da ne bo iznenadenja.

Ceprav so lanske patrolje dale zelo lepe rezultate v mobilizaciji in koordinaciji vseh dejavnosti izvenarmadne vzgoje, gasilcev, protivzračne zaštite, rdečega križa, fizikulturnih organizacij, ljudske tehnike, nas lanskeoletni uspehi letos ne smejo zadovoljevati. Letos bo treba v obdobju, ko bodo patrolje na pohodu, mobilizirati še več sodelujočih kot lani. Treba bo pripraviti mnogo več in bolj pisanih akcij, v katerih se bo manifestirala izvenarmadna vzgoja. Zlasti bo potrebno čvrsto sodelovanje z našo ljudsko armado, saj so bile vse lanskeoletne skupne akcije z našo armado od vseh akcij v času partizanskih patrolj najboljše in res prava manifestacija borbene pripravljenosti ljudstva in armade.

Seveda tudi letos ne bo smela izostati aktivizacija organizacije Osvobodilne fronte na terenu, ki bo s politično dejavnostjo spremljala patrolje in organizirala, v kolikor bo to potrebno, prehrano in prenočišča borcem, skrbela za ranjence, skratka opravljala vse tiste naloge, ki jih je nekoč opravljalo civilno prebivalstvo za svoje partizane.

Za vodstvo celotne dejavnosti partizanskih patrolj je formiran pri Glavnem odboru Zveze borcev poseben štab, ki ga vodita dva narodna heroja, komandant Klanjšček Vasja in komisar Jan-ko Rudolf.

Predvidoma bo letos partizanske patrolje spremljala vrsta na-

Osem spominskih plošč ob Titovi 60-letnici

V krajih, kjer je tovariš Tito bival v Sloveniji že pred vojno, so ob šestdesetletnici njegovega rojstva odkrili osem spominskih plošč.

Mestni komite KPS v Ljubljani je odkril spominsko ploščo na hiši v Trdinovi ulici št. 8. Tukaj se je tovariš Tito pri družini Ane Zihlerl v letih 1934 do 1937 večkrat zadrževal.

Na hiši tovariša Mihe Novaka v Tacnu pod Šmarno goro so odkrili spominsko ploščo. V tej hiši je bila meseca julija 1939. leta vsedržavna partijska konferenca, ki jo je vodil tovariš Tito.

V steno gradu vzdramo spominsko ploščo so odkrili tudi v Goricanah pri Medvodah, kjer je bila septembra 1934. leta polkrajinska partijska konferenca. Tej konferenci je prisostvoval tudi tovariš Tito.

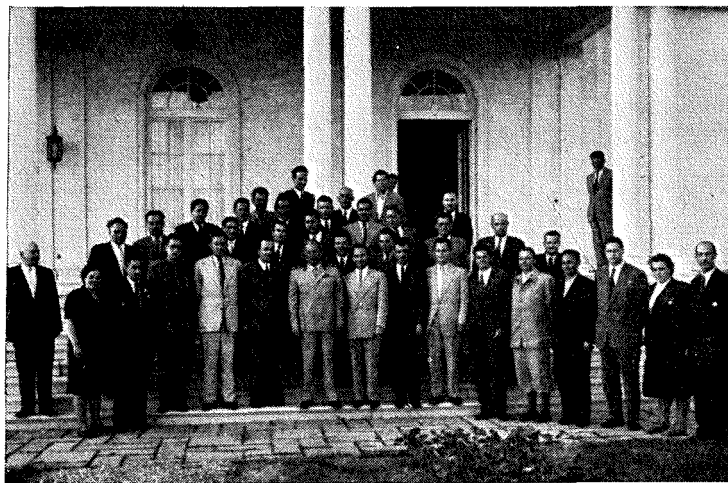
V Kamniku v tovarni »Titan« so odkrili spominsko ploščo v spomin na tovariša Tita, ki je v tej

tovarni delal kot delavec leta 1911.

Večja slovesnost je bila tudi v Podsredi in Bistnici ob Sotli, kjer so na hiši, v kateri je vodil tovariš Tito več partijskih konferenc in posvetovanj, ter na osnovni šoli, kjer je obiskoval peti razred, svečano odkrili spominsko ploščo.

Na Šmiglovi zidanici nad Grajsko vasjo pri Preboldu v Savinjski dolini so odkrili ob 14. obletnici partijske konference, ki je bila v tej zidanici, spominsko ploščo. Tej partijski konferenci 1938. leta je prisostvoval tudi tovariš Tito.

V južnem traktu mariborske kaznilnice v prvem nadstropju v celici številka 32, v kateri je bil zaprt tovariš Tito, so odkrili spominsko ploščo, v kateri so vklesane sledeče besede: »Obsojen na petletno robijo zaradi svojega revolucionarnega delovanja, je bil tovariš Tito v tej celici zaprt od 7. V. 1931 do 4. II. 1933.«

S kongresa Združenja rezervnih oficirjev Jugoslavije: delegacija na obisku pri tovarišu Titu

ših vidnejših tovarišev, nekdanjih komandantov in komisarjev brigad, divizij in korpusov, pa tudi nekdanjih političnih aktivistov.

Štab pri Glavnem odboru Zveze borcev bo določil točen čas in kraj vstopa in izstopa partizanskih patrolj in vseh drugih akcij, ki bodo vezane na njihov pohod, medtem ko bodo za vsa neposredna navodila in izvedbo skrbeli okraji sami.

Partizanske patrolje bodo končale svoj pohod na predvečer dneva vstaje v Ljubljani na Kongresnem trgu z zaključno parado.

Dobra izvedba pohoda partizanskih patrolj bo odvisna predvsem od temeljite priprave okrajnih odborov Zveze borcev in njihovih štabov in pa čvrste povezave z vsemi sodelujočimi organizacijami. V to smer morajo iti sedaj začnete priprave. J. V.

Spomenik padlim borcem in žrtvam fašističnega terorja na Pivki

Nad 3000 ljudi se je 18. maja udeležilo pomembne svečanosti na Pivki (St. Peter na Krasu) odkritja spomenika 67 padlim borcem iz narodnoosvobodilne borbe. Slovesnosti so prisostvovali tudi zastopniki Partije in množičnih organizacij, med njimi: član politbiroja CK KPS Janez Hribar, primorski rojak pisatelj France Bevk, član vlade LRS Janez Vipotnik, sekretar Okrajnega komiteja KPS Postojna Jože Primožič in drugi. Tovariš France Bevk je med drugim omenil, da ti junaki, katerim je posvečen ta spomenik, ne zahtevajo plačila, hočejo pa, da ohranimo, kar so nam s svojim junaštvom priborili.

V Sloveniji je 188 spomenikov padlim borcem in žrtvam fašizma

Po zadnjih podatkih, ki so jih dale organizacije Zveze borcev v Sloveniji, je bilo od 1945 do konca leta 1951 zgrajenih v Sloveniji 188 spomenikov, katerih vrednost je nad 29 milijonov dinarjev, in 432 spominskih plošč v vrednosti nad 15 milijonov dinarjev. Razen tega pa je bilo obnovljenih 24 objektov iz narodnoosvobodilne borbe (kurirske TV postaje, partizanske bolnice, bunkerji itd.) v vrednosti nad 3 milijone dinarjev.

V letošnjem letu bodo odkrili 76 novih spomenikov in 57 spominskih plošč. V republiškem merilu pa bodo letos dokončali spomniška dela v Begunjah na Gorenjskem. V Dragi pri Begunjah bodo postavili več manjših spomenikov. Graditev spomenika pri Urhu letos nadaljujejo.

Posebna komisija za spomenike pri Glavnem odboru Zveze borcev v Ljubljani je letos odobrila šele 29 načrtov od 36 že prejetih. Prav to pa govori o tem, da iniciatorji graditve spomenikov, torej predvsem organizacije Zveze borcev, še vedno ne posvečajo izdelovanju načrtov oziroma osnutkov za spomenike tiste pozornosti, kot bi jo morale. Popolnoma je upravičen postopek komisije, ki ovrže načrt za spomenik, če le-ta ni popolnoma iz-

delan, če je načrt za spomenik v nasprotju z vsemi gradbenimi in estetskimi principi, ali pa celo, če je gradivo za spomenik nepravilno izbrano. So pa tudi primeri, da je komisija oorgla osnutek zato, ker oblika zanj ni primerna sedaj začne priprave. J. V.

Vladimir Lakovič: Komandir Cindrič (iz knjige M. Haceta: »Partizanske slike«)

Proslava v Tolminu

Na Titov 60. rojstni dan so se zbrali v Tolminu nekdanji borci Gradnikove brigade, da proslave 9-letnico ustanovitve svoje brigade. Okrog 6000 ljudi, med katerimi so bili tudi partijski, politični in zastopniki JLA, je prisostvovalo proslavi. O slavni poti in o bojih Gradnikove brigade je govoril rezervni generalpodpolkovnik Jaka Avšič.

Obiskali so Malonedelčane

Bivši borci in aktivisti iz Ljutomeru in bližnje okolice so v počastitev Dneva zmage priredili večji partizanski pohod v Malo Nedeljo, Kostanj in sosednje kraje. Sodelovalo je 150 ljudi.

Pri Mali Nedelji so se udeleženci pohoda zbrali v dvorani Doma kulture, kjer je pred množico spregovoril major JLA, tovariš Mulej.

Po krajšem odmoru so borci nadaljevali pot proti Kostanju. »Spoprijeli« so se z zasedami, ki so jih postavili kostanjevski strelci. Streljanje je privabilo na plan kostanjevske pionirje, ki so z odredno zastavo dočakali goste pred spomenikom padlih borcev. Odrasla mladinka je izrekla borcem dobrodošlico, pionirski pevski zbor pa je zapel nekaj partizanskih pesmi. Sredi vasi so spet zaslišali bojno pesem: »Le zaori pesem o svobodi...« Prisotni so s trizkratnim vzklikom »Slava« počastili spomin na padle borce in žrtve narodnoosvobodilnega boja. Strelci so jim izkazali čast s salvo. Po svečani komemoraciji so borci posedli po bližnjih travnikih in se razveselili ob poskočnih melodijah harmonikarjev. V vselem razpoloženju so nadaljevali pot

proti Ivanjovcem, kjer so pred dvorano zaplesali narodne plesne in rajali do mraka.

Partizanski pohod je nedvomno zbližal bivše borce in aktiviste in jih vzpodbudil k novim naporom, ki jih terja obramba naše domovine. Pohvaliti je zlasti borce-združnike s Krapja in Cvena, ki so se partizanske manifestacije z godbo na čelu polnoštevilno udeležili.

Spomenik žrtvam v Mauthausnu

V spomin na 121.500 židovskih žrtev zloglasnega nacističnega taborišča Mauthausna so odkrili na zemljišču bivšega taborišča spomenik. V Mauthausnu pobiti, do smrti pretepeni in mučeni in od lakote umrli Židje so bili iz 22 evropskih držav.

Občinski prazniki v postojnskem okraju

Občinski odbori Zveze borcev v postojnskem okraju so v zadnjem času za področja svojih občin izbrali pomembne zgodovinske dneve svojih občin. Doslej so določili zgodovinske dneve v sle-

dečih občinah: 29. junij za Laze in Jakovico (29. junija 1942. leta so italijanski fašisti množično internirali prebivalce); 10. maj za Ravnik (tega dne 1942 je bil množični odhod k partizanom); 27. september za Sv. Vid nad Cerkljico (27. septembra 1944. leta je padlo v borbi 28 partizanov); 17. maj za Cajnarje (17. maja 1942. leta so odšli prvi borci k partizanom); 11. maj za Grahovo (11. maja 1942. leta so prvič napadli Italijane); 16. maj za Stari trg (kot spomin na prve, v borbi padle borce) in 19. oktober za Lož (tega dne 1941. leta je bila prva partizanska akcija na Italijane).

Spominska svečanost za Tonetom Tomšičem

21. maja, na dan, ko so pred desetimi leti fašistični krvniki ubili tedanjega organizacijskega sekretarja CK KPS, tovariša Toneta Tomšiča, je bila v Ljubljani na prostoru, kjer stoji grobnica narodnih herojev, spominska svečanost. O njegovi neupogljivi revolucionarnosti in zvestobi Partiji do zadnjega trenutka življenja, je govoril član CK KPS, tovariš Boris Zihert. Številne delegacije so nato položile vence.

Božidar Jakac: V roškem bunkerju med nemško ofenzivo jeseni 1944. leta (tuš, 1944)

PARTIZANSKA DOBRA VOLJA

Panični novinec

Po treh dneh, odkar je je prišel Pepče k partizanom, je bil že na straži, in to prav tedaj, ko so partizani napadali gestapovsko gnezdo. Postojanka je padla, ne da bi Pepče oddal strel. Ko se je četa vračala v taborišče, pa je padla v nemško zasedo. Pepče je s petimi novinci zbežal v bližnji gozd in hitel na cilj v taborišče.

V košatem gozdu je Pepče preplašil snjaka. Misleč, da so Nemci, jo je divje ubral in zmedel še ostalih šest. Na križišču so vsi počivali. Jezevo dihanje in stopicanje jih je vrglo kvišku in gnalo v prepad. Pepče je vzdihoval: »Obkoljeni smo od Nemcev!«

Izpod gozdnega grebena je skovikala sova. »Bežimo od tod, sova kliče smrt!« je preplašen zahteval Pepče in rinil v nasprotni hrib. Ko je v dolini zaslišal brnenje rudniškega kompresorja, je Pepče zatrjeval, da Nemci zbirajo motorizacijo. Stalno je momljajl: »Bežimo!« in je begal z ostalimi novinci po gozdu.

Ko je izgubljena šestorica novincev prispela do vrha smrekovega gozda, je izza grebena pokukala luna. »Nemci svetijo z reflektorji, bežimo!« je vzkliknil Pepče, se okrenil in v skoku butnil v debelo smreko tako močno, da se je onesvestil. Tovariši so ga odnesli k potoku, kjer se je v jutranjem svitu prebudil.

Čez teden dni je šel Pepče z Zvonkom v patruljo. Nad samotno domačijo sta se ustavila. Zvonko

je ostal nad cesto na straži, Pepče pa je odšel v kočo, kjer je bil znan, da vpraša po novicah. Brhko deklet ga je sprejelo porogljivo, ker je vedelo za njegovo panično zadržanje. Vendar ji je Pepče precej »komandantsko« in domišljavo pripovedoval, kako je napadal postojanko, streljal skozi okno in v sobo metal bombe med Nemce...

Iznenada je zunaj nekaj počilo. Pepče je zgrabil puško, pozabil torbo in kot »kafra« izginil v gozd...

Zatem je vstopil v kočo nek fant in poprosil deklet: »Oprostite, pravkar mi je počilo kolo. Ali imate morda lepilo za gumi? Dekle se je zasmajalo ob misli na splasenega Pepčeta in ustreglo kolesarjevi želji...

Đorđe Andrejević-Kun: Žeja

Mesarjeva nezgoda

Bilo je oktobra 1943, v gozdu na Mozirski planini.

»Po hrano bo treba, lačni smo...!« je ukazal komandant Mirko. In smo šli. Na plečih izmučenih borcev so viseli prazni nahrbtniki. Skrbelo me je, če jih bomo napolnili. Ali bomo našli kmetijo tistega kmeta, ki je izdal koroške partizane? Vseeno sem zapal brhikemu vodiču Srnaku.

Potrkali smo na okno. Gospodarja ni bilo doma. Najbrž je že stražil v Lučah wermane. Zena moleduje in prosi odpuščanja.

»Mati, za kazen boste nahranili našo vojsko!« sem ji po kratkem razgovoru pojasnil. Tarnala je, a ni ugovarjala. Četni intendant je poskrbel, da so se polnili nahrbtniki. Mesar Sever se je napotil v svinjak, Urban pa v hlev.

»Uh, dvanaest glav živine!« je pritaženo vzkliknil Maks.

»Vzemiva vola,« je predlagal Urban, »zdi se mi, da že diši po golažu.«

»Uh, kako bodo veseli v bataljonu,« je pristavil Maks in takoj navezal volu na roge vrv. Prignala sta ga na dvorišče.

Iznenada pa vol stopi na vrv, jo strga, začne renčati in otepati okrog sebe. Urban in Maks mu nista mogla do živoga. Zato se je hotel pokazati junaka mesar Se-

ver. Spretno je ukanil vola, ga navezal na vrv, ponosno pogledal po Urbanu in smeje dejal: »Tako se dela, da postane podivjanec pohleven kot lutka!«

Tedaj pa je vol priklonil glavo med noge, se kot kozel pognal v Severja, ga nasadil med roge in v velikem loku zagnal v 12 metrov globok, z robidovjem zaraščen potok. Za tem je vol strašno zarenčal in zdijval po dvorišču okoli hleva...

Kakor naročeni...

Neizprosna snežna pokrajina in nepopustljive nemške hajke — vse to nas je izžepalo in sestradalo. Več dni že nismo zaužili tople jedi.

»Oh, da bi se še enkrat najedel ajdovih žgancev!« je moledoval Branko. »Oh, da bi...«

Vsepovsod so Nemci, vermani in raztrganci. Goniijo nas kot lovski psi divjačino. Čez Jelovco gazimo proti Sv. Planini. Janez je opešal, Drago je onemogel klecnil v sneg in tudi grčavi Damjan je obstal kot okovan. »Saj bo šlo! Še malo...!« sem jih bodril. Damjan je pogledal svoje izstradano telo, rekoč:

»Blazno sem že lačen! Verjemi mi, če bi slekel srajco, brez rent-

Ive Šubic: Partizan

gena bi lahko videl skozi mene...«

Jaz pa: »Še malo, vsaj do vasi! Še malo...!«

Zaradi previdnosti smo iz dveh strani vpadli v Št. Lenart. Neznanci so jo tik pred našim vpadom odkurili v dolino. Videli smo jih, kako so hiteli. Le kdo so bili, kdo? Morda Nemci? In zakaj so bežali? Morda iz vljudnosti? Zaradi tovarštva najbrž ne!

»A, vraga!« se je zakrohotal star možakar, ko nas je zagledal in spoznal, »prestrašili so se vas, pa so jo ucvrli...«

»Kdo so bili? Zakaj so jo ucvrli?« sem mu naglo segel v besedo.

»Kurir Čanžek in neka partizanska ekipa z Dolenjske...«

Bili smo tistim, ki so jo pred nami ucvrli, zelo hvaležni, čeprav jim te hvaležnosti nismo mogli izkazati. Kajti možakar nas je povabil k topli peči, kjer smo z »blazno« slastjo zaužili njim namenjene in pravkar pripravljene dobro zabeljene ajdove žgance...

No, ni jih bilo malo — temveč veliko...

Nevšečna pomota

Kaj hočete, tudi partizani smo bili ljudje iz mesa in krvi! Boris je že dalj časa čutil ljubezen do Ančke. Še bolj goreče pa ga je ljubila ona. Nekoč, ko smo tabornili na njeni domačiji, ga je zvečer povabila na razgovor v izbo na podstrešju.

Borci so že zaspali, ko se je Boris povzpel po stopnicah in zavil v prvo izbico. Pretipal je vse stene in ker Ančke ni bilo, je kot tihoapec zavil še v sosednjo. Z oprijemanjem stene je prišel po prstih do postelje in lahko poljubil ležečo žensko.

Tedaj pa se je ženska oglasila: »Oho, to bo najbrž pomota.« Sestri, ki sta spali v isti izbi sta pod odejo bušili v smeh, mati je prižgala lučko. Boris pa je kot »kafra« popihal.

Ko je razočarani »zajubljenec« prišel v hišo, sem pravkar po-

gledal na uro. Začuden sem se zazrl vanj, kajti po obrazu in po rokah je bil črn kot dimnikar. Priznal je, da je iskaje Ančko, najprej zašel v »rauhkammer«, kjer se je tako marogasto počrnil. Najteže pa mu je bilo, ko ga je zjutraj debela Ančkina mati, ko je prinesla na mizo žgance, izdala.

Kurirska

Kurir iz TV linije nas je iz Dobrovelj vodil v Spodnjo Savinjsko dolino. Zaradi goste megle smo se sredi hmeljskih polj izgubili. Prečekali smo se s kurirjem, pa ni nič pomagalo. Tavalj smo in tavalj...

Nič hudega sluteč, sem potikal na leseno polkno sobe, v kateri je brlela zakajena leščerba: »Halo, mati, halo! Kje je pot v Liboje? In kje je tu nemška postojanka, da se ji izognemo?«

»Was ist Fritz? Wo sind Banditen...?« me je zagrabil za besedo nemški debeluhar, ki je bil dežurni policist.

S parabelo sem mu talkoj nasul svinčenega »fižola« v glavo. Toda komaj sem se izmotal gobezdavi brzostrelki, ki je »lajala« v rokah presenečenega nemškega strazarja, čepečega v bližnjem bunkerju. Lep pozdrav in »previden« kurir, ki nas je tako varno vodil...!

Na pohodu

Brigadna kolona se bori z globokim snegom in podivjano burjo in vztrajno stopa proti vrhu Mozirskih planin. Borci pešajo in omahujejo v zametih. Kuhar Joger obupa. Na vrvi privezana krava, ki smo jo dobili pri nekem kmetu na Koroškem, je opešala. Vendar se ji Joger dobriha, jo vleče za seboj zdaj zlepa, zdaj zgrda, ji ponuja »kolektivno« sol in jo priganja naprej.

Končno krava obstane v zame-tu. Nič ni pomagalo, ni se več premaknila. Že se s čela kolone vrača mesar. Takrat pride mimo Jogra nasmejani Zavedni in pred-laga: »Joger, stopi k njej, pa ji kaj zasepetaj v uho, pa bo šla!«

»Kaj naj ji rečem?« resno vpraša Joger.

»Politično jo prepričaj, da bo-mo brez nje lačni, pa bo šla!«

In kot nalašč je priracal me-sar, krava pa, kot da ga je spo-znala in se ga zbala, je hitro po-skočila in sledila koloni.

Vladimir Lakovič: Brigada v vasi (iz knjige M. Haceta: »Partizanske slike«)

Smola pa taka

Kuhar Marko se že dalj časa ni obril. Bil je že zelo poraščen, a pri partizanskem brivcu je prišel težko na vrsto. Nekoč je zavil v papir svinjsko kost, poraščeno z mesom, in jo vtaknil v žep.

»Silni, vidiš, kosmat sem! Obril bi se rad, pa nimam denarja!« je Marko nekoliko v smehu dregnil brivca.

»Nič hudega, boš pa kost prihranil za našega kučka,« mu dé porogljivo Silni.

»Tu jo imaš!« odgovori Marko in mu pomoli zavitek.

»Imaš morda tudi skorjo kruha? Silno sem lačen!« spravi brivec v zadrego Marka. Toda kuhar se je znašel in ustregel želji. Partizanski brivec pa se je najprej najedel in šele nato začel »lepotičiti« kosmatega kuharja Marka. Le-tega je na debelo namazal z milnico in nabrusil skrhano britev. Tedaj je zaropotalo. Nemci! Marko je kot pustna šema zdrvel h kuhinji in nato še nekaj dni čakal, da je prišel spet na vrsto pri brivcu.

Spodletelo jima je

Ko sem neki dan v gostem smrečju tam na Snežniku opravljal tisto, kar opravljajo vsi ljudje, sem zaslišal Franca in Rafina, ko sta se pogovarjala: »Bova dala ta 'šnops', ki ima osemdeset gradov, Magajni, in mu rekla, naj rukne, kar se dá globoko. In potem bo smeha, ko se bo davil.«

Ive Šubic: Partizan

Nevidno sem se prikradel nazaj v bolnišnico in hitro spil v kuhinjo pri Francki nekaj zajemalk vode. Koj nato sta bila že pri meni Franc in Rafi ter mi z najboljšim vedrim obrazom molila pod nos ne preveliko steklenico.

»To pa je po nekaj mesecih spet pravi alkohol. Le dobro ga potegni, dragi tovariš zdravnik!« je rekel Rafi in mi stisnil v roke steklenico. Skrivaj sem potegnil sapo globoko vase in potem: luk, luk, luk, luk, je šlo kar naprej po grlu. Tedaj sta oba planila k meni in mi strgala steklenico iz rok: »O ti vražji človek, pa te ni menda sam hudič spočel,« je vzkliznil Rafi in z občudovanjem strmel v me...

Hudomušni predlog

Bilo je v revirjih. Kadar smo šli proti Hrastrniku ali nazaj proti Zagonju smo se zglasili pri naši zaupnici na Lisci, kjer so nas Nemci in raztrganci večkrat ča-

Ive Šubic: Partizan

kali v zasedi in spraševali po nas.

»Kako je, mamica? Je bilo kaj Nemcev tu?« sem povprašal staro ženo. Čeprav sključena, je bistro dvignila glavo in na pogled resno predlagala: »Dajte no že enkrat hoditi skupaj! Ko pridejo Nemci, vprašujejo po partizanih, ko pa pridete vi, pa sprašujete po Nemcih. Kdo bi komu mogel ustreči...«

TEHNIKA IN NJENE NOVOSTI

Napalm, novo bojno orožje

V korejski vojni se je pojavilo več vrst novega orožja, med drugimi tudi napalmske bombe, ki z ognjem uničujejo cilje. To novo orožje pomeni morda največjo nevarnost za tanke. Sestava in izdelovanje napalmskih bomb je preprosto in ima v primerjavi z drugimi razstrelivi velike prednosti. Napalm je gosta tekočina. V bistvu gre za zmes bencina in aluminija. Zaradi preprostosti uporabljajo namesto bencina tako imenovani »letalski bencin«, namesto aluminija pa na bazi aluminija pridobljeni lug ali aluminijevo milo v prašku. Razmerje obeh glavnih sestavin te zmesi je lahko različno. Navadno sestavljajo to razstrelivo v razmerju 4:1 (štiri dele bencina in en del aluminija). Medtem ko je treba druga razstreliva posušiti v peči pri vročini 55 do 60 stopinj, lahko izdelujejo napalm pri nižji temperaturi, kar pomeni znatno prednost, ker je manjša nevarnost, da bi se bencinski hlapi vneli.

Druga prednost je obdelava napalma. Medtem ko uporabljajo druga razstreliva navadno stisnje-

na za kroglice in bombe, lahko uporabljajo napalm kot tekočino. Zato je izdelovanje napalmskih bomb znatno hitreje in lažje. Glede lastnosti ob vskladiščenju še ni podatkov, vse pa kaže, da v tem oziru napalmske bombe zaostajajo za drugimi razstrelivi. To pomanjkljivost pa odtehta preprosta izdelava velikih količin v razmeroma kratkem času. Velika prednost napalma je v tem, da ga lahko izdelujejo na vsakem letališču s preprostimi sredstvi, kar odstrani stalno nevarnost, da bi se razstrelivo med prevozom vnelo. Izdelava napalma je v primerjavi z izdelavo tipičnega razstreliva, na primer trotyla, zelo preprosta.

Vojaške strokovnjake pa pri razstrelivu bolj zanima njegov učinek kakor izdelava. Napalm učinkuje kot rečeno predvsem z ognjem. Zato ga mnogi primerjajo z metalci plamena. Napalm uporabljajo navadno v spopadih na velikem področju. Ameriško letalstvo uporablja na Koreji približno 200-litrske napalmske bombe. Ta količina zadostuje, da povzro-

čiji na prostoru 60 do 80 m v premeru takšno vročino, da je za vojake v navadnih uniformah neznosna. Vročina gorečega napalma je približno enaka vročini gorečega čistega bencina. Napalmska bomba razvija vročino dve do tri minute. Navaden strelski jarek vojakov ne obvaruje pred učinkom, pač pa jim napalmska bomba ne more do živga, če so skriti v bunkerjih. Zadoštuje že tanjša plast zemlje nad glavo, da je vojak zavarovan pred vročino. Letala imajo za metanje napalmskih bomb posebne naprave, ki omogočajo, da se letalo pravočasno umakne iznad področja, kjer nastane po eksploziji bombe silna vročina.

S Koreje prihajajo poročila, da so napalmske bombe zelo učinkovite proti tankom in tankovskim formacijam. Če gade ta, tako imenovana »ognjena bomba«, v bližino tanka, ostane motor precej časa brez kisika, ker ga absorbira bomba ob eksploziji. Tank se torej ustavi. Razen tega se od silne vročine vname bencin v tanku. Prvotno napalmske bombe niso bile določene za boj proti tankom, marveč zgolj za uničeva-

nje koncentriranih vojaških enot in večjih jurišnih formacij. Za takšne cilje je napalm zelo učinkovito bojno orožje. Toda v modernem vojskovanju so večje jurišne formacije čedalje redkejšje.

Pri tem je treba omeniti, da je učinek napalmske bombe pač velik in totalen, nikakor pa ne tako velik, kakor mu ga pripisujejo nekatera časopisna poročila. Tako so nekateri listi poročali, da za napalmske bombe, vržene iz letal, ni potreben določeni cilj, marveč zadostuje, da jo pilot vrže samo v smeri cilja. To pa ne drži. Napalmsko bombo je treba nameriti enako, kakor vsako drugo bombo, če naj doseže učinek. V primerjavi z navadno razstrelilno bombo bi skoraj lahko rekli, da je učinek napalmske nekoliko manjši. Če bi vzeli dve prostorninsko enaki bombi in bi prvo napolnili z napalmom, drugo pa s kakim razstrelivom, denimo hexogenom, bi bil akcijski radij druge večji in učinek eksplozije znatno močnejši. Slaba stran napalmske bombe je tudi v tem, da je ni mogoče izstreliti v obliki artilerijske granate in da količine izpod 40 litrov ne dosežejo zaželenega učinka.

Nadstropje v vagonih

Menda prav kmalu bodo pričeli obratovati na Angleškem novi posebni potniški vagoni (železniški) — z dvema nadstropjema. Kompozicija vlaka, ki bo imela osem takih novih vagonov z dvema nadstropjema, bo imela 1104 sedežev, namesto 772 sedežev, kolikor jih je v »starih« vagonih brez nadstropja. Že lani pred koncem leta je bil odobren načrt za izdelovanje teh novih železniških vagonov. Pričakujejo, da bodo že v nekaj mesecih zamenjali precej starih vagonov z novimi.

Nova navigacijska naprava

Na angleškem letalu na reakcijski pogon »Comet«, ki je začelo redno letati kot potniško letalo med Južno Afriko in Evropo in ki leta v višini nad 11.000 m, bodo v kratkem preizkusili novo navigacijsko napravo za natančno merjenje razdalje med letalom in letališčem. Naprava pokaže pilotu položaj letališča, kamor naj se spusti. Če se bo naprava odnesla, jo bodo dobila vsa letala tipa »Comet«.

Gre za majhen elektronski aparat, povezan s kažipotmi na letališčih. Podoben aparat so imeli že med vojno, ko so skrivni obveščevalci dajali letalom navodila, kje so cilji, ki naj bi jih bombardirali. To napravo so zdaj zelo izpopolnili. Z njo daje letalo signale kažipotom na letališču, ki pilotu po radiu odgovarjajo. Čas, potreben za oddajo in sprejem signalov, je natančno zabeležen na nekakšnem kazalu s kazalci. Naprava deluje na razdaljo 320 km.

Atomski top

Za oborožitev ameriške vojske so začeli izdelovati atomske topove, ki streljajo z atomskimi krogli namesto z granatami. Atomski top ni določen kot zamenjava za 105 in 155 mm havbice, marveč je naslednik težkih topov, ki jih uporabljajo pri obleganju ali za uničevanje velikih koncentracij čet.

Uporaba atomskega topa proti manjšim koncentracijam bi bila vojsko neučinkovita in razmeroma draga. Atomski top z vsemi deli tehta 75 ton in vozi po cesti s hitrostjo 56 km. Od daleč je podoben tovornemu vagonu, prevažata pa ga dva traktorja, vsak na enem koncu. Prvi ga vleče, drugi pa potiska.

Nemški inženir, dr. Walter Blum, je sestavil prvi prototip »govorečega čitalnega stroja« (vidimo ga na sliki), ki bo omogočal slepim čitanje knjig, pisanih v Braillovi pisavi. Ta »govoreči čitalni stroj« bo prenašal preko specialnega mehanizma v aparatu, ki ima tudi slušalke, s pomočjo posebne ročice, katero slepi »bralec« vodi po vrsticah knjige, zvoke besed v uho. In slepi »bralec«, ki bo upravljal ta stroj, bo v slušalkah slišal besede, kakor da mu nekdo čita besedilo knjige.

Rudnik rjavega premoga
Trbovlje-Hrastnik

največje premogovno podjetje v Sloveniji

proizvaja
prvovrstno kvaliteto vseh asortimanov
rjavega premoga

Uprava rudnika: TRBOVLJE, Telefon št. 54, Trbovlje

LESNO-INDUSTRIJSKI OBRAT

Ljubljanski
vrh VERD

ODKUPUJE VSE
VRSTE GOZDNIH
SORTIMENTOV IN
IZDELUJE V SVO-
JEM ŽAGARSKEM

OBRATU VSE VRSTE REZANEGA LESA ZA IZVOZ IN DO-
MAČI TRG

Vsem svojim dobaviteljem in odjemalcem se toplo priporočamo

SLOVENIJA LES

PODJETJE ZA IZVOZ
LESA IN LESNIH
IZDELKOV

LJUBLJANA

TITOVA CESTA ŠTEV. 1a

Telefon: 25-63, 45-12, 22-48,
50-03, 29-53 - Brzjav: Slove-
nija les Ljubljana

Ustanovljeno 1. 1947

ODKUPUJEMO

vse vrste lesa in lesnih proizvodov za izvoz v
inozemstvo po najugodnejših pogojih

OPRAVLJAMO

vse posredniške posle pri prodaji lesa in lesnih
proizvodov v tujino

Tovarna trikotažnega perila

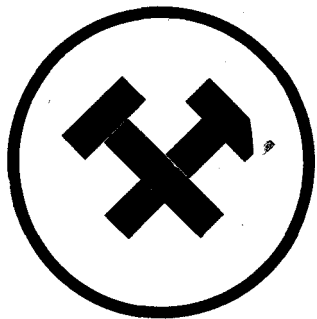
PLETENINA

LJUBLJANA, ZALOŠKA CESTA 14

TELEFON 22-05, 25-50

TEKOČI RAČUN PRI KOMUNALNI BANKI 601-1-43200-5

NUDIMO VAM PO ZMERNIH CENAH
BOGATO IZBIRO TRIKOTAŽNEGA BLAGA IZ SVILE
IN BOMBAŽA ZA ŽENSKE, MOŠKE IN OTROKE

RUDNIK LIGNITA VELENJE

NUDI INDUSTRIJI IN ŠIROKI POTROŠNJI KVALITETNI
PREMOG SLEDEČIH VRST:

**KSILIT, KOSOVEC, KOCKOVEC,
OREHOVEC, GRAHOVEC, DROBNI**

G RADIS IMM

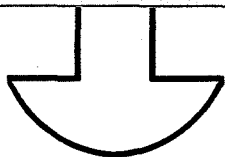

**I V A N
M A Č E K
M A T I J A
S S E D E Ž E M V
L J U B L J A N I**

**GRADBENO
INDUSTRIJSKO
PODJETJE
SLOVENIJE**

**GRADI OBJEKTE
KAPITALNE
IZGRADNJE IN
DRUŽBENEGA**

**STANDARDA NA JESENICAH, V MOSTAH,
MEDVODAH, LJUBLJANI, ŠOŠTANJU, GU-
ŠTANJU, VUZENICI, STRNIŠČU IN ZENICI**

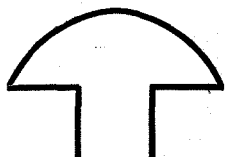

KNJIGOTISK
ROTOTISK
OFSETTISK
BAKROTISK
KLIŠARNA
KNJIGOVEZNICA

**TISKARNA
LJUDSKA
PRAVICA
LJUBLJANA
KOPITARJEVA ULICA 6**

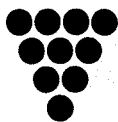
KVALITETNA
IZDELAVA VSEH
GRAFIČNIH IZ-
DELKOV VENO-
ALI VEČBARVNI
IZVEDBI

TELEFONSKE ŠTEV.: 52-61 DO 52-65
TEKOČI RAČUN PRI NB 604-47321-1

VINO-SADJE

Brežice

ima svoje centralne kleti v Brežicah,
skladišča v Novem mestu, Krškem in
na Bizeljskem

Stalna zaloga vseh vrst domačih,
predvsem bizeljskih, kakor tudi dal-
matinskih in istrskih vin. Sortna vina
v steklenicah vseh vrst stalno v zalogi
po ugodnih cenah. — Vino dostavljaj-
mo z lastnimi kamioni tudi na dom

TOVARNA KEMIČNIH IZDELKOV V HRASTNIKU

PROIZVAJA

ZVEPLENO KISLINO 60°Bé — SOLNO
KISLINO 18-20°Bé — NATRIJEV SUL-
FAT CALC. — NATRIJEV SULFAT
KRIST. (Glauberjeva sol) — ZELENO
GALICO KRIST. (Fe-oksidi) — KROMOV
GALUN — TRINATRIJEV FOSFAT —
POMPEJANSKO RDEČO BARVO — ZE-
LEZNE OKSIDE ZA EMAJLNO, CE-
MENTNO IN KERAMIČNO INDUSTRIJO
— KRISTALNO SODO — NATRIJEV
KARBONAT KRIST. IN SISCC. PUR.
ZA FOTOGRAFSKE SVRHE.

ELEKTRO-LJUBLJANA

DIREKCIJA LJUBLJANA
LJUBLJANA, ČRTOMIROVA UL. 3a
telefon št. 50-21, 50-22,

z obrati:

obrat LJUBLJANA-MESTO, Krekov trg 10, telefon št. 20-96, 43-69
obrat ZIROVNICA, Zirovnica—Moste št. 28, p. Zirovnica, telefon št. 464
obrat KRANJ, Kranj, Stara cesta 3, telefon št. 338
obrat DOMŽALE, Domžale, Kolodvorska ulica 9, telefon št. 56
obrat VRHNIKA, Vrhnika, Svabičeva ulica 4, telefon št. 46
obrat GROSUPLJE, Stranska vas 55, p. Grosuplje, telefon št. 30
obrat NOVO MESTO, Novo mesto, Ljubljanska 30, telefon št. 157
obrat VIDEM — KRŠKO, Videm 15, telefon št. 18
obrat Črnomelj, Črnomelj 220, telefon št. 6
RTP ČRNUČE, telefon št. 21-07
MONTAŽNA GRUPA, Ljubljana, Črtomirova ulica 3a, telefon št. 50-21, 50-22
GRUPA ZA DOPOLNILNO ELEKTRIFIKACIJO, Ljubljana, Črtomirova ulica 3a.

Dobavljamo električno energijo industriji in široki potrošnji. Gradimo in vzdržu-
jemo naprave za prenos in razdeljevanje električne energije.

Projektiramo in izvršujemo elektroinstalacijska dela vsake vrste in v vsakem
obsegu.

Projektiramo, gradimo in obnavljamo električne centrale krajevnega pomena.

Popravljamo električne stroje in aparate.

*Trgovska
podjetje*

PRESKRBA

Trbovlje

s svojimi poslovalnicami:

DELAVSKI DOM

TRBOVLJE II

RETJE

BEVŠKO

*nudi vsakodnevno svojim potrošnikom
raznoverstno tekstilno blago in živila po
ugodnih cenah, s kulturno postrežbo*

DRŽAVNO TRGOVSKO
PODJETJE

**MESTNI
MAGAZIN
ZAGORJE**

*nudi potrošnikom v svojih poslo-
valnicah v Z A G O R J U in
L O K A H - K I S O V C U,
raznoverstno manufakturno galan-
terijsko, špecerijsko in kolonialno
blago v bogati izbiri.*

Postrežba hitra in solidna

TRGOVSKA IN GOSTINSKA PODJETJA — HRASTNIK

VAS POSTREŽEJO V SVOJIH TRGOVSKIH POSLO-
VALNICAH SOLIDNO IN POCENI IN VAM NUDIJO
V SVOJIH GOSTINSKIH OBRATIH VEDNO DOBRO
JEDAČO IN PIJAČO

Mestno gostinstvo

TRBOVLJE

*nudi vsem cenjenim
gostom v svojih gostinskih obratih razne vrste pijače in jedila*

POSTREŽBA TOČNA IN SOLIDNA

Savinjska tovarna nogavic

Palzela

Izdelujemo vse vrste moških, ženskih in otroških
nogavic ter prvovrstne svilene nogavice

Deseni najnovejši — kvaliteta prima

Pazite na naš zaščitni znak!

Tudi za Tebe velja parola

KDOR ŠTEDI — KUPUJE V

NA-MA

L J U B L J A N A

INDUSTRIJA USNJA VRHNIKA

Tel.: 16, 33, 40 — Brzjav: JUV Vrhnik

Opozarjamo vse proizvajalce galanterije, usnjene konfekcije, obutve, usnjenih tehničnih izdelkov, fizikulturnih rekvizitov, da pohite z naročili za jesensko sezono ter novo šolsko leto, ker je naša produkcija omejena. Zahtevajte vzorčne kolekcije in cenik. — Proizvajamo vse vrste vegetabilnega in kromovega svinjskega usnja, vse vrste podlog in cepljenec. Barve po želji. Cene brez konkurence

**LESNO
INDUSTRIJSKO
PODJETJE
POSTOJNA**

Telefon šte. 48 — Brzjav LIP Postojna

**PROIZVAJA
RAZNI REZANI LES,
ZABOJE VSEH VRST
IN LESENE HIŠE**

SLOVENSKI POROČEVALEC

GRAFIČNO PODJETJE

LJUBLJANA, TOMŠIČEVA ULICA 5
Telefon: 55-22 DO 55-26 | Tekoči rač. NB 601-47321-1

IZDELUJE KVALITETNE TISKOVINE V ENO-
ALI VEČBARVNEM TISKU, PISMA, RAČUNE,
KATALOGE, PROSPEKTE, KNJIGE ITD.

NA ŽELJO PRESKRIBIMO TUDI OSNUTKE

KNJIGOTISK — ROTOTISK — KNJIGOVEZNICA — KLIŠARNA